39567 OSZK
1

A MAGYARORSZÁGI 1918/19. ÉVI FORRADALMI MOZGALMAK ÉS A VÖRÖS HÁBORÚ TÖRTÉNETE

I. KÖTET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

DOBERDÓ-BREIT JÓZSEF
NY. ALTÁBORNAGY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYARORSZÁGI 1918/19. ÉVI FORRADALMI MOZGALMAK ÉS A VÖRÖS HÁBORÚ TÖRTÉNETE

A GÖDÖLLŐI FŐHADISZÁLLÁS ÉS EGYÉB MAGASABB PARANCSNOKSÁGOK ÉS HATÓSÁGOK TÁBORI AKTÁI ALAPJÁN

IRTA

DOBERDÓI BREIT JÓZSEF
NY. ALTÁBORNAGY

I. KÖTET

A KÁROLYI KORSZAK FŐBB ESEMÉNYEI

1-3. kötet.
2. Exemplar 8775

KIADJA
A MAGY. KIR. HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
1925

Minden jog fenntartva.

515

39. 567/1

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B 182/2003
LELTÁRI SZÁM

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

A forradalmak és szabadságharcok általános jellege.

Amióta az emberiség eszmélni tud, nemcsak az egyes emberek, de egész nemzetek és az emberiség összeségének is egyik legféltettebb és legdrágább kincse a szabadság. Ezért a kincsért a körülmények parancsoló hatása alatt már évszázadok óta mindenki aránylag a legszívesebben áldozott és áldoz a jövőben is vért, vagyont és életet. Ez magyarázza meg viszont, hogy minden nemzet szent kegyelettel említi és évről-évre szinte folyton fokozódó legendás dicsfénnyel övezi körül ama hős fiainak nevét és dicső tetteinek emlékét, akik a nemzeti becsület és szabadság kivívása és fenntartása körül kiváló érdemeket szereztek; ezeket a kimagasló egyéneket mint igazi vérbeli és speciálisan nemzeti hősöket tartván elsősorban érdemeseknek és alkalmasoknak arra, hogy a legszentebb kötelességteljesítés mintaképei gyanánt elénk állítva, hálás és becéző szeretettel dicsőített neveikkel és hősi tetteikkel nemzedékről-nemzedékre buzdítólag és lelkesítőleg hassanak.

E kiválóan fontos tény a nemzetek történetében a forradalmak és szabadságharcok fejezeteinek már eleve kiváltságos helyet biztosít és ez a nyitja annak is, hogy minden nemzet igazi hű fia nemcsak szeretettel, hanem egyszersmind büszke öntudattal és rajongó lelkesedéssel szeret úgy szóban, mint írásban hazája történetének ama fejezeteivel foglalkozni, amelyek a nemzeti szabadság és önállóság kivívása érdekében folytatott küzdelmeket foglalják magukban.

Amde általános, idegenek által is elismert, hogy úgymondjam nemzetközi elismerésben és közbecsülésben csak ama forradalmaknak és szabadságharcoknak van részük, amelyeknél valóban életbevágó kérdések, kiválóan nemes célok, vagy a megsértett emberi és nemzeti becsület okozta jogos felindulás adta a népek kezébe a fegyvert.

A forradalmak természetéhez tartozik, hogy azok nyomában többé-kevésbbé az erőszakosságok láncolata kerekedik fölül; épígy a szabadságharcok sem igen válogatósak eszközeik és fegy-

vereik alkalmazásában; de ahol befelé a saját honfitársakkal szemben majdnem kizárólag csak a vak düh és kegyetlenség sugalmazta terror, kifelé, a külső ellenségekkel szemben pedig a fentieken kívül még a szabad rablás, dúlás és fosztogatás jellemzi az eljárás módját, az ily mozgalmak és események már legkevésbbé sem fedik az alapjában véve ideális alapokon nyugvó forradalmak és szabadságharcok fenkölt fogalmát, hanem e helyett előbbiek az embertelen osztályharc, utóbbiak pedig a mindenki által megvetett rabló- és irtóhadjáratok bélyegét viselik magukon.

Párhuzam az 1848/49. és 1918/19-iki események között.

Ha e tekintetben párhuzamot vonunk az 1848—49-iki és az 1918—19-iki események között, első tekintetre óriási különbségek ötlenek szemünkbe. Amott minden ténynek, minden helyes, de még a legtöbb helytelen cselekedetnek is az önzetlen, tiszta, lángoló hazaszeretet a kiindulópontja és főrugója, emitt e szent fogalom helyett a legrútabb önzés és a nemzet nagy tömegét, az intelligenciát és a földmívesosztályt teljesen hidegen hagyó, sőt előtte gyülöletes világproletáreszme szerepel, még pedig a legterrorisztikusabb eszközök alkalmazása dacára is csak gyengén ható és mozgató erő gyanánt.

Az 1848—49-iki események szebbnél-szebb részletei már fiatal tisztkoromban az én lelkemet is annyira elbűvölték, hogy tollat ragadva, megírtam 1848—49-iki szabadságharcunk kimerítő katonai történetét* lelkes magyar tisztikarunk számára, nem is sejtve akkor még, hogy jó három évtizeddel később vérző szívvel kell majd hazám történetének szintén forradalommal kapcsolatos oly fejezetét megírnom, mely annak örök időkre egyik legrútabb szégyenfoltja marad.

E munka hangja és tendenciája.

És mégis mindezek dacára sem epébe, sem vérvörös, de még koromfekete tintába sem mártom tollamat e minden vonatkozásaiban valóban «vörös» háború történetének megírásánál, mert távol állva minden vádaskodástól és gyülöletszítástól, egyedüli célom az, hogy a történtekről lehetőleg hű képet nyujtva és az eseményekhez «sine ira et studio» szakszerű megjegyzéseket fűzve, az ebből kidomborodó kép úgy a mai, mint a jövendő nemzedék számára nemcsak okulásul, de egyúttal intő és elrettentő például is szolgáljon.

Ha sikerül e célt elérnem és ha a mi népünk és a most már magát joggal minden ízében «magyar nemzeti»-nek valló hadseregünk a történteken okulni tud és okulni akar, akkor nekem erős a hitem és meggyőződésem, hogy az a magyar nem-

* *B. J.*: Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. Három kötet, Budapest, 1897—1898.

zet, amely még az évek hosszú során át tartó tatárjárást és törökdúlást is kiheverte, rövidesen ki fogja heverni a vesztett világháború és a 4½ hónapos vörös rémuralom okozta szörnyű anyagi és erkölcsi veszteségeket és rombolásokat is.

Ezért elsősorban hozzátok fordulok, ti, hosszas szunnyadás után új életre ébredt szép magyar vitézek, aranyos leventék! Ti álljatok oda sziklaszilárd bástya gyanánt ennek a szerencsétlen országnak minden dűledező pillére mellé. Rajtatok van most a nemzet, rajtatok az egész világ szeme. Ti mutassátok meg országnak-világnak, hogy «él magyar, áll Buda még!» Ha mindenki lehorgasztja fejét, csak ti ne csüggedjetek, hanem megtisztulva a vörös uralom alatt netán rátok fröccsent sártól és kivált a minden iránt fogékonyabb fiatalok testét-lelkét megrontó kommunisztikus eszmék és tanok mételyétől, büszkén hirdessétek és lépten-nyomon mutassátok meg, hogy távol álltok holmi világforradalmi és egyéb ehhez hasonló eszmék utópisztikus és hazug fantazmagóriájától és hogy az az alap, amelyen ti álltok, kizárólag magyar és nemzeti, amelyre aranybetűkkel van felírva legnagyobb magyarjaink [egyikének, *Széchenyi Istvánnak* aranymondata, hogy «Magyarország nem volt, hanem lesz!»

Végül pedig kedves kötelességet teljesítek, amidőn mindazoknak, akik munkám elkészítése és megjelenése körül segítségemre voltak, e helyütt is őszinte köszönetemet nyilvánítom. Köszönettel tartozom továbbá mindazoknak, a szöveg megfelelő helyén egyébként rendszerint meg is nevezett bajtársaknak, akik érdekesnél-érdekesebb adataikkal lehetővé tették, hogy sok hézagos és kétes esemény kellőleg megvilágítva kerüljön az olvasóközönség szine elé.

Budapesten, 1925 április havában.

A szerző.

A/ A Károlyi-korszak főbb eseményei.

I. Az októberi forradalom előzményei.

A világháború időszakába visszanyuló és a forradalmi és bolsevista eszmék keletkezését és terjedését okozó főbb események vázlata.

A trón-örököspár meggyilkolása.

Az 1914. évi junius 28-án Szarajevóban eldördült kettős pisztolylövés, mely az osztrák-magyar monarchia trónörökös párjának, *Estei Ferenc Ferdinándnak* és *Hohenberg Zsófiának* életét kioltotta, csakhamar az egész emberiséget mélyen érintő oly hatalmas felfordulást idézett elő, amelyhez foghatót hiába keresünk a népek eddigi történetében. Ez a merénylet volt ugyanis az a szikra, amely végkövetkezményeiben nemcsak egész Európát, hanem fokozatosan az egész világot is lángba borította.

A cár békeajánlata.

Az ennek során keletkezett több mint kétévi gigászi küzdelem után legelsőnek Oroszország hatalmas cárja adta tanujelét békehajlandóságának azzal, hogy a monarchiának 1916 végén bizalmasan békeajánlatot tett. *Cernin gróf* külügyminiszter rögtön reagált, de a tapogatódzásokkal sok idő telt el, minek folytán a tulajdonképeni komolyabb tárgyalás csak 1917 március 9-én vehette kezdetét. Néhány nappal ezután, március 16-án kiütött a német agitáció által is alaposan szított orosz forradalom, mely a békülni akaró cárt elsöpörte trónjáról.

Kerenszki offenzivája; osztrák-magyar és német ellenoffenziva.

Az új forradalmi Oroszország élére jutott *Kerenszki* az antant és kivált *Buchanan*, a pétervári angol nagykövet unszolására, aki Oroszországnak ellenszolgáltatásul nagy anyagi támogatást helyezett kilátásba, nem a béke, hanem a háború álláspontjára helyezkedett s 1917 nyarán hatalmas tömegekkel új offenzivát kezdett. Ellenoffenzivánk azonban hamarosan kiverte az oroszokat majdnem egész Galiciából s a Bukovinát is fölszabadította. Az egyidejűleg a rigai front ellen megindított német ellenoffenziva Riga, nemkülönben Dagő, Ösel és Moon szigetek elfoglalása után 1917 október végén már Pétervárt is fenyegette. Ettől a fordulattól most már mindenki az orosz birodalom összeomlását és a közeli békét remélte.

Lenin bolsevista forradalma.

De másképen történt. E csalóka várakozások közepette pattantotta ki ugyanis *Lenin* 1917 november 7-én a bolsevista forradalmat és november 9-én *Mindenkihez* címzett szikratáviratában a

minden hódítás és hadisarc nélküli azonnali békét követelte a népek önrendelkezési joga alapján. Ez világszerte még nagyobb örömöt váltott ki, mert ettől a lépéstől mindenki nemcsak a közeli orosz, hanem az általános béke elkövetkezését is remélte.

A megindított bresztlitovszki tárgyalások azonban, amelyeken *Trockij*, Lenin megbízottja, szinte hihetetlen módon orruknál fogva vezette a békedelegátusokat, hamar kiábrándították a könnyenhívőket, mert már a tárgyalások legelején kitűnt, hogy Trockij csak azért húzza-halasztja azokat, hogy alkalma legyen a világforradalom számára világpropagandát csinálni. *Hoffmann* német tábornok hamar tisztába jött a bolsevisták álnok taktikájával, amely ellen a legerélyesebben fellépve, a tévútra vezetett közvélemény haragját vonta magára, bár csakhamar ez utóbbi is belátta, hogy Hoffmann tábornoknak tényleg igaza volt.

A bresztlitovszki tárgyalások; — Trockij.

Közben 1917 november 22-én *Lenin* igazi bolsevista ravaszsággal az összes orosz frontokon a harc megszüntetését rendelte el, arra számítván, hogy ezzel az egész világ munkástömegeit és szocialistáit sikerül majd a maga részére megnyerni. Ily előzmények után kötötték meg 1917 december 16-án Bresztlitovszkban a fegyverszünetet, december 22-én pedig ugyanott megkezdődtek a béketárgyalások, amelyekre az antantot is meghívták, de ez a meghívásra nem is válaszolt. Az erre megindult külön béketárgyaláson *Trockij* mindig újabb és újabb tervekkel állott elő, megint csak azért, hogy időt nyerjen a világforradalom megszervezéséhez.

Lenin megszünteti a harcot.

Nagy segítségére volt ebben a világ nagy szemhunyorgatója, *Wilson* is, aki 1918 január 8-án közzétett népámító 14 békepontjával mindenben Lenin-Trockijék malmára hajtotta a vizet. A 14 békepont röviden összefoglalva az összes megszállt területek kiürítését, Belgium, Románia, Szerbia és Montenegró helyreállítását, Elzász-Lotharingia visszaadását, az olasz határnak a tisztán felismerhető néphatárok szerint való kiigazítását, a monarchia nemzeti autonóm kiépítését, Szerbia és Lengyelország számára a tengerhez vivő út biztosítását s ez utóbbinak ezenkívül önállóságát követelte.

Wilson békeakciója.

Ezt a 14 pontot február 8-án újabb négy pont követte, amelyeknek legfontosabb határozványa, hogy egyetlen népet sem szabad megkérdezése nélkül egyik állam fenhatósága alól a másik alá tolni, mintha azok tárgyak vagy kövek lennének. Tudjuk és sajnos, ép a magunk testén éreztük legfájdalmasabban, hogy később a békefeltételek megállapításánál az antant s annak keretén belül maga *Wilson* is e nagyhangú kijelentésen a legbrutáli-

sabb módon túltette magát. Egyébként az igazság kedvéért itt le kell szögeznünk azt a tényt, hogy *Wilson* egy jóhiszemű, a praktikus életet kevésbbé ismerő idealista szobatudós volt, akit a körmönfont többi antant-diplomaták hamarosan behálóztak és tagadhatatlan ügyességgel a saját ügyük és céljaik vak eszközévé tettek.

Különbéke az ukránokkal.

1918 február 9-én végre sikerült az ukránokkal különbékét kötni, mire *Trockij* február 11-én azzal a kijelentéssel lepte meg a világot, hogy ő békét ugyan nem köt, de Oroszország részéről a háborút befejezettnek nyilvánítja. Ez is ravasz számítás és ámítás volt, amellyel magát és *Lenint* a nagy proletártömegek előtt világbékeapostol színében akarta feltüntetni.

Az orosz hadjárat folytatása; békekötés az oroszokkal.

Erre újból megindult az oroszok ellen a hadjárat és a hét napi erélyes előnyomulásnak az lett a következménye, hogy *Trockij* február 20-án kijelentette, hogy immár minden feltételt elfogad. A németek azonban okulva az eddigi ravasz fondorlatokon, kijelentették, hogy semmiféle tárgyalásokba többé nem bocsátkoznak és csak az általuk diktált béke aláírása után szüntetik meg hadműveleteiket. *Trockij* ebbe is beleegyezett s így március 3-án, amidőn a német csapatok már úgyszólván Szent-Pétervár kapui alá értek, az ooszok ralá is írták a nekik diktált békét.

Erre március 12-én újra megszólalt *Wilson*, arról biztosítván az orosz szovjetet, hogy segíteni fogja az orosz népet teljes szuverénitása visszaszerzésében, hogy ilyenformán az minden elavult autokratikus kormánytól megszabaduljon és ura legyen saját akaratának. Ebből világosan kitünik, hogy *Wilson*, a nagy világboldogító (vagy mint később kiderült: világbolondító), már kezdettől fogva a bolsevikok álláspontjára állott.

Ukrajnában tovább folytak a hadműveletek és március 18-án a szövetséges csapatok Odesszát, mindössze néhány hét alatt pedig Ukrajnát is megszállották.

A bukaresti béke.

Az orosz-ukrán események hatása alatt 1918 február 19-én a románok* is békét kértek és még ugyanaznap Focsaniban meg is köttetett a fegyverszünet, melyet március 26-án a bukaresti béke követett, de ezt végleges megszövegezésben csak május 7-én írtak alá.

A tengeralattjáró háború és a nyugati nagy német offenziva.

A keleti fronton lejátszódott eme kétségkívül nagyjelentő-

* A magyar történelmi munkák legnagyobb része a román szó helyett az oláh kifejezést használja. Én e munkámban majdnem kivétel nélkül mindig «román»-t írok, már csak azért is, mert ez a megnevezés igen gyakran fordul elő a műhöz tartozó és önkényüleg meg nem másítható jelentés-, parancs- és egyéb okmánymásolatokban.

ségű események egyelőre csak nagyon kismértékben befolyásolták a nyugati front hadműveleteit, ahol a németek 1918 február 1-én indították meg egetverő lelkesedéssel és reménységgel a tengeralattjáró háborút, majd március 21-én nagy nyugati offenzivájukat, amelynek célja az volt, hogy a legrövidebb úton a tengerhez érve, Calaist elvágják Franciaországtól és hogy egyidejűleg Angliát elszigeteljék a kontinenstől.

A Clémenceau-Cernin-affaire.

E nagy tusakodás elején történt, hogy a monarchia külügyminisztere, *Cernin gróf*, április 2-án Bécsben tartott beszédében kijelentette, hogy *Clémenceau* röviddel a német offenziva megindulása előtt kérdést intézett hozzá, vajjon «hajlandó lenne-e tárgyalni és milyen alapon?», mire ő azt felelte, hogy ennek előfeltétele az, hogy a franciák mondjanak le Elzászra vonatkozó igényeikről. Erre *Clémenceau* elejtette a további érintkezés fonalát és ehelyett kereken kijelentette, hogy *Cernin* «hazudott», hozzátévén egyszersmind, miszerint *Károly király* egy sajátkezűleg írt levelében elismerte a franciák jogait Elzászra. Erre Károly király a német császárhoz intézett nyilvános sürgönyében viszont azt jelentette ki, hogy Clémenceau hazudik, mert ő sohasem ismerte el a franciáknak Elzászra vonatkozó jogait, mire viszont Clémenceau hozta nyilvánosságra Károly királynak sógorához, *Sixtus* pármai herceghez intézett s a fentiekre vonatkozó levelét, amiből aztán nagy kavarodás támadt.

A Sixtus eset.

Ebből kifolyólag *Cernin grófnak* távoznia kellett s helyette *Burián báró* vette át a külügyminiszterium vezetését.

Magyar belpolitikai viszonyok; Károlyiék aknamunkája.

Ezek a kellemetlenségek szinte kapóra jöttek a magyar parlamenti ellenzék vezéreinek, elsősorban *Károlyi Mihály grófnak* arra, hogy a lehető legkiméletlenebb támadásban részesítsék a kormányt, majd titokban — immár senki és semmi sem lévén többé sérthetetlen előttük — a királyt és a királynét is, utóbbiról többek között azt állítván, hogy a piavementi offenziva terveit elárulta volna az olaszoknak.

A magyar belpolitika terén ekkor a választójogi harc hullámai csapkodtak mindig magasabbra. Eközben Károlyi Mihály kisded csoportja az általános titkos választójog jelszavával annyira felkorbácsolta a munkásság és a nemzetiségek körében a szenvedélyeket, hogy azok csakhamar tüntető munkásfelvonulásokban és sztrájkokban nyertek külső kifejezést. Az ezek okozta nehézségek következtében a *Wekerle*-kormány április 18-án lemondott. Azonban *Szterényi József bárónak*, az újonnan kijelölt miniszterelnöknek a kabinetalakítás nem sikerülvén, április 30-án a király újból *Wekerlét* erősítette meg a miniszterelnöki székben,

akinek azonban ekkor már még nagyobb nehézségekkel kellett megküzdenie; Károlyi és segítőtársai, a békepártiak, a mindig újabb és nagyobb követelésekkel föllépő munkásság és a külön választójogi miniszterségre igényt tartó szociáldemokraták, akik ezzel adtak elsőízben nagyobbszabású életjelt magukról, folyton fokozódó követeléseikkel hova-tovább teljesen lehetetlenné tették a kormány helyzetét.

A Consten-ügy.

Május 11-én a Károlyi-párti *Urmánczy* szóvá tette a képviselőházban az úgynevezett *Consten*-ügyet. Az ilynevű német őrnagy ugyanis kormánya megbízásából nyomozni kezdett Károlyi Mihály gróf egyes iratai után, amelyek ennek az antanttal folytatott titkos levelezését tartalmazták s Károlyit egyenesen a forradalomcsinálás gyanujába keverték. Ezt az ügyet Urmánczy úgy állította be, mint a németek támadását a magyarok ellen. *Consten* őrnagyot állítólag egy *Robinson* nevű detektiv árulta el Károlyinak, aki viszont *Kéri Pál* és *Simonyi* meghitt barátai útján nyert bepillantást Consten őrnagy titkaiba, miket Urmánczy úgy állított be, hogy a németek Károlyit és pártját lehetetlenné akarják tenni csak azért, mert ők a békét akarják, míg a németek minden törekvése oda irányul, hogy a háborút minél tovább húzzák.

Másnap, május 12-én történt, hogy *Károly király* a német főhadiszállásra utazott, ahol a Sixtus-ügyből kifolyó feszültség elsimítása után a német császárral még bensőbb és szorosabb szövetségre lépett, ami Károlyiéknak újabb tápot adott a vádaskodásra, akik a monarchia bérbeadása s egyéb ehhez hasonló célzatos jelszavaknak a világba röpítésén kívül most már azt hirdették, hogy szerencsétlenségnek tartanák hazánkra nézve, ha a központi hatalmak győznének.

A nyugati német és a piavementi offenziva összeomlása.

Ezalatt a március 21-ike óta tartó, több hatalmas lökemből álló nagy német offenziva július közepe táján már a kifáradás jeleit kezdte mutatni, úgy hogy annak kedvezőtlen bejezése már alig volt kétséges. Ekkor indítottuk meg mi június 15-én piavementi offenzivánkat is, amely rövid kezdő sikerek után hamarosan kudarccal végződött anélkül azonban, hogy a felette kimerült olaszok győzelmüket kihasználhatták volna.

Károlyiék további izgatásai.

A piavementi kudarcból Károlyi és egyik főembere, Urmánczy igen nagy tőkét kovácsolt. Utóbbi katonai barátainak (ezalatt, mint később kiderült, *Linder Béla* alezredes, a későbbi hadügyminiszter volt értendő) hivatalos adatai alapján a rémhirek egész garmadáját kürtölte világgá s fennen hangoztatta, hogy elveszett a háború, azonnali béke kell! Károlyiék eme aknamunkája, mely már a nyilt forradalmasítással volt egyértelmű, egyrészt a katonaságnak,

ahol ez időtől kezdve a menetszázadoktól már tömegesen kezdtek az emberek elszökdösni, másrészt a munkásságnak szólt, amely június 20-án általános sztrájkba lépett, úgy hogy hat napig még az újságok sem jelentek meg. Ez alkalommal tartotta *Károlyi Mihály* is első forradalmi ízű beszédét a MAV-gépgyárban, mely napon ő és hivei nyiltan egyesültek a szociáldemokratákkal. Július elejétől kezdve ehhez még a nemzetiségi izgatások is hozzájárultak, úgy hogy az állapotok immár napról-napra kiállhatatlanabbakká váltak.

Antant ellenoffenziva. A bolgárok kiválása. Burián békeakciója.

Fokozta a nehézségeket a harctéri helyzet is. Július 18-án már az antant-ellenoffenziva vette kezdetét, mely eleinte lassan, de nemsokára a végső siker minden kilátásával haladt tovább előre, úgy hogy *Burián báró* külügyminiszter szeptember 14-én, mely napon a bolgárok a macedon fronton felmondták a szolgálatot, *Wilson* útján a hadviselő feleket bizalmas megbeszélésre hivja fel, kijelentvén, hogy a központi hatalmak Wilson pontozatainak legmesszebbmenő alkalmazását sem ellenzik. Ezt az ajánlatot Wilson egy órával annak átvétele után röviden visszautasította.

Tekintettel arra, hogy Bulgária *Ljapsev* miniszter és *Lukov* tábornok közvetítésével szeptember 29-én Salonikiben az antantcsapatok főparancsnokától fegyverszünetet és különbékét kért, hogy Románia újból mozgolódni kezdett, az olasz fronton pedig az ellenség támadása küszöbön állott, továbbá, mivel a németek ügye a nyugati fronton is mindinkább rosszabbra fordult s végül mivel a cseh-tót állam megalakulásának október 2-án történt kipattanása folytán a csehek elszakadása a monarchiától immár bizonyosnak látszott, nem maradt más hátra, mint hogy az időközben gróffá kinevezett Burián október 4-én Wilsonhoz nyilt békeajánlatot juttatott, amelyhez külön jegyzékben Németország is csatlakozott.

Wilson Burián jegyzékét egyelőre még csak válaszra sem méltatta és csak a németekkel vette fel a tárgyalás fonalát, akiket mindig újabb és újabb megalázó feltételeivel úgyszólván porig sújtott. Ennek eredménye az lett, hogy Németországban kiütött a forradalom s a forradalmi kormány már nem Wilsonnal, hanem közvetlenül az ellenséges főparancsnoksággal folytatta a tárgyalásokat.

Az osztrák-magyar monarchia bomlása.

Végre nagykegyesen október 18-án *Wilson* a monarchiával is szóbaállt, de ebben sem volt köszönet; bennünket, magyarokat utasított, hogy külön tárgyalást kezdjünk az ország jelentékeny részére igényt tartó ádáz ellenségeinkkel, akiknek érzületéről

ekkor már tisztában lehettünk, mert hiszen a monarchiában már Wilson fenti válaszát megelőzőleg, mihelyt Burián nyilt béke-ajánlata a népek önrendelkezési joga alapján nyilvánosságra került, nyomban megindult a bomlás processzusa, amelynek első kézzelfogható jele a cseh-tót köztársaságnak október 15-én történt proklamálása volt, ami ránk nézve egyúttal a felsőmagyarországi vármegyék elvesztésének veszélyét is jelentette.

A csehek követelődző magatartását Ausztria többi nemzetiségei is követték, aminek az lett a következménye, hogy az uralkodó abból a törekvésből kiindulva, hogy az immár feltartózhatlan bomlást lehetőleg békés úton megoldja s ezáltal a forradalmat, ha lehet elkerülje, október 16-án kiadta azt a császári proklamációt, amelynek értelmében Ausztria osztrák, cseh, délszláv és lengyel államokra szakadt s egyúttal a lengyeleknek megadta a jogot arra, hogy Nagy-Lengyelországgal egyesüljenek. Kifejezetten hangsúlyozta ez a proklamáció, hogy Ausztria átalakulása a magyar szent korona integritását semmi tekintetben sem érinti.

A valóságban azonban a monarchiának ez az átalakulása egészen másképen ment végbe. A Wilson hangoztatta elvek folytán Bosznia-Hercegovina, Dalmácia és Horvátország a népek önrendelkezési jogának alapjára helyezkedve és a csehek példáját követve, szintén elszakadtak az uralkodó fenti manifesztuma folytán akkor már amúgy is megrendült Habsburg-monarchiától és a velük eddig ellenséges lábon álló Szerbiával és Montenegróval, valamint Ausztriának délszláv részeivel egyesülve, megalkották Jugoszláviát. Ebből kifolyólag horvát nemzetiségű csapataink otthagyva a harctereket, hazájukba siettek, hogy mielőbb letehessék a hűségesküt a horvát nemzeti tanács kezébe. Itt meg kell említenünk, hogy *Tisza István gróf* Károly király megbízásából 1918 szeptember közepe táján Horvátországba, Dalmáciába és Boszniába utazott azzal a feladattal, hogy e tartományok politikai helyzetéről személyesen informálódva, közvetlen érintkezésbe lépjen a mértékadó vezetőkkel a délszláv kérdésnek már régóta vajudó megoldása tekintetében, amelyet az osztrák vezető emberek nagy része *Ferenc Ferdinánd trónörökös* intencióihoz képest még mindig az úgynevezett trializmus elve alapján akként akart nyélbeütni, hogy Ausztria és Magyarország mellé harmadik egyenjogú tényezőként a fenti tartományokból alakítandó délszláv állam csatoltassék, míg a mérsékeltebbek az úgynevezett subdualisztikus megoldással is beérték volna, amely Boszniának, Hercegovinának, Dalmáciának, Szerbiának és Montenegrónak

valamelyes formában Horvátországhoz vagy közvetlenül Magyarországhoz való csatolásából állott volna. A magyar vezető politikusoknak s azok élén Tisza Istvánnak azonban az volt az álláspontja, hogy Szerbiából legfeljebb Belgrádot és a hajdani macsói bánságot (Mačva) kellene újból a magyar szent korona birodalmához csatolni. A helyszínen szerzett információk csakhamar arról győzték meg Tisza István grófot, hogy a Magyarországtól való különválás gondolata és a szláv vezetők támasztotta egyéb követelések már oly magas fokra hágtak, hogy itt békés megoldásról többé szó sem lehet s így Tisza István gróf dolgavégezetlen és teljesen elkedvetlenedve volt kénytelen Budapestre visszatérni.

Ezek a nagyfokú kavarodások Magyarországra is, ahol különben október eleje óta a sajtó már nyiltan hangoztatta az Ausztriától való teljes függetlenséget és a perszonáluniót, mély hatást gyakoroltak.

A magyar politikai viszonyok fokozatos zűllése.

A bomlási processzus okozta nehézségek és az országban duló viharok és egyenetlenségek hatása alatt a Wekerle-kormány október 11-én újból beadta lemondását, hogy ezáltal is elősegítse az összes pártoknak a fennálló súlyos viszonyok között olyannyira fontos kooperációját, de a már megindult lavina sehogysem akart megállapodni. Október 13-án a szociáldemokratapárt nagygyűlést tartott, amelyen *Garbai Sándor* többek között azt jelentette ki, hogy fel kell áldozni a mágnásokat, hogy demokratikus alapon átalakulva jobb békét kapjunk. *Weltner Jakab* az összes politikai bűnösök számára, beleértve a Galilei-körnek a hadsereg lázítása miatt már börtönben levő tagjait is, amnesztiát kívánt. *Kunfi* ugyanekkor azt ajánlja, hogy Magyarország keleti Svájc legyen és egyszersmind kijelenti, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség, amelynek kebelén belül mindenkinek lelkében a szovjetpolitika él, undorodik minden más párttal való összműködéstől. És mindezek dacára Károlyi nem átallotta a szociáldemokratákkal való barátság további fenntartását! Másnap a radikális párt tartott gyűlést, amelyen *Jászi Oszkár* határozati javaslata nyomán «testvéri szeretettel üdvözölték a cseh, lengyel és délszláv népet abból az alkalomból, hogy nemzeti államalkotási törekvéseik megvalósításának küszöbén állnak».

Ily körülmények között nem csoda, hogy a kibontakozásra vonatkozó tárgyalások nem vezettek eredményre. A legfőbb nehézségeket e tekintetben *Károlyi Mihály gróf* támasztotta, aki kereken kijelentette a király előtt, hogy csak olyan kormány jöhet, melyet a legszélesebb rétegek ereje támogat, hogy az antant békedelegátusai az ő biztos tudomása szerint nem ülnek

le Wekerlével és a munkapárti többséggel egy asztalhoz tárgyalni stb. Majd az október 15-iki külügyi albizottsági ülésen Károlyi már azt jelentette ki, hogy a háborút a mi kormányunk okozta, mert Szerbiának olyan ultimátumot küldött, melyet egy önállóságára féltékeny állam el nem fogadhatott, az október 16-iki ülésen pedig azt mondta, hogy nemcsak a háborút, de a békét is elvesztettük, hogy szakítani kell a német barátsággal és a pacifizmus álláspontjára kell helyezkednünk.

Ugyancsak az október 16-iki ülésen jelentette be *Wekerle*, hogy a király a kormány lemondását nem fogadta el, de hozzátette, hogy az uralkodó hozzájárulásával immár a perszonálunió alapjára helyezkedtünk s hogy ezentúl politikai és gazdasági rendszerünket önállóan és Ausztriától függetlenül rendezzük be és hogy különös tekintettel a folyamatban levő háborúra és a megkezdett béketárgyalásokra, egyedül a külügy és egyelőre a hadügy maradnak közös alapon vezetendő ügyek gyanánt. Végül megnyugtatásul még azt is kijelentette Wekerle a király nevében, hogy az Ausztriában küszöbön álló rendszerváltozások hazánk területi épségét nem fogják veszélyeztetni. Erre a kijelentésre azért volt szükség, mert alattomos rémhírterjesztők aljas rágalma szerint *Károly király* Magyarország ezeréves testének rovására állítólag bizonyos igéreteket tett volna a horvátoknak. Ennek a programmnak az alapján kérte Wekerle legalább a béke megkötéséig az összes pártok jóakaró támogatását. *Károlyi Mihály gróf* és pártja azonban intranzigens álláspontja mellett megmaradva, párthatározatilag kimondotta, hogy nem hajlandó Tiszával és Wekerlével együtt működni. Beszédében többek között Károlyi ezuttal azt kiáltotta fenyegetőleg a kormány felé: «az egész háború egy félrevezetés, az egész politika pedig a csalások egész sorozata volt», továbbá, hogy «ütött a leszámolás órája, a nemzet ítélni fog önök felett!» Hasonlóan elutasító álláspontra helyezkedett a szociáldemokrata és az országos radikális párt is.

Ez ülésen kiáltotta közbe *Lovászy Márton* és *Vass János* képviselő a ház többségének és az ország közvéleményének legnagyobb megbotránkozására, hogy: «tessék tudomásul venni, hogy mi antant-barátok vagyunk!» Ezután *Hock János* a Károlyi-pártnak a királyhoz intézett durva fenyegetés hangján tartott feliratát olvasta fel. Majd *Fényes László* jelentette ki, hogy ő is antant-barát politikát akar folytatni és a közélelmezés bajait szóba hozva, a következőket mondta: «Ha a kormány lehetővé teszi minden terményünk kiszállítását, akkor én a lázadó nép elé megyek és vezetni fogom az önök ajtajához, hogy kérdőre

vonjam önöket. Végül azt jelentette ki lázítólag Fényes, hogy «a katonaság nem kíván harcolni, mert a választójogi törvénnyel kirekesztették a nemzetből».

E felette izgalmas ülés után *Lékai [Leitner] János* magánhivatalnok az ülésről távozó *Tisza István gróf* ellen revolvermerényletet akart elkövetni, de ekkor a fegyvert Tisza soffőrje ütötte ki a merénylő kezéből, aki azt vallotta, hogy azért akarta Tiszát megölni, mert őt tartja a béke akadályának.

A munkapárt esti ülésén *Tisza István gróf* újból sürgette az összes pártok együttműködését, másnap tartott beszédében pedig azt a végzetes kijelentést tette, hogy elvesztettük a háborút, ami kétségkívül lesujtó hatást gyakorolt úgy a közvéleményre, mint a katonaságra.

Tiszának ez a kijelentése még jobban a pacifisták malmára hajtotta a vizet, akik ezentúl már nem ismertek határt féktelenségükben.

Károlyi kijelentésein vérszemet kapva, *Vajda Sándor* román származású képviselő október 18-án a románok elszakadását jelentette be az anyaországtól, október 19-én pedig *Juriga Nándor* tót származású képviselő követelte a tótok számára a teljes függetlenséget.

Október 22-én Károlyi ujabb 10 pontba foglalt követeléseit adta be és direkte felszólította a kormányt, hogy adja át neki a hatalmat. Enapi beszédében többek között a következőket mondotta: «Ha nem akarjuk, hogy itt a sansculotteizmus, a bolsevizmus a legnagyobb mértékben kitörjön, akkor ma és nem holnap kell a cselekvés terére lépni. Akkor a miniszterelnök urat teszem felelőssé azokért az állapotokért, amelyek jönni fognak és bekövetkeznek akkor, ha azonnal le nem mond... És ha a kormány nem cselekszik, bejelentem és tessék tudomásul venni, hogy én cselekedni fogok!»

Ugyane napon, október 22-én a munkapárt feloszlott és beolvadt a 48-as alkotmánypártba. Ugyanaz nap *Károlyi Mihály gróf* a képviselőházban kijelenti, hogy a haza veszélyben van, hogy békét kell kötni, ha kell, különbéke árán is, hogy tárgyalni kell a csehekkel és egyben követelte, hogy a kormány adja át helyét egy más kormánynak, mert különben a nemzet maga veszi kezébe sorsának intézését stb.

Október 23-án délután még izgatottabb volt a hangulat a képviselőházi ülésen, egyrészt, mert Debrecenben a katonai zenekar a király megjelenése alkalmával a «Gott erhalte»-t játszotta, másrészt, mivel hire jött, hogy Fiumét lázadó horvát katonák

foglalták el. Az erről szóló hír felolvasása után mondotta Károlyi: «Adjanak nekünk 24 óra időt, mi majd megkíséreljük és megtaláljuk a kivezetőutat és ha nekünk nem sikerül, akkor le fogunk mondani és jöjjön más». Mindjárt hozzátette Károlyi, hogy neki megvannak a tervei, de részleteket nem mondhat el, mert ez kockáztatná a sikert, de annyit mégis elárult, hogy a kormányzásba a szélső radikális elemeket és a nemzetiségeket is bele kell vonni. *Wekerle* erre kijelentette, hogy ily körülmények között nem tartja magát alkalmasnak az ügyek továbbvitelére és az esti ülésen, mely egyszersmind a képviselőház utolsó ülése is volt, formálisan is bejelentette a kormány lemondását.

A nemzeti tanács megalakulása.

E napon éjféltájban alakult meg a Károlyi-palotában a Nemzeti tanács intézőbizottsága a következő személyekből: Elnök: *Károlyi Mihály gróf*; tagok: *Ábrahám Dezső, Batthyány Tivadar gróf, Biró Lajos, Bőhm Vilmos, Diener-Dénes József, Fényes László, Garami Ernő, Garbai Sándor, Hatvany Lajos báró, Hock János, Jánosi Zoltán, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Lovászy Márton dr., Müller Ernőné, Purjesz Lajos, Szende Pál, Schwimmer Róza, Weltner Jakab.* Tehát a magyar mértékadó körök előtt ekkor már legnagyobbrészt gyülölt nevek. Utóbb belekerült még ebbe az intéző bizottságba mint az ujságirók szabadszervezetének kiküldöttje *Magyar Lajos*, a feministák részéről *Groák Odönné* és a fővárosi tanács részéről *Harrer Ferenc*. Ez a tanács, amelynek élére november 1-én *Hock János* került, eleinte ügyes szemfényvesztéseivel a főváros lakosságának széles rétegein kívül a tisztikarra is annyira tudott hatni, hogy a hazafias érzése miatt köztiszteletben álló József kir. herceg is — az akkori beállítás szerint teljes joggal abban a hiszemben, hogy ez is eminenter hazafias cselekedetszámba megy — a legelsők sorában sietett a tanács kezébe letenni a hűségesküt.

Ennek a tanácsnak mint intézménynek már határozottan forradalmi mellékize volt, mely eleinte hamis nemzeti álköntös alatt dolgozott ugyan, de csakhamar az úgynevezett forradalmi vívmányok őrévé nőtte ki magát, mely vívmányok azonban magától értetőleg legkevésbbé sem identikusak az apáinkról ránk maradt nemzeti vívmányok szent fogalmával.

A nemzeti tanács megalakulása után az ellenzéki pártkörökben, a sajtóban és az utcán féktelen dühhel indult meg az agitáció az eddigi rend ellen, illetve Károlyi Mihály gróf mellett. Már a nemzeti tanács megalakulásakor elhatározták Károlyiék, hogy a hatalmat, ha kell, erőszakos uton is átveszik. Ennek időpontját a Wekerle-kormány lemondása folytán attól tették füg-

gővé, hogy az est folyamán Gödöllőre érkezett uralkodó kit fog megbízni a kormányalakítással. Ha Károlyi lesz a miniszterelnök, akkor felesleges, ha ellenben más lesz, akkor kitör a forradalom.

Október 25-én a Károlyi-párt és a nemzeti tanács nagy felvonulást és tüntetést rendezett a Várba a béke és a magyar függetlenség eszméje mellett, ami a rendőrség beavatkozását s többek megsebesülését vonta maga után.

Tulajdonképen ez volt Károlyiék első igazi nyilvános forradalmi cselekedete, mert ekkor vették nyiltan az utcát is igénybe céljaik elérése érdekében. Ebben már forradalmi eszmékkel telített, esküjükről megfeledkezett és részben szökésben levő fiatal tartalékos tisztek is részt vettek. A tüntetők nemzeti zászló alatt, az önálló magyar hadsereget éltetve és a honvédelmi minisztérium ablakaiból kinéző tiszteket kendőlobogtatással üdvözölve vonultak a királyi várba. A rendőrség és katonaság beavatkozása után azonban ugyanezek a tüntetők már egészen más képet mutattak. A széjjeltépett magyar zászlót körülállók most már ökölbe szorított kezeiket emelték a honvédelmi miniszterium ablakaiból kinéző tisztek felé, ezt kiáltva: Még visszajövünk! Éljen a köztársaság!

Este az egyetemi ifjak destruktiv elemei az Országház-téren megalakították az első tanácsot, a diáktanácsot, amely nyomban fegyverbarátságot kötött a radikális eszmék diadalra juttatása érdekében a munkássággal, a minden szellemi pályára készülő ifjúnak eddigi esküdt ellenségével. Az Országház-térről a tömeg a Károlyi-párt Gizella-téri helyisége elé vonult. A pártkörben akkorára a hívek már nagyszámban gyültek össze a további teendők megbeszélésére. Köztük volt mintegy harminc, nagyobbára tartalékos tiszt is. Ez alkalommal alakult meg a párthelyiség külön szobájában a nemzeti tanácsnak mintegy kiegészítő része gyanánt *Csernyák Imre* százados elnöklete alatt a forradalmi katonatanács, amelyet tagjainak száma után 11-es katonatanácsnak is neveztek. Az eredeti tagok névsora a következő: *Hüttner Sándor* 9. honv. gyalogezr. főhadnagy, *Sztanykovszky Tibor* 65. gyalogezr. zászlós. *Lengyel László* 9. honv. gyalogezr. hadnagy, *Czenner Zoltán* 1. honv. gyalogezr. hadnagy, *János Andor* tüzérfőhadnagy, *Estefányi Jenő* 16. honv. gyalogezr. százados, *Madacsányi Geiger József* 47. tábori tarackosezr. főhadnagy, *Hoffmann György* 17. honv. gyalogezr. hadnagy, *Pusztaffy Jenő* 24. vadászzljbeli főhadnagy, *Pusztai Gazda Jenő* hadnagy, *Bán Pásztor Béla* hadnagy. Tehát nagyobbára szintén csupa ismeretlen, a zavarosban halászni vágyó egyén.

A katonatanács megalakulása.

Úgy a nemzeti tanácsnak, mint a forradalmi kormányzótanácsnak főcélja és törekvése az volt, hogyha lehet, jószerivel, ha nem, terrorisztikus eszközökkel Károlyi Mihály gróf miniszterelnöki kinevezését és ennek révén az ő pártjának és embereinek kizárólagos uralomrajutását kierőszakolja.

Ugyane napon éjféltájban telefonhívásra az újonnan megalakult katonatanács átment a Károlyi-palotába, ahol *Fényes László* fogadta őket és megismertetvén velük a Károlyi-párt programmját, kijelentette, hogyha a király nem Károlyit bízná meg a kabinetalakítással, úgy a párt erőszakkal fogja a hatalmat magához ragadni. Az ő feladatuk — folytatta Fényes László mondókáját — hogy ennek a programmnak megnyerjék a katonák tömegét, de legalább is arra birják őket, hogy erőszak alkalmazása esetén passzive viselkedjenek és ne lőjjenek a tömegre. Utána Károlyi intézett hozájuk hasonló értelmű buzdító beszédet.

Másnap, október 26-án *Csernyák* kiosztotta a katonatanács tagjai között a szerepeket s többek között *Hüttner* főhadnagyot azzal bizta meg, hogy *Lukachich Géza báró* altábornagy karhatalmi és állomásparancsnok karhatalmi iratait szerezze meg, ami tényleg sikerült, mert ő azokat már másnap Fényesnek át is adta. *Sztanykovszky* zászlósnak, aki maga is katonaszökevény volt, főleg a katonaszökevények toborzása jutott osztályrészül. *Lengyel Lászlónak* a rendőrlegénység megnyerése volt a főfeladata stb.

Október 26-án este a király Bécsbe utazott. A királyi párral együtt az udvari vonaton Károlyi Mihály is Bécsbe ment, hogy ott az osztrákokkal közösen folytassa a tárgyalást, de ez eredményre nem vezetvén, a király *József kir. herceget* mint homo regiust bizta meg a válság megoldásával.

Október 27-én délután, még mielőtt Károlyi Bécsből hazaérkezett volna, a nemzeti tanács az Országház-téren nagy népgyűlést tartott, mely egyhangulag elfogadta annak következő programmját: Azonnali béke, általános — nőkre is kiterjedő — választójog, demokratikus átalakulás, teljes politikai, gazdasági és katonai önállóság. Ezután jött csak híre, hogy Károlyi ezúttal sem kapott megbízást a kormányalakításra.

József kir. herceg proklamációja.

József kir. herceg a királytól kapott fenti megbízása folytán az *1. sz. mellékletként* csatolt proklamációt adta ki.

Ebből látható, hogy *József kir. herceg* az uralkodó nevében immár úgyszólván a magyar ember szíve-lelke minden vágyának teljesülését helyezte kilátásba, de miután ezeket a gyönyörű és nagylelkű ajándékokat nem Károlyi Mihály hozta, az akkor már

felizgatott és fanatizált tömegnek már ez sem kellett. Károlyiék ezután még erősebben fujták a tüzet és e napon még a 25-ikinél is nagyobb szabású tüntetésre készültek, de a Lánchíd előtt a rendőrség és csendőrség útját állotta a tömegnek, miből összeütközés támadt, minek újból 3 halott és 55 sebesült lett a következménye.

Valószinűleg e napon érlelődött meg a nemzeti tanács és a katonatanács néhány emberében az eszme, hogy Károlyi miniszterelnökségének legalább az ő véleményük szerinti legfőbb akadályát, *Tisza Istvánt*, nemkülönben a katonaság fölött rendelkező *Lukachich altábornagyot* meggyilkoltatják. Tisza meggyilkolására többen, Lukachichéra pedig *Ernst Ottó dr.* kapott megbizást.

Október 29-én a király *Hadik János grófot* nevezte ki miniszterelnökké. Ez hamarosan kitudódván, ez időtől kezdve a Gizella-téri Károlyi-pártkörben és a nemzeti tanácsban, mely október 28-án az Astoriába tette át székhelyét és hamarosan valóságos mellékkormánnyá nőtte ki magát, még az eddiginél is lázasabb tevékenység folyik Károlyiék uralomra jutása érdekében. E célból a Károlyi-párt politikusai a pártkör ablakából sűrűn tartanak a tömeghez beszédeket, amelyekben gyakran hangoztatják, hogy végezni kell azokkal a hatalmi tényezőkkel, akik a mostani áldatlan helyzetet előidézték, fel kell akasztani őket vagy a nép haragjának kiszolgáltatni. Ez alkalommal mondta *Buza Barna:* «Hallja meg a király és az Isten is, hogy a magyar nép független akar lenni. Károlyi Mihály nyugodtan mondhatja őfelségének, hogy *tiszteletet követelünk!*» Lázító beszédét ezzel fejezte be: «A mostani helyzet hasonlít a ferblijátékhoz, ahol korona a vizi. *Aki elveszti a partit, elveszti a koronát is!*»

Ugyanekkor a párthelyiség egyik szobájában a 11-es katonatanács tagjai és a hozzájuk csatlakozott katonák gyűléseztek; ennek a klikknek feladata a katonák megnyerése volt, aminek érdekében azok a kaszárnyákat sorrajárták és szinte hihetetlen gyorsasággal sikerült nekik a legénységet hálójukba keríteni és a tisztikar ellen uszitani. Utóbb a katonatanácshoz csatlakozott *Horvacsanovics Sándor* matróz és *Dobó István* rokkant tengerész is, kiknek a tengerészek csatlakozását kellett előkészíteniök, ami szintén eredménnyel járt.

Október 29-én a katonatanács a Reáltanoda-utcai főreáliskolát szállja meg. Itt helyezkednek el a menetszázadaiktól és a parancsnokságaiktól megszökött katonák is.

E napon este a sok izgatás és aknamunka hatása alatt az

államrendőrség csatlakozott a nemzeti tanácshoz, amit ez nyomban külön proklamációban közhírré is tett, büszkén hirdetvén, hogy a rendőrség volt az első hivatalos testület, amely nyiltan a népuralom mellé állott.

E napon mondta ki Horvátország az anyaországtól való elszakadását.

Károly király hadparancsa.

Ugyancsak október 29-én jelent meg *Károly királynak* a *2. sz. mellékletként* csatolt hadsereg- és hajóhadparancsa.

A nemzeti tanács proklamációja.

Október 30-án, amikor még az országnak törvényesen elismert kormánya volt, mintegy feleletül a fenti királyi manifesztumra és Hadik gróf miniszterelnöki kinevezésére, a nemzeti tanács a *3. sz. melléklet* szerinti lázító proklamációt intézte a katonasághoz, amelyet sok ezer példányban osztatott szét a laktanyákban.

Ugyanakkor a szociáldemokrata párt a munkásokat szólította fel röpcédulákon, hogy álljanak a nemzeti tanács mellé, akiket e tekintetben természetesen valami nagyon nógatni sem kellett.

Munkástanácsok alakulása.

E napon alakultak meg az összes gyárakban a szociáldemokrata párt kiküldötteinek útmutatásai és teljesen egybehangzó minta szerint a munkástanácsok.

A katonatanács üzelmei.

Ugyanaznap a kora délutáni órákban egy karhatalmi kirendeltség körülfogta a katonatanács reáltanodautcai gyüjtőfészkét és az ott talált katonákat, akik természetesen rendszerint polgári ruhában bujkáltak, elvitte magával. A legtöbb katonatanácstagnak azonban, a készülő razziának idejekorán neszét vevén, még elég jókor sikerült kereket oldani.

Az ily módon szétrobbantott katonatanács röviddel ezután még ugyanannak a napnak délutánján a Lovass-féle vívóteremben tartott ülést, amelyen *Csernyák* a forradalom kitörését november 4-ikére jelezte és szükebb környezetével és meghiltjeivel azt is közölte, hogy ugyanakkor Tiszát is elteszik láb alól, mire nézve a részletes utasításokat *Kéri Pál* ujságiró adja majd, akit méltán tekinthetünk ennek az embertelen gyilkosságnak értelmi szerzőjéül. És úgyis történt minden, amint azt ez a vérszomjas maffia kieszelte, de nem november 4-én, hanem már október 31-én, néhány órával a bécsi forradalom kitörése után, amely már október 30-án este robbant ki.

Mialatt a Lovass-féle vívóteremben ezek a megbeszélések folytak, azalatt az utcán féktelen izgatás folyt és az a legszomorúbb a dologban, hogy ezeket a tüntetéseket nagyrészt rendőrök kezdeményezték.

A világháború végén kialakult katonai helyzet méltatása.

Általános helyzet 1918 év nyarán.

Politikai viszonyaink e nagyfokú züllésével szemben jóleső tudattal állapithatjuk meg, hogy épen mi magyarok a monarchia keretén belül a ránk szakadt ötödféléves háborút ugyan változó szerencsével, de elejétől végig ritka önfeláldozással, páratlan kitartással és őseinkhez méltó hősiességgel küzdöttük végig. Győzelmes csapataink szövetségeseink oldalán 1918. év nyarán mindenütt ellenséges területen állottak. Szerbia, Montenegro és Belgium ekkor már teljesen meg volt szállva; Oroszországgal és Romániával fegyvereink sikereire támaszkodva máris győzelmes békét sikerült kötnünk; egyik seregcsoportunk Ukrajnában, egy másik Romániában, egy harmadik Macedóniában, egy négy hadosztálynyi seregcsoportunk Franciaországban s végül hadseregünk zöme Északolaszországban állott, rendületlenül bízva a végleges győzelemben, dacára annak, hogy ellenségeink majdnem mindenütt messze felülmulták a mi és szövetségeseink seregeit úgy létszám, mint felszerelés és ellátás tekintetében.

Amde a hadviselő felek minden szervét és idegét megfeszítő, évekig elhuzódó modern háborúban a végső győzelem nemcsak a fegyverek győzelmétől, hanem az országok gazdasági teherbirásától is függ. E tekintetben pedig a mi helyzetünk és szövetségeseinké kezdettől fogva súlyos volt s 1918 tavaszán rohamosan rosszabbodni kezdett.

Az antant támadása a francia és a macedon hadiszíntéren.

Ennek helyes felismerésében inditotta meg az antant, mint fentebb láttuk, 1918 év nyarán Németország ellen a francia harctéren, 1918 szeptemberében pedig macedóniai frontunk ellen Saloniki felől döntő támadását. A német haderők elkeseredett, szivós és véres harcok után csak fokozatosan, terepszakaszról-terepszakaszra vonultak vissza, a macedon fronton ellenben Bulgária csakhamar beadta derekát s fegyverét letéve, kilépett a szövetségből. Ily körülmények között Macedóniában álló csapatainknak az ukrán-frontról beérkezett erősbitésekkel* együtt nagyjában a volt monarchia határaira kellett visszavonulniok, ahol azok a Dunára és Szávára támaszkodva, még mindig egészen bizakodó hangulatban tartós ellenállás kifejtésére készültek.

Az ukrán fronton nélkülözhető erők másik részét a hadvezetőség Erdélybe irányította, mivel nem volt kizárva, hogy Románia, mely csak kényszerűségből kötött velünk békét, a balkáni fordulatot javára felhasználva, újból betör Erdélybe, dacára annak,

* A 9. és 30. hadosztály, továbbá a bajor alpesi hadtest, a 6. tartalék és a 217. és 219. hadosztály.

hogy ez esetben ukrajnai csoportunk beavatkozásával is számolnia kellett.

Az olaszok támadása.

A macedon-fronton ellenünk elért sikereken felbuzdulva és a mögöttes országrészekben ekkor már tetőpontjára hágott zürzavart és elégedetlenséget kihasználva, 1918 október 24-én az olaszok is megtámadták délnyugati frontunkat és megelőző élénk tüzérségi tűz után mindenekelőtt a Brenta és a Piave közti szakaszon, valamint a Montello vidékén tettek nagy erőfeszítéseket frontunk áttörésére. Csapataink az első olasz rohamokat sikerrel verték ugyan vissza, de mivel az általános katonai és politikai konstelláció rohamos rosszabbodása folytán a háború sikeres befejezésére vonatkozó reményeink mindinkább tünedezni kezdtek, a közben október 24-én külügyminiszterré kinevezett *Andrássy Gyula gróf* október 27-én stockholmi követünk útján jegyzéket küldött *Wilsonnak*, amelyben annak feltételeit elfogadva, kijelenti, hogy más tárgyalások bevárása nélkül is hajlandó a békéről és az azonnali fegyverszünetről tárgyalásokba bocsátkozni.

Ekkor már, mint alább *Arz báró* vezérezredes nyilatkozatából is kitünik, a hadsereg jószelleme is bomladozni kezdett, miért is a hadseregfőparancsnokság október 28-án az olasz front visszavonását rendelte el. Itt azonban a leghatározottabban ki kell jelentenünk, hogy a magyar csapatok majdnem kivétel nélkel, még a Piavén is, utolsó pillanatig derakasan állottak ellen az olaszok támadásainak és a bomlás főleg csak a szláv ajkú csapattestek körében öltött nagyobb méreteket. Hangsúlyoznunk kett továbbá, hogy a különböző harctereken a nagyobb arányú felbomlás csak október utolsó napjaiban következett be és azt kétségkívül elsősorban a mögöttes országrészek hangulata okozta.

Arz és Kövess nyilatkozata.

Ezt vallja *Arz báró* is és még hozzáteszi: «bizonysága ennek az, hogy pl. a hegyi front, ahová a hirek nehezebben jutottak el, mindvégig tartotta magát és tovább küzdött».

Kövess báró tábornagy, a magyarországi déli front parancsnoka, e tárgyban következőleg nyilatkozott: «Én 1918 október 8-án vettem át a parancsnokságot a délvidéki hadseregek felett. A front jobbszárnyát *Pflanzer-Baltin* hadserege alkotta, aztán a *Sarkotic* gyalogsági tábornok vezényelte bosznia-herceovinai s végül *Steuben* tábornok 11. német hadserege következett, amelynek kötelékében szintén harcoltak Szerbiában osztrák-magyar csapatok. Mindezen csapatok hangulata nem volt a legjobb, Károlyiék agitációja akkor már megfertőzte és valósággal aláaknázta a katonai fegyelmet. A póttesteknél már sűrűbben fordultak elő lázongások és a propaganda különösen akkor végezte a legrombolóbb

munkát, amikor a csapatokat Magyarországon át leszállították a Dunához... Egyébként a harcvonal november 4-ig teljesen intakt volt, de a mögöttes részekben már fellángolt a lázadás tüze».

A csapatok szelleme.

A csapatok szelleme és hangulata tekintetében a világháború vége felé ugyanis feltünő különbség volt észlelhető a mögöttes országrész és a front katonasága között. A testet-lelket kifárasztó világháború hosszú tartama mindenekelőtt és legerősebben a munkásosztályra volt romboló hatással, ami nem annyira az annak előtte is napirenden volt bérmozgalmakban, mint inkább a társadalmi forradalom eszméinek terjedésében és az abból keletkező túlkapásokban nyilatkozott meg. Ezért Budapest és az ország nagyobb munkástelepei tekinthetők ama gócpontoknak, ahonnan az elégületlenség és fegyelmetlenség nagyobb arányokban a mögöttes országrészben tartózkodó katonaságra átragadt. Az elégületlenség és fegyelmetlenség szitásának új melegágyai lettek maguk a mögöttes országrészbeli póttestek 1918 május-június havától kezdve, amikor az orosz hadifogságból hazakerültek, akik Leninék szisztematikus előkészítése folytán már erősen át voltak itatva a bolsevizmus mérgétől, a szellemi karanténtáborokban nyert kioktatás után tömegesebben nyertek oda beosztást. Ezek a szellemi karanténtáborok, miután azokban a még kevésbbé inficiáltak még jobban elromlottak, tulajdonképen többet ártottak mint használtak, holott azoknak ép ellenkezőleg az lett volna a feladatuk, hogy az Oroszországból viszszatérő hadifoglyokat a melléjük beosztott és e célra propaganda tanfolyamokban külön kiképzett oktatók révén a reájuk ragadt kórságból kigyógyítsák és így államellenes törekvéseiknek is elejét vegyék.

A szellemi karanténtáborok.

Bolsevista propaganda.

E táborokból kikerülve, a bolsevista agitátorok, akik — sajnos — Oroszországban az úgynevezett bolsevista agitátori tanfolyamokban az összes nemzetiségbeliek közül a legfogékonyabbaknak mutatkoztak a bolsevista tanok iránt, már egészen nyiltan folytatták úgy a munkásság, mint a katonaság között kútmérgező munkájukat. Magukban a kaszárnyákban a katonák fegyelmének megbontását a tulnyomó többségben zsidókból álló Galilei-kör vállalta magára, melynek vezetősége e célra igen nagy összegeket szavazott meg.

A front katonasága eleinte szinte megdöbbenéssel hallgatta a szabadságról visszatérők fejtegetéseit; később, az otthon megmételyezettek számának szaporodásával, kivált a nagyobb számban munkásokból és városi lakosokból kiegészülő csapatok már fogékonyabbak lettek az ellenség propagandájának felült defaitista hazaárulók izgatásai iránt, mely aknamunka elsősorban a tar-

talékban levő csapatokat mételyezte meg, ami abban nyilvánult meg, hogy ezek a csapatok már távolról sem teljesítették oly hiven kötelességeiket, mint annak előtte.

Rossz élelmezés.

Ehhez jött, hogy az 1918-iki nyár derekán kezdve a felette rossz és hiányos élelmezés is nagyon rontotta a csapatok hangulatát és jószellemét. A magyar gyomor rémének, a többnyire kukacos száritott főzeléknek szintén nagy szerepe volt a szellem és hangulat rohamos romlásában.

E helyütt külön kell még hajóhadunkról is néhány szót megemlítenünk.

A flotta magatartása.

Az osztrák-magyar flotta a háború első éveiben, a szárazföldi haderőhöz hasonlóan, nagy odaadással és dicséretes önfeláldozással tett eleget kötelezettségeinek. Egyik legszebb részlete ennek az a kimagasló hőstett, amelyet hajóhadunk egy része 1917 május közepén kormányzó urunk Őfőméltóságának vezetése alatt az Otrantoi csatornában véghezvitt. Azonban még ugyanebben az évben, amidőn a szárazföldi hadsereg a bomlás jeleit még nem mutatta, egy kellemetlen incidens zavarta meg a hajóhad eddigi jó hírnevét és nyugalmát, amidőn egyes emberek halászbárkákon szökdösni kezdtek a hadihajókról. Ezt követte nemsokára a 11. számú torpedónaszád szomorú esete, amelyet cseh nemzetiségü altisztek Sebenicóból Olaszországba vezettek át, miután előbb a parancsnokot, helyettesét és az ellentállást kifejtő legénységet megkötözték.

1918-ban már az egyenetlenségek nagyobb arányokat öltöttek s azok legnevezetesebbike a Boche di Cattaróban kitört zendülés volt, amelynek folyamán a Szent György, a VI. Károly császár és a Gäa hadihajók legénysége tisztjeit foglyul ejtve, a nyilt lázadás terére léptek. Erélyes és határozott fellépéssel azonban hamarosan sikerült ezt a veszedelmes mozgalmat még csirájában elfojtani.

Végül a balkán front összeomlása a haditengerészetre is bomlasztó befolyást gyakorolt. A Vojusa-vonal feladása és azzal kapcsolatban a tengeri támaszpontok — Durazzo, San Giovanni di Medua, végül Antivari — fokozatos feladása a tengerészlegénységre is éreztette káros hatását. A nagy csatahajókon a fegyelem már szemmelláthatólag lazulni kezdett, csak a tengeralattjáró naszádok maradtak utolsó pillanatig az ellenségen és mindvégig kiválóan teljesítették szolgálatukat.

Október 27-én a polai hadiflotta parancsnoksága azt jelenti, hogy a haditengerészetnél lázadás jelei mutatkoznak, 28-án pedig, hogy a hajókon bizalmiférfiak vették át a parancsnokságot és a legénység távozni akar a hajókról.

Október 28-án a matrózkomité elnöke, a szlovén eredetű *Koch*

Method fregattkapitány hirtelen elhatározással magához ragadja a hatalmat és Károly király az események hatása alatt a flottát a jugoszláv nemzeti tanácsnak adja át.

Fegyverszüneti tárgyalások az olaszokkal.

Részben ez események hatása alatt határozta el, mint fentebb láttuk, a hadseregfőparancsnokság az olasz front visszavonását is s ezzel egyidejüleg október 29-én a fegyverszünet megkötése érdekében parlamentair utján az olasz hadvezetőséggel közvetlen érintkezést is keresett, de az olaszok elutasító álláspontja folytán a Trieszttől délre fekvő Giusti-villában megindult tárgyalások csak október 30-án vehették kezdetüket, mely napon a hadseregfőparancsnokság a sajtó útján közzétett harctéri helyzetjelentésében közhirré tette, hogy a megkötendő fegyverszünet és béke reményében olasz földön harcoló csapataink ki fogják üríteni a megszállott területet és hogy egyidejüleg a Szerbiában működő haderőink keleti szárnya már végre is hajtotta az átkelést a Duna északi partjára.

Az olasz fronton elrendelt visszavonulás képe.

Az elrendelt visszavonulás az olasz fronton már nem volt teljes rendben végrehajtható. De ha egyes kötelékek felbomlottak is, azért szinte bámulatos volt, hogy a csapatok visszaözönlésükben sem keltették egy szétzüllött visszavonuló vert hadsereg benyomását; rablás, dulás és fosztogatás esetei, kivált magánosokkal szemben, csak elvétve fordultak elő. Sőt ami a magyar csapatokat illeti, ki kell emelnünk, hogy azok nagyrésze azzal a határozott szándékkal maradt szépen és rendben együtt, hogy hazájába visszatérve, határait feltétlenül megvédi a minden oldalról betóduló ellenséggel szemben. Az izgalmas és türelmetlen utazás a közlekedési intézmények romlása közepette — forradalomban álló országokon át — a rendre, fegyelemre és szellemre nem lehetett valami jótékony hatással, mindazonáltal az ország határáig még minden elég jó rendben folyt és tulajdonképen csak itt kezdődött meg az igazi bomlasztó munka ama szocialista és antimilitarista agitátorok révén, akik a tiszti fogadóbizottságokhoz hasonlóan, melyekről alább szólunk majd, szintén a határok felé siettek a hazatérő csapatok elé, nehogy a népbolondítás előkészített, nagystilű munkája akár csak néhány órányi késedelmet is szenvedjen. Ezek előadásából tudták meg a csapatok, hogy otthon mi történt és most váltak csak köztudomásúvá azok a gazságok, amelyeket *Linder* és többi szélhámos társai Budapesten elkövettek.

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés.

Az olaszokkal megkezdett tárgyalások november 2-án délután 4 óra tájban megegyezésre is vezettek.* A megkötött fegyverszüneti

* Ez az úgynevezett Diaz-féle fegyverszüneti szerződés Magyarországnak érintetlenül meghagyta eddigi határait.

szerződés szerint az ellenségeskedések az olaszok határozott kívánsága folytán csak másnap délután 3 órakor voltak beszüntetendők, amit azonban a mi hadvezetőségünk a csapatok előtt szándékosan eltitkolt, nehogy a további ellentállás kifejtése folytán még sok ezer ember életét veszítse. Igy történt, hogy a csapatok jelentékeny része ama hiszemben, hogy a fegyverszünet a kihirdetéskor azonnal hatályba lépett, ahelyett, hogy még idejekorán gyorsan visszavonult volna, helyén maradva, tulajdonképen kényszerítő ok nélkül került hadifogságba.

Arz vallomása

Az olaszokkal létrejött megállapodásokról *Arz báró* vezérezredes, az osztrák-magyar vezérkar volt főnöke, az osztrák nemzetgyűlés által delegált bizottság előtt többek között a következőket vallotta: «A mi fegyverszüneti szerződésünk első tervezete a harc azonnali megszakítását javasolta. Azt természetesen senki sem tudhatta, hogy az olaszok a fegyverszüneti szerződés megkötése és a harc megszüntetése között 24 órás terminust fognak kikötni, mert hiszen ahhoz, hogy a frontcsapatok megkapják az értesitést az egész arcvonalon, alig kellett néhány óra, Az olaszok azonban, úgy látszik, húzni akarták egyideig a dolgot, hogy Versailles-jal érintkezésbe léphessenek. Egyben meg kell állapitanom, hogy az olaszok igen korrektül és nagyon sok jóakarattal tárgyaltak. Mi azért ragaszkodtunk az ellenségeskedések azonnali megszüntetéséhez, mert számoltunk azzal, hogy a tüzelés hamaros megszüntetése át fog ragadni az olasz frontra is, ahogy az a legtöbb helyen meg is történt. Tudtuk azt is, hogy az ellenségeskedések azonnali megszüntetése sok ezer ember fogságát jelenti, de a helyzet olyan volt, hogy nyomban kellett cselekednünk. A frontról beérkezett jelentések teljes felbomlásról számoltak be, különösen a tartalékoknál volt nagy a rendetlenség, mert azokat a mögöttes országrészek hangulata teljesen demoralizálta. Minthogy ennek a demoralizációnak a további terjedése valószinű volt, inkább előbb szüntettük meg a harcot és fogságba esni engedtük embereinket, semhogy még 30.000 halottunk legyen. Isten és ember és saját lelkiismeretem előtt ennek a 30.000 embernek a véréért nem tudtam volna felelősséget vállalni... Hiszen senki sem tudta már, miért harcol. Állam nem volt és csak anarchia uralkodott az egész vonalon».

A magyar csapatok megbizhatósága.

Ha a fentebb vázolt kellemetlen befolyások a frontcsapatok egyes, főkép idegen nemzetiségű munkás és városi lakosságból álló részeinek fegyelmét és rendjét kissé meg is bontották, azért a haza határainak védelmét — természetesen legalább félig-meddig normális és egészséges otthoni viszonyokat és a bolsevizmus

folyton fokozódó mérgező hatása ellen kellő imunitást feltételezve — még ezekre is nyugodt lélekkel rá lehetett volna bízni, mely feladatukat azok, a többi teljesen érintetlen csapatok közé beékelve és a tisztek kellő vezetése és befolyása mellett, bizonyára nemcsak immel-ámmal, hanem dicséretreméltó odaadással és lelkesedéssel oldották volna meg, mi mellett a közeli békének, Magyarország önállóságának és az önálló magyar hadsereg megvalósulásának reménye főleg a színmagyar és nagyobbára földmíves népből álló csapatok erkölcsi harckészségét még jobban növelte volna.

Politikai kalandorok forradalmat szítanak Budapesten.

Amde az ilyenformán a monarchia roncsai között lélekre még elég épen álló magyar haderőt otthon újabb csalódás és még az eddiginél is nagyobb erkölcsi csapás érte, mivel itt az államhatalom és a közügyek élén már nem elismert, kipróbált államférfiakat és nem elszánt, a haza földjét mindenáron megvédeni kész testvéreket, hanem tisztán önös célok által vezérelt, a nemzet legádázabb belső ellenségeinek sorából felszínre került politikai kalandorokat talált, akik az általános zürzavarban a nemzet legjobbjait félretolva, nagyhangú, hamis és hazug jelszavakkal a hatalmat magukhoz ragadva, megcsinálták az októberi forradalmat, amelynek vívmányait nem győzték eléggé fennen hangoztatni. Ez állítólagos vívmányok között első helyen a háborúnak a forradalom által kierőszakolt megszüntetése szerepelt. Igaz, hogy a forradalmi mozgalmak folytán a nagy világháború az ő több ezer kilométeres összefüggő frontjaival látszólag hamar össze is omlott, de mit ért magának a nagy háborúnak látszólagos megszünése, ha annak nyomába a még nálánál is ádázabb világforradalom réme és a győzteseknek és legyőzötteknek egymás ellen való hihetetlenül könyörtelen testi és lelki tusája lépett, minek folytán a forradalmi mozgalmak a népek és nemzetek széles rétegei számára az általános kibékülés révén várt vívmányok, így kivált egészséges nemzeti és gazdasági föllendülés helyett kizárólag keserű csalódásokat eredményeztek.

Ily áldatlanok és kiállhatatlanok voltak a viszonyok a háború vége felé európaszerte mindenütt, úgyszólván győzőnél és legyőzöttnél egyaránt és sajnos, nálunk, Magyarországon, ahol ugyanaz a láz, ugyanaz a betegség emésztette az embereket, az átlagosnál nemhogy jobbak, hanem talán még jóval rosszabbak is voltak az állapotok s ennek végeredményben a helyzet teljes fölfordulásához kellett vezetnie.

II. A forradalom kitörése.

Október 30-ika.

Október 30-án estefelé nagy tömeg verődött össze az Astoriaszálló előtt és hangosan kezdte követelni, hogy történjen már valami. Erre az egyik szónok az erkélyről bejelentette, hogy a nemzeti tanács elhatározta, hogy a maga kezébe veszi a hatalmat és a kormányt nemlétezőnek tekinti. Egyben felszólították a katonákat, hogy esküdjenek fel a nemzeti tanácsra, mire azok kivont karddal le is tették az esküt, miért Lovászy és Landler mondott nekik köszönetet. Nemsokára megérkezik a csendőrök küldöttsége is, hogy szintén bejelentsék a nemzeti tanácshoz való csatlakozásukat. Majd a keleti pályaudvarra mennek ki egyes rendezők, ahonnan két menetszázadot hoznak vissza s azok is felesküsznek; ezeket Károlyi Mihály gróf üdvözli.

Az éj folyamán összeverődött csőcselék a honvédügyészség fogházából kiszabadítja a rabokat, közben éjféltájban pedig *Heltai Viktor* tartalékos főhadnagy *Göndör Ferenc* asszisztálása mellett néhány katona segítségével a térparancsnokságot keríti hatalmába és *Várkonyi* tábornok városparancsnokot letartóztatván, az Astoriába viszi, ahol helyette Károlyiék nyomban Heltait nevezik ki városparancsnokká.

Eközben néhány katona a nagymezőutcai telefonközpontot, a főpostát, majd a József-telefonközpontot, egy másik kirendeltség pedig éjjel fél 3 órakor a főkapitányságot foglalja el. A forradalmárokhoz átpártolt katonák szállják meg a pályaudvarokat is, akik a harctérre indulni akaró katonákat visszatartják.

Mindezeket a dolgokat a nemzeti tanácsból intézték központiasan, ahol Károlyin kívül *Hock János, Fényes László, Kéri Pál, Pogány József, Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Garbai Sándor, Szende Pál, Purjesz Lajos, Hatvany Lajos báró, Biró Lajos, Magyar Lajos, Diener-Dénes József, Jászi Oszkár, Gábor Andor, Göndör Ferenc, Szántó Béla, Böhm Vilmos* és *Landler Jenő dr.* munkálkodtak a leglázasabb tevékenységgel. A katonai ügyeket főkép *Szántó Béla* hadnagy intézte.

Október 31-ike.

Október 31-én reggel felfegyverzett és leginkább őszirózsákkal felbokrétázott* katonákkal teli gépkocsik járták be a várost és szüntelen puskalövések között éltették a nemzeti tanácsot. Eközben az utcán gyalog útnak indított rendezők minden kato-

* Innen az őszirózsás forradalom elnevezés. E célra a forradalom rendezői a virágüzleteknek halottak napjára összegyüjtött összes virágait lefoglalták.

nát sapkarózsájának, az altiszteket ezenkívül csillagjaik és kardbojtjaik letépésére kényszerítenek, a tiszteket pedig felszólítják, illetve szintén durva módon kényszerítik, hogy kitüntetéseiket és egyéb tisztivoltukat jelző ismertetőjeleiket letépve, a nemzeti tanácsra felesküdjenek. Aki legkevésbbé is ellenkezni mert, azt a legdurvább inzultus, tettleges bántalmazás érte, sőt néhány tiszt ez alkalomból életét is vesztette.

Hogy az esetleg kirendelendő karhatalom garázdálkodásukat meg ne akadályozhassa, a nemzeti tanács jó eleve gondoskodott, hogy a katonai épületek telefonja elvágassék és hogy magánfelek is csak óráról-órára változó jelszóval kapjanak telefonkapcsolatot.

Egyidejűleg a szociáldemokrata párt felhivások útján közli, hogy kitört a forradalom, hogy be kell szüntetni a munkát stb., a nemzeti tanács pedig újabb kiáltványban közhírré teszi, hogy Magyarország népe, katonasága, munkássága és polgársága kezébe vette a hatalmat és azt a nemzeti tanács elnökének, Károlyi Mihálynak adta át, aki mint a magyar népkormány elnöke a katonai és polgári hatalom felett korlátlanul rendelkezik.

A dolgok ily fordulata következtében *Hadik János gróf* miniszterelnök nyomban beadta lemondását.

Károlyi Mihály már kora reggel jelentette telefonon *József kir. hercegnek* a beállott fordulatot s kérte őt, intézkedjék, hogy a nemzeti tanácshoz még nem csatlakozott katonák a kaszárnyákból ki ne menjenek, hogy ilyenformán nagyobb véres összeütközéseknek eleje vétessék.

Később *József kir. herceg* magához kérette *Károlyit*, aki *Kunfi* és *Jászi* társaságában 8 óra tájban ért fel a Várba. A király a történtekről József kir. herceg által telefonon értesíttetvén, az események kényszerítő hatása alatt nyomban kinevezi Károlyi Mihályt miniszterelnökké s megbizza őt új kabinet megalakításával.

Károlyi erre az időközben székhelyét a központi városházára áttett nemzeti tanácsba megy, ahol hamarosan elkészül az új miniszteri lista. Károlyi miniszterelnökön kívül tárcát kapott az új kabinetben: *Batthyány Tivadar gróf* belügy, *Garami Ernő* kereskedelem, *Buza Barna* földmívelés, *Kunfi Zsigmond* munkásügy és jólét, *Lovászy Márton* vallás és közoktatás, *Linder Béla* hadügy, *Nagy Ferenc* közélelmezés és *Jászi Oszkár* nemzetiségek ügye. Az igazságügyet ideiglenesen *Buza Barna*, a külügyet és pénzügyet *Károlyi Mihály* vezette. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez a kinevezés nem az uralkodó spontán, szabad elhatá-

rozásából kifolyólag, hanem a Károlyiék által kifejtett hallatlan terror hatása alatt történt, akik lázítás és durva erőszak alkalmazásával a hatalmat magukhoz ragadva, ezáltal nemcsak az ország kormányát, hanem az uralkodót is kényszerhelyzet elé állították.

Az új kabinet nyomban népkormánynak nevezte el magát, tagjai számára a kegyelmes cím helyett a miniszter úr megszólítást tette kötelezővé, ezáltal már eleve jelét adván demagógikus érzelmeinek.

Eközben *Kobek Kornél* és *Szántó Béla* tartalékos hadnagyok felmennek *Lukachich Géza báró* altábornagyhoz a Várba s felszólítják, adja át a katonai állomásparancsnokságot *Hunké Lajos* altábornagynak. Ez megtörténvén, Lukachich báró altábornagyot az Astoriába viszik, ahonnan csak nagynehezen sikerül neki a tömeg dühe elől észrevétlenül eltávoznia.

Károlyi Mihály gróf és miniszter társai október 31-én este 6 órakor ugyanabban az órában tették le az esküt *József kir. herceg* kezébe, amelyben felfegyverzett katonák a haza egyik nagy fiát, *Tisza István grófot*, lakásán meggyilkolták.

Ezzel a Károlyi-párt, a nemzeti és a katona tanács programmjának első része, a hatalom megszerzése, tervszerűen végrehajtottnak volt tekinthető.

November 1-je. Most aztán Károlyi és kormánya hamarosan egészen levetette álarcát. Az új kormány már november 1-én minisztertanácsilag elhatározta, hogy a nemzeti tanáccsal és a katonatanáccsal, vagyis ezzel a két eminenter forradalmi alakulattal állandó érintkezést tart fenn *Kunfi Zsigmond* útján. Sőt mindjárt még egy hatalmas ugrást tett előre, illetve, jobban mondva, balfelé. Azzal a megokolással, hogy programmjába az államforma kérdését is kénytelen felvenni, azon melegében megkérte a királyt, mentse őt fel esküje alól. Ez megtörténvén, nyomban utána, ugyancsak november 1-én a kormány a nemzeti tanács kezébe tette le az esküt, ami természetesen már egészen nyilt király- és alkotmánysértésnek volt tekinthető.

November 2-ika. November 2-án a tiszti kart is feleskették az Országház-téren az új Magyarországra, de ezen az eskütételen az igazi tiszti kar úgyszólván jelen nem volt.

November 4-ike. November 4-én Károlyi megegyezett a nemzeti tanáccsal, a katonatanáccsal és a munkástanáccsal, hogy ezek ezentúl nem intézkedő, hanem csak ellenőrző szervek lesznek a kormánnyal szemben s ezzel meg volt vetve az alapja a magyarországi tanácsrendszernek.

A budapesti helyőrség viselkedése a forradalmi mozgalmakkal szemben.

Hogy az október 31-én a fővárosban kitört forradalom elfojtására Budapest helyőrsége mért nem tett úgyszólván semmiféle kisérletet, az világosan kitünik egy akkor karhatalmi szolgálatban állott törzstisztnek alábbi érdekes nyilatkozatából: «A forradalom kitörése idején — mondja a kérdéses törzstiszt — én a Hadik-laktanyában voltam az egyik karhatalmi zászlóaljnak a parancsnoka. Október 30-án este további magatartásomra nézve az állomásparancsnokságtól parancsot kértem, még pedig — miután a telefon akkor már nem működött — egy a városba küldött járőr útján. Ez a járőr október 31-én már hajnalfelé azzal a jelentéssel tért vissza, hogy személyesen beszélt az állomásparancsnok úrral, aki azt mondta nekik, csak menjenek nyugodtan vissza, a zászlóalj pedig várja be a további parancsokat.

Időközben több helyről zavargások és fosztogatások hírét vevén, segédtisztemet kocsin küldtem fel a Várba további utasítások kikérése végett, miután zászlóaljam karhatalmi tartalék lévén, azt nem mertem felsőbb parancs nélkül széjjelforgácsolva felhasználni. A segédtiszt reggelfelé azzal a jelentéssel jött vissza, hogy beszélt az állomásparancsnokság vezérkari főnökével, aki azt mondta, hogy *Ő Felsége határozott parancsa, hogy nem szabad vérnek folynia.*

Valamivel ezután odajött hozzám egy nagyobb tömeg kiséretében *Beck Lajos* volt országgyűlési képviselő s azt követelte, hogy én a zászlóaljjal együtt tegyem le a hűségesküt a nemzeti tanácsra. Én ezt vonakodtam megtenni, kijelentvén, hogy én semmiféle nemzeti tanácsot el nem ismerek és csak elöljáróimnak engedelmeskedem. Ez elhatározásom mellett megmaradtam a fenti kijelentésemet követő fenyegetések dacára, hogy majd autókkal és gépfegyverekkel jönnek és leszerelnek. Erre én kijelentettem, hogyha zavargás, csoportosulás, fosztogatás vagy rablás történne a közelben, én a fegyvert használni fogom.

Ugyanaznap déltájban eljött hozzám pótzászlóaljam parancsnoka egy százados kiséretében és felmutatott előttem egy a nemzeti tanács által aláírt és a pótzászlóalj tisztikara által elfogadott nyilatkozatot, mely szerint ez a tisztikar az alatt a feltétel alatt támogatja a nemzeti tanácsot, ha az Károly király jogara és József főherceg nádorsága alatt fejti ki további tevékenységét. Ezzel én is egyetértettem és a nyilatkozatot a magam részéről is aláírtam.

Arra a hírre, hogy a kelenföldi katonai ruhatárt fosztogatják, oda azonnal egy századot rendeltem ki, én pedig a többi két századdal pótzászlóalj parancsnokom parancsára a 29-es

honvédlaktanyába vonultam be. Innen esetről-esetre, ahonnan zavargások és rablások híre jött, így többek között a keleti pályaudvarra erősebb járőröket, illetve félszázad erejű osztagokat küldtem ki, melyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az általános zűrzavarnak, a rablásnak és fosztogatásnak eleje vétetett.

A karhatalmi zászlóalj még körülbelül egy hétig maradt együtt és a városparancsnokság intézkedése szerint úgy itt Budapesten, mint a vidéken a rend fenntartására használtatott fel. Később aztán részint lefegyverzés, részint önkényű eltávozás folytán az állomány oly minimumra csökkent, hogy a zászlóaljat a hadügyminiszteriumból vett tanács folytán feloszlattam».

A fentiekből világosan kitünik, hogy az úgynevezett októberi forradalmat nálunk, az eddigi tapasztalatoktól eltérőleg, sem nagy tömegek, sem maga a munkásság nem csinálta, bár ez utóbbi határozottan helyeselte azt és nyiltan örült is neki és hogy annak tulajdonképen csak külsőleg volt meg a katonai szinezete is; a mozgató erőt ennél a mozgalomnál eleinte politikai agent provokateurök képviselték, akiknek kezéből aztán a hatalom csakhamar a munkásság kezébe siklott át, még pedig a következő, nem annyira érdekes, mint sajnálatos módon.

Népőrség szervezése.

A forradalom kitörése idején Budapesten tartózkodó katonaságnak fokozatos és az államrendőrségnek és csendőrségnek a forradalmat szító nemzeti tanácshoz testületileg történt átpártolása folytán október végén már sem a kormánynak, sem a budapesti állomásparancsnokságnak nem igen állott módjában, hogy a megbomlott rendet, valamint a személy- és vagyonbiztonságot újból helyreállítsa és fenntartsa. Ily körülmények között fővárosszerte örömmel és megnyugvással fogadták a polgári osztályoknak november 2-án a kereskedelmi kamarában hozott ama határozatát, hogy a rend fenntartására, rablások és fosztogatások megakadályozására népőrséget szerveznek. Persze, hogy ezek a jóhiszeműleg eljáró polgári osztályok akkor még nem sejtették, hogy a megalakuló népőrség az ő vesztüket is jelenti. Úgy történt úgyanis a dolog, hogy az újonnan szervezett népőrségbe csak munkásokat vettek fel s azokat szerelték fel, számra nézve mintegy 80.000-et a frontról visszatérő katonaság fegyverzetével. Miután ilymódon a fővárosban többé sem katonaság, sem megbizható rendőrség szolgálatot nem teljesitett, a végrehajtó hatalom önmagától a munkásságra és annak révén a szociáldemokrata pártra szállott át, ami ellen az akkori vezetőköröknek nemhogy kifogásuk nem volt, hanem ellenkezőleg ők nyujtották hozzá

rendelkezéseikkel a legbiztosabb segítő kezet. Ez vetette meg alapját a munkásság később oly sokat hangoztatott proletáröntudatának, amely aztán mihamar valóságos proletárzsarnoksággá fajult el attól a perctől kezdve, amidőn a lelketlen vezetők folytonos uszítása folytán még a munkásságnak józanabb része is a törvényszabta normális és fokozatos szociális fejlődés helyett egyszerre türelmetlenül és erőszakos módon kezdte követelni, hogy a világboldogító kommunista-bolsevista eszmék az emberiség összességére máról holnapra ráerőszakoltassanak. Hogy a dolgok oly hirtelenül terelődhettek ebbe az irányba, annak legfőbb oka abban rejlik, hogy a forradalom kitörése, majd később a proletárdiktatura kikiáltása a magyar nemzet túlnyomó többségét, az intelligenciát és a földmívesosztályt teljes szervezetlenségben és aléltságban találta.

III. Az októberi forradalom és a hadsereg. A hadügyminisztérium működése Linder, Bartha, Károlyi és Festetits alatt. Kun és Pogány hadseregzüllesztési tevékenysége.

Az október 31-én a nemzeti tanácsból alakult forradalmi kormány magáévá téve *Wilson* tételeit, a teljes pacifizmus elvére állva és Magyarországot semleges államnak deklarálva, dacára annak, hogy *Kövess* tábornagy bejelentette, hogy a déli frontot tartani képes, elrendelte a magyar csapatok fegyverletételét. Hogy ezt az elhatározást a kormány a közvélemény előtt is plauzibilissé tegye, szócsövei útján úgy tüntette fel a harctéri helyzetet, mintha olasz frontunk a csapatok engedetlensége folytán már végkép összeomlott volna és hogy ennek folytán minden további vérontás hiábavaló és céltalan. A helyzetnek ily módon való beállítása — ahogyan az az eddig előadottakból is eléggé kitünik — szemenszedett valótlanság volt. Ha sikerült is az ellenségnek frontunkat az olasz mélyföldön áttörni, aminek következtében a hadseregfőparancsnokság a hegyi frontnak visszavételét is elhatározta, azért a helyzet még távolról sem volt végkép elveszettnek és menthetetlennek mondható. A Piave mögött párhuzamosan huzódó folyamszakaszok és végső esetben a még hátrább fekvő Karszt-fennsík még bő alkalmat nyujtott sikeres védelem és ellenállás kifejtésére, aminek hatása alatt az ellenséget, ha másra nem, legalább elfogadhatóbb békefeltételek adására kényszeríthettük volna. Arra pedig, hogy kétségbeessünk, mindent veszve lássunk és a fegyvert magunktól gyáván eldobjuk, nemcsak hogy szükség

A Károlyi kormány elrendeli a fegyverletételt.

nem volt, hanem egyenesen Károlyi-Linderék egyik legaljasabb bűnéül róható fel.

Linder hadügyminiszter nov. 2-iki proklamációja.

Az elhatározott fegyverletételt *Linder* hadügyminiszter a kormány és a nemzeti tanács november 1-én tartott együttes ülésén a következő szavakkal jelentette be: «A legnagyobb megindulással szólok önökhöz. A magyar kormány teljes felelősségének tudatában e nehéz viszonyok között elhatározta, hogy a frontokon a katonák mindenütt azonnal tegyék le a fegyvert». És hogy erről az egész világ is mielőbb tudomást szerezzen, a tisztikarnak november 2-án történt fölesketésénél az oda már polgári ruhában megjelent *Linder* hadügyminiszter a *4. sz. mellékletként* közölt proklamációt olvasta fel.

Arz vezérezredes és Kövess tábornagy nyilatkozatai.

A vezérkar volt főnökének, *Arz báró* vezérezredesnek vallomása szerint *Linder* a királytól telefonon valósággal kierőszakolta, hogy a fegyverletételt illető parancsait továbbítsák a magyar csapatokhoz. A hadseregfőparancsnokság egyideig visszatartotta ezeket a parancsokat, végül azonban a király mégis engedett Károlyiék erőszakoskodásának.

Kövess báró tábornagy erre nézve következőleg nyilatkozott: «Nekem Linder nem küldött soha semmiféle táviratot vagy parancsot. A hátam mögött ment az értesítés az egyes csapattestekhez, hogy azonnal szüntessék be a harcot és tegyék le a fegyvert. Én ezzel az urral egyáltalán nem beszéltem. Linder üzenetének nyomban hatása volt a fronton. A harcvonal — mint már említém — november 4-ig teljesen intakt volt, de a mögöttes részekben már kitört a lázadás. Magában Ujvidéken is zavargások támadtak és a magyar katonák nagy része széjjelszéledt. Minthogy nem állt elég karhatalmi erő rendelkezésemre, tehetetlen voltam az eseményekkel szemben. Ha a frontról tudtam volna csapatokat elvonni, akkor Budapest ellen mentem volna. De a helyzet akkor már nagyon kritikus volt. A jugoszlávok megszakították összeköttetésemet Sarkoticcsal és Pflanzer-Baltinnal, a 11. német hadsereg pedig már nem tartozott az én parancsnokságom alá. Közben a hadseregfőparancsnokság elrendelte hogy fegyverszüneti szerződés megkötése céljából lépjek érintkezésbe az antant balkáni csapatainak parancsnokságával. Ez, azt hiszem, november 3-án meg is történt. Én ugyanakkor a Ferenc József-hajón törzsemmel Bajára indultam, de hallván, hogy itt is kitört a forradalom, Apatinban maradtam. Itt kaptam meg a hadseregfőparancsnokság módosító parancsát, hogy a magyar kormány maga akarja a fegyverszüneti szerződést megkötni és utasítottak, hogy Károlyiéknak tegyem szabaddá az utat. A har-

madik parancs Ő Felsége rendelete volt, hogy vegyem át a parancsnokságot az egész fegyveres erő felett és induljak azonnal Badenbe».

A kormánytól vett parancs folytán a csapatok egy része a fegyvert vonakodás nélkül letette, de a legtöbben a fegyverletételi parancs ellenére fegyverüket megtartva, részben vasuton, részben gyalog jöttek haza, hogy Magyarországot az ellenséges inváziótól megmentsék. Amde a forradalmi kormány a teljes pacifizmus elvén megmaradva, e fegyveresen visszatérő alakulásokat is az időközben elrendelt általános leszerelés értelmében leszereltette, illetve lefegyvereztette. Általános lefegyverzés.

A harctéren maradt milliárdokat érő fegyverzet, felszerelés és hadianyag a győző kezébe jutott, épigy a hadtápterületeken és a mögöttes országrészekben beépített sok értékes anyag, valamint az ott felhalmozott nagymennyiségű élelmi és egyéb készletek, melyek a tömeges csapatszállítások miatt már nem voltak megmenthetők.

Hogy egyébként a hadügyek terén a forradalom első napjaiban uralgó kaotikus állapotokról némi fogalmat nyerjünk, ehelyütt csak a következőket jegyezzük meg:

Az október 31-iki forradalommal Magyarország végkép elszakadt Ausztriától. A honvédelmi minisztérium, amelynek élére Károlyi *Linder Béla* tüzéralezredest állította, átvedlett hadügyminisztériummá. Linder mellé államtitkárnak, mint miniszterhelyettes, *Friedrich István* került. Hogy mi módon, erre nézve *Böhm Vilmos* «Két forradalom tüzében» cimü munkájában a következőket olvassuk: Október 31-én a délutáni órákban Budapest utcáin «A katonákhoz» címzett öles plakátok jelentek meg Friedrich István hadügyi államtitkár aláirással. Ugyanaznap a délutáni órákban Friedrich bevonult a hadügyminiszteriumba és *minden megbizás nélkül* átvette a hadügyi államtitkárság vezetését. Sem a kormány, sem a nemzeti tanács nem tudta, kinek a felhatalmazására adta ki Friedrich a proklamációt és kinek a megbizásából irta alá a plakátot államtitkári jelzéssel. Károlyi Mihály kormányelnök azt hitte, hogy Linder hadügyminiszter nevezte ki Friedrichet, Linder pedig azt hitte, hogy Károlyi adta Friedrichnek a megbizást. Már a november 5-iki minisztertanácson szóba került a Friedrich-ügy. A minisztertanácsi jegyzőkönyv 6. pontja erről a következőket mondja: «Miniszterelnök ur szóvá teszi, hogy Friedrich István cionista gárdát akar szervezni. Ez őrület. Szende pénzügyi államtitkár úgy van informálva, hogy a szovjet Friedrichre támaszkodik. Hadügyminiszter úr Friedrichnek az államtitkári állástól való felmentését kéri. A miniszterelnök úr helyesli. A miniszter- Az októberi forradalom és a magyar hadügyminisztérium. Linder Béla szerepe.

tanács hozzájárul». Ugyan-e minisztertanácsi jegyzőkönyv 16. pontjában a következők foglaltatnak: «Hadügyminiszter úr újból szóba hozza Friedrich felmentését. Kérdi, ki van-e nevezve Friedrich? A minisztertanács megállapítja, hogy nincs». «Friedrich azonban nem olyan ember volt, akitől egy egyszerű minisztertanácsi határozattal lehetett volna megszabadulni». És tényleg Friedrich még két hónapig maradt a hadügyminiszterium első államtitkára.

November 4-én a minisztertanács *Böhm Vilmost*, az egykori villányszerelőt, illetve a későbbi irógépügynököt nevezi ki államtitkári hatáskörrel a hadügyminisztérium leszerelési ügyeinek vezetőjévé. Ez időtől kezdve Böhm és Friedrich, illetve Friedrich és Linder között a szervezés és leszerelés kérdésében állandó volt a nézeteltérés és torzsalkodás.

Szervezési kérdések.

A forradalom kitöréséig fennálló törvények szerint Magyarországból a tüzér- és műszaki alakulásokat nem számítva, 47 cs. és kir. és — a 4 horvát ezredet figyelmen kívül hagyva — 27 honvéd gyalogezred, 10 vadászzászlóalj, továbbá 16 cs. és kir. és 9 honvéd huszárezred nyerte kiegészítését. Miután mindezen alakulások nem voltak beilleszthetők az *5. sz. mellékletként* csatolt belgrádi fegyverszüneti szerződéssel engedélyezett 6 gyalog- és 2 lovashadosztály keretébe, megfelelően össze kellett őket vonni. Ennél az összevonásnál, illetve a csapattestek elnevezésénél a volt 6 honvédkerület és a volt 2 honvéd lovashadosztály szervezése és elhelyezése szolgált alapul és a szükséges legénységi kiegészítés biztosítása céljából az öt legfiatalabb sorozási évfolyamnak visszatartása határoztatott el. Amde ez a szervezés a maga egészében nem volt végrehajtható. Egyrészt a visszatartott évfolyamok túlnyomó többsége a fegyelem és rend felbomlása következtében a csapattesteket önkényüleg elhagyta, másrészt egyes volt közös hadseregbeli csapattestek, ragaszkodva régi tradiciókhoz és a világháborúban szerzett hírnévhez, vonakodtak más számú és elnevezésű, bár époly hősiesen küzdött csapattestekbe beleolvadni. Ennek folyományaként az eredetileg tervezett egységes új magyar hadsereg helyett egy kisebb konglomerátumokból hevenyében összetákolt, de rendszeres tagozású hadseregnek egyáltalán nem nevezhető fegyveres haderő keletkezett.

A személyi leszerelés.

A hadügyminiszteriumnak másik époly sürgős, mint fontos teendője volt a leszerelés szabályozása és végrehajtása. Az erre vonatkozó 1918. évi 28.315/eln. 1-a sz. hadügyminiszteri rendelet értelmében ez személyire és anyagira tagozódott.

A személyi leszerelésnél irányelvül kimondták, hogy az

öt legfiatalabb, vagyis az 1896—1900. évi születésű évfolyamok további intézkedésig fegyver alatt maradnak. Egyes hivatásos csoportok, így többek között a főiskolai hallgatók tekintet nélkül, hogy mely évfolyamhoz tartoznak, elbocsájtattak a tényleges szolgálatból; viszont egyelőre tényleges szolgálatban visszatartottak oly idősebb évfolyambeli egyéneket, kiknek elbocsátása a szolgálatmenetre zavarólag hatott volna; ilyen volt pl. a magasabb katonai törzsekhez és hatóságokhoz, a nevelő- és képzőintézetekhez stb. beosztott személyzet. Felesleges ide-odautazgatás elkerülése céljából a katonáknak általában tartózkodási helyeiken, illetve az azokhoz legközelebb eső leszerelési állomásokon kellett leszerelniök. Leszerelésre mintegy 4—500.000 mögöttes országbeli ember és körülbelől 1 millió a különböző frontokról visszatérő katona került. Pontos nyilvántartásról azonban szó sem lehetett, amihez nagymértékben hozzájárult az a körülmény, hogy a bécsi hadügyminisztérium és a hadseregfőparancsnokság hamarosan beszüntették működésüket. Hogy a rettenetes kaoszban legalább némi rend teremtessék, a szállítmányok irányítása és kalauzolása céljából tényleges tisztekből alakított mintegy 50 fogadóbizottság küldetett a határokra.

A sok surlódás ellenére a személyi leszerelés általában rövid időn belül befejeződött. November végéig majdnem 700.000 katona szerelt le, december közepéig már 1,200.000 volt a leszereltek száma, december végén pedig a személyi leszerelés teljesen be volt fejezve. Mindenesetre gyorsította az eljárást *Linder* hadügyminiszter hírhedt kijelentése, a *nem akarok többé katonát látni!** minek az lett a következménye, hogy a katonaság valóban hamarosan füstté vált. Amióta a világ fennáll, hadügyminiszter vagy hadvezér még ennyire aligha blamálta magát és alig követett el nagyobb bűnt és árulást a katonai szellem és fegyelem ellen, mint ez a magáról megfeledkezett, alkoholmámorában mindenre kapható szocialista-kommunista bérenc. A közelmult magyar történelmének ez a szállóigéje épen úgy hangzik, mint ha pl. a pénzügyminiszter azt jelentené ki, hogy nem akar többé pénzt, a keres-

* *Linder* ezt a kijelentését a budapesti helyőrség tisztjeinek 1918 november 2-án az Országház-téren történt eskütételén tette. Ez alkalommal a vérvörös nyakkendős Linder szószerint a következőket mondotta: «Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni! Fegyvert többé szolgálaton kívül nem viselünk se tisztek, se legénység!» Azután így folytatta: «Mielőtt kivenném önöktől az esküt, egy másik esküt kérek. Arra esküdjenek önök, akik eddig a háború lelkes zászlótartói voltak, hogy ezentúl a békének még lelkesebb munkásai lesznek. Esküdjenek meg arra, hogy gyermekeiket olyan szellemben fogják nevelni, hogy ezentúl a háborúnak még a lehetősége is ki lesz zárva».

kedelmi miniszter, hogy nem akar többé kereskedőt, a földmívelésügyi miniszter, hogy nem akar többé földmívest vagy tán még földet sem látni! És szinte megfoghatatlan, de való igaz, hogy ezeknek a torzelveknek legnagyobb részét Linder későbbi dícső miniszterelvtársai koruk és uralmuk örök szégyenére nyiltan hirdették és vallották is.

És csodálatosképen ép akkor nem akartak ezek a nyomoroncok többé magyar katonát látni, mikor körülöttünk a csehek, románok, szerbek kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy az ellenünk elhatározott támadáshoz határaink mentén minél gyorsabban minél több katonaságot gyüjtsenek össze. Eszerint Károlyi és hitvány társasága ép akkor nem akart többé katonát látni, amikor tulajdonképen ennek a felosztásra itélt, szerencsétlen országnak épen legtöbb katonára lett volna szüksége, hogy hatalmas öklével távoltartsa magától prédaleső szomszédaink területi épségünk ellen irányuló vakmerő támadásait, ami nem is lett volna túlnehéz dolog, mivel közvetlen szomszédaink jó sokáig nem rendelkeztek támadásra képes haderők felett, a nagy antant-nak pedig legkisebb gondja is nagyobb volt annál, semhogy saját erejével igyekezett volna a kis balkánállamok és népek területéhségének kielégítése céljából új háborúba keveredni, ami ellen a háborút már végkép megelégelt olasz, francia és angol közvélemény különben is felemelte volna tiltó szavát. Ezért Károlyi önző, haszonleső, defajtista társaságának bűne annál égbekiáltóbb színben tűnik fel, ha meggondoljuk, hogy nekünk a világháború végén minden alapfeltételünk megvolt ahhoz, hogy hazánk istenadta természetes határait feltétlenül megvédelmezzük, mert hiszen épen ennek tudatában és a honvédés magasztos és lelkesítő vágyától eltelve maradtak együtt és jöttek haza csapataink, sőt egész hadosztályaink is zárt egységekbe tömörülve, hogy hazánknak a Dráva, Duna és a Kárpátok övezte, a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés által is biztosított, egységes tömbalakot alkotó komplexumát őseinkhez híven most is szent áhítattal és buzgalommal megvédelmezzék. Amde Károlyi és hazaáruló cinkostársai mindezek ellenére ép most nem akartak több katonát látni, mert saját személyüket, durva erőszak útján kicsikart hatalmukat féltették a frontról hazatérő, még mindig hazafiasan érző és gondolkozó katonaságtól. Ezért kellett a hadsereget, a hazába visszatérő csapattesteket agitátorok segítségével már a határon felbomlasztani, szétugrasztani, mely tény már magában véve teljesen kimeríti a legnagyobb bűnök egyikének, a hazaárulásnak fogalmát. Ezért marad Károlyi cinkostársaival együtt minden jóérzésű

magyar ember előtt örök időkre a magyar történelemnek gyülölt és megvetett alakja.

Az anyagi leszerelés a vasutak túltömöttsége, a fejnélküli gyors és rendetlen visszavonulás és az általános zürzavar miatt csak a lehető leghiányosabban volt végrehajtható és így rengeteg sok értékes anyag pusztult el és veszett kárba. Az ágyúk nagy részét át kellett adni, a lovakat és a vonatot pedig a bevagonirozó állomásokon visszahagyni. A visszakerült anyagok egy részét azonnal az ipari és mezőgazdasági üzemek rendelkezésére bocsátották, egy részét pedig elkótyavetyélték. Az anyagi leszerelés.

1918 novomber 18-án a forradalmi kormány megkötötte *Franchet d'Espérey* tábornokkal, mint az antant hatalmak megbizottjával a belgrádi fegyverszüneti szerződést. A belgrádi fegyverszüneti szerződés.

Az időközben tisztán katonák között megindult fegyverszüneti tárgyalásokhoz a fentebb jelzett előzmények után *Károlyi* november 6-án személyesen ment el *Hatvany Lajos báróval*, mint a nemzeti tanács, *Bokányi Dezsővel*, mint a munkástanács és *Cernyák Imre* századossal, mint a katonatanács kiküldöttjével Belgrádba, ahol az egész bizottságnak a legnagyobb mértékben elutasító és bántó fogadtatásban volt része. A francia tábornok Károlyit a bemutatkozás után, mint a vizsgálóbiró a vádlottat, a lámpa elé állította, hogy jobban lássa; amikor pedig Károlyi Csernyák Imrét, a katonatanács képviselőjét mutatta be Franchet d'Espérey tábornoknak, ez következőleg csattant fel: «Katonatanács? Hát már ilyen mélyre sülyedtek önök?» A semlegesség említésénél pedig a tábornok e szavakkal vágott közbe: «Önök nem semlegesek, önök legyőzöttek!»

Károlyi memorandumának meghallgatása után a tábornok az egész küldöttséget állva hagyta s elment vacsorázni a szomszéd terembe. Csak miután vacsoráját nyugodtan elköltötte, ment újból vissza a tárgyalás folytatására, illetve elhatározásának és az általa egyoldalúlag megállapított szerződés ellentmondást nem tűrő tudtuladására. A tábornok által bediktált szerződés szószerinti szövegét az *5. sz. melléklet* tartalmazza.

Károlyi a szerződést nem írta alá, hanem táviratilag kérte *Clemenceaut*, hogy az antant a béketárgyalásig biztosítsa a fegyverét letett Magyarországot minden idegen fegyveres támadással szemben.

Erre a táviratra Clemenceau nem is Károlyinak, hanem Franchet d'Espéreynek a következőt sürgönyözte: «Válasz 5803/3. számú táviratra: Felkérem, hogy Károlyi gróffal csak a katonai kérdésekről tárgyaljon minden más kérdés kizárásával. Ez véglegesen irányadó». Ez pedig másszóval azt jelentette, hogy az antant Károlyival és kormányával szóba sem akar állni.

A csehek és románok újabb követelései.

A belgrádi fegyverszüneti szerződéssel egyidőben más csapás is érte az országot. *Károlyi* visszaérkezése napján, november 8-án hire érkezett, hogy a csehek néhány helyen átlépték a határt, a román nemzeti tanács pedig a román nemzeti kormány nevében 23 magyarországi vármegye felett követelte a teljes kormányhatalom átadását. *Jászi Oszkár* nemzetiségi miniszter erre tárgyalásokba bocsátkozott a románokkal, amelyek eredménye gyanánt a románok december 1-én Gyulafehérvárott a Magyarországtól való elszakadással egyidejüleg kikiáltották Nagyromániát, hozzácsatolva nemcsak 23, hanem 26 magyar vármegyét. És Jászi ahelyett, hogy e hallatlan sérelem ellen tiltakozott volna, a kormány nevében beleegyezett abba, hogy a románok a fenti vármegyék felett örök időkre átvegyék a kormányzást!

Ennyi kudarc még a vaknak is felnyithatta volna a szemét s mindenkinek látnia kellett volna, hogy mennyire becsapta Károlyi az országot, amidőn antantösszeköttetéseire hivatkozva, annak megmentését helyezte kilátásba, azonban — sajnos — a züllés ahelyett, hogy megállapodott volna, rohamos léptekkel haladt tovább, hogy végromlásunkig meg se álljon.

Bartha hadügyminisztersége.

Linder hadügyminisztert meggondolatlan és szerencsétlen kijelentése hamarosan elsodorta meg nem érdemelt magas polcáról. Károlyiék belgrádi kudarcáért és az ország teljesen védtelen állapotáért ugyanis a közvélemény megnyugtatására valakit bűnbakul kellett odaállítani s ez a bűnbak — sajnos azonban csak pro forma-bűnbak formájában — Linder volt, aki továbbra is megmaradt tárcanélküli miniszternek, hogy ily minőségben, mint a népkormány rendkívüli követe a béketárgyalás külföldi előkészitését üsse nyélbe. Utóda, *Bartha Albert* vezérkari alezredes 1918 november 9-én átvevén a hadügyek vezetését, november 11-én kelt 29.858/eln. 1. sz. rendeletével az ország belrendjének helyreállítására és biztosítására minden magyar kerületi parancsnokság székhelyén *karhatalmi parancsnokság* felállítását rendelte el s ezzel egyidejüleg mindenekelőtt fegyelmezett hadsereg létesítését vette tervbe. A keretet ehhez a belgrádi fegyverszüneti szerződés adta meg. A gyaloghadosztályok közül a 40. és 41-iknek Budapesten, a 37-iknek Győrött, a 39-iknek Kassán, a 23-iknak Szegeden és a 38-iknak Kolozsvárott, az 5. lovashadosztálynak Budapesten, a 11-iknek pedig Aradon kellett megalakulnia. Minden hadosztály 2 gyalog-, illetve lovas- és 1 tüzérdandárra tagozódott; a dandárok 2—2 gyalog-, illetve lovasezredből alakultak. A századok állományát 4 tisztben és 150 főnyi legénységben állapitották meg.

Az erre vonatkozó 1918 évi nov. 12-én kelt 29.867/eln. 1-a

számu rendeletből kivált az alábbi passzusok érdemelnek figyelmet: «Az ország belrendje és közbiztonsága, a magán-, valamint a népvagyon érdeke követeli, hogy a visszatartott 1896. és ennél fiatalabb évfolyambeli egyének minél hamarabb és mentve minden kicsinyes aggályoskodástól, katonailag szerveztessenek. Ezen szervezett katonai egységek képesek lesznek arra, hogy ezredéves hazánkat, a sokat szenvedett népet és ennek jólétét mindennemü rabló és csőcseléknép garázdálkodásától megóvják. *Minden szervezésnek alapfeltétele a fegyelem.* A tisztek és a legénység közötti egyetértés és bajtársiasság, valamint az egymás iránti tisztelet és becsülés juttatja leginkább kifejezésre azon ideális eszmék megvalósulását, melyet eddig elértünk és amelyet hazánk boldogulására megtartani is akarunk. A visszatartottak tehát behatóan kioktatandók, hogy oly egyének, akik a népkormány által kiadott parancs ellenére önkényüleg eltávoznak, a törvény által szabott súlyos következményekkel számoljanak. *Az ily egyének a földbirtok reformjánál tekintetbe nem vételnek és az átalakulás által létesitendő egyéb kedvezményektől elesnek.* Az önkényes távozás, a nép érdekeiért történő szolgálati kötelezettség alóli kivonás magával vonja a polgártársak bizalmának és megbecsülésének elvesztését is. Az összes tisztek és altisztek teljes odaadásukkal törekedjenek arra, hogy az alárendeltek bizalmát megnyerve, létrejöjjön azon igazi fegyelem, melyet nem a *vasszigor,* hanem a *kölcsönös* megértés és belátás tud csak megteremteni... A legénységnek a szabad időben való szórakoztatására különös gond forditandó...»

E rendelettel kapcsolatban a november 24-én kelt 30.391/eln. karh. számú rendelettel a közkatona zsoldja napi 10, a tizedesé 11, a szakaszvezetőé 12, az őrmesteré 14, a törzsőrmesteré 15 és a tiszthelyettesé napi 16 koronában állapittatott meg.

Nemzetőrség és polgárőrség szervezése.

Utóbb említett rendelettel szervezték meg a *nemzetőrséget* is, mely «önként jelentkezőkből áll, kiknek szolgálati kötelezettsége, a beálló szükséghez képest néhány hónapra terjed. Hivatása a nemzetőrségnek, hogy egységeit a veszélyeztetett rend védelmére kiküldje. Felszerelése, ruházata lehetőleg, dijazása teljesen azonos a hadseregével.» A nemzetőrség szervezésére a hadügyminisztériumban *nemzetőri kormánybiztosság* állittatott fel, melynek élére *Fényes László* került.

Ugyancsak a fenti rendelettel szerveztetett a *polgárőrség* is, mely «szintén önként jelentkezőkből áll, azonban csak olyanokból, kik rendes napi munkájuk mellett saját otthonuk közvetlen védelmét szolgálják. Felállittatik a helyi viszonyok szerint egyes városokban és községekben a helyi néptanács és közigazgatási

hatóságok intézkedésére. Rendeltetése egymás tűzhelyeinek közös védelmezése. Ezen szolgálat díjazással nem jár. Katonai egyenruhája nincs, felszerelése és megjelölése a helyi viszonyokhoz képest határozandó meg.»

A magyar nép katonaviselt része, miután a toborzás azzal a jelszóval történt, hogy a belső rend újból helyreállíttassék és hogy az országba betóduló ellenség minél előbb kiveressék, készségesen gyülekezett ismét a kibontott zászló köré és hamarosan oly sok ember vonult be, hogy alig lehetett őket a laktanyákban elhelyezni. Mihelyt azonban a toborzott legénység a laktanyába bekerült, ott már a szocialista agitátorok vártak rá és azonnal megkezdődött a bomlasztás munkája. A tömeges bevonulás jelenségéből világosan kitűnik, hogy abban az esetben, ha a politikai agitátorok aknamunkájukkal a hadsereget szét nem züllesztik, az ország integritását lelkes hadseregünk latbavetésével könnyen megvédhettük volna.

A hadügyminisztérium és a kormány mindjobban a kommunizmus felé hajlik.

De mit ért az új hadügyminiszternek jószándéka és mit a hadügyminisztériumba beosztott legtöbb tisztnek és tisztviselőnek kétségtelenül lelkes és hazafias érzéstől vezérelt lázas tevékenysége, ha a Linder-éra alatt odakerült uj elemek legnagyobb része *Böhm Vilmossal* az élén, aki mindjobban magához ragadta a hatalmat Bartha hadügyminisztertől, egy követ fujt a rendbontókkal és államfelforgatókkal, akik — sajnos — nagyon jól tudták, hogy mit kell tenniök, hogy kitüzött céljaikat nemcsak biztosan, hanem a lehető leggyorsabban is elérjék.

Hogy ezt átlássuk, közbevetőleg pár szóval röviden jellemezni akarom elejétől végig az egész rendszert. A forradalom kitörésekor és közvetlenül utána ezeknek az ügyes, raffinált, emellett erőszakos, praepotens, nagyobbára éretlen, fiatal, többnyire zsidó kalandoroknak első gondjuk az volt, hogy az összes közhivatalok élére és a fontosabb reszszorthelyekre fokozatosan saját embereiket állitva, az eddigi jog- és államrend megdöntése mellett a maguk hatalmát minél előbb megalapozzák és megszilárdítsák. Igy történt ez a hadügyminisztériumban és fokozatosan a parancsnokságoknál és csapatoknál is, amiből önként következik, hogy épugy, mint a többi állami és magánintézmény tönkretételében, a hadsereg szétzüllesztésében is a főszerepet a zsidóságnak az az elvetemedett, még saját fajának tisztességesen gondolkozó és cselekvő elemeit is féktelen dühhel üldöző része vitte, amely az Isten, a haza és a felebaráti szeretet fogalmait sutba dobva, a maga aljas és önző céljainak elérésére, ahol jónak látta, még a tömeggyilkolás bünétől sem riadt vissza.

Ez az oroszországi mocsarakban magába szitt méreggel hozzánk átplántált maffia, hogy célját minél könnyebben és biztosabban elérhesse, első hadügyi rendelkezéseit és cselekedeteit is a legnemzetiszinűbb mázba öltöztette. És ugyanaz volt az eljárás az összes közügyek terén. Maga a forradalmi kormány is eleinte szinte ultra nemzetinek vallotta magát és hogy e tetszetős cégére mellől a kereszt jelvénye se hiányozzék, a nagyhangú honmentők egyszerűen odabiggyesztették a nemzeti tanács élére *Hock Jánosnak*, a katholikus papnak a nevét. A szemfényvesztés jól bevált és ezen trükknek köszönhető, hogy még a hadsereg is a túlnyomó többségében valóban hazafiasan gondolkozó és érző tisztikarral együtt hamarosan beletörődött a lehetetlenbe. Ez az időszak volt a Hock—Károlyi, illetve Károlyi—Hock még nem egészen kialakult, de még mindig határozottan nemzeti jellegű érája. Károlyi ismételten ki is jelentette, hogy amit Hock elrendel, az épolyan, mintha ő rendelte volna el, mert hiszen Hock az ő igazi alter-égója. Ennek az egyébként tetszetős Károlyi—Hock-féle kettős cégtáblának a titkos maffia nézete szeriut két nagy szépséghibája volt: Károlyi révén a grófi címer, Hock révén a kereszt szent jelvénye. Utóbbi ezt a jelvényét le nem vethetvén, a grófi címer sutbadobása után Károlyi kerekedett felül, aki 1918 november 16-án még mindig a nemzeti szinű drapériák, lobogók és zászlók közepette kiáltatta ki magát a magyar népköztársaság elnökhelyettesévé. Hock János keresztje ennél már csak üres díszként és malasztként szerepelt, mivel a főminisztránsok javarésze ekkor már az ötágú csillagosok sorából került ki. Ezzel az újabb merész lépéssel Károlyi egyeduralmi érája vette kezdetét. Ekkor volt ő hatalma tetőpontján, vagy legalább is ő gondolta, hogy úgy áll a dolog, míg tulajdonképen az történt, hogy a hatalmat már ekkor mások tudatosan összpontosították egy időre az ő különben gyenge, erőtlen kezébe, tudván, hogy azt abból, ha kell, bármikor könnyű szerrel kicsavarhatják. És valóban nemsokára, mihelyt Kun Béla Budapestre érkezett, megmozdultak a sötét maffia* legtitkosabb rugói is, hogy mielőbb letörjék és letörüljék ennek az újabb cégtáblának, úgy nemzeti, mint keresztény jelle-

* A mindössze 33 éves *Kun (Kohn) Béla*, Lenin-féle világforradalmi utasításokkal bőven felszerelve, méltó barátja, *Szamuely Tibor* társaságában 1918 november 19-én érkezett hamis útlevéllel mint dr. Sebestyén ezredorvos Oroszországból, ahol az egyik leginkább magyar hadifoglyokból toborzott, hirhedt vörösgárda dandárnak volt a parancsnoka, Budapestre, ahol viszont a háború előtt mint munkásbiztosítási tisztviselő nem a leglelkiismeretesebben bánt a gondjaira bízott munkáspénzekkel. Kun és Szamuely után csakhamar hazajött *Rabinovits József* is, aki a háború előtt állítólag Moszkvában leánykereskedéssel foglal-

gét is. Ez már valamivel nehezebben ment és az eddigi átalakulási folyamatokhoz viszonyítva, kissé hosszabb ideig is tartott, de végre mégis sikerült és most már senki előtt sem titok többé, hogy Károlyinak ez az egyeduralmi korszaka annak vége felé, habár egyideig csak burkolt formában, mindjobban Károlyi—Kunérává vedlett át. Ennek egyik leghathatósabb bizonyítéka, hogy midőn a kommunistákat február 20-án a Népszava ellen intézett ostrom miatt elfogták, *Károlyi* nyomban elküldte a szintén letartóztatott Kun Bélához titkárát, biztosítván őt, hogy sem neki, sem társainak bántódása nem lesz és egyúttal meleg érdeklődéssel kérdeztette tőle, nincs-e valamire szükségük. Egyben gondoskodott Károlyi arról is, hogy a kommunistákkal szemben táplált ilynemű érzülete és jóakaró gondoskodása a napilapok útján azonnal a nagyközönség tudomására jusson. Elvitázhatlan tény továbbá, hogy a kommunisták fogságukban is bátran tovább folytathatták üzelmeiket, lapjaikat ott tovább szerkesztették és *Kunfi* és *Böhm* útján a kormánnyal is állandó összeköttetésben maradtak. Óvatosságból ugyan még ekkor is úgyszólván minden a hazafias érzés és a nemzeti szinű zászló cégére alatt történt, bár a dolgok mélyén már javában tombolt az önkény és a vad, durva erőszak mindazokkal szemben, akik hazafiasan mertek gondolkozni vagy pláne cselekedni. Az ezután folyton fokozódó durva önkénykedések és vad kegyetlenségek folyományaként már mind sűrűbben ártatlan, drága honfivér is folyt és mintha ez festette volna lassacskán egészen pirosra a még itt-ott mutatkozni merészkedő nemzeti szinű zászlók fehér és zöld sávjait. Ez a kárhozatos munka március 21-én, a proletárdiktatura kikiáltása napján, amidőn *Károlyi* becsapásszerű félretolásával *Kun Béla* lépett a kormányzólétra legfelsőbb fokára, nagyjában véve be volt fejezve, de azért még mindig akadt itt-ott egy-egy dacos trikolór, míg végre vörös május elsejének zsenge tavaszi szellője már csak vérvörös zászlókat lengetett, maga a főváros pedig a jobbérzésű emberek és az egész művelt világ megbotránkozására tetőtől-talpig tisztán vörös szint és pompát öltött. Ennek a hóhérszinű ünneplő ruhának a beszerzése milliók elpocsékolását jelentette oly időben, amidőn már az állam tulajdonképen

kozott. Mindeme hirhedt alakok és a galileisták machinációin kívül jelentékeny tényezői lettek a mindennapi szakadatlan izgatásnak a gaz ámítók szolgálatába szegődött gyorsan guruló rubelen kívül a Kun Bélával és társaival egy húron pendülő napilapok és egyéb sajtótermékek is. Amidőn pedig egy szomorú reggelen a «Vörös Ujság» és a «Vörös Katona» is megjelent az utcán, e perctől kezdve gyors lépésekkel haladt előre a katonaság züllése és az általános nagy rothadás, amely az országot csakhamar a teljes összeomlás és a tönk szélére juttatta.

a tönk szélén állott és sok szegény embernek még annyi pénze sem volt, hogy mindennapi kenyerét megvásárolhatta volna; tudvalevő ugyanis, hogy a proletárok nagy pénzbősége csak később, május közepétől, a hamis fehérhátú bankók nagyban való gyártásától kezdve lett általánossá. Igy festett, így nézett ki a Kun Béla érája, amelynek cégtábláján immár a kereszt helyett a kommunisták ötágú csillaga díszlett és amelyhez annyi szenny és piszok tapadt, hogy azt talán még a Duna vize sem volna képes tisztára mosni.

Ezzel a kezdetben még fokozatos, de a vége felé már mindjobban rohanó árként mindent eltipró zülléssel, sajnos, a hadsereg is lépést tartott.

És ezzel oly ponthoz jutottunk, amely elsősorban bennünket, katonákat sujtott a legérzékenyebben.

Az önálló magyar hadsereg kérdése.

Bármennyire fájdalmasan érintette is teljes összeroppanásunk első perceiben a belgrádi fegyverszüneti szerződésnek katonai vonatkozású tartalma minden igaz magyar, de kivált a magyar katonák aggódó szivét, egy fénysugár mégis kiáradt e ránk kényszerített szerződésből. Ami után a mohácsi vész óta majdnem négy teljes évszázadon át minden igazi magyar ember szive sovárgott, épen ez a szerződés, idegen hatalmak által is elismert formában aránylag könnyűszerrel és úgyszólván egy csapásra támasztotta fel halottaiból egész határozottan körvonalozott keretekkel az immár önállóvá vált Magyarország keretén belül az egykoron oly hires önálló magyar hadsereget is, amelynek megvalósulása különben elvben már Wekerle miniszterelnöknek október 16-iki fentebb közölt kijelentése, nemkülönben Magyarországnak Ausztriától való különválása által is biztosítottnak volt tekinthető. Egyébként ehelyütt meg kell még jegyeznem, hogy *Károly király* hosszas tárgyalások után a mértékadó osztrák katonai körök heves ellenzése dacára, a *6. sz. melléklet* tanusága szerint már 1918 elején a magyar felfogások mellé állott és irásbelileg is lekötötte szavát, amellyel az önálló magyar hadseregnek a háború után azonnal való felállítását biztosította.

Kár, hogy ez a magyar szempontból oly nagyfontosságú vívmány annak idején nem került nyilvánosságra; a király szava bizonyára megnyugtatólag hatott volna a magyar közvéleményre, de főkép a magyar csapatokra.

De elvégre a fődolog, hogy immár van önálló magyar hadseregünk és bár engedné meg a magyarok hatalmas Istene, hogy ez az új intézmény dicső elődeinek, a Mátyás és Nagy Lajos korabeli világhirű magyar seregeknek nyomdokaiba lépve, most

már időtlen-időkig a szó legteljesebb és legideálisabb értelmében valódi védőpajzzsá, illetőleg, ahol és amikor kell, a legélesebbre fent karddá váljék szeretett hazánknak úgy külső, mint belső ellenségeivel szemben.

De hogy ez az ige testté is váljék, kivált a mostani és előreláthatólag még jó hosszú ideig súlyosan beteges társadalmi és közállapotaink mellett, jól átgondolt, tervszerű és céltudatos regeneráló munkára van szükség, mi mellett nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy épen beteges tüneteknél gyakran a legkisebb ok, a legkisebb hiba előre nem sejtett következményekkel járhat. Emellett azt is tartsuk szem előtt, hogyha sikerült is a nemzetrontó mételyt, a bolsevizmust, látszólag egy csapásra hazánk beteg testéből eltávolítani, azért a legnemesebb részeiben megtámadt beteg állami szervezetnek, melyben itt-ott még mindig lappang a kórság tünete, még jó sokáig tartó gyógyulási processzusra van szüksége. Eközben arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy minden ilynemű, nemcsak a testet, de leginkább a lelket érintő gyógyítási folyamatoknál úgy a túlgyengén, mint a túlerősen ható orvosságok inkább ártalmára, mint hasznára vannak a betegnek. Főképen vonatkozik ez politikai és közgazdasági állami berendezéseinkre. Kissé másképen áll a dolog a tulajdonképeni erőt és államhatalmat jelképező új magyar hadsereget érintő ügyekben; itt még jó hosszú ideig tűzzel-vassal és a könyörtelenségig menő szigorral kell a rendet és vasfegyelmet helyreállítani, hogy még a magva is kipusztuljon belőle mindenféle bolsevista elemnek, mert ennek még a lehelete is olyan, mint a gyorsan terjedő és gyorsan ható kigyóméreg, melyből aránylag parányi mennyiség is elegendő, hogy a megmart egyént hamarosan teljes egészében tönkretegye. Ezért elsősorban az alapnak, amelyre az új hadsereget felépítjük, sziklaszilárdnak és minden salaktól mentesnek kell lennie; elsősorban és megalkuvást nem ismerő módon vonatkozik ez a hadsereg gerincét, talpkövét alkotó tisztikarra, melynek kiválasztása, nevelése és továbbképzése a legnagyobb figyelmet és gondosságot igényli.

Nekünk, magyaroknak, sokkal inkább, mint akármelyik más nemzetnek szükségünk van, ha számra nézve nem is túlerős, de feltétlenül megbízható, nálánál sokkalta nagyobb ellenséggel szemben is helytálló, tisztán nemzeti alapon nyugvó hadseregre. Mert ne feledjük, hogy a magyar nemzet — sajnos — sohasem volt a sorsnak valami nagyon dédelgetett kedvence; bevándorlása óta elszigetelt oázisként állván Európa kellős közepén, mi sem természetesebb, mint hogy mindenünnen állandóan irigy és sanda

szemek merednek feléje. Sőt az emberi gyengeség és gyarlóság szurkos fáklyafényével megvilágítva és szemlélve a dolgokat, tulajdonképen nem is csodálkozhatunk, ha nemzetünk a többiektől teljesen elütő nyelvével, szokásaival és kissé különc, nyakas természetével folyton szálka és ütközőpont volt és alighanem az marad a jövőben is úgy a körülötte lakó, mint a saját kebelén melengetett idegen ajkú és érzésű népek és fajok nagy részének szemében. Ezért nekünk állandóan résen kell lennünk és következetesen a «timeo Danaos» elve szerint kell gondolkoznunk és cselekednünk, ami azonban csak feltétlenül megbizható, szive tövéig nemzeti szellemtől áthatott hadseregre támaszkodva válik lehetségessé.

Hogy nemzetünk a fentemlített faji különbségek és érdekellentétekből eredő folytonos surlódások dacára mindezideig derekasan megállotta helyét, azt regeneráló turáni őserőnknek szoktuk tulajdonítani. Csakhogy — sajnos — a turáni őserő mellett sötét árnyékként ott lappang a folytonos okoskodás és politizálás, a gőgös nagyravágyás, a születés előjogára támaszkodó tülekedés és az örökös visszavonás és gyanakodás úgynevezett turáni átka is. Tanuljunk és okuljunk tehát a rég- és közelmultban történteken; mindenekelőtt fedezzük fel az önmagunkban rejlő számos hibát és azokat a lehetőség szerint kiküszöbölve, tőlünk telhetőleg megtisztultan induljunk útnak úgy politikai, mint katonai téren az előttünk álló, bár rögös, de feltétlenül a végső siker pálmájával kecsegtető, nagyobbára új nyomokon haladó ösvényeken.

Azonkívül hadd álljon itt még egy felette fontos intőszó: A polgárság részéről a hadsereggel szemben eddig táplált ellenszenvnek és gyanakodásnak immár örökre el kell némulnia, de viszont a katonaságnak is lépten-nyomon meg kell mutatnia, hogy testben-lélekben már teljesen összeforrottnak érzi magát e hazának többi igazi hű fiaival. Csakis így leszünk képesek hazánk védőerejét a szellem, az érzés és az anyagiak terén oly magas fokra emelni, hogy az az ország lakosságával gondolatban és érzésben teljesen összeforrva, azt a biztos támaszt nyujtsa hazánknak és nemzetünknek, amelyre azoknak a fentemlített különleges viszonyok között feltétlenül szükségük van. Akkor majd attól sem kell többé tartanunk, hogy idegen parazita elemeknek törpe minoritása átkos komplottjukkal a helyzetet újból oly gyorsan és váratlanul felboríthatná, ahogyan az 1918 őszén minden jobbérzésű ember ámulatára máról-holnapra megtörténhetett. Végül pedig Magyarország félrevezetett munkásainak azt a tanácsot adnám, hogy okuljanak a történteken, lássák be, hogy mennyit

veszítettek, mennyit kellett szenvedniök azért, mert a világforradalmat és internacionalisztikus eszméket prédikáló gaz ámítók csábító szavára hallgatva, egyidőre megtántorodtak és kivetkőztek igaz magyar nemzeti mivoltukból. Hozzák helyre, tegyék jóvá ebbeli tévedésüket és hibájukat és legyenek ismét ennek az elárvult és elárult édes jó hazának szorgalmas, becsületes és mind a sírig szerető hű fiai s akkor a jó Isten is újból megelégedett és boldog jövendővel áldja meg őket összes szeretteikkel és hozzátartozóikkal egyetemben!

A hadsereg fokozatos züllése; Pogány szerepe.

Miután Károly királynak már említett írásba foglalt kötelező kijelentése folytán a háború végére az önálló magyar hadsereg létesülése nemcsak puszta igérettel, hanem okmánnyal is biztosítva volt, ennélfogva sem az október végén kitört általános forradalom keretén belül, sem azon kívül külön katonai forradalomnak okát nem látjuk. És valóban úgy az október végén Magyarországon tartózkodó, mint a különböző harcterekről oda még útban levő összes csapatok úgy érzésükkel, mint tetteikkel bebizonyították, hogy ők már az önálló, független Magyarország lelkes és tettrekész tényezőinek tekintik magukat. Minden csak attól függött, hogy kinek keze, kinek vezetése alá kerülnek ezek a csapatok. A sors, sajnos, e tekintetben a legmostohábbul bánt el velünk. A szerencsétlenségek sorozatát már az alkoholmámorában mindenre kapható Lindernek hadügyminiszterré történt kinevezése nyitotta meg. De még ennél is nagyobb baj volt, hogy a szocialisztikus-kommunisztikus állambomlás félesztendős periodusában *Pogány (Schwartz) Józsefnek*, ennek a — mint már jól választott neve is mutatja — valóban pogány és fekete lelkű kalandornak, mint a katonatanács elnökének jutott a hadseregzüllesztés szerepe, aki mindjárt a katonatanács első üléseinek egyikén, november 3-án kijelentette, hogy a katonatanácsnak csak egy programmja lehet: *végleg megszüntetni a hadsereget.* Ez az agyafurt és gonosz eszközeit váltogató, de célját soha szemelől nem tévesztő szocialista ujságíró, oldalán *Steinbrück Ottó* századossal, mesteri biztossággal végezte a pusztitás munkáját. Nagyon jól tudták ők, hogy aránylag nem lesz könnyű dolog az alapjában véve még elég fegyelmezett, a tiszti kar szavára még mindig sokat adó és feltétlenül hazafias szellemtől áthatott hadsereget előbb a tömeg előtt rokonszenvesebb szocializmus, majd onnan a kommunizmus szolgálatába átterelni. Részben ez a körülmény, másrészt ama előttünk is tisztán álló évszázados alapigazság, hogy akié a hadsereg, azé a hatalom, adja meg azoknak az óriási erőfeszítéseknek magyarázatát, amelyeket *Pogány*, majd

Kun Béla és az általuk irányított agitátorok annak érdekében kifejtettek, hogy a régi államrend leghathatósabb támaszát, a hadsereget és annak keretén belül főkép a tiszti kart, a katonai fegyelem és rend fenntartásának ezt a leghatalmasabb pillérét megdöntsék, illetve felbomlasszák és szétzüllesszék.

Mint minden más téren, ezen is ugyanazt az elvet követték, hogy először tabula rasat csinálnak, nem is gondolva arra, hogyha e tekintetben is annyira túllőnek a célon, mint az állami élet egyéb irányú megbontásában, szinte maguk alatt vágják a fát, mert eddig még nem akadt a világnak olyan lángelméje, amely szándékosan elrontott, elzüllesztett emberekből aránylag rövid idő alatt megbizható, jó hadsereget tudna alakítani. Nem vették ők, a katonai téren teljesen kontárok számba, hogy a hadügy nem pénzügy, amelynek fundamentális bajain hamis bankópréssel legalább rövid időre tessék-lássék lendíteni lehet. Elfelejtették vagy talán soha nem is tudták ők, hogy igazi katonai fegyelem és megbizhatóság, még ha nem is teljesen tönkretett és szétzüllesztett hadsereg romjain kell azt újra felépíteni, az általuk használt univerzális szerrel, egyedül a drákói szigorral sem meg nem teremthető, sem fenn nem tartható, hanem hogy az csakis ehhez értő elemek, vagyis az erre elméletileg és gyakorlatilag külön kiképzett tiszti kar évek során át tartó megfeszített munkájának gyümölcse szokott lenni, mely sok esetben utólag, főleg komoly esetekben még így is férgesnek bizonyult. Eme megdönthetetlen igazság legjobb bizonyítéka a tanácsköztársaság későbbi intézkedéseit jellemző örökös hiábavaló kisérletezés és kapkodás, amely a csapatok fegyelmét és harcratermettségét legalább félig-meddig tűrhető fokra igyekezett emelni. Ennek érdekében a proletárdiktatura még attól sem riadt vissza, hogy a csak az imént oly csunya módon elcsapott és tekintélyétől megfosztott tényleges tiszti kart imperative újból a csapatok élére állítsa. Hogy ez a tiszti kar a történtek és az elszenvedett sérelmek után nem szívvel-lélekkel teljesítette durva erőszakkal rákényszerített feladatát, ahhoz bővebb kommentár nem kell.

A létrejött megállapodás és a vett instrukciók alapján *Pogány* és segítőtársai eleinte még annak örve alatt, hogy a hadsereg és a tiszti kar érdeke fekszik szívükön, sátáni mohósággal vetették rá magukat elsősorban a budapesti, majd a vidéki kaszárnyákra és minden tőlük telhetőt megtettek, hogy a legénységet a tisztek ellen lázítsák és így az utóbbiaknak helyzetét lehetetlenné tegyék. Ebben a munkában tevékeny részt vett maga *Kun Béla* is, aki szintén sorra járta a kaszárnyákat a legénység és a tiszti kar arra

kapható részeinek felbujtása céljából. Egy ily alkalommal, december 31-én, Kun Bélát az Üllői-úti Mária Terézia-laktanyában mint lázítót maguk a katonák el is fogták és csak a segítségére siető Pogány merész közbelépésének volt köszönhető, hogy ekkor a főcinkosnak komolyabb baja nem történt.

A magyar tiszti kar szervezetlensége.

E helyütt szomorúan kell megállapítanunk, hogy nem akadt sem a forradalom kitörése idején, sem később egyetlen magasabb rangú tisztünk sem, aki a tiszti kar és annak révén a még megbizható és fegyelmezett csapatok élére állva, felvette volna a küzdelmet Károlyiékkal, Kunékkal és Pogányékkal szemben, ahogyan azt Németország tényleges tiszti kara Hindenburg legendás alakja köré sorakozva oly szép eredménnyel megtette az államfelforgatókkal és később a spartakuszok csoportjával szemben s ezáltal az egész német birodalmat megmentették a bolsevizmusnak orosz módon megnyilatkozó embertelen pusztításától. De nekünk nem volt Hindenburgunk és nem volt a némethez hasonló összetartó, egységes, nemzeti érzéstől egyformán áthatott tizsti karunk sem!

De ezen utóvégre nem is csodálkozhatunk, mert a mi tiszti karunk már eleve két teljesen heterogén elemből, a közös hadseregbeli és a honvéd tiszti karból állott, melyek mindegyike más szellemben nevelkedett; az előbbiben az intéző körök nem igen engedték az igazi magyar nemzeti eszmét felszinre kerülni, gondosan őrködvén afölött, hogy úgy a tisztképző tanfolyamokban, mint maguknak a csapatoknak kebelében is kizárólag az összmonarchiának a magyar közvélemény által fekete-sárga szellemnek nevezett eszméje domináljon és nőjjön naggyá, sőt még azt sem látták szivesen, ha a honvéd tiszti kar ereiben, amelynek hazafias érzése és szelleme mindig egyformán magas színvonalon állott, kissé élénkebben lüktetett a magyar nemzeti érzés gondolata és öntudata. Mindezek dacára szinte csodálatos, de való igaz, hogy főkép ama időponttól kezdve, amidőn a magyar csapatok hősiessége és kiválósága úgyszólván az egész világ osztatlan elismerését vivta ki magának, a fenntemlített két heterogén elem annyira összeforrt és eggyé vált a magyar nemzeti eszme kultuszában és kultiválásában, hogy a politikai téren megnyilvánult általános zűllés közepette elsősorban a magyar — úgy közös mint honvéd — csapatok voltak azok, amelyeket joggal az ezeréves államhatalom nem egykönnyen megdönthető pilléreinek lehetett tekinteni. Csakhogy sajnos, az állami és társadalmi viszonyok általános csődje folytán a magyar csapatokat is hamarosan kikezdte az elégületlenségnek és pártoskodásnak mindent megörlő és tönkretevő férge. Igy történt aztán, hogy a magyar tiszti

kar a forradalom kitörésekor tömörülni akart ugyan az általa megalakított Magyar Országos Védőegyesületben (MOVE), de már a november 15-én megtartott első ülésen majdnem kizárólag csak önző célokat szolgáló és kenyérért síránkozó beszédek hangzottak el; a nagy üggyel, a haza és a hadsereg megmentésének kérdésével, ha egyik-másik szónok futólag érintette is, konkrét tervek kapcsán nem foglalkozott senki s így az elért eredmény mindvégig úgyszólván nulla maradt. Mihamar aztán itt is felütötte fejét a turáni átok, az örökös visszavonás, széthuzás és a kölcsönös gyanusítás réme.

Ily körülmények között ez az egyesülés sem volt sokáig veszedelmes Károlyiékra, Kunékra és Pogányékra nézve, sőt ép ezek ásták meg hamarosan a MOVE sírját tömegesen oda is befurakodó agitátoraik és bérenceik révén.

A tényleges tiszti kar nagy zöme ilyenformán vezető és támasz nélkül maradván, a rangban legidősebb, kényszernyugdíjazás által kikapcsolt ezredesi és tábornoki rendfokozatban álló rész, élén a közszeretetben álló József kir. herceggel, teljesen félrevonult és tűrt, szenvedett tovább; a másik, számra nézve legjelentékenyebb rész, az erőszaknak és nyomásnak engedve, tovább szolgált ugyan a mindjobban szétmálló hadseregben, de azzal a benső elhatározással, hogy az államfelforgatók érdekeit tőle telhetőleg inkább hátráltatja, semhogy előmozditaná s végül csak egy majdnem jelentéktelennek mondható töredék tántorodott meg és állt be szocialistának, később bolsevistának egyrészt becsvágyból, de leginkább anyagi előnyök csábító szavára hallgatva.

Abban, hogy a tiszti kar ily bizonytalan helyzetbe került, nagy része volt *Károly királynak* a 7. *sz. mellékletben* foglalt manifesztumának is, melyet a lapok november 15-én közöltek. Károly király nov. 13-iki manifesztuma.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy ennek a proklamációnak a kibocsátására egy, Wlassics Gyula báró, Eszterházy Miklós herceg, továbbá Széchényi Emil és Dessewffy Emil grófokból és főrendekből álló küldöttség birta rá a királyt Wekerle akkori miniszterelnök tudtával és előzetes hozzájárulásával. (Lásd «Uj Magyar Szemle» 1921. évi 1. sz. 21. old.)

Mindent összevéve, mondhatjuk, hogy a legfőbb okok, melyek miatt a tiszti kar a forradalmi mozgalmakkal szemben nagyobb ellentállás kifejtését meg nem kisérelve, meggyőződése ellenére és önhibáján kívül hirtelenül, alapos meggondolást és megfontolást szinte kizáró gyorsasággal credóba került, mely tény miatt sokszor elég méltatlanul nemcsak ferde megitélésben, hanem ittott még bántó gyanusitásokban is volt része, a következők A tisztikar nehéz helyzete.

voltak: 1. Mint a politikától távol álló és vele nem is sokat foglalkozó elem nem volt és nem is lehetett tisztában a forradalmi mozgalmak tendenciájával s így nem csoda, hogy a hamis és hazug jelszavakkal dolgozó nemzeti és katonatanács nagyhangú igéreteinek hatása alatt könnyen elhitte, hogy ezek a mozgalmak valóban a legszebb, legideálisabb nemzeti irányban haladnak. 2. A beléje oltott szigorú katonai fegyelem és engedelmesség folytán majdnem vakon, hosszabb gondolkodás és latolgatás nélkül teljesítette azt, amit akár a forradalom révén felszínre és vezető helyre került *új*, akár az időközben a forradalmárokhoz átpártolt, általa jól ismert és előtte nagy tekintélynek örvendő *régi* előljárói parancsoltak neki. 3. A maga és családja sorsa és megélhetése miatti aggodalomszülte erkölcsi és anyagi kényszerhelyzet.

A hadsereg a katonatanácsok révén a bolsevizmus központjává válik.

Ily körülmények között nem csoda, hogy végül Pogányék az egész vonalon győztesek maradtak és mihamar bántatlanul és zavartalanul folytathatták aknamunkájukat, amelynek programmja a régi rendszerű hadseregnek, kivált pedig a hadsereg lelkét képező tiszti karnak teljes szétzüllesztésében és tönkretételében csúcsosodott ki, hogy ezáltal aztán az összes állami intézmények és berendezések terén teljesen szabad útat és kezet nyerjenek a legmesszebbmenő garázdálkodásra és a zavarosban való halászásra. Így váltak a katonai vonatkozású ügyek már kezdettől fogva Kun Béláék összes manipulációinak középpontjává, legfontosabb katonai szerveik, a katonatanácsok pedig, melyekről alább még bővebben szólunk majd, a bolsevizmus igazi magjává.

A fenti cél elérésére 1918 november 1-től kezdődőleg egy előre megfontolt és határozottan körvonalozott, főbb vonásaiban Kun—Pogányék által inspirált terv céltudatos végrehajtása vette kezdetét, melyhez a részletintézkedéseket és az azokhoz szükséges adatokat a különféle minisztériumokban és egyéb közhivatalokban mind nagyobb számban elhelyezett, túlnyomó többségben szintén zsidó vallású megbizottaik szolgáltatták, ami természetesen csakis *Károlyinak*, valamint *Berinkey* kormányának tudtával és hallgatólagos beleegyezésével történhetett meg.

A népköztársaság kikiáltása.

Mielőtt a fenti terv értelmében a hadsereg züllesztésére kiadott főbb hadügyi rendelkezéseket tárgyalnók, előbb egy kiválóan fontos politikai aktusról kell beszámolnunk.

Károly király kikényszerített félreállásával Károlyiék előtt nyitva állott az út romboló munkájuknak a leggyorsabb tempóban való folytatására és hogy ebben a kellő támaszuk is legyen, elhatározták, hogy az eddig meghatározatlan és bizonytalan számú nemzeti tanácsot 500 főre bővítik ki, de nem a nép által vász-

tott, hanem úgyszólván általuk kijelölendő s velük egy húron pendülő tagok bevonása által.

Miután az megvolt, november 16-án ez a csak Károlyiék érdekeit képviselő nemzeti tanács azt hazudván, hogy az egész ország népe nevében cselekszik, kikiáltotta a magyar népköztársaságot egyelőre elnök nélkül, a legfelsőbb hatalmat egyidejűleg a nemzeti tanács intézőbizottságára bízván, mely rendelkezésnek kétségkívül már erősen bolsevista mellékíze volt.

A fontosabb hadseregzüllesztési rendelkezések.

Ha nem is direkt bolsevista, de legalább is erősen forradalmi szinezete volt az alábbi hadügyi rendelkezéseknek is:

A tábornoki kar kényszernyugdíjazása.

a/ Az érdemdús tábornoki karnak a felháborító igazságtalanság és a legrútabb hálátlanság bélyegét magán viselő félretolása, mellőzése, majd 1919 január 1-jével hivatalból, minden előzetes értesítés és felülvizsgálat nélkül történt nyugdíjazása.

Ruharendelet.

b/ 210/L—1918. hadügyminiszteri, illetve 150.564/IV. A. 1918. belügyminiszteri szám alatt az úgynevezett ruharendelet jelent meg, mely szerint mindenkinek bizonyos számú készleten felül ármegtérítés nélkül be kellett szolgáltatnia ruháit, cipőit fehérneműit a hazatérő katonák felruházására. Ez az intézkedés főleg a középosztályt sujtotta erősen és a magántulajdon elvének és szentségének teljes felborítását jelentette. Egyébként le kell itt szögeznünk, hogy a frontról rongyosan hazatérő katonák ebből a ruhaakcióból úgyszólván alig kaptak valamit, ellenben annál többet a budapesti lógósok, akiknek révén ezek az ajándékruhák csakhamar a Teleki-téri zsibvásár kufárjainak kezére kerültek.

Közkegyelmi rendelkezés.

c/ 1918 november 4-én 28.300/eln. 15—a. szám alatt nagyon messzemenő közkegyelmi rendelkezés látott napvilágot, mely büntetlenséget biztosított a háború utolsó fázisában félelmetesen felszaporodott és némely vidéken egész rabló és fosztogató bandákká összeverődött úgynevezett lógósoknak. Ezekre a mindenre kapható sötét alakokra volt a forradalom vezetőinek elsősorban szükségük, egyrészt, hogy ezáltal a csapatok szétzüllesztése még biztosabbá és tökéletesebbé váljék, másrészt, hogy belőlük a későbbi terrorfiúk rekrutálhatók legyenek. Egyidejűleg kegyelmet nyertek a felségsértés és az állam hadiereje ellen bűntettet elkövetők is.

Tisztek bevonása a politikába.

d/ Egyben kezdetét vette a tiszti kar tekintélyének lejáratása és sárbatiprása is.

Az első lépés e téren az 1918 november 30-án kelt 32.334/eln. 2—a. számú ama rendelkezés volt, mely a tiszteknek, altiszteknek és katonáknak megadta a jogot, hogy bármely magyar népköz-

társaságbeli politikai párthoz csatlakozzanak és a pártok klubjaiba belépjenek. Ezzel mintegy varázsütésre megindult a legféktelenebb kaszárnyai politizálás, mely már magában véve elegendő volt a katonai fegyelem teljes aláásására.

A b. ü. szabályzat hatályon kívül helyezése.

e/ Ugyancsak november 30-án Bartha 32.342/eln. 2—a. számú rendeletével hatályon kívül helyezte a katonai becsületügyi szabályzatot.

Az új fegyelmi szabályzat; a bizalmiférfirendszer, a katonatanácsok és esküdtszékek megalakítása.

f/ Az 1918 december 2-án kelt 32.203. és 32.204/eln. karh. számú rendeletekkel a hadügyminisztérium kivette a katonai parancsnokok kezéből a fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlását, korlátozta a tisztekkel szemben köteles tisztelgést és megalkotta a katonai tanácsokat, a bizalmiférfirendszert és a katonai esküdtszékeket.

E két utóbbi rendelet főbb pontjait a *8. sz. melléklet* tartalmazza.

A hadsereg Böhm és Pogány befolyása alatt a szocializmus osztályhadseregévé válik.

A fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlásának és a becsületügyek kezelésének ilymódon való szabályozása, kapcsolatban a katonatanácsok és a bizalmiférfiak rendszerével, mely intézmények az egyelőre még elég fegyelmezett és a parancsnokok szavára hajló vidéki csapatokba is belevitték az elégületlenség és a bomlás csiráit, csakhamar végkép aláaknázta a parancsnoki tekintélyt. Ennek illusztrálására elég felhoznunk azt, hogy az esküdtszéknek az a joga, hogy a hatásköre alá tartozó katonai egyének közül bárkit maga elé rendelhetett, még ha nem is a parancsnok állitotta oda a vétkest, végeredményben azt sem zárta ki, hogy az esküdtszék a saját maga ezredparancsnokát is maga elé állíthatta. Emellett figyelembe veendő, hogy a tiszti esküdtszékeket is tulajdonképen négyhetedrészben a legénység választotta, miután a bizalmiférfiak választásánál utóbbi ily arányú szavazati joga folytán az eredményre döntő befolyást gyakorolhatott. És az akkori viszonyok között már nem igen férhetett hozzá kétség, hogy a legénység a választásnál majdnem kivétel nélkül a maga titkos, neki eget-földet igérő bolsevista hajlamú jelöltjeire adja le szavazatát. Igy került a fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása már a Károlyi-éra alatt főkép ama felforgató elemet képviselő tisztek kezébe, akik az orosz fogságban hallgatott propagandatanfolyamból, illetve az itthoni galileista iskolából kerültek ki. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy ezeket az újonnan kreált esküdtszékeket már oly szellem hatotta át, amelyből nagyon könnyű volt az átmenet a későbbi katonai forradalmi törvényszékek intézményéhez.

A közölt intézkedések eredményekép eszerint a hadsereg

kimondottan a szocializmus osztályhadseregévé vált, mely mindenben a hadügyminisztérium ekkor már teljhatalmú államtitkárának, *Böhm Vilmosnak* döntő szava alá került, aki eleinte maga is csak vérbeli szocialista volt és többi elvtársaival együtt legalább látszólag rettenetesen gyülölte és megvetette Kun Béláék kommunista társaságát. Csak később vedlett át Böhm maga is fokozatosan tizenhárompróbás bolsevistává.

De az összes katonai kérdésekben csakhamar még hatalmasabb és félelmetesebb lett *Pogány József*, a budapesti katonatanács mindenható és rettegetett elnöke, aki időközben november 2-án minisztertanácsi határozat értelmében az egyidejüleg megszüntetett Csermák-féle katonatanács helyett újonnan megválasztott összes katonatanácsok kormánybiztosa lett. Ebből a minőségéből kifolyólag elrendelte Pogány, hogy minden katonai alakulás bizalmiférfiakat válasszon. Ezek a bizalmiférfiak legnagyobbrészt a katonatanács által már előzőleg a csapatokhoz kiküldött agitátorok soraiból kerültek ki, amin nem is igen csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy ezek a véresszájú agitátorok a katonáknak az eddigi rabszolgaság helyett teletorokkal eget-földet igértek. Ezek a bizalmi férfiak, kik egyszersmind mint spiclik és besugók is szerepeltek, voltak Pogány első kommunista ügynökei, akiknek révén gyorsan terjedt tovább a rombolás munkája, úgy, hogy a csapatok hamarosan azon vették magukat észre, hogy soraikban a kommunista elemek mindinkább túlsúlyra vergődnek, ami külsőleg abban nyert kifejezést, hogy a katonák az eddigi kedvenc nemzeti szinű szalagok és kokárdák helyett mindjobban kizárólag a szocialisták, illetve kommunisták vörös szinét kezdték viselni.

A tiszti tekintély lejáratása.

Egy másik főtörekvése *Pogánynak* a tisztek elüzése és a tiszti tekintély lejáratása volt, mi célból ügynökei és a sajtó útján a legdurvább eszközökkel agitált főkép a tényleges tiszti kar ellen. Egyes tábornokainkról és törzstisztjeinkről a sajtóban egymás után a legaljasabb rágalmak láttak napvilágot; a véresszájú ujságok és pamfletek a tiszteket ellenforradalmároknak, vérszopó hiénáknak, csillagos gazembereknek stb. nevezvén, azok megmaradása a csapatoknál csakhamar lehetetlenné vált.

Pogánynak ezt a törekvését nagyban elősegítette *Böhm Vilmos* hadügyi államtitkár is. Aki nekik bármi okból nem tetszett vagy aki a sokféle zaklatás és szekatura dacára is helyén akart maradni, azt egyszerűen rendelkezési állományba helyezték, vagy pedig a besugóktól nyert adatok alapján kivizsgáló bizottságot küldtek a nyakára. Ezt a kivizsgálást nem az illetőnek előljárói végezték,

hanem a központból kiküldött bizottságok, amelyekben Pogánynak, illetve a katonatanácsnak is mindig benne volt 1—2 meghitt embere, tartalékos hadnagya vagy főhadnagya még akkor is, ha dandár vagy kerületi parancsnok ellen folyt a vizsgálat.

A tiszti tekintély lejáratásának egyik pokoli eszköze gyanánt egy szép napon a cipőtisztító tisztek nemes gárdája jelent meg az utcán válogatott rendjelekkel teleaggatott mellel, akik hangosan adták tudtára a járókelőknek, hogy megunván eddigi henye életüket, ezután becsületes munkával akarják kenyerüket megkeresni. Persze, hogy ez mind hazugság volt és aki ezekkel a cipőtisztítókkal beszélgetésbe elegyedett, csakhamar rájött, hogy azok nem tisztek, hanem egytől-egyig Pogány felfogadott ügynökei és bérencei voltak. Ennek a trükknek a tiszti tekintély sárbatiprásán kívül még az is volt a célja, hogy az existenciája miatt kishitűvé teendő tiszti kart ily alacsony munka végzésére csábítva, az eddig kiváltságos társadalmi jogokat élvező tiszti állást közönséges munkáskaszttá degradálja s ilyenformán a tiszteket a Pogány szájíze szerint megformálandó tiszti szakszervezetekbe való belépésre kényszerítse. Különben ez az eszme sem újnak, sem eredetinek nem volt mondható, mert hiszen az orosz bolsevik ujságok is sokat irtak annak idején arról, hogy volt tisztjeik immár mint zsákhordók, rikkancsok, utcaseprők stb. keresik meg becsületes módon mindennapi kenyerüket.

A katonai bíróságok és Lukachich báró üldözése.

Ugyancsak *Pogány* inspirálására indult meg a hajsza a sajtóban a katonai bíróságok és a budapesti állomásparancsnoki minőségéből kifolyólag néhány halálos ítéletet aláírt *Lukachich Géza báró* altábornagy ellen. E tekintetben különösen alkalmas agitációs eszköznek tünt fel Böhm—Pogányék szemében a háború utolsó féléve folyamán a budapesti honvédkerületben nemcsak katonai szempontokból, de egyúttal a közbiztonság érdekében is szökés büntette miatt kihirdetett rögtönbiráskodásnak és az ennek során hozott és végrehajtott halálos ítéleteknek igazságtalan és törvénytelen cselekmények gyanánt való beállítása. Hogy a Budapest helyőrsége felett rendelkező s ez okból époly gyülölt, mint rettegett Lukachich báró altábornagy személyébe beleköthessenek, megbizás adatott két budapesti ügyvédnek, *dr. Szabados Árpádnak* és *dr. Vajda Zoltánnak*, a későbbi vörösőrség országos főparancsnokának oly irányban, hogy a budapesti és pozsonyi hadosztálybíróságok előtt folyamatban volt politikai bünpereket, továbbá az összes rögtönitélő birósági ügyeket vizsgálják át. Nevezettek vizsgálatuk eredményéről tendenciózus s a katonai büntetőjog teljes félreértéséről és nemismeréséről tanuskodó, tény- és jogbeli

tévedésektől hemzsegő jelentést adtak át az időközben hadügyminiszterré kinevezett *Böhm Vilmosnak*, aki az akkori igazságügyminiszternek jogilag teljesen tarthatatlan véleménye alapján, mely szerint Lukachich altábornagy büntető hatalmát áthágta és ezáltal a kbtkv. 289. §-ába ütköző büntettet követett volna el, nevezett altábornagy ellen 1919. évi 2398/eln. sz. rendeletével ily címen a bűnvádi üldözést és a vizsgálati fogságot elrendelte. Lukachich altábornagy azonban időközben külföldre távozván, fogságba vethető nem volt és a kiadása iránt folyamatba tett eljárás eredményre nem vezetett.

Bartha sikertelen fáradozásai.

Bartha hadügyminiszter, miután Böhm államtitkár is mindig Pogány pártját fogta, mindezekkel a túlkapásokkal szemben majdnem tehetetlen volt, de nem akarván tétlenül nézni a bomlást, ellenrendszabályok életbeléptetésén fáradozott. Ilyenekül tekinthető: országos ellenágitáció, tiszti és egyetemi zászlóaljak szervezése, a csapatállományok 25%-ának továbbszolgáló altisztekkel való betöltése,* székely és alföldi huszárezredek, továbbá egy jászkun gárda felállítása stb. Ezeket az alakulásokat természetesen lehetőleg a régi rend és fegyelem alapján tervezték.

Mindezeken kívül volt a hadügyminiszteriumnak még egy nagyobb szabású terve is. A nagyrészt szélsőséges irányzatba átcsapott sajtó már kezdettől fogva állást foglalt az ujonnan szervezendő 6 gyalog- és 2 lovashadosztályból álló hadsereg ellen; legfőbb ellenérve az volt, hogy az antantnak Károlyi Mihály iránt érzett szimpatiája végül is tettben fog megnyilatkozni és előnyomuló ellenségeinket a kellő időben meg fogja állítani. Az új hadsereg szervezése részben már ezért sem tudott előbbre haladni. Ámde időközben az ország belső rendje is annyira felborult, hogy egyes vidékeken az állapot már az anarchiával volt határos, amiben természetesen a legtöbb munkás-, katona- és földmívestanács helytelen és elviselhetlen túlkapásokra hajló viselkedésének és rendelkezéseinek is jelentékeny része volt. Ezt az állapotot a hadügyminisztérium ürügyül használta fel az úgynevezett riadózászlóaljak felállítására, azoknak az alakulásoknak érintetlenül hagyása mellett, amelyek a tényleges szolgálatban visszatartott öt legfiatalabb évfolyamból voltak formálandók. E zászlóaljak a csendőrség és rendőrség mellett az ország belső rendjének és nyugalmának helyreállítására karhatalmi szolgálatot végeztek volna. Amde a szocialisták a riadózászlóaljak megalakításától a forradalom

* Megjegyzendő azonban, hogy az úgynevezett néphadsereg állománya állandóan 60.000 főnél többet számlált, az ennek 25%-át kitevő 15.000 hivatásos altiszt pedig sohasem állott rendelkezésre.

vivmányait féltették és azért a katonatanácsok kormánybiztosa, *Pogány*, dec. 12-én tüntető felvonulást rendezett a hadügyminisztérium épülete elé és ott hangosan és erőszakosan követelte *Bartha* hadügyminiszter lemondását, amit tényleg sikerült is kierőszakolnia. Ezzel természetesen a riadózászlóaljak szervezése is lekerült a napirendről.

Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a riadózászlóaljak kérdése csak ürügy volt, a tulajdonképeni ok, amiért Pogányék Bartha ellen fordultak, másban keresendő. Azok a faktorok, akiknek kezében ez időben a hatalom összpontosult, két ellenséges táborra, a radikálisok és a mérsékeltek táborára oszlottak; előbbiek élén a strohmann gyanánt szereplő *Pogány* mellett tulajdonképen maga *Károlyi*, utóbbiakén pedig *Lovászy Márton* állott. Pogányék a szociáldemokraták szervezett táborára és az azokkal úgyszólván egy huron pendülő kommunistákra, továbbá a hadseregnek Pogány vezette és a züllés terén már nagyon előrehaladt részére, melynek zömét a budapesti helyőrség képezte, a túlnyomó többségében az e párt szolgálatában álló sajtóra s végül a vidéki, saját földdel nem biró zsellérségre és uradalmi cselédségre támaszkodtak, míg Lovászy pártján az egész polgárság, csakhogy teljesen szervezetlenül, a vidéki birtokos osztály, beleértve a földbirtokkal rendelkező egész gazdaközönséget s végül majdnem az egész, de sajnos, ugyancsak szervezetlenül álló tényleges tiszti kar állott, mely utóbbit a kormányban Bartha Albert hadügyminiszter képviselte. Ez a két párt éles ellentétben állott egymással. Hatalomra a kettőt még összehasonlítani is alig lehetett, mert a Károlyi támogatásában és a szociáldemokraták szervezettségében rejlő erő, valamint a katonatanácsok és Pogány révén rendelkezésre álló katonai fegyverzet és felszerelés messze fölülmulta azt az erőt, melyet a Lovászyék táborához tartozó és még a régi fegyelem és rend alapján álló néhány alakulat, így elsősorban a szilárdan a nemzeti ügy mellett kitartó székely hadosztály, a még mindig a tiszti kar szavára hallgató néhány vidéki csapatrész, amelyeknek megnyerésére és gondolkozásmódjuk átformálására azonban *Böhm Vilmos* államtitkár máris mintegy 180 bizalmiférfit küldött ki, továbbá az újonnan felállítandó fentnemlített alakulások s végül a vidéknek a fővárossal szemben megnyilatkozó passziv resszisztenciája képviseltek. Azért Pogányék mégis féltékeny szemmel nézték Lovászyék minden törekvését, amely őket a szervezettség és fölfegyverzés terén még a legkisebb mértékben is előbbre vihette volna s mindjárt a legelső alkalmat felhasználták arra, hogy kenyértörésre kerüljön a dolog.

A Pogányék által rendezett nagyszabású tüntetés következőleg folyt le: A helyőrség csapatjai a kiadott utasítás szerint már kora reggel gyülekeztek a kaszárnyákban, ahol teljesen új ruhákba öltözve, puskával és teljes felszereléssel sorakoztak. Mindenütt rövid gyűlést tartottak s aztán 9 óra tájban elindultak. Elsőnek az 1. honvéd gyalogezred három zászlóalja indult a Népligetből tisztek vezetésével; lehettek valami 3500-an. A menet élén egy százados haladt, mellette egy katona nemzeti szinű zászlót, egy másik pedig nagy vörös lobogót vitt. A honvédekhez csatlakozott az Üllői-úti Mária Terézia-laktanyánál a 32. volt közös gyalogezred mintegy 1500 embere, az 1. honvéd tábori és a 40. tábori ágyúsezred egy-egy ütege négy-négy ágyúval és 1000—1000 emberrel, valamint a huszárok egy-egy küldöttsége. A Lánchíd pesti hídfőjénél már teljes volt a tüntető katonák tömege, mely a Szózat és a Himnusz éneklése közben vonult fel a Várba, ahol a miniszterelnökség és a nemzeti palota előtti térségen helyezkedtek el. Innen a helyőrség bizalmiférfiainak 24 tagú küldöttsége *Schiffer Miklós* százados és *dr. Moór Pál* népfölkelő főhadnagy vezetésével — kik közül az utóbbi a polgári életben előbb székesfővárosi tanító, utóbb pedig operaházi kardalos volt — felment Károlyi miniszterelnökhöz, akinek nevezett főhadnagy beszéd kiséretében a következő pontokba foglalt, bolsevista izű memorandumot nyujtotta át:

1. Kívánjuk Bartha Albert hadügyminiszter lemondását, helyébe civil hadügyminiszter kinevezését, akinek személye garancia lenne arra, hogy az új hadsereget demokratikus alapon az egész országban meg tudja teremteni.

2. Kívánjuk a hadügyminisztérium legsürgősebb reorganizálását, az osztályok vezetésének a vezérkar kezéből való kivételét, a még mindig a hadügyminisztériumban székelő háborús uszítóknak azonnali eltávolítását.

3. Kívánjuk a katonatanácsról és a bizalmiférfirendszerről szóló hadügyminiszteri rendeletnek nemcsak látszólagos, hanem becsületes végrehajtását.

4. Kívánjuk mindenfajta külön tiszti csapat azonnali feloszlatását.

5. Kívánjuk, hogy a legénység maga választhassa meg a tisztikarból parancsnokait.

6. Kívánjuk, hogy kellő tehetségű és tudású legénységi katonák tisztekké emelkedhessenek.

7. Kívánjuk a laktanyáknak sürgősen lakhatóvá tételét és a legénység kifogástalan ellátását.

Károlyi válaszában védelmébe vette ugyan *Barthát*, de ki-

jelentette, hogy a memorandumot a kormány elé terjeszti és a katonák kérését teljesíteni fogja.

A tüntetők tömege ezután a katonatanács helyiségei előtt sorakoztak, ahol *Pogány József* szólott hozzájuk ekképen:

«Megmutatta ez a tüntetés, hogy van Pesten katonaság, hogy ez a katonaság a bizalmiférfiak kezében van, hogy lehet fegyelmet teremteni, de csak ha megteremti a katonaság maga, becsületes és demokrata úton. Megmutatta, hogy van katona elég, de érteni kell a felhasználásához, ahhoz, hogy biztosítsák vele a forradalom vívmányait. Nincsen szükség tiszti ezredekre, riadószázadokra, nincsen szükség arra, hogy a főváros szocialista katonaságának létszámát egyharmadára apasszák és paraszt- (recte székely) ezredeket hozzanak Budapestre és hogy visszaadják a hadsereg vezetését a vezérkar és az aktiv tisztek kezébe. A katonatömegek megmutatták, hogy igenis akarnak katonák lenni, a népkormány leghívebb támaszai, de megmutatták azt is, hogy nem tűrik el senkinek önkényeskedéseit. Magamévá teszem a katonaság összes követeléseit, kijelentem, hogy ezekkel a követelésekkel állunk és bukunk. Követeljük, hogy civil hadügyminisztert nevezzenek ki.» (Felkiáltások: Éljen Pogány hadügyminiszter!) Ezután sorra megismételvén a fenti memorandumban foglaltakat, felszólította a katonaságot, hogy vonuljon vissza a laktanyákba, ami meg is történt.

Károlyi Mihály ideiglenes hadügyminiszter.

Pogány, bár a tüntetés sikerében elsősorban a maga diadalát látta, ezuttal mégis csalódott, mivel titkos vágya a hadügyminiszteri tárca után legalább egyelőre nem vált valóra. *Károlyi*, hogy a nehéz helyzetben kibuvót találjon és a döntés elől kitérjen, 1918 december 12-től 30-ig maga vezette ideiglenesen a hadügyi tárcát, bár ő csak névleges hadügyminiszter volt, tényleges miniszternek (miniszterhelyettes címmel) mindenki már *Böhm Vilmost* tekintette.

A nősülési szabályzat hatályon kívül helyezése.

Ideiglenes hadügyminisztersége alatt *Károlyi* december 17-én a 743.462/15—b. számú körrendelettel hatályon kívül helyezte a nősülési szabályzatot s vele a katonatisztek házasságának a katonai hatóságok engedélyéhez való kötöttségét, valamint a házassági óvadék intézményét, a katonatiszti családi élet kellő színvonalának e két hathatós biztosítékát, — és ő szüntette meg 33.655/eln. 1. számú rendeletével a vezérkari testületet, valamint 1918 december 21-én kelt 33.679/eln. 1. számú rendeletével a tüzér- és hadmérnöki törzskart.

A vezérkar, a tüzér- és hadmérnöki törzskar megszüntetése.

Mackensen kiadatása.

Károlyi hadügyminisztersége alatt történt a *Mackensen* tábornagyot és seregét ért sajnálatos megaláztatás is. Az ősz hadvezér, aki úgy a román, mint a szerb fronton minden magyar embert

hálára kötelező vitézséggel védte meg kiváló hadseregével országunk határát az ellenség betörése ellen, Károlyi Mihálytól a szükséges vonatok rendelkezésre bocsátását kérte, hogy a fegyverszüneti szerződésben kitüzött határidőn belül hadseregével Magyarországon átvonulhasson. *Károlyi* azzal a megokolással tagadta meg a kérelmet, hogy nincs szene. Erre Mackensen kötelezte magát, hogy nemcsak a seregét szállító vonatok számára szükséges, hanem még annál is több szenet szerez. Károlyi azonban, dacára nagy szénhiányunknak, ebbe sem ment bele, attól tartván, hogyha Mackensen veretlen hadserege fegyveresen haza talál jutni, ez halálos döféssel fenyegethetné a német forradalom úgynevezett vívmányait, amihez különben neki legfeljebb az azokkal identikus és féltve féltett magyar forradalmi vívmányok révén lehetett köze. Ily körülmények között Mackensen hadserege tehetetlenül állott hazájától elvágva, idegen földön, mindennemű segélyforrások és élelem nélkül és így nem csoda, hogy ez a sereg nemsokára bomladozni kezdett, majd egészen széjjelmállott és úgyszólván töredékenként húzódozott át határunkon.

Közben letelt a belgrádi fegyverszüneti szerződés XI. pontjában kikötött 10 napi határidő (lásd az *5. sz. mellékletet*) és az antant most már a német csapatok lefegyverzését követelte. Az ezzel és a német csapatok internálásával kapcsolatos ügyeket a Károlyi-kormánynak és a magyar miniszteri fegyverszüneti bizottságnak kellett lebonyolítania.

Mackensen eleinte kereken megtagadta csapatjainak lefegyverzését és internálását és csak december 2-án adta ahhoz beleegyezését. Ámde a német csapatok az erre vonatkozó rendelkezéseknek nem tettek eleget és minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy hazájukba visszajussanak. A Károlyi-kormány megfelelő karhatalom hiányában *Vyx* francia alezredes ismételt felszólítása dacára nem sokat tehetett ennek megakadályozására.

December 9-én 199/S. számú jegyzékével Vyx alezredes arról értesítette a fegyverszüneti bizottságot, hogy a német csapatoknak Erdély területén levő részét *Berthelot* francia tábornok — a franciaoláh hadseregnek Bukarestben székelő főparancsnoka — fogja lefegyverezni és internáltatni. Az Erdélyen kívüli Magyarország területén levő német csapatokat ellenben továbbra is a magyar kormány által kirendelt lefegyverzési bizottságok és karhatalmak fegyverezzék le és internálják, de azt most már a *Henrys* francia tábornok által kiküldött és Budapesten székelő francia bizottság fogja ellenőrizni.

A franciák ez eljárása ellen, mely ellenkezett az eddigi

megállapodásokkal, egyrészt a magyar miniszteri fegyverszüneti bizottság és másrészt a magyar kormány nevében annak hadügyminisztere is tiltakozott.

Mackensen december 10-én értesült a franciák újabb erőszakoskodásáról, mi ellen december 11-én megbizottja útján tiltakozását fejezte ki a magyar miniszteri fegyverszüneti bizottság előtt. Tiltakozott az ellen, hogy csapatjait fogolytáborokban helyezzék el s kérte, hogy azokat laktanyákban szállásolják el. Kijelentette továbbá, hogy neki a német hadsereg fővezetősége és a német kormány a Spaaban működő fegyverszüneti bizottságnak erre vonatkozó megállapodása folytán azt a parancsot adta, miszerint a német csapatoknak hazaszállitását okvetlenül, ha szükséges, erőszak alkalmazásával is hajtsa végre. Hozzátette még Mackensen, hogyha a magyar hatóságok a német csapatok elszállítását megakadályoznák, akkor a német kormány kénytelen volna Magyarországtól gazdasági téren minden támogatását megvonni.

Vyx alezredes Mackensen tiltakozását a szövetségesek párisi hadsereg főparancsnokságának terjesztette elő, de meghagyta, hogy az onnan jövő döntésig a német csapatok lefegyverzése és internálása tovább folytattassék.

Erre a magyar hadügyminiszterium 1918 december 15-én kelt 33648/Eln. cspv. számmal a német csapatok további elszállítását egyelőre beszüntette, de egyszersmind utasította a magyar központi szállításvezetőséget, hogy közegei óvatosan járjanak el és kerüljék a német csapatokkal az összeütközést.

Közben Mackensen tábornagy megkérte a magyar kormányt, hogy az ő és vezérkara számára Nagyvárad helyett egy más, szinmagyar községet jelöljenek ki tartózkodóhelyül. A Károlyi-kormány e célra a Pápa melletti gróf Eszterházy-kastélyt jelölte ki, minek folytán Mackensen tábornagy oda december 15-én útba indult. Amde a Károlyi-kormánynak az az igérete és szándéka, hogy Mackensent Pápára engedje utazni, nem volt komoly, mert amidőn a tábornagy különvonata december 16-án délelőtt a budapest—ferenczvárosi pályaudvarra ért, ott azt *Pogány József* a magyar központi szállításvezetőség tudta nélkül feltartóztatta. Az állomáson Pogány József parancsnoksága alatt két, kézi gránátokkal és géppuskákkal felszerelt század és a jelenetek megörökítésére több kinematograf állott készenlétben. Jelen volt továbbá a hadügyminiszter megbizásából Böhm Vilmos parancsőrtisztje, Gerő (Gross) őrnagy is.

A vonat befutása után Pogány a mozdonyt azonnal lekapcsoltatta, Gerő őrnagy pedig kisérletet tett, hogy a kormány meg-

bizását a tábornagynak átadja, de ez sem Gerőt fogadni, sem a kocsiból kiszállni nem volt hajlandó. Mackensen tábornagy fel volt háborodva, hogy feltartóztatják és csak a magyar kormánynál képviselői minőségben beosztott és a tábornagy fogadására szintén megjelent német tisztek ama jelentésére, hogy előttük Károlyi oly kijelentéseket tett, amelyek arra engednek következtetni, hogy a magyar kormány a németek internálását csak szinleg fogja végrehajtani és módot fog nekik nyujtani, hogy eltávozhassanak, de az antant megtévesztése céljából szükséges, hogy az internálási parancs nemcsak a magyar kormány, hanem a tábornagy részéről is kiadassék — volt Mackensen hajlandó, hogy tanácskozás céljából Károlyi Mihályt felkeresse és miután előbb a kinematografokat eltávolíttatta, kíséretével kiszállott és az állomás előtt reá várakozó autón az országházba hajtatott, ahol *Károlyi* és *Böhm* már vártak rá. Miután utóbbiak csak vele egyedül voltak hajlandók tárgyalni, Mackensen kísérete a szomszéd szobában maradt. A tárgyalás nem tartott soká és tárgyát a három résztvevőn kivül teljes pontossággal senki sem tudhatja. Amidőn a mellékszobában tartózkodó német tisztek Mackensen emelkedett hangú beszédét meghallották, benyitottak a tárgyalási terembe, ahol Mackensen háttal az ajtó felé állott s indulatosan beszélve, a következőket mondotta: «Diese erniedrigende Behandlung ist Ungarns Dank dafür, dass ich das Land dreimal vor feindlicher Invasion rettete!» Károlyi Mihály sápadtan ült az egyik karosszékben, mialatt Böhm Vilmos azt fejtegette, hogy a szövetséges bizottság követeli a németek internálását, amit azonban a magyar kormány csak szinleg fog végrehajtani.*

A kényszerhelyzetre való tekintettel Mackensen erre beleegyezett, hogy törzsével együtt Pápa helyett Fótra vitessék, csapatai pedig internáltassanak.

A vasuti kocsiba visszatérve, Mackensen vonatát még decem-

* Erre nézve *Böhm Vilmos* «Két forradalom tüzében» című munkája 124. oldalán a következők foglaltatnak:

«December 16-án Mackensen tábornagy és vezérkara is Budapestre érkezett. Vyx követelte az internálásukat. A magyar kormány tiltakozott e követelés ellen is, kénytelen volt azonban azt végrehajtani, mert nem hivatkozhatott — mint a német csapatoknál — arra, hogy a vezérkar fegyveres erővel erőszakolta ki a vonat továbbindítását. Vyx elrendelte Mackensen internálását, kifejezetten deferált azonban a magyar kormány amaz álláspontjának, hogy a tábornagyot rangjához méltó kastélyba internálják, megfelelő mozgási szabadság biztosíttassék neki és őrizete csak a legszükségesebb mértékre korlátozandó. Mackensent Budapestre érkezése alkalmával Gerő őrnagy fogadta. Minden feltünés elkerülése céljából a képviselőház miniszteri fogadószobájába kértük Mackensent, ahol Károlyi és én közöltük vele a legudvariasabb formában a Vyx erőszakoskodása következ-

ber 16-án a rákospalotai pályaudvarra tolták ki. December 18-án érkezett meg a tábornagy kíséretével Fótra, ahol internáltatott.

Az internálással és őrizettel *Reisner* százados parancsnoksága alatt egy három tisztből és 50 katonából álló őrszázad bizatott meg. (1918. dec. 17-én kelt 3383/eln. cspv. s. hadügymin. rendelet.) Hogy ez miképen történt, erre rézve hadd álljanak itt Reisner százados jelentésének következő sorai: «A fóti tartózkodást *Károlyi László gróf* és családja vendégszeretete a vezértábornagynak és törzskarának a viszonyokhoz képest a lehető legkellemesebbé tette. Személyes szabadságában senki korlátozva nem volt, Mackensen vezértábornagy mellett kedves kötelességem volt a beérkező magyar nyelven írt leveleknek lefordítása, melyekben a magyar közönség megbotránkozását fejezte ki a vezértábornagynak ily gyalázatos módon történő visszatartása miatt. A vezértábornagy ilyenkor láthatóan örült. Époly jól esett neki a csapatai számára megindított gyüjtés is, melynek eredménye az ujságokból általánosan ismeretes. Karácsonyra különösen a magyar arisztokrata asszonyok akartak neki nagy örömet szerezni, amennyiben nejének egy gyönyörű, himzett vánkost küldtek emlékül. A karácsonyi ünnepséget nagyon szépen és felemelően ülték meg a német katonák. Karácsony körül *József főherceg* ő fensége is meglátogatta a vezértábornagyot. A látogatás minden ellenőrzés nélkül történt. Az összes *Pogány /Schwarz/*-féle intrikák dacára — t. i. Pogány Mackensen vezértábornagyot személyes foglyának tekintette és őt a katonatanács tagjai által megfigyeltette — sikerült Mackensen vezértábornagynak meglehetős kellemes tartózkodást és úgyszólván teljes személyes szabadságot biztosítanunk. A tisztek szabadon jártak be Budapestre, a vezértábornagy kedve szerint bárhol lovagolhatott, sőt egy gödöllői kirándulást is tervezett. A falu lakossága mindenütt a legnagyobb tisztelettel és hódolattal fogadta őt».

tében beállott kényszerhelyzetet. Minden híresztelés, hogy gépfegyverekkel kényszerítették volna Mackensent a vonat elhagyására, nem egyéb, mint legenda. Az sem igaz, hogy a katonatanács és Pogány fogadta volna a tábornagyot. Ezek legföljebb mint magánemberek a kordonon kívül foglaltak helyet — ha egyáltalán megjelentek a pályaudvaron — semmiféle megbízásuk nem volt és Mackensennel egyáltalán nem érintkeztek. (Ez mindenesetre ferdített beállítás.) Az internálási szabályzatban Mackensen összekötő tisztjének ismételt közbenjárására a tábornagy minden kívánságát teljesítettük, sőt azt olyan irányban módosítottuk, hogy még a lovait is rendelkezésére bocsátottuk, általában a legelőzékenyebb elbánást tanusítottuk vele szemben. Az internálás helye gróf Károlyi László fóthi kastélya volt, amelynek berendezése, parkja és gyönyörű fekvése semmiféle panaszra okot nem szolgáltathatott».

1918 december 28-án *Vyx* alezredes jegyzéket intézett a magyar fegyverszüneti bizottsághoz, melyben közölte, hogy Mackensen tábornagy hadseregét a spaai fegyverszüneti bizottság határozata dacára *Foch* francia tábornagy parancsára mégis internálni kell. Kéri, hogy erről Mackensent értesítsék. December 31-ig sikerült is 2036 német katonát a csóti táborban internálni, de ezek a következő napokban mind megszöktek.

December 31-én reggel 8 órakor szines francia katonák — egy spahi ezred — zárták körül a fóti kastélyt. Parancsnokuk, *Guespereau* alezredes, kijelentette *Reisner* százados előtt, hogy ezentúl a tábornagy és környezetének őrizetéért ő felelős. A francia alezredes mindenáron személyesen akart beszélni Mackensen tábornaggyal, de miután ez kijelentette, hogy franciát nem fogad, nevezett alezredes két más tiszttel erőszakkal hatolt be a tábornagy szobájába, ahonnan néhány pillanat mulva ismét kijöttek. Ennek a behatolásnak az volt a célja, hogy személyesen meggyőződjenek Mackensen jelenlétéről, mert a franciák között az a hit volt elterjedve, hogy a tábornagy már régebben megszökött.

1919 január 4-én d. u. 4 órakor Guespereau alezredes, akit Mackensen tábornagy ezuttal sem akart fogadni, megüzente utóbbinak, hogy kíséretével együtt csomagoljon össze, mert egy déli irányban fekvő állomásra fogják őket elszállítani.

A tábornagy nagy megütközéssel vette tudomásul ezt az üzenetet és Reisner százados útján a legerélyesebben tiltakozott a magyar kormánynál az ellene kilátásba helyezett erőszak ellen. Reisner százados ekkor a miniszterelnökkel személyesen beszélt telefonon, akitől megtudta, hogy Mackensen tábornagynak a franciák által való őrizetbevétele ellen a magyar kormány már is tiltakozott s felkérte őt, hogy ezt jelentse a tábornagynak, továbbá hogy vegyen fel egy tiltakozást tartalmazó jegyzőkönyvet, melyet a tábornaggyal, Schwartzkoppen német ezredes vezérkari főnökkel, Guespereau francia alezredessel, gróf Károlyi Lászlóval stb. irasson alá.

Midőn azonban Reisner százados a postaépületből kilépett, a franciák őt letartóztatták és este 8 óráig fogva tartották s így ő többé nem beszélhetett a tábornaggyal.

Még ugyanaznap délután a franciák a tábornagyot kíséretével együtt Gödöllőn át előbb Ujfutakra, majd Belgrádba s végül Salonikibe hurcolták el.

A franciák Fóton a körülzárás és őrzés körül igen szigorúan jártak el s különösen a német legénységgel bántak rosszul és durván.

1919 január 5-én *Vyx* alezredes *Henrys* tábornok megbízásából arról értesítette a magyar kormányt, hogy utóbbinak a Mackensen-hadsereg lefegyverzése körül tanusított tehetetlensége és az országban uralkodó zavarok arra kényszerítik a szövetségeseket, hogy belátásuk szerint a naponként változó helyzethez mérten cselekedjenek.*

Mackensent a franciák 1919. november 25-ig tartották Salonikiben fogságban és a tábornagy onnan kiszabadulva, november 30-án hajnali 4 órakor utazott át Budapesten, hogy kíséretével együtt hazájába visszatérjen. A magyar hatóságok ekkor tisztelegni óhajtottak a tábornagynál, de ő aludt és senkit sem fogadott.

Később a magyar kormánynak, hogy Mackensen tábornagyot a forradalmak alatt tőle ellopkodott holmikért kártalanítsa és hogy az országunkban elszenvedett megaláztatást vele elfelejtesse, az a gondolata támadt, hogy a tábornagyot, aki mint öreg lovastiszt szenvedélyes lókedvelő volt, néhány szép lóval megajándékozza. E terv ellen azonban aggályok merültek fel, miután ezt a szándékot az antant könnyen félremagyarázhatta és a németek is esetleg az ajándékot hivatalos kártalanításnak tekinthették volna. Amit azonban a magyar kormány meg nem tehetett, azt a társadalom igyekezett némileg jóvátenni azzal, hogy gyűjtés útján hamarosan szerzett összegen három gyönyörű telivér lovat vettek s szép tábornoki lószerszámmal ellátva átadták a tábornagynak.**

Ezzel ez a ránk nézve felette kínos ügy befejezést nyert. Szivünk mélyéből sajnáljuk és el is itéljük Károlyiéknak fent vázolt rút hálátlansággal kapcsolatos gonosz cselekedetét, melyet

* A franciák eljárására vonatkozólag *Böhm Vilmos* fentebb említett könyvében a következőket írja:

«Azért, hogy *Vyx* alezredes, mint olyan sok más esetben, ebben is brutálisan megszegte igéretét, hogy a fóti kastélyt körülvétette spahikkal és hogy Mackensent erőszakkal elhurcoltatta, ezért nem terhelheti felelősség a magyar kormányt, amely csak utólag értesült a történtekről. Tiltakoztunk Vyx erőszakoskodása ellen, de nem állt módunkban fegyveres erővel Vyx csapatai ellen vonulni, ilyenmódon a háborút az antanttal felidézni s újabb szerencsétlenséget zúdítani Magyarországra. A Károlyi-kormány nyugodt lelkiismerettel vállalhatja a német közvélemény és a történelem előtt azt a szerepét, hogy az antant minden nyomása ellenére visszasegítette hazájukba a sokat szenvedett német katonákat. E tény nek a nagy jelentősége mellett eltörpül Mackensennek a magyar kormány akaratán kívül történt internálása».

** Lásd *Barkóczy-Klopsch Béla* «Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon» című tanulmányát a «Magyar Katonai Közlöny» 1923. évi márc.-ápr. havi füzetében.

mi nem tudunk, legfeljebb a lovagias német nép és annak egyik legkiválóbb hadvezére, Mackensen tud majd idővel megbocsátani.

1918 december 30-án *Festetich Sándor gróf* lett a hadügyminiszter, aki ellen Kun—Pogányék nyomban vad hajszát indítottak. *Kun Béla* mindjárt másnap az 1-es honvédek Üllői-úti laktanyájában termett és gyülöletes agitációs beszédben kelt ki Festetich ellen. Ennek az agitációs beszédnek a nyomán a szocialista és kommunista érzelmű honvédek között fegyveres összetűzésre került a dolog, végeredményben azonban a legénységnek csak egy része állott Kun Béla tanai mellé, jeléül annak, hogy a kommunizmusnak már e napon szándékolt kipattantása túlkorainak volt mondható. Az innen a 32-esek Mária Terézia laktanyájába sietö Kun Bélát oda még be sem akarták ereszteni, amidön pedig a zárt kapuk dacára mellékajtókon betolakodott kommunista vezér beszédjéhez fogott, őt nyomban letartóztatottnak nyilvánították. Hívei csak kétségbeesett lótás-futás után tudták Pogányt előteremteni, aki aztán kiszabadította cinkostársát szorult helyzetéből. Ugyanaznap este a Margit-körúti katonai fogházban ütött ki a kívülről segítségükre jövő tengerészek részvételével a fegyencek között a zendülés, ami szintén Kun Béláék műve volt. Körülbelül éjjel 11 óráig tartó lövöldözés után sikerült a rabokat visszaterelni cellájukba. Festetich hadügyminisztersége.

Miután ugyan e napon, december 31-én, Berlinben a Spartakusok tartották meg az ugyancsak Oroszországból odakerült *Radek* nevű zsidó agitátor elnöklete alatt első gyűlésüket, erőszakkal követelvén a hatalomnak az ő kezükbe való átadását és miután egyidejüleg Németország több városában is hasonló, a bolsevisták uralomrajutását célzó gyülések voltak, világos, hogy ezt az agitációs munkát egységes kéz vezette Moszkvából.

Kun Bélához hasonlóan *Pogány* is nyomban ellenforradalmárnak deklarálta az új hadügyminisztert és nem is nyugodott addig, amíg az mindössze néhány napi működés után 1919 január 20-án szintén eltávozott helyéről.

Pogány főbb vádjai Festetich ellen a következők voltak: 1. Hogy a szociáldemokrataérzelmű 1. honvéd gyalogezred ellen, amelyet fegyverzetétől és muníciójától meg akart fosztani, készenlétbe helyezte az 1. vadászezredet, amelyről tévesen azt képzelte, hogy nem szocialista érzelmű. 2. Hogy gépfegyverekkel, kézigránátokkal és puskákkal szereltette fel a hadügyminisztérium épületét. (Ez mellesleg megjegyezve, egy esetleges kommunistapuccs elleni védekezés céljából történt.) 3. Hogy a szocialista

miniszterek tudta nélkül rendelte el Kun Béla letartóztatását, amit ennek folytán a katonatanács meggátolt.

A minisztertanács ezeket a vádakat megvizsgálván, megállapította, hogy a vádpontok háromnegyedrésze teljesen valótlan. Az üggyel különben egy erre a célra delegált miniszteri bizottság is foglalkozott, mely Festetich hadügyminisztert teljesen igazolta ugyan, de emellett kimondotta azt is, hogy Pogány vádemeléseinél teljes jóhiszeműséggel járt el.

Festetich hadügyminisztersége alatt, 1919. év elején már napirenden vannak az indokolatlan és törvénytelen tiszti letartóztatások — így többek között *Szurmay Sándor báró* volt honvédelmi miniszter internálása is — melyek nagyobbára szintén *Pogány* sugalmazására vagy rendeletére történnek, aki most már annyira magához ragadja a hatalmat, hogy a csapatok még a hadügyminiszter rendeleteit is csak akkor teljesítik, ha *Pogány* előzetesen hozzájárul, miért is minden fontosabb rendeletet vagy annak másolatát láttamozás és jóváhagyás végett a katonatanács elé kellett terjeszteni.

Szurmay báró gyal. táb. internálása.

Szurmay báró internálása a kommunista zavargások idején történt, amelyekkel kapcsolatban a társaik halálán felbőszült rendőrök a többi kommunistákkal együtt elfogott *Kun Bélát* február 21-én a toloncházban véresre verték. *Kunfi* ezt a másnap megtartott minisztertanácson barbárságnak minősítette és az ő indítványára mondotta ki a minisztertanács, hogy most már a jobboldali ellenforradalommal szemben is — bár ennek úgyszólván sehol még nyoma sem volt — hasonló szigorral jár el. Ez a határozat eredményezte aztán a sok époly törvénytelen, mint alaptalan és eredménytelen házkutatást, letartóztatást, internálást tiszteknél és polgári egyéneknél egyaránt. A hajszát rendszerint azzal kezdték, hogy nyilvános szónoklatokban először sárba rántottak minden tekintélyt, majd egyesek ellen izgattak, akiket aztán el is fogtak.

A már vérig zaklatott polgári osztály a kilátásba helyezett francia megszálló csapatoktól várta az enyhülést és felszabadítást, a várva-várt franciák azonban csak nem akartak megérkezni, valószínüleg azért, mivel a francia kormánynak legkisebb baja és gondja volt az, hogy itt nálunk rendet és megnyugvást teremtsen. Viszont Károlyiék azzal a mesével igyekeztek a franciák elmaradását plauzibilissé tenni, hogy az ide rendelt francia csapatok megtagadták az engedelmességet, mert nem voltak hajlandók a tisztán demokratikus alapra helyezkedett magyar nép ellen erőszakot alkalmazni.

A *Festetich* ellen megindult hajsza a kormány kebelében is újabb nehézségeket idézett elő, ahol az úr a polgári párt és a szocialista-kommunista párt emberei között immár szinte áthidalhatlanná vált, ami aztán általános kormányválságot vont maga után. A nemzeti tanács, hogy legalább *Károlyi Mihály* személyét megmentse, január 11-én hirtelen elhatározással Károlyit ideiglenes köztársasági elnöknek nyilvánította és felszólította, hogy ő mint államfő adjon valakinek megbízást a kabinetalakításra. Így került *Berinkey Dénes* a kormány élére. Hogy az új kormányban hadügyminiszter akárki ne lehessen és hogy ennek az embernek a keze már eleve meg legyen kötve, *Pogány* a katonatanács január 12-iki ülésén a következő határozati javaslatot fogadtatta el:

Károlyi ideiglenes köztársasági elnök; Berinkey miniszterelnök.

A hadseregből ki kell dobni azt, aki nem odavaló, aki nem dolgozik vagy ellenforradalmár; a parancsnokokat ezredparancsnoktól lefelé a legénység válassza; a hadügyminiszter szocialista legyen; karhatalmi intézkedés a katonatanács nélkül nem tehető; az országban levő összes fegyver és muníció leltározandó és a katonatanács rendelkezésére bocsátandó; a kasztszellemet meg kell szüntetni; az önkéntesi intézmény eltörlendő; közkatonák is lehessenek tisztek; minden katonai funkció rangra való tekintet nélkül az arra való tehetséggel töltendő be; a hadügyminisztériumot át kell szervezni, pusztuljon a bürokrata szellem.

Pogány határozati javaslata.

Ily szélsőséges hangulat és gondolatok uralkodtak a többi tárcák betöltése tekintetében is, amidőn január 13-án a villámcsapásként ható hír, hogy Berlinben a kormánycsapatok a nagy Spartakus-lázadást leverték, egyszerre alaposan lehűtötte a kedélyeket. Ennek hatása alatt a Károlyi-párt választmánya január 14-én az ország integritása mellett és a kormány szélsőséges politikája ellen foglalt állást. Január 16-án hire jött, hogy *Liebknechtet*, a spartakusok vezérét, miután szökni akart, agyonlőtték, segítőtársát, *Luxemburg Rózát*, ezt a vadállatias némbert pedig a a feldühödt nép agyonverte. Bizonyára ennek a hírnek is része volt abban, hogy a munkástanács január 17-én nem a tiszta szocialista, hanem a koalíciós kormányzás mellett döntött, minek folytán a szociáldemokraták csak a hadügyi, közoktatásügyi, kereskedelmi és népjóléti tárcát és a belügyi államtitkárságot kapták. Ez a megoldás azonban egyik félt sem elégítette ki és az ebből fakadó torzsalkodás megint csak a kommunisták malmára hajtotta a vizet, mivel a szociáldemokrata párt a polgári pártok ellensúlyozása céljából fokozatosan mindig radikálisabb eszközökhöz nyult s a végén ki is egyezett az eleinte szívből gyűlölt kommunistákkal.

A Spartakus-lázadás leverése Berlinben.

A kommunisták aknamunkája.

Ezek úgy az egyes pártok között, mint a kormányban duló egyenetlenséget bámulatos ügyességgel használták ki a maguk javára. Ebben a tekintetben *Kun Béla* határozottan ügyes mesternek bizonyult. Hogy pedig elég gyorsan kivívott jelentős sikereinek magyarázatát is megkapjuk, mindenekelőtt néhány alapvető kérdéssel kell tisztába jönnünk. Amikor Kun Béla *Lenin* megbízásából Budapestre megérkezett, itt még csak azt a pár embert vallhatta a maga hívének, akiket Oroszországból magával hozott; joggal mondhatjuk tehát, hogy azt a diktátori hatalmat, amelynek később, a proletárdiktatura kikiáltásakor részesévé lőn, úgyszólván a semmiből teremtette és alapozta meg. Hathatós segítőtársai voltak ennél elsősorban *Károlyi Mihály*, *Berinkey* gyenge kormánya és a szociáldemokrata párt, akik vele együtt úgyszólván egy közös cél, a magyar nemzeti jellegéből teljesen kivetkőzött munkásuralom megvalósítása felé törekedtek. A különbség kettéjük között csak az volt, hogy míg *Kun Béla* a proletáriátus, vagy magyarán mondva a csőcselék, addig segítőtársai a munkásság, még pedig kifejezetten a gyári munkásság uralmát akarták az eddigi állami és társadalmi rend helyébe döntő fórum gyanánt odaállítani. Emellett *Kun Béla* egy orosz mintára megformálandó és Oroszország vazallusa gyanánt szereplő bolsevista állam megteremtésén fáradozott, míg segítőtársai szemei előtt oly szocialista, vagy ha éppen kell, kommunista állam megteremtése lebegett, mely teljesen önálló tag gyanánt lép majd be a világforradalom tüzében új életre ébredt népek szövetségébe.

E részben közös, részben elágazó utakon haladva, *Kun Béla* hol maga mellett, hol magával szemben találta fentemlített segítőtársait. Így például egy véleményen voltak és a leghathatósabban támogatták egymást abban a tekintetben, hogy a legfőbb államhatalmat jelképező katonaságot minél alaposabban szét kell szülleszteni és tönkretenni, továbbá, hogy a polgári és az uri osztály kezéből a hatalmat végérvényesen ki kell csavarni.

E közös célok elérésére közös eszközöket is használtak; így a polgárság megfélemlítésére, annak gyors lefegyverzésére és ama hivatalnokokkal szemben, akik az új rend előtt térdet hajtani nem voltak hajlandók, a kényszernyugdíjazást vagy egyéb brachiális eszközöket; a katonaság szétzüllesztésére, Pogány Józsefnek fentebb vázolt, jól bevált módszerét alkalmazták.

Ezt a munkát a segítőtársak úgyszólván maguk végezték el, úgy hogy e tekintetben Kun Bélának nem kellett magát valami nagyon megerőltetnie. Annál nagyobb szüksége volt minden energiájára ama kérdések elintézésénél, amelyeknél a segítő-

társak egyszersmind riválisai is voltak; így többek között a kommunisták hatalmának megalapozására és a végső győzelem pálmájának kivívására vonatkozó ügyekben, mely téren gyakran a kormányt, a szociáldemokrata pártot és azoknak minden hatalmi eszközét is szemben találta magával. Lássuk tehát hősünket, hogyan végezte e téren munkáját.

A munkásság birtokába veszi a gyárakat.

Hívei számának szaporítására a minél szélesebb körű agitációt és propagandát alkalmazta és e tekintetben már az első kísérletek is elég jól beváltak. Január 4-én az ő aknamunkája folytán és az ő ügynökeinek biztatására vette birtokába a Ganz-gyár munkássága a gyárat és az elmozdított igazgatóság helyébe a maga kebeléből ültetett be új igazgatósági tagokat. A kormány mindezt nyugodtan tűrte, kijelentvén az orvoslásért hozzája forduló gyárvezetőség előtt, hogy bár nem helyesli a munkásságnak ezt az erőszakos eljárását, de annak nagy tömegével szemben ő is tehetetlennek érzi magát. Erre aztán egyik gyár a másik után esett áldozatul a munkásság erőszakos szocializálásának.

Kun Béla salgótarjáni kommunista zendülése.

Még sokkal nagyobbszabású és egyúttal vérengző is volt az ugyancsak január 4-én *Kun Béla* által személyesen inscenált salgótarjáni kommunista zendülés, ahol azzal szerzett magának nagyszámú híveket, hogy a kormány és a szociáldemokraták követelte nyolcórai munka helyett ő csak hatórai munkát helyezett a bányászoknak kilátásba. Utóbbiak, leginkább pedig a soraikba befurakodott csőcselék *Kun Béla* lázító beszédének hatása alatt gyilkolva és gyujtogatva rohanta meg a burzsoák házait és úgy azokat, mint az üzleteket kifosztotta. A kifosztottak majdnem mind zsidó kereskedők voltak, akik a háború alatt meggazdagodtak. Ez alkalommal jelentette ki Kun vadállati kegyetlenséggel, hogy «nemcsak megölni, hanem darabokra is kell tépni a burzsoáziát!» Ezt az esetet a kormány legalább pro forma megvizsgáltatta, de azért a történtekért úgyszólván senkinek még a hajaszála sem görbült meg.

Hasonló agitáció folyt *Kun Béla* ügynökei révén a tatai bányavidéken is, de ott nagyobb rendzavarásokra nem került a dolog.

Munkanélküli segély rendszeresítése.

Eközben Budapesten *Kun* agitátorai különösen a munkanélküliek soraiban fejtettek ki nagy tevékenységet. A kormány még *Károlyi* miniszterelnöksége idején, 1918 november 29-én, a szociáldemokrata párt presszíójának engedve, a sok munkanélküli gyári munkás sorsán segítendő, az úgynevezett munkanélküli segélyt rendszeresítette, ami havonta egy-egy munkanélküli számára körülbelül 1000 koronát tett ki. Ebből az akkori viszo-

nyok között egy szerényebb igényű munkáscsalád egész szépen megélhetett, mely körülmény természetesen még jobban fokozta az általános munkátlanságot, mert a munkásságnak kevésbbé lelkiismeretes része csakhamar rájött, hogy kár volna magát továbbra is a munkával törnie, mikor az állam úgyis gondoskodik a maga és a családjának eltartásáról; mások pedig már csak azért igyekeztek mindenáron szabadulni a rendes munkahelyükön való foglalkoztatás alól, hogy ilyenformán a munkanélküli segélyre igényt nyerve, más mellékfoglalkozás révén még busásabb jövedelemhez jussanak. Az ennek folytán bekövetkezett általános dologkerülés és az ennek révén beállt drágaság fokozatosan minden termelést alábbszállított, ami viszont az összes termények és áruk rohamos drágulását vonta maga után, úgy hogy a kormány nyujtotta munkanélküli segély mihamar kevésnek bizonyult. Ezt használták ki Kunék, arra ösztökélvén a munkások legelégedetlenebb elemeit, hogy a kormánytól a munkanélküli segély felemelését kérjék, követeljék és ha ez sem használna, tömeges felvonulások útján kierőszakolják. Ezeket az állapotokat a Pesti Hirlap felhasználta arra, hogy vezércikkben annak a nézetének adjon kifejezést, miszerint az állam már nem győzi a sok munkanélküli segély kifizetését és egyszersmind buzdító szavakkal felhívta a munkásságot az abbahagyott munka újbóli felvételére. Ez a józan állásfoglalás és felhívás elég ok volt arra, hogy a kommunisták által feltüzelt csőcselék január 23-án a nevezett lap szerkesztőségét megrohanja és szétrombolja. Ennek megtorlására tett is, nem is a kormány intézkedéseket.

A Pesti Hirlap nyomdájának szétrombolása.

Január 30-án *Kun Béla*, persze nem a saját neve alatt, hanem minden aláírás nélkül falragaszokon hívta fel a lakosságot, hogy február 1-én ne fizessen lakbért. Ugyancsak január 30-án Makón is volt nagyobb kommunista zendülés, amelynek eredményeként ott már teljesen kommunista szellemben egy öttagú direktórium vette át az ügyek elintézését.

Kommunista zendülés Makón.

Még a munkanélkülieknél is hálásabb médiumokra talált *Kun Béla* a rokkantakban, akikről azt kezdte hirdetni ügynökei útján, hogy úgy maguknak, mint családtagjaiknak is életfogytiglan munkanélküli állami eltartásra van igényük. Természetes, hogy erre egyszerre annyi lett Budapesten a valódi és álrokkant, akik különben már eddig is nagyszámban leptek el minden utcasarkot főleg dohánnyal, szivarral és cigarettával üzérkedve, hogy az ember szinte bámulta, hogy azok eddig vajjon hol huzhatták meg magukat oly szerényen. Ezek a rokkantak és hozzátartozóik különösen hálás hívei lettek *Kun Bélának*; azok sorai-

A rokkantak követelései.

ból kerültek ki lassanként a kommunisták legbuzgóbb propagandistái. Ezeket a rokkantakat is felvonultatta Kun Béla kéréseikkel és követeléseikkel a kormány elé.

A leszereltek mozgalma.

Egy másik kaszt, amelyre raffinált számítással rávetette magát *Kun Béla*, a leszereltek óriási tömege volt. Ezek számára szabadszervezetet, a leszereltek szabadszervezetét alapította és agitációs beszédei útján azt szuggerálta nekik, hogy joguk van a kormánytól fejenként 5400 korona leszerési illetéket követelni; hogy miért pont annyit és se többet, se kevesebbet, annak Kun Béla a megmondhatója. Persze, hogy ezeket is felvonultatta február 12-én a kormány elé s midőn ez azt adta tudtukra, hogy egész Magyarországon sincs annyi pénz, amellyel kívánságaikat ki lehetne elégíteni, erre ők hamar készen voltak a felelettel: el kell venni a burzsoáziától!

A leszereltek szabadszervezete nyomán gyors egymásutánban burjánoztak fel a különbnél-különb és furcsábbnál-furcsább szabadszervezetek. Ilyen volt többek között a budapesti utcai leányok szabadszervezete, amely tagjai számára egyéb jogokon kívül munkaképtelenség esetére ugyancsak munkanélküli segélyt kért a kormánytól.

Mindezeket az izgatásokat és rendbontásokat a kormány közömbösen tűrte, bár a szociáldemokrata párt már csak azért is emelt kifogást és óvást a kommunisták túlkapásai ellen, mert csakhamar annak tudatára ébredt, hogy Kunék nagyhangú, mesés képtelenséggel határos igéreteinek hatása alatt a pártnak excentricitásokra hajló, elégedetlen részei mind sűrűbben vedlenek át kommunistákká. Ezért a szociáldemokrata pártvezetőséget éktelen düh fogta el *Kun Béla* és kommunista társasága ellen. És ha nem *Berinkey* és *Károlyi*, a kommunisták főpatrónusa áll ekkor az állam élén, teljesen biztosra vehető, hogy az összes kommunista mozgalmakat és törekvéseket elég könnyűszerrel el lehetett volna fojtani. De így a kormány mindent elnézett nekik, sőt még az ellen sem tett semmit, amikor a kommunisták sajtóorganuma, a hetenként, majd szabálytalan időközökben megjelenő Vörös Ujság az írta, hogy fütyül minden törvényre és hogy minden jó kommunistának minden nap legalább egy burzsoát kell agyonütnie.

A Vörös Ujság izgatása.

Kun Béla hamar átlátta, hogy a szociáldemokraták eme ellenszenvének a kormány nagyfokú nembánomsága dacára esetleg beláthatlan következményei lehetnek. Az a kérdés merült fel tehát előtte, hogy kibéküljön-e velük, engedékeny legyen-e velük szemben, vagy kenyértörésre engedje a dolgot jutni? Kun

nem lett volna Kohn-ivadék, ha nem mind a kettőt próbálta volna meg. Sejtvén, hogy a békés megoldás nem egykönnyen fog menni, mindjárt hozzálátott az erőszakos megoldás megalapozásához. Erőszak alkalmazása esetén a kommunisták két hatalmi tényezővel kerülhettek összeütközésbe: a hadsereggel és a rendőrséggel. A katonaságot *Pogány* időközben annyira szétzüllesztette és az már akkor annyira kommunista érzelmű volt, hogy attól alig volt mit tartani, de a rendőrség és az azt kiegészítő és támogató határrendőrség még sok borsot törhetett a kommunisták orra alá. Ennek a fontos hatalmi tényezőnek az ellensúlyozására és fokozatos letörésére *Kun Béla* a kifárasztás taktikáját eszelte ki. A rendőrlegénység az utóbbi zavargásokból kifolyólag szolgálatilag már úgyis túlságosan igénybe volt véve; most aztán Kun ügynökei útján minduntalan újabb kommunistapuccsok hírét terjesztette, ami a rendőrség idegzetét még jobban igénybe vette, úgy hogy az hamarosan teljesen kimerültnek érezte magát. Ép ezt akarta Kun Béla elérni, meg lévén róla győződve, hogy egy kimerült közbiztonsági testülettel könnyen elbánnak majd az ő emberei. De vajjon kik voltak ez utóbbiak? Mindenekelőtt a katonaságnak az a része, amelyet már is sikerült az ő céljai és tervei számára megnyerni, mely katonaság még a laikus által is könnyen fel volt ismerhető az általa viselt sokféle vörös cicomáról, halálfejes jelvényekről stb.; azonkívül híveinek vallhatta az országnak, elsősorban pedig Budapestnek söpredékét, amelynek felfegyverzésére Kun Béla óriási összegeket költött. E célra ügynökei útján fegyvereket, löszert és kézigránátokat vásároltatott össze katonáktól és leszereltektől.

Kommunista tüntetés a Népszava ellen. Kun Bélát a rendőrök véresre verik.

Igy felkészülve szinte leste az alkalmat, hogy a kommunistákkal fokozatosan mindig ellenségesebb indulatot mutató szociáldemokratákkal és a rendőrséggel összetűzhessen. E célból február 20-án estefelé *Kun Béla* a Visegrádi-utcába a Vörös Ujság szerkesztősége elé vonultatta híveit, akiket aztán a szónokok felszólítottak, hogy a Conti-utcába a szociáldemokrata párt lapja, a kommunistákat ócsárló Népszava szerkesztősége elé menjenek; ennek megostromlása és szétrombolása volt minden bizonnyal az ugyan nyiltan ki nem mondott, de sejteni engedett végcél. Útközben a Népszinház-utcában állítólag rálőttek a kommunistákra, akik erre szintén lövöldözni kedtek, aminek négy rendőr és néhány polgári egyén esett áldozatul. Ebből kifolyólag a rendőrség a rákövetkező éjjel a kommunisták vezéreit letartóztatta, nemkülönben a tüntetésben szintén részt vett leszerelt altisztek szabadszervezetének vezetőit is. Másnap, február 21-én délelőtt a

rendőrök elesett bajtársaik feletti elkeseredésükben *Kun Bélát* a toloncházban véresre verték.

Utóbbinak csürhe hada sem február 20-án, sem 21-én még csak kísérletet sem tett arra, hogy a rendőrséggel a harcot felvéve, a kommunista vezetőket kiszabadítsa. Ez tehát világos jele volt annak, hogy ez a had, bár számuk elég tekintélyes lehetett, még nem volt sem elég erős, sem elég érett és bátor arra, hogy csak félig-meddig fegyelmezett biztonsági közegekkel, illetve karhatalmi alakulatokkal szembeszálljon. Világos tehát, hogy csak egy kis jóakarat kellett volna Károlyi és kormánya részéről hozzá, hogy Kunék manipulációinak talán egyszersmindenkorra véget vessenek.

IV. Böhm hadügyminisztersége. A szociáldemokrata hadsereg megszervezése.

Festetich után, mint tudjuk a szocialisták kapják meg a hadügyi tárcát, amelynek vezetését immár nemcsak tényleg, hanem névleg is *Böhm Vilmos* államtitkár veszi át, aki *Stromfeld Aurél* vezérkari ezredest nevezteti ki maga mellé államtitkárnak.

Böhm hadügyminiszter; Stromfeld államtitkár.

Ezzel a hadügyek terén teljesen új kurzus veszi kezdetét.

Böhmnek első nagyobbszabású intézkedése az idősebb tisztikar kényszernyugdíjazása volt. Az erre vonatkozó, január 27-én kelt 1973/eln. 31. sz. körrendelet (lásd az 1919. évi 9. sz. Szabályrendeleti Közlönyt) következőleg hangzott: Minisztertanács határozata alapján azok a tábornokok, ezredesek és hasonállásúak, kivéve az igazságügyi tiszteket és hadbiztosságot, akiknek 1919. február hó 28-ikával 35 évi szolgálatuk van, 1919. évi március 1-ével nyugállományba fognak helyeztetni.

Az idősebb tisztikar kényszernyugdíjazása.

A tényleges szolgálatban megmaradt tiszteket *Böhm* úgy vélte legkönnyebben és leggyorsabban az ő eszméinek megnyerhetni, ha őket tiszti szakszervezetekbe belekényszeríti. Hogy ezek a szakszervezetek a szocialista-kommunista tanok és törekvések melegágyaivá váljanak, arról *Böhm* és *Pogány* már eleve gondoskodtak.

Egy további, a tisztikar érdekeit súlyosan érintő rendelkezése Böhmnek az volt, hogy február 10-ével megszüntette a tiszti-szolga-intézményt, amit a szocialistalapok egetverő örömmel napokig tárgyaltak. «Vége a kutyamosó-rendszernek!» kiáltották unisono örömmámorukban.

A tiszti-szolga intézmény eltörlése.

A rendeletet megokoló, sok tekintetben érdekes előterjesz-

tésből hadd álljanak itt a következő részletek: A demokratikus felfogásnak — mondja az előterjesztés — nem felel meg az, hogy, különösen békében, a tiszteknek kiszolgálására a köztársasági katonák használtassanak fel, de nem felel meg a tisztiszolga intézmény annak a szellemnek sem, amely ma mindenkitől erejének és képességének megfelelő munkát kíván meg a köz érdekében. Ez a felfogás felnőtt, teljes erejükben levő fiatalembereknek tisztiszolga munkára való felhasználását nem helyeselheti. . . . Ezektől az elvi megfontolásoktól eltekintve a tisztiszolga-intézmény különösen ma, mikor a magyar néphadsereg katonáinak eltartása az államháztartásra úgyis aránytalanul nagy terheket ró, amikor egy köztársasági katona havi eltartása — csupán pénzilletékeit véve alapul — 450 koronába kerül, amibe a ruházati és laktanyaszerű elhelyezés még nincs is beleszámítva, az államháztartásnak egy további nagy megterheltetését jelenti. Ha csak körülbelül 8000 tisztet számítunk, akkor ez évi 43·2 millió korona kiadást jelent.

Mindezen megfontolásokból kifolyólag az osztály* a tisztiszolga intézmény békében való megszüntetését javasolja. Ezen megszüntetéssel kapcsolatban, amely az előadottak alapján egy meglevő illetéknek elvonását jelenti, az osztály természetesen azon álláspontot áll, hogy ezen illeték megvonásáért a tisztek legalább részben kárpótoltassanak. Ebből kifolyólag az osztály azt javasolja, hogy a tisztiszolga-illeték megszüntetésével párhuzamosan a tisztek részére egy úgynevezett «kiszolgálási illeték» vagy «szolgailleték» rendszeresíttessék, melyet az osztály havi 150 koronában vél megállapítani. Ezen illetéknek ilyen összegben való megállapítását az osztály a következőkkel indokolja: 1. Jelenleg egy háztartási alkalmazottnak ellátása és bére Budapesten legalább 4—500 K, vidéken legalább 3—400 K. Az új kiszolgálási illeték ennélfogva korántsem fedezi a tisztiszolga-illetéknek elvonása folytán keletkező anyagi károsodást, de minthogy a tisztiszolga-illeték elvonására nézve az etikai okokon kívül az államháztartás rendkívül nagy megterheltetése is tekintetbe vétetett, az osztály kénytelen következetes maradni abban, hogy az államháztartás mentesítése érdekében a terheket egyoldalúan a tisztikarra rójja. 2. Normális békeviszonyok és normális békeárak mellett a demokratikus Svájcban a hivatásos katonatisztek napi egy és fél frank szolgaváltságban részesültek. Ez havi 45 frankot

* Osztály alatt az akkori hadügyminisztérium illetékes ügyosztálya értendő.

tesz ki, amivel szemben a mai drágasági viszonyokat és a korona vásárló erejét tekintve, a 150 K kiszolgálási illetmény a svájci békeilletmény mögött marad. 3. A kiszolgálási illetménynek ilyen arányban való megállapítása az államháztartásnak évi 14·4 millió K megterheltetését, a régi állapottal szemben tehát 28·8 millió K, valamint 8000 ember ruházatát és laktanyaszerű elhelyezését kitévő összeg megtakarítását jelentené.

Erre az osztályelőterjesztésre *Böhm* vörös ceruzával a következőket írta rá: «A tisztiszolga-illeték a jelenlegi kiméretben (vagyis havi 50 K-ban) állapítandó meg.»

Tehát oly időben, amidőn különben a népkormány csak úgy szórta a pénzt, Böhm «elvtárs» a szegény tisztek rovására egyharmadára szállította le már az osztály által is szűkmarkúan megszabott illetéket. Ez is egyik világos jele annak, hogy a tisztek iránt táplált jóindulatot illetőleg Böhm sem állott sokkal magasabban az ádázlelkű Pogánynál.

A fegyelmi fenyítő szabályzat kiegészítése.

A január 25-én kelt 2092/eln. 7. számú körrendelettel (lásd az 1919. évi 9. sz. Szabályrendeleti Közlönyt) Böhm a Bartha hadügyminiszter által kiadott fegyelmi hatalomra vonatkozó, 1918. évi 32.203/eln. karh. rendelet VII. pontját (lásd a *8. sz. mellékletet*), még a következő két ponttal toldotta meg: 6. Rendfokozattól való megfosztás, illetve lefokozás a köztársasági katonai rendfokozatra. 7. A tényleges katonai szolgálatból való elbocsájtás mindennemű leszerelési illetékre való igényjogosultság egyidejű elvesztésének kimondása mellett.

És mindez a körrendelet bevezető szavai szerint áthatva azon kívánságtól történt, hogy a magyar népköztársaság hadseregének demokratikus fegyelme minél előbb teljes mértékben gyökeret verjen. Én pedig azt hiszem, inkább azért, hogy a *Böhm* elvtársnak nem konveniáló tisztek minden hosszabb teketória nélkül küszöb elé állíthatók legyenek. Mert ki hallott még ilyet, hogy valakit fegyelmi úton tiszti rendfokozatától és rangjától megfosztani lehessen!

Böhm Vilmosnak hadügyminiszterré történt kinevezésével az államhatalom legfontosabb szerve, a hadsereg, végérvényesen a szocialisták kezére játszódott át. Ezáltal az állam fegyveres erejének szervezeti és fegyelmi kérdéseiben olyan politikai csoport lett egyedül irányadó, amelyet — mint utóbb beigazolódott — csupán jelentéktelen módszerbeli árnyalatok választottak el a bolsevizmustól.

A hadsereg álla-

Amde a megkaparított hadsereg ekkor már fabatkát sem ért; fegyelmet és rendet tartó tisztikar már egyáltalában nem

pota Böhm hadügyminiszteri kinevezése idején.

volt, legénysége pedig úgyszólván csak kosztolásra és busás zsoldjának felvételére járt be a kaszárnyába, ahol a laktanyahelyiségek tisztogatásának és rendbentartásának céljaira — mert hiszen már ezt a munkát is méltóságán alul valónak ítélte — felfogadott női személyzet által szolgáltatta ki magát. Jobbérzésű embernek ebben az időben valóban kínos volt ezekbe a laktanyákba belépni. Gyakorlatozásról vagy egyéb hivatalos katonai munkálkodásról szó sem volt, ellenben szolgálatmentes idejében ennek a szive tövéig megromlott népségnek javarésze annál sikeresebb munkát végzett az erőszakoskodás, lopás, betörés és rablás terén, a kincstári raktárakból és laktanyákból is elvivén mindent, amit csak lehetett. Kedvenc foglalkozása volt továbbá ennek a tolvajbandának a többszörös leszerelés, amelynek révén mindig újból és újból vette fel a leszerelési illetéket és a ruházatot. Ennek a züllött, rothadt tömegnek legalább félig-meddig használható állapotban való feltámasztására és átformálására, hogy az nemcsak a belföldi fegyvertelen polgárság, hanem rendesen felfegyverzett külföldi ellenség ellen is eredménnyel legyen felhasználható, senkinek a legkisebb reménye sem lehetett. Ily körülmények között a legjobb megoldási mód az volt, amelyet a hadügyminisztériumban vezető helyen levő szakemberek ajánlottak Böhmnek: hogy szakítson az általános védkötelezettség elvén alapuló eddigi rendszerrel és a Bartha-féle hadsereg teljes ignorálása és kikapcsolása mellett fogjon egészen új alapokra fektetett *zsoldos* hadsereg szervezéséhez.

Szociáldemokrata zsoldos hadsereg megszervezése.

Tisztán szociáldemokratikus elveken felépülő zsoldos hadseregnek az akkori mértékadó körök nézőpontjából főbb előnyei a következők voltak: Ebbe a hadseregbe látszólag nem kényszerűségből, hanem önként lépett be mindenki; megfelelő javadalmazás mellett nemcsak elég, sőt valószínűleg túlsok jelentkezőre lehetett számítani, akik közül a szocialista szempontból nem kívánatos elemek könnyű szerrel kiküszöbölhetők voltak; e teljesen új alapokra épített hadseregnél a belépésre, a fegyelemre és annak fenntartására, a parancsnoklási és egyéb viszonyokra vonatkozó rendszabályokat úgy lehetett megállapítani, ahogy az a pillanatnyi célnak legjobban megfelel. Másfelől azonban hiányzott belőle a minden hadsereg éltető elemét képező lelkesedés és az igazi, benső meggyőződésből fakadó munkakedv. Ugyanekkor már Kunék felbérelt ügynökei és a hozzájuk csatlakozott túlzó szocialisták tele torokkal kürtölték világgá a proletárság világuralmának egyedül boldogító eszméjét, de bizony az egyelőre sehogy se akart a kedélyekre gyújtólag hatni. Ezért nem

találunk a hadsereg szervezésére vonatkozó rendeletben egyetlen lelkesitőleg ható passzust sem. Az ily hadseregnél a szolgálati és vállalkozási kedv egyetlen rugója a jó életmód reménye, a megalakulhatás főfeltétele pedig a magas zsold, illetve busás fizetés, mely az ily hadseregbe is aránylag szép számmal csalogat be jobb elemeket. E hadsereg megszervezéséhez és fenntartásához tehát rengeteg pénz kellett, de ezen a Szende-féle pénzügyi reformnak kellett segítenie.

Az új hadsereg szervezésére vonatkozó rendelet.

A szervezés nagy munkáját aránylag rövid idő alatt végezte el a hadügyminisztérium; a vonatkozó 2669/eln. 6. számú rendelet sok melléklettel felszerelve már 1919 január 26-án, tehát a *Böhm* hadügyminiszteri kinevezését követő hatodik napon készen volt. Ekkor Böhm azt elvitte Pogánynak, aki attól tartván, hogy az új hadseregben elveszthetné befolyását, mindent elkövetett a rendelet kiadásának késleltetése céljából. Ezért látott a rendelet csak február 22-én napvilágot s főbb tartalma a *9. sz. mellékletből* vehető ki.

A szervezési rendelettel egyidejüleg elrendeltetett, hogy a hadseregben szolgálatot teljesítő fiatalkorú mezőgazdasági foglalkozású egyének a tavaszi munkálatokra való tekintettel *végleg* szabadságoltassanak (sic!).

Egyébként az önkéntes hadsereg megalakulása, főleg *Pogány* ellenállása miatt, igen nagy nehézségekbe ütközött. A sok ezer példányban kinyomatott toborzó felhivások kifüggesztését *Böhm* utóbb megtiltotta, azt hozván fel indokul, hogy a budapesti helyőrség azt a leghatározottabban ellenzi. Volt is valami a dologban, mert Pogány áskálódásaitól eltekintve, ez a csőcselék-helyőrség már csak azért is ellenezte a hadsereg újjászervezését, mivel a szándékolt újítástól a kaszárnyai élet akkor divott nagy előnyeit, a semmittevést dacára számára biztosított jómódot féltette. Ezért a hadügyminisztérium az átszervezést tényleg csak a vidéki dandárcsoportoknál kezdette meg s az volt a terve, hogy a vidéki dandárcsoportok megszervezése után, ezekkel előbb leszereli Pogány budapesti csapatait és csak azután szervezi meg a budapesti dandárcsoportokat is.

Azonban a közlekedési és egyéb nehézségek miatt a szervezés a vidéken is csak igen lassan haladhatott előre, úgy hogy a proletárdiktatura kitöréséig mindössze mintegy 5000 embert lehetett toborozni, de még ezek sem vonultak mind be.

Súlyosbította a helyzetet, hogy az uj hadsereg szervezésére vonatkozó rendelet megjelenése után a hadsereg kötelékében álló 24 éven aluliak tömegesen szökdöstek a frontról. A demarkációs

vonalak biztonsága érdekében a hadügyminisztériumnak ennélfogva március 17-én kelt 79.964/6. sz. rendeletével meg kellett engednie, hogy 24 éven aluliak is felvétessenek az önkéntes hadseregbe.

Budapesten hosszas huzavona után végre március közepe táján az egyik dandárcsoport szervezését kezdték meg, amellyel szemben azonban *Pogány* mindenféle nehézségeket támasztott és miután látta, hogy a dolgot egészen megakasztani nem tudja, arra izgatta az elbocsájtandó legénységet, hogy az új szervezésbe való átvételüket követeljék. Ugyancsak Pogány késleltette a hadosztályparancsnokok kinevezését és ő erőszakolta ki a parancsnokválasztási rendszer életbeléptetését is.

Böhm eleinte látszólag Pogány ellen dolgozott, de a két dudás mindinkább kibékült egymással, míg végre aztán mindketten egy gyékényen árultak.

Végül megemlítendő még, hogy a fentebb ismertetett 2669/eln. sz. szervezési rendelettel kapcsolatban a hadügyminisztériumban előkészületek [történtek a *Julier* vezérkari alezredes vezette 5. osztálynak oly mértékű kiegészítésére, hogy az a hadműveletek megkezdésekor mint az új hadseregfőparancsnokságnak hadműveleti osztálya kezdhesse meg működését.

V. A szomszédos ellenségek betörése az országba.

Az októberi forradalom szülte helyzet általános jellemzése.

A nemzeti tanács hivei által fennen hangoztatott, állítólag mindenkit boldoggá tevő «forradalmi vívmányok» helyett a valóságban csakhamar a keserű csalódások és csapások özöne zúdult az országra, melynek helyzete Károlyiék felülkerekedése után nyomban szánalmas képet mutatott. Magában az országban rövid időn belül általános lett a felfordulás; összes szomszédaink ránk törnek, Délmagyarországot sietve ki kell üríteni, megbizható csapat vagy karhatalom pedig, miután a harcterekről hazatérő, 29 hadosztályt kitevő, harcedzett magyar fegyveres erőt szétzüllesztették, egyáltalában nem áll rendelkezésre, mely őrködhetett volna afelett, hogy a csehek, románok és szerbek a belgrádi fegyverszüneti szerződés határozványait betartsák. Az őszirózsás forradalom első vívmányai, a katonatanácsok és a bizalmi rendszer oly romboló hatással voltak a csapatokra, hogy azokra számítani egyáltalában nem lehetett. A belgrádi fegyverszüneti szerződés által engedélyezett 6 gyalog és 2 lovashadosztály alakulásai, ha nem is teljes létszámmal, meg voltak ugyan, azonban ezeket katonai célokra felhasználni nem lehetett, mert

midőn arról volt szó, hogy az antant által meghatározott demarkációs vonalra kimenjenek, kereken megtagadták az engedelmességet. Abból tehát, hogy az országnak mintegy 50.000 embere, de nem igazi katonája volt fegyver alatt, inkább kár, mint haszon származott. Uj megbizható kötelékek alakitását pedig Pogányék ellenezték. Egyetlen része volt a hadseregnek, melynél az októberi felfordulás után a rend és a fegyelem igen gyorsan ismét helyreállt: az erdélyi haderő. Ezek a csapatok a kormány ama parancsa ellenére, hogy a román haderővel szemben ellenállást kifejteni nem szabad, saját elhatározásukból megállottak a Királyhágónál és megakadályozták a románok további előnyomulását. A katonatanácsok kormánybiztosának azonban az erdélyi csapatok megerősödése sehogy se volt inyére és kezdettől fogva ellenforradalmárokként bánt velük.

Igy többek között *Nagy Vilmos* vezérkari testületi alezredes a székelyek helyzetéről a következőket irja:

A székely különitmény és a szovjetkormány között a viszony állandóan feszült volt, mivel ez volt az egyedüli seregtest, amelyben agitátorok aknamunkája sehogy sem tudta a tisztek és legénység közötti összhangot megbontani; itt az elrendelt parancsnoki választásokat nem hajtották végre; itt a tisztek nem voltak «elvtársak». A szovjet emberei állandóan reszkedtek a székelyektől és érezték azt, hogy ha hazafias elkeseredésüket nem fogják egy Erdély feszabadítására megindítandó hadművelettel levezetni, a székelyek csakhamar ellenük fognak fegyveresen fordulni. Ezért húzódott oly soká a székelyek felszerelése. Amíg a budapesti ezredek, továbbá a nemzetköziek és a többi gyülevész népség vadonatúj ruhában járkált, addig a székely katona sok helyen ing nélkül állott őrt elrabolt hazája határán és ott viselte sapkáján nyiltan a megtépett, megpiszkolt, drága «piros-fehér-zöld» szineket vagy a fehér «Székely zászlóalj» felirású szalagot. Sokat kellett nekünk, akik Budapestről irányitottuk a székelyek szervezkedését, hazudnunk és alakoskodnunk, hogy elaludjék a szovjetvezetőség bizalmatlansága és a székelyek számára kiutalják a lőszert, fegyvert és ruházatot. A székelyek Kolozsvárról tudomásom szerint csak 4 löveget hoztak vissza magukkal Szatmárra, végeredményben azonban a székely különitménynek 1919. évi április közepén 52 lövege volt, igaz hogy még nem teljesen harckész állapotban, mert a szervezés még nem volt befejezve. A lövegek jórészét a hadügyminisztérium tudta nélkül kellett kilopni a raktárakból. A vesztegetésekhez szükséges pénzt a «Székely Nemzeti Tanács» adta.

Hasonlóan nyilatkozik *Siménfalvy* ezredes, a székely különítmény volt vezérkari tisztje is, mondván: «A székely hadosztály szervezését a Budapesten garázdálkodó katonatanácsok minden módon megakadályozták; ugyannyira, hogy a hadosztályparancsnokság fegyvert, lőszert, ágyúkat az ország más területein veszteglő vasúti kocsikból volt kénytelen a szó szoros értelmében ellopatni, hogy a hadosztályt legalább némileg felszerelje. A legénység ruházata olyannyira hiányos és kevés volt, hogy a legénységnek igen nagy százaléka polgári ruhában, sőt egyes helyeken a hideg időjárásban szalmakalapban teljesitette előőrsszolgálatát. E szerint a székely hadosztály az 1919. év első hónapjaiban támadó hadműveletekre abszolute nem volt alkalmas. Csakis az emberekben élő hazafias érzés és az oláhok elleni gyűlölet képesítette a hadosztály csapatait az állásokban való kitartásra és a kisebb járőrharcokban és incidensekben való helytállásra».

Azonkívül hadd álljon itt *Kratochwil* ezredes jelentésének idevonatkozó része is, amelyet a székely különítmény volt parancsnoka brassói román fogságából a magyar kormányhoz intézett:

«Becsületes, derék tisztikarnak, melyhez nemcsak erdélyi tisztek, hanem magyarországi tisztek is csatlakoztak, sikerült a csapatokból fegyelmezett és harckész osztagokat teremteni és ez a «Székely hadosztály» gyűjtő név alatt alakult sereg hiányos ruházat és felszerelésben téli időben védte a magyar alföldet. Azonban szeme előtt lebegett az a reménység, hogy kellő eszközökkel ellátva, a magyarság támogatásával sikerül Erdélyt és a székely földet visszafoglalni. Ezen reménység azonban csak reménység maradhatott, mert abban az időben, mikor részünkről a támadás kilátással kecsegtetőnek látszott, a székely hadosztály csak csekély lőszerrel rendelkezett, a becsületes székely harcosok nagyobbrészt ing nélkül, civil kalappal, helyenkint mezitláb teljesitették kötelességüket. Az arcvonal szélessége 140 kilométert tett ki; e hosszú vonalon a hadosztály csak kevés tartalékkal rendelkezett. Nagy nehézséggel járt a tüzérség szervezése, továbbá a csekély létszám kiegészítése, mert Károlyi köztársasági kormánya a toborzást mint ellenforradalmi cselekedetet beszüntette. Ennek dacára az emberek és a tisztek mégis jelentkeztek és sikerült így ezen időben a székely hadosztályt következőleg megalakítani: 21. székely ezred (három zászlóalj), 24. székely ezred (két zászlóalj), 32. székely vadász ezred (két zászlóalj), öt önálló tiszta székely zászlóalj. Azonkívül alakittatott a szatmári 12. ezred (három zászlóalj), egy lovas század (székely) és hét üteg.

Parancsnokságom alá tartozott még az általam alakított 39. dandár, melynek a csucsai front volt kiutalva, a 3. és 39. ezred két-két zászlóaljával és két üteggel. Némi javulás csak akkor állott be, mikor *Károlyi* köztársasági elnök és *Böhm* hadügyminiszter Szatmáron személyesen is meggyőződtek a székely csapatok fegyelmezettségéről. Felemlíteni akarom itt, hogy *Böhm*, akkori hadügyminiszter a székelység iránt jóakaratulag viselkedett, jó szándéka azonban az akkori budapesti katonatanács és ennek kormánybiztosánál, *Pogánynál*, rideg ellenállásra talált.

Március 20-án történt a kormányváltozás. A budapesti székely nemzeti tanács, valamint az uj kormány hazafias felszólítása, hogy a külellenség Magyarországot fel akarja darabolni s ennek a magyar tanácskormány ellenáll, eredményezték, hogy a székely hadosztály elhatározta, hogy a haza védelmében mint ahogy eddig is, ezután is kiveszi a maga részét és most is csak a haza érdekét tartja szemelőtt, megigérte az új kormány támogatását, annál is inkább, mivel ezen új kormány Erdélyt és a székelyföld felszabadítását kilátásba helyezte. Nemsokára azonban a kormánynak minden ténykedéséből kiviláglott, hogy a bolsevista kormány csak hatalmát és rendszerét akarta meghonosítani, sőt később még az ország integritásának alapján sem állott és mindig olyan rendelkezéseket adott ki, melyek a lakosság zömét elkeserítették. Egy hat hadosztályból álló vörös hadsereget akart szervezni, melyhez mint hetedik a székely hadosztály is tartozott; azonban minden ténykedéséből azon törekvés látszott, hogy a szemében megbizhatatlan, ellenforradalmi székely hadosztályt minél hamarabb bolsevista eszméinek meghódítva, vörös hadosztállyá átalakitsa és ha ez nem sikerülne, szétszakitsa és lefegyverezze.

A politikai megbizottak egész serege özönlött Budapestről a székely hadosztályhoz. Mellettem kettő, néha még három politikai megbizott is volt, akik minden lépésemet, rendelkezéseimet ellenőrizték és csapataimnak látogatása alkalmával nyomon követtek. A parancsnoksági hatalmat, valamint minden alparancsnokom hatáskörét megszűkitették, a legénységet bolsevista tanfolyamok, valamint agitátori tevékenység által megmételyezni, illetve átgyúrni igyekeztek. Legmesszebbmenő igéreteket tettek a ruházat, felszerelés kiszállítása és jólétiintézmény létesítése tekintetében. De hála a legénység és tisztikar egészséges gondolkodásának, tevékenységük semmi, vagy csak kevés eredménnyel járt. A székely hadosztály nem lett vörös hadosztállyá, sem nem lépett be a vörös hadseregbe, a «Kötelezőt» nem írta alá. A székely

hadosztályra itt kezdődik már a legsúlyosabb és legnehezebb időszak. Igaz, hogy felszerelést stb. soha nem is kapott.

A bolsevista kormány a vörös hadseregen belül minden hadosztály részére egy vörös dandár erejű vörös gárdát szervezett, amely a székely hadosztály frontja mögött alakult. Magyarország vörös gárda főparancsnokának saját szájából értesültem arról, hogy a vörös gárda hivatása leend, hogy ha a székely hadosztály a román frontot áttörte és Erdélybe behatolt, a vörös gárda az előnyomuló székely csapatok után azonnal ellepi az elfoglalt területeket, városokat és falvakat, szervezi a kommunizmust és így az újonnan elfoglalt területeken át egész Erdélyországot ellepi. Ezen körülmény folytán a székely hadosztály helyzete drámaszerüen komplikálódott. A székely és erdélyi csapatok hazavágyódtak s ezért meg akarták támadni a román sereget, amely hazájukat megszállva tartja, de ha megtámadják és támadásuk sikerrel jár, akkor egy ideális célért lelkesedő, a hazaszeretettől felbuzdult, győzelmes csapat mögött özönlik Erdélybe a bolsevizmus. Minden erdélyi és székelyföldi lakos megátkozott volna engem és csapataimat, ha így cselekedtünk volna. A támadás ilyenformán lehetetlenné vált, maradt a jelenlegi védővonalban a kitartás, védelem, tehát a románok által meg nem szállt területek megvédelmezése a román támadás ellen. Itt a védelemnél is két szempont tárult fel: az egyik az imperialista szándékkal támadó román sereg elleni védelem, a másik a bolsevizmus kiüzésére előnyomuló román hadsereg támadásának meggátlása. Hogy a román hadsereg a kettő közül mely szempontot képviseli, azt előre tudni nem lehetett, de az bizonyos, hogy ha ellentállunk, védjük a magyarországi bolsevizmust, holott a székely hadosztály csapatainak sem tisztikara, sem legénysége se bolsevista, se komunista nem volt soha. Ezekért az eszmékért harcolni nem akart és kár lett volna minden csepp vérért, ami csak látszólag is ezen eszmékért folyt volna.

Ekkor, azaz április 16-án történt a román támadás, melynek bekövetkezését már napokkal ezelőtt ismételten jelentettem, lőszert, puskát és egyéb felszerelést különösen kérve.

Amidőn jelentést kaptam, hogy a román támadás nagy erőkkel indult meg, azonnal, dacára az ellenőrző politikai megbizottak jelenlétének, eleinte siffrirozva, azután nyiltan kiadtam a parancsot, hogy mindenféle hősies ellentállás, önfeláldozás felesleges, ellentámadás és vérontás kerülendő s az osztagok túlerővel szemben lassan vonuljanak vissza.»

Örömmel és büszke önérzettel vehetjük tudomásul a székely

testvéreinkről a fenti nyilatkozatokban foglaltakat. Örök hála és elismerés illeti őket volt parancsnokukkal együtt a magyarság érdekében kifejtett hazafias munkálkodásukért.

A többi fronton levő csapatok fegyelmetlensége következtében a csehek és szerbek jelentéktelen erőkkel mind beljebb és beljebb vonultak Magyarország területére, részben a belgrádi fegverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalon is túl, így pl. a szerbek a Muraközben (lásd a *10. sz. mellékletet*) és a magyar kormány kénytelen volt az ellenség által megállapított minden újabb és beljebb fekvő demarkációs vonalat elfogadni, miután nem volt fegyveres ereje, amellyel tiltakozásának érvényt is tudott volna szerezni. Ez a tiltakozás különben már azért is a sivatagon elhangzott üres szóhoz hasonlított, mivel az antant, látva, hogy *Károlyi* szinte rohamlépésekkel viszi az országot a bolsevizmus felé, nemhogy bármi tekintetben is pártfogásába vette és támogatta volna őt, ahogyan hazánk e vészmadara azt oly gyakran fennen hangoztatta, hanem ellenkezőleg még csak szóba sem állott vele és nem hogy visszatartotta, hanem ellenkezőleg még maga is biztatta prédára leső szomszédainkat, hogy csak nyomuljanak minél gyorsabban minden oldalról az újonnan keletkező bolsevista fészek szíve felé előre.

A csehek betörése a Felvidékre.

A *csehek* bevonulását tótlakta Felvidékünkre széleskörű propaganda előzte meg. Ez volt leghathatósabb fegyverük. Ezért nem is volt szükségük nagyobb erőre, mert a talaj már mindenütt elő volt készítve jól fizetett és jó állásokra éhes agitátoraik által. A betörés Morvaországból és Sziléziából három irányban történt. (Lásd a *10. sz. mellékletet.*)

Még a belgrádi fegyverszüneti szerződés megkötése előtt november 11-én az egyik csoport a Vlára szoroson át a Vág völgyébe tört be és Trencsént és Vágujhelyt szállotta meg. Az 1. cseh ezred 3. zászlóalja november 16-án érkezett Trencsénbe és onnan N. Bittsére és Brunóczba tolt előre különítményeket.

Ugyancsak november 11-én egy zászlóalj két üteggel Holicsnál kelt át s két irányban, Szenicen és a Kis-Kárpátokon keresztül Nagyszombatra, továbbá a Morva keleti partján Malackára nyomult elő.

November 13-án 1 század egy géppuskás századdal a Jablunka szoroson át a Kisuca völgyébe Csacára tört be s onnan Zsolnát és Rutkát szállotta meg.

A *Magerl Károly* ezredes parancsnoksága alatt Zólyomban alakult karhatalom — egy század és egy géppuskás század — a Túróc völgyén át előnyomulván, a cseheket november 16-án Rutkáról és Zsolnáról kiverte, akik erre Csacára vonultak vissza.

A cseh betörés hirére a magyar kormány is megtette a szükséges ellenintézkedéseket. A Magerl nemzetőr- és csendőrkülönítmény felváltására két századot és egy páncélvonatot Zsolnára irányított. Nyitra védelmére Trencsénbánba egy századot, Pöstyénbe háromnegyed századot és négy géppuskát, Lipótvárra két századot, Szegedre 260 nemzetőrt és a volt 32. ezred két századát küldte ki s azonkívül Budapestről Szered—Lipótvár védelmére három század és egy üteg indult *Bertalanffy* őrnagy parancsnoksága alatt. Nagyszombat védelmére 400 tengerész és egy üteg ment. Budapestről azonkívül két század, egy géppuskás század és egy üteg *Gangel* százados alatt Pozsonyból Nagyszombatba. Pozsony védelmére 549 tiszt, 3922 nemzetőr, 603 polgárőr, az alakulásban levő 13. gyalogezred, egy repülőgép és a 2. számú páncélvonat állott rendelkezésre. Megerősítésül Nagykanizsáról egy fél zászlóalj, Budapestről pedig egy karhatalmi század indult útba. A budapest—pozsonyi vasútvonal fedezésére Galántára a volt 32. gyalogezred két százada és egy fél géppuskás százada rendeltetett ki.

E minden esetre elég számos erőknek értéke azonban silány volt. A Nagyszombat védelmére kirendelt tengerész különítmény Nagyszombatot otthagyta és Pozsonyba távozott, illetve részben szétszéledt. A Pöstyénbe kirendeltek kijelentették, hogy csak napi 50 korona zsoldért hajlandók szolgálni; a zsolnai csoport megtagadta az engedelmességet.

Mindazonáltal az említett erők felvonulása már magában véve elég volt ahhoz, hogy a csehek további előnyomulását megakassza és az november 25-ig tényleg szünetelt is.

A tótlakta felvidéken fellépett cseh csapatok eleinte szokolistákból, önkéntes alakulásokból, valamint propaganda útján toborzott tót katonákból és nemzetőrökből állottak. Ezeknek a megszállt magyar területen levő első csapatoknak a létszáma december elején egy cseh százados bemondása szerint nem volt több körülbelül 4000 embernél, egy-két lovas századnál és egy-két ütegnél. E csapatok támogatására a cseh kormány a cseh forradalom után nyomban megszervezett egy cseh gyalogezredet és egy cseh tüzérezredet irányított a Vág völgyébe.

Eközben Prágában a 28., Brünnben a 49. volt cs. és kir. gyalogezredet állították fel s előbbit Trencsénbe, utóbbit Malackára irányították. A vágvölgyi tót lakosságból Trencsénben a volt 15. honvéd és a volt cs. és kir. 71. gyalogezredet állították fel.

Ez az öt gyalog- és egy tüzérezred akként vette birtokába a Vág völgyét, hogy egyes vasúti- és útgócpontokra erősebb különítményeket toltak előre, melyek azután vagy gyalog vagy vasúton

páncélvonatok fedezete alatt meglepően tovább előre tolattak. Közben mindenütt túszokat szedtek s azokat Brünnbe hurcolták el.

Felvidéki tót lakosságunk eleinte mitsem akart tudni a Magyarországtól való elszakadásról, de ez a kedvező hangulat a cseh agitátorok befolyása alatt és a saját katonaság fegyelmetlensége következtében hamarosan megváltozott. Igy történt, hogy egyes városok és falvak melegen üdvözölték, sőt be is hívták a cseheket, akik a megszállott vidékeken nyomban hozzáláttak a cseh-tót közigazgatási szervezet kiépítéséhez, mi végből az országba betört katonaságot egész sereg cseh hivatalnoki kar követte. Igy jutottak a csehek aránylag könnyűszerrel, gyönge erőkkel, rendszeresen megszervezett katonaság nélkül, jóformán csak a propaganda fegyverével, óriási előnyökhöz. Bár a betörésre és a terjeszkedésre sem a páduai, sem a belgrádi fegyverszüneti szerződés nem jogosította fel őket, egyszerűen fait accompli-t teremtettek és a helyzetet az antantnak szóló jelentéseikben valószínűleg úgy világították meg, hogy a tótlakta felvidék a «népek önrendelkezési jogán» hozzájuk csatlakozott, a magyar közigazgatási közegek helyüket elhagyták, a hadsereg fegyelmetlen, a rendet fenntartani nem képes, ennek folytán a cseh csapatok által való megszállás már a bolsevista üzelmekre való tekintettel is sürgősen szükséges.

Az antant sajnos, elhitte mindezeket a hireszteléseket és némi tétovázás után nemcsak igazat, hanem jogot is adott a cseheknek, hogy az általuk kijelölt területre benyomuljanak, mint az a cseh-szlovák köztársaság elnökének, dr. *Massaryknak*, 1918 november 14-én Károlyi Mihályhoz intézett, a *11. számú mellékletként* csatolt jegyzékéből is kitűnik.

Közben a csehek újból felvették az egyideig félbeszakított hadműveletek fonalát. A nagyszombati csoport nov. 28-án Pozsony felé előnyomulván, közte és Gangel százados különítménye között Cziffernél kisebb csatározás keletkezett, de komolyabb harcba egyik fél sem fogott. *Gangel* századost nov. 29-én *Bánó* őrnagy váltotta fel a 13. ezred félzászlóaljával és december 1-ig *Bánó* és *Bertalanffy* őrnagyok a Nagyszombatból Pozsonyba, illetve Nyitrára vezető utakat elzárták ugyan, de a pozsonyi katonai kerületi parancsnokság azt jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy a csehek ellen kirendelt csapatok és karhatalmak teljesen megbízhatatlanok s hogy a nyitrai karhatalom nagyrésze elszéledt.

December 2-án a csehek Szered és Nyitra felé tapogatóztak, Nagyszombaton pedig egy egész gyalog- és egy tűzérezredet vontak össze.

December 4-én *Bánó* őrnagy csapatját *Angyal* százados váltotta fel a 20. ezred két századával. *Magerl* különítménye Zsolnán megtagadta az engedelmességet s feloszlott és így a csehek december 6-án Zsolnát ismét megszállották. *Bertalanffy* őrnagy szeredi csoportjának fele másnap megszökött és útjában mindenütt rabolt és fosztogatott.

Vyx alezredes dec. 3-iki jegyzéke.

A magyar kormány hiába tiltakozott a csehek önkényeskedése és újabb mozgolódása ellen és hiába fordult az antanthoz orvoslásért, itt is csak süket fülekre talált. Ennek bizonyságául *Vyx* francia alezredes, aki a belgrádi fegyverszüneti szerződés végrehajtó bizottságának elnöke gyanánt Budapesten tartózkodott, december 3-án a *12. sz. mellékletben* foglalt jegyzéket nyujtotta át *Károlyi Mihálynak*.

Ugyanaz a melléklet tartalmazza a magyar kormánynak *Vyx* alezredes jegyzékére adott válaszát is.

Ehelyütt rá kell mutatnunk arra a fonák helyzetre, amelybe a belgrádi fegyverszüneti szerződés megkötése által nemcsak a magyar kormány, hanem ellenséges indulatú szomszédaink és maga az antant is került. Az említett fegyverszüneti szerződés csak a románokkal és délszlávokkal szemben állapított meg demarkacionális vonalat, amelynek révén azok területi igényei, még pedig a délszlávoké teljesen, a románokéi csak részben nyertek kielégítést, mert utóbbiak szive-vágya, mint tudjuk titokban egészen a Tiszáig kalandozott. A csehekről egyelőre hallgatott a krónika, miután azok területi igényeinek megállapítása Franchet d'Espéreynek, a Keleti hadsereg parancsnokának hatáskörén kívül esett. De ha a belgrádi fegyverszüneti szerződés nem szabott meg a csehekre nézve demarkációs vonalat, erre tulajdonkép nem is volt szükség, mert hiszen meg volt az már állapítva a páduai fegyverszüneti egyezmény által: a régi magyar országhatár! Csakhogy ez persze sehogy sem tetszett a cseheknek. Ezért kellett az antantnak valami klauzuláról gondoskodni, amely a csehek étvágyának csillapítására alkalmasnak látszott. Ezért és semmi másért kellett hamarosan erőltetett, körmönfont formulákat keresni, hogy azok révén legalább szinleg indokoltnak lássék Felvidékünk erőszakos, minden isteni és emberi törvénynyel és szokással ellenkező eltulajdonítása. Ezt a formulát megtaláljuk *Vyx* alezredes tenntemlített jegyzékében, amelynek azonban egy nagy hibája volt: nem szólt semmit a demarkációs vonalról. Ezért és mivel a magyar csapatok bomlása nőttön-nőtt, *Bartha* hadügyminiszter megbizásából a pozsonyi kerületi parancsnokság és *dr. Hodzsa Milán* cseh-tót követ között *Vyx* alezredes

A Hodzsa-

hozzájárulásával tárgyalások indultak meg egy ideiglenes határvonal megállapítása tekintetében, amíg az antant által megállapított végleges demarkációs vonal mindkét féllel közöltetni fog. Ezt a Dévényújfalu—Szt.-György—Galánta—Verebély—Bát—Korpona—Gács—Nyusta—Nagyrőce—Gölnicbánya—Lemes—Gálszécs—Szobránc—Homonna—Mezőlaborc által jelölt ideiglenes vonalat a *10. számú melléklet* mutatja (1918 december 6-án kelt 32.931/eln. 1. szám.) féle határvonal.

Ezekbe a tárgyalásokba a csehek azért mentek bele, mert hadseregük egyelőre még nem volt készen. *Klofac* hadügyminiszter ugyanis az olasz és francia hadiszintérről hazaérkező cseh-szlovák légiók bevonásával hat hónap alatt egy milliós hadsereg felállítását tervezte. Az első nyolc cseh-szlovák légiós ezredből *Piccione* olasz tábornok parancsnoksága alatt 28.000 főnyi létszámmal egy hadtest alakult, még pedig a 6. hadosztály a 21., 31. és 32. gyalogezredekből és egy tüzérezredből, a 7. hadosztály a 33., 34., 35. és 39. gyalogezredekből és egy tábori tüzérezredből. Az ezredek élén kizárólag olasz tisztek állottak. E csapatok szelleme és fegyelme állítólag igen jó volt, ami elsősorban az erősen megnyilvánuló nacionalista érzésnek volt tulajdonítható. Az itt-ott megnyilvánuló bomlással s később a bolsevizmussal szemben is, a csehek a nemzeti eszmét szegezték.

Nálunk ennek ép az ellenkezőjét láttuk. A történtek után ítélve, nem kétséges, hogy mi nem is nagyon erős, de tisztán nemzeti alapon felépített és csak félig-meddig fegyelmezett hadsereggel a cseh betörésnek mindjárt kezdetben rövidesen elejét vehettük volna.

Mihelyt december 10-ike táján a cseh légiók élszállitmányai (a 6. hadosztályé Ung.-Hradischba, a 7. hadosztályé Lundenburgba) beérkeztek, a cseh-tót csapatok parancsnoka kijelentette, hogy az antant főparancsnokságtól parancs érkezett Felső-Magyarország megszállására s így a fenti demarkációs vonalat felmondani kénytelen.

December 12-én egy cseh zászlóalj egy üteggel Nyitrát, egy-egy különítmény pedig Nagytapolcsányt és Szeredet szállotta meg. December közepén a csehek úgy Pozsony felé, mint a felső Vág völgyében újból megkezdték az előnyomulást. Malacka felől Dévényujfalu felé járőrök tapogatóztak, egy zászlóalj és egy üteg pedig a Kis-Kárpátok keleti szegélyén előnyomulva, Bazint szállotta meg.

December 15-én a 6. légiós hadosztály Rózsahegyet, Liptó-Szt.-Miklóst, Poprádfelkát, Késmárkot, Szepesváralját, Iglót, Lőcsét és Körmöcbányát szállotta meg.

Ugyanaznap a csehek Poprádról bejelentik, hogy Kassára, mely város a Hodzsa-féle határvonaltól délre feküdt, bevonulni szándékoznak. Kassa elhatározza az ideiglenes határvonalnak fegyverrel való megvédését. *Böhm* államtitkár elrendeli, hogy bár a határvonal tartandó, de kilátástalan harc és felesleges vérontás kerülendő (1918 december 15-én kelt 33.678/eln. 1. sz. rend.). Ebből kifolyólag december 17-ig Kassa védelmére 1800 ember nyolc géppuskával és egy üteggel összpontosul. Ez az erő az 1. számú páncélvonat támogatása mellett Margitfalvára előnyomulván, a cseheket Poprádig szorította vissza.

Vyx alezredes dec. 23-iki jegyzéke.

December 24-én Vyx alezredes Károlyinak a *13. sz. mellék-let* szerinti, december 23-án kelt 626/S. számú jegyzéket nyujtotta át.

Ez az újabb jegyzék annyiban pótolta az előbbinek hiányait, hogy immár demarkációs vonalat is állapított meg.

Hogy mily gyenge talajon nyugodtak a *Vyx* alezredes jegyzékeiben foglalt megokolások, azt nem kell bővebben taglalgatnom. Mindkét jegyzék csak egyoldalúlag elhatározott, az ellenségre egyszerűen ráoktrojált határozványokat tartalmaz, míg a belgrádi fegyverszüneti szerződés legalább külsőleg rendes és szokásos formák között: mindkét érdekelt fél előzetes tárgyalása és hozzájárulása mellett jött létre.

Jellemző a csehek éhségére, hogy Massaryk elnöküket még ez sem elégitette ki, amennyiben Prágában tartott programmbeszédében máris ama reményének adott kifejezést, hogy a cseh-tót állam határainak kitolásával a jövőben a románokkal és a délszlávokkal közvetlen szomszédságba fog léphetni. Ezzel összefüggésben jelentette ki Klofac hadügyminiszter, hogy a cseh-tót államnak még két évig erős hadseregre van szüksége.

Ilyenformán most már szabad volt az út a csehek számára, sajnos nemcsak tót-, hanem tisztán magyarlakta vidékekre is.

A magyar kormány tiltakozott a cseh fronton a fentiek szerint megállapított demarkácionális vonal ellen, hangsúlyozván, hogy ez ellentétben van a belgrádi fegyverszüneti szerződéssel. Erre az antant 1919 január 13-iki jegyzékével tudomására hozza a magyar kormánynak, hogy «a cseh előnyomulás és az északmagyarországi területek megszállása nem jelentette a belgrádi fegyverszüneti szerződés megsértését, mert az csak a déli határra vonatkozott. Az antant a cseh-szlovák államot elismerte és elismerte azt is, hogy a cseh-szlovák államnak a demarkációs vonalon belül joga van a szuverénitás minden attributumához. A cseh-szlovák megszállás demarkácionális vonalának megállapítása a

cseh-szlovák állam szuverén joga és így nem történt részéről semmi olyan, ami az antant államjogi elmélete szerint a nemzetközi joggal ellentétes volna. A jegyzék azonban kimondottan hangsulyozza, hogy a cseh-szlovák állam jövendőbeli határait a békekonferencia fogja megállapítani».

Időközben december 26-án a csehek Eperjest, 29-én délután 4 óra 30 perckor pedig Kassát szállották meg négy zászlóaljjal, egy lovasszázaddal és egy üteggel.

Pozsonyban ez időben a 72. gyalogezred pótzászlóalj legénységéből vörös gárda alakult, mely a csőcselékkel együtt rabolni és fosztogatni kezdett.

December 31-én saját osztagaink Pozsony védelmére az alagútnál állottak, a dévényujfalusi csoport pedig Dévényre vonatott vissza. A 37. hadosztály parancsnokság Győrbe tette át székhelyét.

A december 30-ikáról 31-ikére hajló éjjel a csehek megindították a támadást Pozsony felé. 31-én d. u. a Pozsony védelmére kirendelt csapatok parancsnoka, *Leölkes* alezredes felsőbb parancsra kiürítette Pozsonyt, melyet a csehek január 1-én szállottak meg.

December végén a magyar hadügyminisztérium következőleg volt tájékozva a cseh csapatok összeállításáról: Főparancsnok: Stika tábornok. Pozsonyi dandárcsoport, Dévénytó, Malaczka. Pozsony környékén: a brünni 49. ezred két zászlóalja egy géppuskás századdal, két zászlóalj és egy géppuskás század szokolista és legionista, négy tábori és egy 15 cm.-es tarackos üteg, két lovasszázad. Nagyszombati dandárcsoport: három zászlóalj és egy géppuskás század, egy zászlóalj szokolista és önkéntes nemzetőrök, négy tábori üteg és némi lovasság. Zsolnai dandárcsoport: a 29. gyalogezred két zászlóalja egy géppuskás századdal, a 15. honvéd és a 71. közös ezred alakulásaiból összeállított két zászlóaljnyi gyalogság egy géppuskás századdal, két zászlóalj és egy géppuskás század rendes gyalogság, egy önkéntes és szokolista zászlóalj egy géppuskás századdal, négy tábori üteg, némi lovasság.

A lengyelek aspirációi.

A *lengyelek* december végén a csehek mögött még eltolódóban voltak Héthárson át délkelet felé. A két új állam közt mindjárt kezdetben elég éles ellentétek merültek fel, egyrészt az oderberg-teschen-zsolnai vasút, másrészt a Tátra és a Poprád völgyének hovatartozása kérdésében, miből kifolyólag a Poprád mentén közöttük összeütközésre is került a dolog. A magyar kormány ebből, főleg a lengyelek elég jóindulata révén azt a reményt merítette, hogy ő az «inter duos litigantes» a harmadik, a «tertius gaudet» szerepéhez fog jutni, ami azonban később, sajnos, hiú ábrándnak bizonyult annál is inkább, mivel a lengyeleknek az

orosz vörös csapatok ellen kellvén menniök, a magyarországi kérdés rájuk nézve alárendeltebb szerepet kezdett játszani. Egyébként a lengyelek a Poprád völgyében egyelőre csak Ó-Lublóig nyomultak előre és a kassai kerületi parancsnoksággal felvett tárgyalásokon kijelentették, hogy ők a Tátra menti határvidékre csak Námesztó—Trsztena, Tátragerinc—Késmárk—Leibic vonaláig aspirálnak. Egyben felajánlották a poprádi vasúti gócpontnak katonai megszállását, ami esetleg a Kassára előnyomult cseh erők visszavonulását is maga után vonhatta volna.

Az ukránok igényei.

Az *ukránok* a magyarországi északkeleti Felvidék egy részére formáltak jogot; az ottani rutén lakosság azonban már több ízben határozottan a Magyarország keretében való megmaradás mellett foglalt állást. Ez az álláspontjuk konkrét alakban az autonom rutén kormányzóság (Ruszka-Krajna) kikiáltásával jutott kifejezésre, melyet a magyar népkormány törvényileg is megerősített 1918 december 21-én. Ruszka-Krajna Mármaros, Ugocsa, Bereg és Ung megyék ruszin (rutén) lakta részeiből alakult Munkács székhellyel.

A galiciai és oroszországi ukránok december végéig nem léptek fel határozott követelésekkel, minek főoka abban keresendő, hogy ők maguk is nagyon el voltak foglalva saját nemzeti kérdéseikkel és így expanziv politikát egyelőre még nem folytathattak.

A románok betörése Erdélybe.

A bennünket környező szomszédok közül már kezdettől fogva a legveszedelmesebbek a *románok* voltak, akik már évtizedek óta nagyobbára a mi rovásunkra megalakítandó, még a mainál is nagyobb «Nagyromániá»-ról álmodoznak, melynek legszélsőbb keleti határát egy a román lakosság közt széltében terjesztett térkép szerint egészen a Tiszáig szeretnék kitolni. A Magyarországtól ekként elszakított részből Erdély «Transilvania», a felső Tiszától északra fekvő rész «Maramures», a Tisza és Maros közti rész «Crisana» s végül a Maros—Tisza—Duna közti rész «Temisana» nevet viselne.

E gondolat és ábránd révén már régóta nemcsak a román királyság románjai, hanem a magyarországi románok is szembekerültek a magyarsággal. Azonkivül volt a Délkeleten még egy, bár számra nézve kisebb, de azért mégis számottevő ellenségünk, a szászoknak radikális csoportja, az úgynevezett *zöldszászok*, akik az októberi forradalom kitörése idején szintén elég ellenséges magatartást tanusítottak velünk szemben.

Az Erdély megszál-

Az antant a belgrádi fegyverszüneti szerződésen túlmenőleg Romániának Erdélyen kivül még Bulgária és Ukrajna megszál-

lására is adott megbizást. Utóbb említett két helyen azonban fegyveres ellentállásra találván, a románok csakis Erdély megszállását határozták el, ahol a belgrádi fegyverszüneti szerződés folytán Magyarország részéről alig számíthattak ellentállásra. Az elhatározott megszállás céljából a románok 25 évfolyamot szólitottak fegyver alá, azonban leginkább felszerelési cikkek hiján a 25 évfolyamból 15-öt nyomban elbocsátottak. De a bentartott 10 évfolyamnak még a fele sem vonult be, sőt még a bevonultak is hamaroran nagy számban szökdöstek haza, mert a romániai forradalmárok azt a hirt terjesztették, hogy csak azért küldték őket hadba, hogy otthon a földosztás minél kevesebb ember között legyen megejthető. De a benmaradottak se mutattak nagy harci kedvet. Sőt a katonaság eleinte sok helyütt nyiltan megtagadta az engedelmességet azzal a megokolással, hogy 1916-ban is azt hangoztatták az előljárók, hogy sehol sem fognak erősebb ellentállásra találni s a helyett a dolognak az lett a vége, hogy az Erdélybe való benyomulás után csakhamar mindenütt nagy vereséget szenvedtek. A felette kedvezőtlen hangulat eloszlatása céljából a román kormány nagyarányú propagandát kezdett Erdély megszállása érdekében, majd az Erdélyből Romániába szökött románajkuakból tisztek parancsnoksága alatt légiókat szerveztetett, melyek november közepe táján a Keleti Kárpátok hágóin be is nyomultak Erdélybe. Miután az ezeket a hágókat megszállva tartó *Goldbach*-csoportot Linder parancsa szintén szétzüllesztette, az említett légiók ott ellentállásra valóban nem is találtak, ami a román közhangulatot egy csapásra az erdélyi megszállás javára billentette.

lására szánt erők.

Ezeket a légiókat reguláris katonaság követte, de nem valami nagy számban, sem valami nagy gyorsasággal, miután az Erdély megszállására kijelölt 3 hadosztály, mint alább látni fogjuk, akkor még csak felvonulófélben volt.

A fentebb közölt kedvezőtlen bevonulási viszonyok folytán ugyanis a románoknak november—december folyamán alig állott lényegesen nagyobb haderő rendelkezésre, mint az a nyolc hadilétszámú hadosztály, melyet 1918 nyarán fegyver alatt tartottak. Ezekből kettő Besszarábiában, egy Moldvában, egy a Dobrudsában, egy pedig a Havasalföldön végezte a belrend fenntartását és a forradalmi mozgalmak fékentartását s így Erdély megszállására mindössze három hadosztály jutott, ahol a működő reguláris hadsereg létszáma december folyamán alig haladta meg a 10.000 embert. E csapatok harci értéke elég silány volt, fegyelmük nagyon laza, felszerelésük és ellátásuk pedig határozottan rossz-

nak volt mondható. Fegyverzetük a legkülönbözőbb mintáju fegyverekből állott, ruházatuk pedig a polgári és több különböző nemzetbeli katonai öltözéknek komikus keveréke.

A rendelkezésre álló magyar erők a forradalom kitörése idején.

Az erről szóló jelentésekből a hadügyminisztériumban december végén azt az impressziót nyerték, hogy részünkről néhány jó zászlóaljnak harcbavetése elegendő lett volna Erdély megtisztítására, de még ez a csekélyszámú megbizható és jó csapat sem állott rendelkezésre. A kolozsvári katonai kerületi parancsnokság ugyanis 1918 november elején tényleges katonai erők felett alig rendelkezett, november végén a Kolozsvárott felállítani rendelt 38. hadosztály szervezése pedig sok nehézséggel járt s igy a későbbi kerületi parancsnok, *Kratochwil* ezredes szivesen megengedte a székely földről a román megszállás elől menekülő fiatal és idősebb hazafias elemeknek, hogy székely alakulatokba egyesülve, bevárják az alkalmas pillanatot szülőföldjük visszafoglalására. December közepéig a menekült székelyek létszáma 1700 főre szaporodott fel, de csak kis részüknek volt fegyvere. Ugyanakkor a 21. ezred létszáma alig tett ki 400 főt s ezzel együtt a kolozsvári helyőrség magyar csapatainak lőfegyverlétszáma december közepén 776 volt. A 38. hadosztály többi ezredeinél még ennél is rosszabb volt az állapot.

Kolozsvár román helyőrsége.

Ezzel szemben a románoknak Kolozsvárott egy a román nemzeti tanács által volt tényleges katonákból felállított teljesen felszerelt és géppuskák felett is rendelkező zászlóaljuk volt, melyet szintén a kerületi parancsnokság látott el fegyverzettel és pénzzel s amelynek lőfegyverlétszáma 800-at tett ki; azonkívül nagymennyiségű fegyverzet és lőszer volt a román lakosságnál is, amelyet lelkiismeretlen agitátorok folyton uszitottak a magyarok ellen.

Nemzetőrségek szervezése.

Erdély többi területén az egyes fontosabb helyeken 50—200 főnyi karhatalmi és csendőralakulatok voltak, de nem nagy számban. Rendes katonaság hiján a kormány és később a különféle nemzeti tanácsok a közbiztonság és magánvagyon megvédésére országszerte nemzetőrségeket szerveztek; ezek azonban a belső rend és közbiztonság fenntartására és helyreállítására nem voltak alkalmasak, mert legtöbbje a helyett, hogy a rendet fenntartotta volna, maga rabolt és fosztogatott, ahol szerét tehette. Nemzetiségi területeken a különböző nemzetiségek saját kebelükből alakitottak nemzetőrségeket, melyek hamarosan szembehelyezkedtek a magyar államhatalommal és a megszállás céljából az országba betörő idegen haderőhöz csatlakoztak. Igy volt ez Erdélyben is, ahol egyes városokban és falvakban kisebb magyar,

de majdnem mindenütt azoknál erősebb román nemzetőr alakulatok voltak, úgy hogy esetleges összetüzés esetén mindenütt a románok lettek volna túlsúlyban.

Eközben az Erdély megszállására rendelt három hadosztály következőleg vonult fel *(lásd a 10. számú mellékletet)*: a 6. hadosztály Birlat környékén, a 7. hadosztály Piatra-Roman között, a nyugat felé eltolt 2. vadász hadosztály pedig Mackensen tábornagynak 1918 december 1-ig a déli Kárpátok szorosain átvonuló német hadseregét követte, de a legnagyobb óvatossággal. A 6. és 7. hadosztály november 13-áig a határ mentén való csoportosítását is befejezte. A 6. hadosztálynak Bánffyhunyad—Kolozsvár—Marosvásárhely—Segesvár—Nagyenyed, a 7. hadosztálynak Szilágysomló—Nagybánya—Máramarossziget és Dés területét kellett megszállnia.

A románok benyomulása Erdélybe; román propaganda.

November 13-ától 20-ig a románok a Felső Moldvából Erdélybe vezető 4 szorost (Tölgyes, Gyimes, Uz és Ojtoz) a fentebb említett légiókat követő gyenge oszlopokkal birtokba vették és e szorosok kijáratait különítményekkel megszállották, majd az Olt és Felső Maros völgyébe járőröket toltak előre. Az ezekkel jött tisztek érintkezésbe léptek a román nemzeti tanácsokkal, akikkel egyetemben erős román propagandát fejtettek ki. Kijelentették, hogy Erdélynek nem kell félnie a románok bevonulásától, mert a nagy román állam akként terveztetik, hogy három autonom részből fog állani és pedig Moldva, Besszarábia és Bukovina, továbbá Havasalföld a Bánsággal s végül Erdély mint különálló rész.

A román nemzeti tanácsok államellenes magatartása.

E propaganda alapján a román nemzeti tanácsok kijelentették, hogy sem a magyar hadügyminisztert, sem az erdélyi kerületi katonai parancsnokot el nem ismerik; katonai dolgokban kizárólag az aradi román nemzeti tanács intézkedéseit követik; hogy joguk van arra, miszerint a Romániából visszavonuló osztrák és magyar csapatszállítmányoktól a fegyverzetet, lövőszert, felszerelési tárgyakat, kocsikat, lovakat stb. elkobozzák, mert azokra nekik szükségük van s egyben igényt támasztanak az Erdélyben levő raktárak készleteire is.

November 24-én Gyimesbükkre egy, tüzérséggel és lovassággal megerősített román dandár érkezett be és a vasúti állomáson lefoglalt szerelvénnyel csapatjait Csikszeredára szállította. Egy másik dandár Gyergyótölgyesre vonult be, mely egy zászlóaljat Borszéken át Maroshévízre tolt előre. Az Ojtozi szoroson benyomult oszlop Háromszék megyét szállotta meg.

November 28-án a Felső Maros és az Olt völgye meg volt szállva.

Miután az erdélyi román nemzetőr alakulatok létszáma nőttön-nőtt s mivel azokat a román pópák, tanítók, ügyvédek és egyéb agitátorok bőven ellátták fegyverrel és lőszerrel, az erdélyi román kormány hamarosan nem is annyira a román királyi csapatokra, mint inkább az erdélyi román nemzetőrségre támaszkodott. Ezt a csapatot románajkú kiképzett katonáinkból és egyéb megélhetési lehetőség híján a román nemzetőrségbe belépett volt tiszt-ifjainkból alkották, akiket az Erdélyben lefoglalt kincstári anyagokkal kitünően felszereltek. Mint tudjuk, ugyanis úgy állott a dolog, hogy a forradalom első idejében Erdélyben magyar csapatok egyáltalában nem voltak, csak a kiegészítő parancsnokságok maradtak meg néhány emberrel állomásaikon egész Erdély területére szétszórva. Amidőn aztán a belgrádi fegyverszüneti szerződés értelmében Erdélyt a Maros folyóig ki kellett ürítenünk, a kiürítendő területen levő kiegészítő parancsnokságok szintén a Maros mögé vonattak vissza. Mivel ezek erő és idő hiányában készleteiket magukkal nem vihették, a raktárakat a helyi polgári hatóságoknak adták át. Ezeket a készleteket foglalták le a határt átlépő románok, amelyekből lerongyolt csapataikat 24 órán belül pompásan felszerelték.*

Erdély megszállt területéről ilyenformán a románok december végén nemcsak a Romániából bejött csapatjaikat, hanem az Erdélyben besorozott három hadosztályra való katonaságukat is bőven és kitünően szerelték fel.

A magyar csapatok visszavonulása a Maros mögé.

A román királyi csapatok betörése és az erdélyi román nemzetőrség szervezése folytán Erdélyben levő csapatainknak még együttmaradt minimális részei (pótzászlóalj parancsnokságok, pótkeretek stb.) a belgrádi fegyverszüneti szerződés értelmében fokozatosan a Maros mögé vonultak vissza.

Presan tábornok alaptalan vádaskodása.

A hadműveletek eddigi lefolyásából nyilvánvaló volt, hogy a románok a belgrádi fegyverszüneti szerződés által számukra

* Mindjárt itt jegyezhetjük meg, hogy ugyanez az eljárás ismétlődött a románoknak a Maroson túl terjedő előnyomulásakor is, miután a kolozsvári katonai kerületi parancsnokság kérdésére a hadügyminiszter 1919 január 6-án következőleg intézkedett: «A f. hó 2-án kelt 21/eln. 1919. számú felterjesztésére: Mindazon katonai hatóságok és parancsnokságokra vonatkozólag, amelyek a megszállott területen elhelyezve a megszálló csapatok által működésükben akadályozva vannak, a következők mérvadók: 1. Az eddig el nem szállított anyag, raktárkészletek stb. megőrzés végett bizottságilag leltár alapján a magyar közigazgatási hatóságoknak adandók át. 2. A személyzet a 34.200/eln. 1—a. 1918. sz. rendelet értelmében kívánságára vagy szabadságolandó, vagy pedig a személygyüjtő állomásra irányítandó, ahol további szolgálati beosztásukról a kerületi parancsnokság saját hatáskörében intézkedjen. — Hadügyminiszter. (520/eln. 6. 1919.)»

biztosított területet minden nehézség nélkül birtokba vehetik. Ámde ők ezzel nem elégedtek meg s mindenáron ürügyet kerestek a további előnyomulásra. E célból eszelte ki *Presan* tábornok, a román hadsereg vezérkari főnöke, az alábbi előterjesztésben foglalt meséket:

«A román hadsereg vezérkari főnöke a Dunai francia hadsereg parancsnokságának Belgrád. — 849. szám 1918 november 29. — A naponta hozzánk érkező jelentésekből és felvilágosításokból következik, hogy: 1. A magyarok a fegyverszüneti szerződéssel a Maros vonalától nyugatra hagyott lakosságot folyton kínozzák és terrorizálják. 2. Kolozsvár, Dés és Nagyvárad körül nagy magyar csapategységek szervezése és mozgósítása van folyamatban. A helyzet ily alakulása okából az 1918 november 18-án a gyulafehérvári nagy nemzetgyűlés által választott Intéző Tanács (Conseil Dirigeant) többször kérte a román hadsereg haladéktalan beavatkozását a fent említett területeken. Miután a mi csapataink még nem kaptak engedélyt a Maros vonalának átlépésére, az Önhöz intézett kérések folyományaként van szerencsém tudomására hozni, miszerint feltétlenül szükséges, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződéssel megállapított demarkációs vonaltól nyugatra fekvő következő gócpontok megszállassanak: Mármarossziget, Nagybánya, Szatmár, Nagykároly, Dés, Kolozsvár (legkivált), Nagyvárad, Arad. Az esetre, ha a francia parancsnokság nem rendelkezne az ezen gócpontok azonnali megszállásához szükséges erőkkel, kérem Önt, lenne szíves bennünket felhatalmazni e műveleteknek román csapatokkal való végrehajtására, mert e veszély megszüntetésére vonatkozó minden késedelem csak elősegítené az ellenségeink által bőségesen terjesztett anarchistikus eszmék tovaterjedését.... *Presan* s. k. tábornok. *Antonescu* s. k. alezredes, a hadműveleti iroda főnöke».

Ehhez a jelentéshez *Presan* tábornok a román csapatok további előnyomulására kiadott parancsának kivonatát is mellékelte. Ehhez képest november 30-ig a 6. hadosztály jobb oszlopa Gyergyó Szt.-Miklóst és Szászrégent vette birtokába, honnan december 2-áig Marosvásárhelyig jutott előre.

Ami a *Presan* tábornok előterjesztésében foglalt, a román lakosság kínzására, terrorizálására és nagyobb magyar csapategységek összevonására vonatkozó meséket illeti, azokat nagyban és egészben véve bátran szemenszedett valótlanságoknak deklarálhatjuk. Azt mindenki természetesnek fogja találni, hogy a forradalom első lázában mind a magyar, mind a román lakosság sok helyen garázdálkodott, de mindjárt hozzátehetjük,

hogy a garázdálkodók túlnyomó többsége a román csőcselék sorából került ki s minden fosztogatásnál legtöbbnyire az erdélyi magyar földbirtokos elem volt a károsult. Viszont az is tény és való, hogy a rendbontókkal szemben, nem téve kivételt magyarok és románok között, a csendőrség és a rend fenntartására alakult nemzetőrségek, kivált eleinte, elég erélyesen léptek fel. Hogy azonban a magyar hatóságok és közegek mennyire pártatlanul és igazságosan jártak el minden tekintetben, mutatja többek között az is, hogy a forradalom kitörésének első percétől kezdve a román nemzeti színek, kokárdák és zászlók viselése minden bántodás nélkül történhetett meg, ami kerületi parancsban ki is hirdettetett és hogy *Siegler Konrád* gyalogsági tábornok, Erdély akkori parancsnoka, a megalakuló román gárdák és nemzetőrségek részére is épúgy rendelkezésre bocsátotta a kellő mennyiségű pénzt, fegyverzetet és felszerelést, mint a hasonlócélú magyar alakulásoknak. Azonkívül a magyar vasutak igazgatósága a gyulafehérvári nemzetgyűlésre indulók számára az összes igényelt különvonatokat rendelkezésre bocsátotta. Mindezekért az volt a köszönet, hogy a nemzetgyűlésre indulók sok helyen provokálták és inzultálták a magyarságot. Így Székelykocsárdon azt kiabálták: «Miért hordtok piros nadrágot, kutya magyarok? Sirotok már meg van ásva!» Székelykocsárdon egy román hadnagy leugrott a vonatról és letépte az egyik katona sapkájáról a magyar kokárdát; Tövisen még lőttek is a román különvonatról a magyar vasútőrségre.

Román atrocitások.

Sőt ha már provokálásokról és atrocitásokról beszélünk és miután a románok előterjesztéseikben unos-untalan ilyenekről szavalnak, a *14. sz. mellékletben* az olvasó megtalálja a románok által elkövetett ily kegyetlenségek szép kis gyüjteményét. Ha tehát magyar részről is előfordult itt-ott valamelyes atrocitás, azon, a románok eljárását tekintetbe véve, nem is csodálkozhatunk.

Ami az állítólagos csapatösszevonásokat illeti, ez szintén nem felel meg a valóságnak. Hiszen a fenntiekből tudjuk, hogy még a belrend és közbiztonság fenntartására sem volt elegendő erőnk, nem hogy a román, vagy akármelyik demarkációs vonal mentén nagyobb csapattömeget összevonhattunk volna.

Ezeken kívül volt Presanéknak még egy másik lelkifájdalmuk is. December elején azzal vádolták meg szintén teljesen alaptalanul *Berthelot* tábornoknál a magyarokat, hogy visszavonulásuk közben az általuk elhagyott területeket kifosztják és minden szállítható és gördülő anyagot magukkal visznek. Ez indította *Berthelot* tábornokot az alábbi rendelkezésnek megtételére:

«*Berthelot* tábornok, a francia katonai misszió vezetője és a Romániában és Déloroszországban működő csapatok parancsnoka részéről *Presan* tábornok, a román hadseregek vezérkari főnöke részére Bukarest. — 68/2. sz. Főhadiszállás 1918 december 7. — Van szerencsém megkérni, hogy a budapesti francia katonai misszióhoz intézett alábbi táviratom másolatát jóváhagyólag tudomásul venni szíveskedjék.

Berthelot tábornok beszünteti a vasúti közlekedést a Tiszán át.

«Berthelot tábornok rádiósürgönye 1918 december 6-án a budapesti francia katonai misszióhoz:

«Kérem a vasútanyagnak, élelmiszereknek és különböző anyagoknak minden közlekedését a Tisza balpartjáról annak jobbpartjára azonnal beszüntetni. Hogy a vasúti hálózat rendes kihasználása és az erdélyi lakosság élelmezése biztosíttassék, vonatok nem mehetnek át Magyarországba, hacsak a magyar kormány arra nem kötelezi magát, hogy ugyanannyi számú, jókarban levő gépet és vaggont visszaszolgáltat és hogy ezek a vaggonok sem élelmiszereket, sem hadieszközöket nem szállítanak. Parancs folytán: Caput ezredes, vezérkari főnök».

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata.

Miután *Presan* tábornoknak november 29-én kelt 849. számú előterjesztésére a válasz egy ideig késlekedett, a gyulafehérvári román nemzetgyűlés türelmét vesztve, önhatalmúlag oly határozatot hozott, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalat nem ismeri el, hanem azt a vonalat tekinti elérendő célnak, amely a Szamos folyónak a Tiszába való beömlésétől Szegedig húzódik.

Az antant megengedi a románoknak a Maros átlépését.

December 2-án végre megjött az antant kedvező válasza, amely a románoknak a Maros folyónak átlépését megengedte. Ebből kifolyólag a 6. hadosztály középső oszlopa december 6-án Székelyudvarhelyt, a bal oszlop pedig december 10-én Kézdivásárhelyt szállotta meg. A 7. hadosztály december 8-án Besztercéig és Naszódig jutott előre. December 5-től a 2. vadász hadosztály élei is átkeltek a hágókon a *10. sz. mellékleten* látható módon, mely hadosztálynak Brassó, Fogaras és Szeben megyéket kellett megszállania és a Maros folyónak Nagyenyed—Gyulafehérvár—Déva közötti szakaszát elfoglalnia.

Presan tábornok újabb követelései.

Amint *Presan* tábornok december 2-án az antant válaszát megkapta, neki, a telhetetlennek azon melegében még egy újabb vágya támadt. Attól tartva, hogy a magyarok esetleg útját állhatnák a románok előnyomulásának, még azt is ki akarta erőszakolni az antanttól, hogy az rendelje el a magyar csapatok előzetes visszavonását a románok által megszállni szándékolt területről. E tekintetben kapóra jött neki, hogy *Vyx* francia

alezredes december 3-án Károlyinak a már közölt jegyzéket nyujtotta át, amely szerint a csehek jogot nyertek arra, hogy a tótlakta vidékeket a maguk csapatjaival megszállják és hogy ennek folytán e vidékekről, vagy mint a jegyzék mondja: «a szlovák országokból» a magyar csapatokat haladéktalanul vissza kellett vonni.

Ezért rögtön fogta magát és *Dimitrescu Toma* ezredesnek, aki a Keleti hadseregparancsnoksághoz összekötő tiszti minőségben ki volt küldve, az alábbi táviratot küldötte:

«998. sz. 1918 december 4-én. A d'Espérey és Berthelot tábornokokkal egyetértőleg kiadott intézkedésekkel az erdélyi román csapatok parancsot kaptak a Maros vonal átlépésére *az ellenséges hadsereggel való összeütközés kikerülése mellett,** azonban Landrot alezredes azt táviratozta Budapestről, hogy a magyar kormány visszatartja csapatjait a románlakta vidékeken, amelyeket nekünk kell megszállnunk. Magyar és román csapatoknak ugyanazon körletben való állomásozása oly incidensekre adhat okot, amelyeknek következményei előre nem láthatók. Járjon közbe d'Espérey tábornoknál, hogy ismételje meg a budapesti francia parancsnokságnál a magyar csapatoknak a románok által lakott vidékekről való visszavonulásának parancsát. Vyx ezredes, a szövetségeseknek a magyar kormány mellé kirendelt megbizottja, december 3-iki jegyzékével felhivta ezt a kormányt, hogy azonnal vonja vissza csapatjait a cseh-szlovákok lakta vidékekről, utóbbiaknak elismervén azt a jogát, hogy mint szövetségesek és mint a fegyverszüneti szerződés végrehajtói a szlovák területeket elfoglalják. Ugyanily indokból és ugyanolyan jogok révén járjon közbe a román területek kiürítése érdekében. *Presan* s. k. táborok».

Ime, tehát a románok most utólag a Vyx-féle, minden törvényes alapot nélkülöző és az eddigi szokásjogot is lábbaltipró jegyzékekbe kapaszkodva, mindent elkövetnek, hogy kierőszakolják az antant-tól, hogy a szabályszerű formák között létrejött belgrádi fegyverszüneti szerződés rájuk vonatkozó határozványainak egyoldalú megváltoztatása után lehetőleg kardcsapás nélkül juthassanak az áhitozott magyar területek birtokába.

Közben a román 6. hadosztály, valószinűleg a gyulafehérvári román nemzeti tanács fenntebb emlitett határozatából kifolyólag, illetőleg a *d'Espérey* és *Berthelot* tábornokoktól vett felhatalmazás alapján, amelyről *Presan* tábornok december 4-iki

* Ez a kikötés persze sehogy sem tetszett Presannak s ezért, mint alább látjuk majd, addig nem nyugodott, amíg ezt is halomra döntenie nem sikerült.

fentközölt utasításában említést tesz, de arról az antant képviselői úgy látszik megfeledkeztek, hogy e felhatalmazásról a magyar kormányt is értesíteni kellene, december 8-án osztagokat tolt a Maroson át Mezőbándra, Mezőmadarasra és Tordára, minek folytán a kolozsvári 21. gyalogezred Nagyenyed—Tövis vidékére húzódott vissza.

Alaptalan román vádak a székelyek ellen.

Nagy szálka volt a románok szemében a székely csapatok alakulása is. E miatt *Presan* a magyar hadügyminiszternél emelt óvást, amint ez az alábbi hadügyminiszteri rendeletből kitünik:

«Budapest, 1918 december 12. Katonai kerületi parancsnokság Kolozsvár. A román hadügy főnökétől beérkezett távirat szerint Kolozsváron 4000 székelyből alakult csapat a román férfiakkal, nőkkel és gyermekekkel szemben a nemzeti szinű jelvények viselése miatt erőszakosságokat követ el és a román gárda tagjait megtámadja. Ha ezeknek beszüntetésére intézkedés nem történik, a Székelyföldön fog represszáliákat alkalmaztatni. Kerületi parancsnokság az ügyet vizsgálja ki, az erőszakoskodásokat szüntesse meg és értesítse az utóbbiak megszüntetéséről a román hadügy főnökét Nagyszebenben. Tett intézkedések ide jelentendők. Magyar hadügyminiszter».

Erre a sürgönyre a román főparancsnoksághoz Nagyszebenbe a következő válasz ment:

«A hadügyminiszterhez intézett azon felterjesztésére, mely szerint 4000 székely katona Kolozsvárott nőkkel és gyermekekkel erőszakoskodtak volna, minden esetben vizsgálatot rendeltem el. A vizsgálat eredménye az, hogy a román gárda tisztjeinek és legénységének egyes tagjaival szemben ilyen sajnálatos eset előfordult ugyan, de történt ez román részről is. Nőkkel vagy gyermekekkel szemben erőszakosság nemzeti szinű jelvények miatt nem történt, tudomásomra nem jutott. A román nemzeti tanács ilyen esetről nem értesített. Minden eset, mely előfordult, a legszigorúbb vizsgálat tárgyává tétetett. Legtöbbnyire a hadbíró által vizsgáltatott meg. Plakáton és paranccsal mindenütt ki lett hirdetve, hogy a román testvér szineit és zászlóit tisztelni kell és minden erőszakosság meg lesz büntetve. Az alkoholtilalom mindenütt szigoruan végrehajtatott, rosszhirű kávéházak vagy vendéglők becsukattak. A román nemzeti tanácsnak sajnálkozásomat fejeztem ki és kértem, hogy a nyomozás végrehajtásában segítségemre legyen. Sajnos, nagyon sok esetben a könnyen izgulékony, katonailag még nem fegyelmezett fiatal katonák a felelőtlen agent provokatőrök által provokáltattak. A rendellenes-

ségek az utóbbi időben már majdnem teljesen megszüntek. A román hadsereg átlépése a demarkációs vonalon azonban a kedélyeket megint felizgatta; hozzájárultak még ehhez azon esetek is, hogy a román nemzetőrség vagy gárda tagjai csúfolkodtak, vagy — mint pl. Apahidán — vasúti kocsikat raboltak ki, vagy támadólag, fenyegetőleg viselkedtek, csendőrséget lefegyvereztek, magyar kincstári vagyont erőszakos módon lefoglaltak (Sztánán a vasúti alagútnak szándékolt felrobbantása, vagy a 9. huszárezred őrnagy vezetése alatt kb. 80 emberből álló különítményének lefegyverzése és 40 lónak az elrablása). Az abrudbányai vonalon magyar tisztek podgyászait elvitték, egy unitárius lelkészt minden ok nélkül letartóztattak, egy súlyos fejsebbel hazautazó zászlóst továbbutazni nem engedtek. A gyulafehérvári nemzetgyűlésről hazatérő nép a román gárdákkal együtt fosztogatott, vasutas személyzetet is kiraboltak, Nagyszebennél a páncélvonat előtt a sineket kezdték felszedni és számos más esetek, amelyek nyilvánosságra kerültek. Végül van szerencsém értesíteni, hogy az ott tudomásra jutott esetek legnagyobb része egyoldalú és tendenciózusan nagyított információn alapulnak, vagy pedig egyáltalán nem fordultak elő. Kiváló tisztelet kifejezése mellett: *Kratochwil* ezredes s. k., Erdély katonai parancsnoka. (17.791/eln.)»

Ez az átirat egész nyiltan és őszintén tárja fel a helyzetet s kétséget kizárólag kitünik belőle az is, hogy panaszra inkább a magyaroknak mint a románoknak lett volna okuk.

A románok szünet nélküli piszkálása folytán *Berthelot* tábornok december közepén részben eleget tett *Presan* tábornok december 4-iki 998. számú kérésének, *Vyx* alezredesnek a következő utasítást adván, mi által végre a magyarok is megtudták, hogy a románok további terjeszkedéseiről szállingó hirek immár a megvalósulás stádiumába lépnek:

«138/S. szám. Hogy a magyar és román csapatok között minden surlódás elkerültessék, kérem a magyar csapatokat utasítani Kolozsvár kiürítésére. Ezt a várost mint hadászatilag fontos pontot utasításomra egyelőre román csapatok fogják megszállani, amíg oda francia csapatokat küldhetek».

Ezzel ime tehát beteljesedett a románok szíve-vágyának első részlete. Erdély fővárosa, a magyarok büszkesége, vérontás nélkül az ő ölükbe hullott! Sőt mire *Vyx* a kapott utasítást továbbadta a magyar kormánynak, az a románok részére még jóval több kedvezményt biztosított, mert Kolozsváron kívül még 9 városnak megszállását engedte meg nekik, ami *Presan* tábornoknak immár teljes győzelmét jelentette.

Vyx alezredes ugyanis december 16-án kelt 384/S. szám alatt átiratot intézett a magyar fegyverszüneti bizottsághoz, amelyben közli, hogy a románok felhatalmazást nyertek a demarkációs vonal átlépésére. Az átiratban azonban határozottan hangsúlyozta *Vyx* alezredes, hogy a következő városok u. m. Kolozsvár, Dés, Szatmár, Nagykároly, Nagyvárad, Nagybánya, Arad, Máriaradna, Margitta és Mármarossziget megszállása csak ideiglenes és addig tart, amíg a románokat francia megszálló csapatok válthatják fel.

Vyx alezredes dec. 16-iki jegyzéke.

Ehhez mindjárt hozzátehetjük, hogy a *Presan* tábornok által a fenti átiratban foglaltakkal kapcsolatban kiadott 938. számú darancs szerint a románok a Szatmárnémeti—Nagykároly—Szalacs—Szalárd—Nagyvárad—Békéscsaba által jelölt vonalig az egész vidék rendszeres megszállása mellett szándékoztak előnyomulni. (Lásd a *10. sz. mellékletet.*)

Ugyanaznap, amelyen *Vyx* alezredes jegyzékét a kormánynak átnyujtotta, vagyis december 16-án d. e. 10 óra 15 perckor *Varga* 21. ezredbeli százados Tövisről azt jelentette a katonai kerületi parancsnokságnak, hogy az éj folyamán Kükullőszegre beérkezett román hadosztály parancsnoka parlamentairtiszt útján a következő irásbeli felszólítást intézte hozzá:

A románok tudtul adják a demarkációs vonal átlépését.

«A román csapatoknak a demarkációs vonalon való átlépése az antant főparancsnokság tudtával és beleegyezésével történt; felkér tehát engem, hogy ezt felsőbb parancsnokságaimmal közöljem és megkérdezzem, hogy ezen rendeletről tudomással birnak-e? Egyben csodálkozásukat fejezik ki, hogy ezen rendeletekről tudomással nem birunk».

Erre a kerületi parancsnokság ugyanaznap d. e. 11 óra 40 perckor következőleg válaszolt:

«Varga századosnak a román hadosztály parancsnoka részére: Varga százados úr útján küldött üzenete Budapestre a hadügyminiszternek továbbíttatott. Az erdélyi katonai főparancsnoknak nincs tudomása arról, hogy a román csapatoknak engedélye volna a demarkációs vonal átlépésére. Ilyen értesítés a budapesti hadügyminisztertől Erdély katonai főparancsnokához nem érkezett. Érkezett azonban a hadügyminiszter úrtól egy parancs, mely szerint a demarkációs vonalat szükség esetén fegyverrel is tartani kell. Addig, amíg ellenkező parancs nem érkezik, a demarkációs vonal átlépése a román csapatok által fegyverrel lesz megakadályozva. Utasítom százados urat, hogy ezen nyilatkozatot a román hadosztály parancsnok úr tudomására hozza, felkérve őt, hogy felsőbb intézkedés megérkeztéig a

szükségtelen vérontás elkerülése céljából a további hadműveleteket beszüntesse. Százados úrra nézve pedig kiadott parancsom mérvadó. Egyszersmind tiltakozásomat és mély megbotránkozásomat fejezze ki a román hadosztály parancsnok úrnak afelett, hogy tegnap este hét órakor a mihálcfalvi Maros-hídnál a román tisztiküldöttséggel tárgyaló megbizottam kiséretére a híd tulsó végén álló román nemzetőrök sortüzet adtak, melynek következtében egy főhadnagy elesett. Ez ügyben szigorú vizsgálat megindítását kérem. *Kratochwil* s. k., erdélyi kerületi katonai parancsnok».

Ez ügyre vonatkozólag *Kratochwil* tábornok a 23.100/eln. D. 922. sz. honvédelmi miniszteri rendeletre adott jelentésében a következőket irja:

«Se Apáthy főkormánybiztos, se én hivatalosan tájékoztatva nem voltunk, hogy a románok sztratégiailag fontos pontokat fognak megszállni. Apáthy főkormánybiztos engem úgy tájékoztatott, hogy a románok csak akkor fogják a sztratégiai pontokat megszállni, ha a demarkációs vonalon innen fekvő területen rendzavargások volnának, vagy a román lakosság ellen erőszakosságok történnének. A demarkációs vonaltól innen fekvő területen levő román lakosság, mely szoros kontaktusban volt a demarkácios vonalon túl levő román csapatokkal, minden csekély incidenst azonnal felfujva tudomására hozott a megszálló román csapatok parancsnokának. Ilyen eset volt a következő is: Kolozsvárt a román nemzeti tanács a pósta épület melletti kis zsákutca egyik épületének első emeletén volt elhelyezve. Az első emeleten a románok géppuskáikat az utca felőli ablakokban állitották fel, a kis zsákutcát pedig rendes katonai őrséggel, a Kolozsváron levő, általuk felállított román zászlóalj által őriztették. Egy székely katona, aki puskával ezen őrség mellett elhaladt, a román őrség által megállíttatott és a román őrség a székely katona puskáját el akarta venni. A székely katona a puskát nem adta át, mire dulakodás és népcsődület támadt. A román nemzeti tanácsban megijedve, elkezdtek géppuskázni és ahogy a vizsgálat megállapította, ők maguk egy 14 éves oláh gyereket agyonlőttek. Ezen incidens, amelyben úgy a magyar polgárság, mint a katonaegyének ártatlanok voltak, a románok által alkalmas ürügynek használtatott fel és a magyarok által elkövetett massacre-nak, vérontásnak minősíttetett. Protestálásunk hiábavaló volt. A románok, akiknek az antantnál igen ügyes és előnyös összeköttetéseik és diplomatikus képviseleteik voltak, továbbá az antant képviselőivel és kiküldötteivel raffinált módon

tudtak bánni — mindent elértek. Mi pedig Erdélyben magunkra voltunk hagyatva, a magyar kormánynak az antantnál semmiféle szava nem lévén, minden törekvésünk ügyünk szolgálatában és igazságában csődöt mondott».

A magyar csapatok magatartását szabályozó hadügyminiszteri rendelkezések.

A magyar kormány a *Vyx* alezredes jegyzékében foglaltak ellen tiltakozást jelentett be s ezért nem is értesítette azonnal annak tartalmáról a csapatokat, csak december 18-án hagyta meg a hadügyminisztérium a kolozsvári katonai kerületi parancsnokságnak, hogy a magyar csapatok vérontás elkerülésére fegyvert ne használjanak, de helyükön maradjanak. Ha a románok a lefegyverzést követelnék, akkor a csapatok tiltakozás bejelentése mellett fokozatosan vonuljanak vissza. A kerületi parancsnokságoknak, póttesteknek stb. mint nem kimondottan harcoló parancsnokságoknak azonban még ekkor is helyeiken kellett maradniok. (1918 december 18-án kelt 33.903/eln. 1.) Hasonló utasítást kaptak a többi kerületek is. (1918 december 19-én kelt 34.051/eln. sz.)

Ezt a rendelkezést *Böhm* államtitkár december 18-án *Apáthy* főkormánybiztossal is közölte, aki azt nyomban tudomására hozta *Kratochwil* ezredesnek. Ez a telefonközlés következőleg hangzott:

«1663/1918. sz. 1918. évi december 18-án délelőtt 11 óra 25 perckor. Böhm államtitkár telefonon közli: Vyx alezredes értesítette a kormányt, hogy a román csapatok sztratégiailag fontos pontokat, köztük Székelykocsárdot, valamint több más erdélyi várost ideiglenesen, míg a francia csapatok beérkeznek, jogosultak megszállani. A sztratégiai fontos pontokon a fegyverszünet értelmében jogunk van fegyveres erőt tartani. Ezért a fegyveres erők egy része feltétlenül a megszállott pontokon tartandók, esetleges lefegyvereztetésük ellen óvást kell emelni és ha a lefegyverzés mégis megtörténnék, úgy a vérontás kerülendő és a lefegyverzésről, annak időpontjának és az átadott fegyverek minőségének és számának pontos megjelölése mellett tiltakozás kifejezésével jegyzőkönyv veendő fel. Erről a hadügyminiszterium a katonai parancsnokságot (Kolozsvárt) ma táviratilag értesíti».

December 21-én éjjel 12 óra 30 perckor a kolozsvári katonai kerületi parancsnokság a hadügyminiszternek 1776. sz. következő sürgönyét vette:

«Katonai kerületi parancsnoknak Kolozsvár. Válasz a 18.085. Präs. sürgönyére: Eddig kiadott intézkedéseim a csapatparancsnokságokra és más katonai alakulatokra vonatkozólag a Vyx alezredes és Landrot ezredes által átadott utolsó kötelező és hiva-

talos nyilatkozatuk alapján tovább is teljes érvényben maradnak. A román csapatok fel vannak hatalmazva, hogy elfoglalhatnak kizárólag a demarkációs vonalon innen levő sztratégiai pontokat, de semmiesetre sincsenek felhatalmazva területek elfoglalására. A magyar csapatok és más alakulatoknak ennek következtében joguk van a demarkációs vonalon belül helyben maradniok. A magyar polgári közigazgatás egész Erdély területén helyén marad, annál is inkább, mivel a fegyverszüneti szerződés nem tartalmaz más intézkedést. A román vezérkar követelése egyenesen ellenkezik nemcsak a fegyverszüneti szerződéssel, hanem az antant részéről erre vonatkozó felfogással. (Hadügyminiszter 34.281. präs. 1. dep.)»

Ezt a táviratot *Kratochwil* ezredes *Apáthy* főkormánybiztossal egyetértőleg teljtartalmúlag tovább adta francia nyelven *Beresteanu* ezredes román összekötő tisztnek Nagyszebenbe a román főhadiszállással való közlés végett. A maga részéről *Kratochwil* ezredes a következőket fűzte a távirat végéhez: «Protestálok a román főhadiszállás által szerkesztett és az Ön részéről ma hozzám juttatott távirat tartalma ellen».

Kratochwil ezredes átirata Neculcea tbkhoz.

Egyidejűleg a román 6. hadosztály parancsnokának, *Neculcea* tábornoknak *dr. Apáthy* főkormánybiztossal egyetértve a következő francianyelvű átiratot intézte *Kratochwil* ezredes:

«Kolozsvár, 1918 december 21. Tábornok Úr! Van szerencsém Marosvásárhelyről f. hó 18-áról kelt értesítésének, valamint az Ön által Apáthy főkormánybiztos úrhoz intézett sürgönynek vételét elismerni.

A hadügyminiszter meghagyásából a demarkációs vonal védelmének abbanhagyását rendeltem el az említett vonalat megszállva tartó csapatok egyidejű visszavonása mellett.

Felesleges vérontás kikerülése céljából a hadügyminiszter csapataim izgatottt állapotára és elkeseredettségére való tekintettel elrendelte, hogy Dés, Kolozsvár, Torda és Nagyenyed magyar helyőrsége visszavonassék és hogy azok e városok közelében helyeztessenek el.

A magasabb parancsnokságok, a keretek parancsnokságai, valamint a katonai berendezések helyükön maradnak.

A fentemlített csapatok mozgása a szénhiányra és a román hadseregre, valamint arra való tekintettel, hogy a román nemzeti tanácsok a kolozsvári vasúti igazgatóság vaggonjait és gépeit a demarkációs vonalon túl visszatartja, egy bizonyos időt igényel.

Kérem Önt, legyen szives intézkedni, hogy a román csapa-

tok ne induljanak előbb, hanem csakis e mozdulatokkal összhangzásban. Azonkívül kérem, legyen szíves a zsilvölgyi bányák szénszállítmányait Kolozsvár számára felszabadítani és hogy Kolozsvárra legalább 60 vaggon szenet kiállítani szíveskedjék.

Egy most kézhez vett, folyó hó 19-ikéről (33.915/eln. 1. sz.) hadügyminiszteri rendelet szerint a magyar kormány értesített, hogy a fegyverszüneti szerződés határozványaihoz ragaszkodik és hogy nincs szándékában bármily engedményeket tenni. Van szerencsém, Tábornok Úr, tudomására hozni, hogy én kormányom álláspontját kategorikus parancsként fogom fel, amelyet nekem teljesítenem kell. Csapataim csakis ez irányelvek értelmében járhatnak el.

Fogadja Tábornok Úr mély tisztelete mkifejezését. *Kratochwil* ezredes, az erdélyi magyar hadsereg főparancsnoka».

A hadügyminiszter dec. 22-iki rendelkezése.

December 22-én ugyanis a hadügyminisztérium 34.200/eln. 1. a. szám alatt a csapatok magatartására nézve a következő utasítást adta ki: «A magyar kormány közölte a francia misszió vezetőjével, Vyx alezredessel, hogy a fegyverszüneti szerződéshez ragaszkodik és semmiféle további engedményt adni nem hajlandó, tehát nem hajlandó arra sem, hogy a demarkációs vonalon innen fekvő területeket katonailag kiürítse. Ha az antant ennek dacára — a fegyverszüneti egyezmény megsértésével — mégis meg fogja szállani a kérdéses területeket és továbbra is követeli ezen területek katonai kiürítését és erőszakkal fog követelésének érvényt szerezni, vérontás elkerülése végett nem fogunk fegyverrel ellentállani. Ez szükséges, mert a fegyveres ellentállás az országba bevonult ellenséges erőkkel szemben végeredményben sikerrel aligha járhat».

Már az előző rendeletből kifolyólag az erdélyi kerületi katonai parancsnokság a kolozsvári 21. ezred egy zászlóalját (200 fő) Bánffyhunyadra, egy zászlóaljat (200 fő) Egeresre rendelte vissza, egy zászlóalj pedig követelte, hogy engedjék őt haza Csíkmegyébe hozzátartozóiknak és vagyonuknak a románokkal szemben való megoltalmazására. Miután annak visszatartása lehetetlennek látszott, a legénységet fegyver nélkül elbocsátották. A 38. hadosztály többi csapatjai közül a 32. ezred (300 fő) Zsibóra irányíttatott; a székely gyalogezred Szatmárnémethibe, a székely huszárszázad Tasnádra. A románok előnyomulása folytán a kerületi parancsnokságnak sem volt már sokáig maradása Erdélyben, miért is az Kolozsvárról Bánffyhunyadra, később Nagyváradra költözött. Kolozsvárra december 24-én a 6. román hadosztály egy dandára vonult be.

A hadügyminiszter, illetve a kolozsvári katonai kerületi parancsnokság fenti óvása dacára a román csapatok a *d'Espérey* és *Berthelot* tábornoktól kapott felhatalmazás folytán több helyen átlépték a demarkációs vonalat, sőt *Kratochwil* ezredes jelentése szerint «nemcsak sztratégiai fontos pontokat szálltak meg, hanem más községeket is, szóval a területet. Mindenkit lefegyvereztek és — egyelőre csak helyenként — a polgári közigazgatást is átvették. Így elhatároztam — írja nevezett ezredes — hogy kár volna még ezeket a kis felfegyverzett rendelkezésre álló erőket a hadügyminiszteri rendelet szerint, ott ahol vannak, helyben meghagyni, mert a román csapatok őket egyszerűen lefegyverezték volna, ahogy ez több helyen meg is történt. Abban a reményben, hogy ezekre a csapatokra még szükség lehet, azokat egyetértőleg a kormánybiztossal a Kolozsvár—Dés vonaltól nyugatra irányítottam, hogy a lefegyverzést elkerüljék. A parancsnokságoknak a hadügyminiszter rendelete szerint helyükön kellett maradni és mivel a kolozsvár—dési vonaltól nyugatra egész Erdély területén a román lakosság felkelésre készen volt és fel is volt fegyverezve, a 21. ezred részeit felhasználtam a kolozsvár—nagyváradi vasútvonal biztosítására, annál inkább, mert a Stana melletti alagutat oláh felkelők *Zegreanu* volt hadnagy vezetése alatt fel akarták robbantani. A dési helyőrség Zsibóra irányíttatott. *Apáthy* főkormánybiztos és én a kerületi parancsnokságnál a hadügyminiszteri rendelet értelmében Kolozsvárt maradtunk és mint a magyar államhatalom képviselői dokumentáltuk ezzel, hogy az antant és főképen a román csapatok által végrehajtott cselekmények csak átmeneti jellegűek és az antant által reánk erőszakoltattak. 1918 évi december 24-én az oláhok bevonultak Kolozsvárra».

Amint a fentiekből kitünik, a románok erőszakos, a belgrádi fegyverszüneti szerződés határozványaival ellenkező magatartása a magyar kormányt felette nehéz helyzet elé állította, ami külsőleg abban nyert kifejezést, hogy hol a demarkációs vonal megvédése, hol annak feladása mellett döntött s ily értelemben adta ki utasításait az erdélyi kerületi katonai parancsnokságnak is. Erre vezethető vissza, hogy utóbbi a Neculceanak küldött egy és ugyanazon táviratában annak elején engedékenynek mutatkozik, a végén pedig már egészen intranzigens álláspontra helyezkedik. Legvégül pedig Kratochwil ezredes teljesen emancipálja magát a hadügyminisztérium rendelkezéseitől és csapatjait a vett parancs ellenére saját felelősségére végkép visszavonja elől elfoglalt exponált helyzetükből.

Azonban *Presan* tábornokot még ez sem elégítette ki. Biztosan számítva az antant további engedékenységére, tovább folytatta aknamunkáját s december 19-én 1420. sz. alatt a következőket táviratozta a Salonikiben a Keleti hadseregparancsnokság mellé beosztott *Dimitrescu Toma* ezredesnek: Presan tbk. folytatja aknamunkáját.

«Kérem Franchet d'Espérey tábornokkal a következőket közölni: A Franchet d'Espérey tábornok által ittléte alkalmával adott felhatalmazásból kifolyólag csapataim átlépték a belgrádi fegyverszüneti szerződés által megállapított demarkációs vonalat. E felhatalmazásnak köszönhetjük, hogy Dés—Kolozsvár környékét megszállhattuk és a románok százezreit megszabadíthattuk oly elnyomó kezéből, aki egyetlen emberi törvényt sem respektált soha. Szükséges, hogy folytassuk csapataink előnyomulását, hogy minél előbb megszállhassuk Arad—Nagyvárad—Nagykároly körletét a következő indokoknál fogva: *a*/ Az általunk még el nem foglalt körlet román lakosságának sem élete, sem java nincs többé biztonságban. Magyar felfegyverzett bandák, támogatva nemzeti gárdáik által kifosztják a városokat és falvakat és kegyelem nélkül gyilkolnak. Arad és környékének összes román lakossága nagyszámban elősietvén Berthelot tábornok üdvözlésére, magyar bandák és az őket segítő gárdáik által megtámadtatott. *Ebből Berthelot tábornok saját szeme láttára rettenetes vérengzés keletkezett.* A mieinknek, meglepetve és fegyverek nélkül, sokat kellett szenvedniök. Néhány nappal e vérengzés előtt az intéző tanács riasztó sürgönyei nyomán felhatalmazást kértünk a francia parancsnokságtól Arad elfoglalására. Berthelot tábornok távollétében Caput ezredes nem adhatta meg ezt a felhatalmazást, ellenben biztosított bennünket, hogy Temesvárról francia csapatokat fog küldeni. Ezek a csapatok azonban nem érkeztek meg s így a magyar bandák végrehajthatták támadásaikat a román lakosság ellen. *b*/ A magyarok minden eszközzel és nagymértékben terjesztik a bolsevizmust. Vett értesítések szerint a Kőrös mentén máris vannak területek, ahol ezek az eszközök sikerrel jártak: a lakosság agitálni kezdett, amely agitálásoknak forradalmi jellegük van. *c*/ A dolgok ez állásának általánosítása céljából a magyarok éhséget előidézve, növelik a lakosság elégedetlenségét. Ehhez képest elvitték és nap-nap mellett elviszik a Tisza mellől az összes raktárakat és a Kőrös mentéről, valamint a Mármarosból az összes élelmi készleteket. Ez eljárás meggátlása végett november 22-ike óta kértük Berthelot tábornokot, hogy francia különítmények által ellenőriztesse a tiszai hidakat. *E kérelem jogosnak itéltetett* és arról értesítettek bennünket, hogy máris

intézkedtek, hogy ennek elég tétessék, *ámde ez az ellenőrzés még nincs megszervezve.* Eszerint most már feltétlenül szükséges, miszerint felhatalmazást kapjunk, hogy csapatainkkal a kőrösi és mármarosi főbb gócpontokat megszállhassuk. Ilyenformán megakadályozhatjuk a hegység és a Tisza között még meglévő élelmiszereknek Magyarországba való elszállítását,* miáltal elejét veszszük a hegységtől nyugatra levő lakosság éhinségének, valamint az anarchia beözönlésének mindezekre a területekre. E gócpontok elfoglalása által mi a fegyverszüneti szerződéshez tartjuk magunkat, mivel a szövetséges csapatoknak megvan a joguk arra nézve, hogy Magyarország *összes* hadászatilag fontos pontjait megszállják.** Kérem tudósítson e sorok vételéről és tudassa velem haladék nélkül az eredményt; minden késedelem az említett körletnek teljes kimerítését és az anarchia tovaterjedését vonná maga után. — *Presan* tábornok, a hadsereg vezérkari főnöke».

Ennyi alaptalan rágalomnak hallatára az embernek valóban égnek áll a haja! Vegyük csak sorra ezeket a vádaskodásokat. Mindenekelőtt ki kell jelentenünk, hogy mindaz, amit *Presan* tábornok ebben a sürgönyében ellenünk felhoz, az mind tendenciózus nagyításnak és nagyrészt hazugságnak minősíthető. Hazugság, hogy mi valaha a románság elnyomói lettünk volna; hazugság, hogy mi az emberi jogokat nemhogy mindig, de bármikor is lábbal tiportuk volna. Ellenben ha valaki a legkegyetlenebb jogtiprásról a helyszínén akarna magának fogalmat alkotni, úgy most kell csak a románok által megszállott vidék bármely zugába betekintenie; ott valóban tobzódik az önkény, a terror és az emberi jogok semmibevétele. Hiszen mindenki tudja, mert nyilt titok, hogy az összes nemzetiségek: szerbek, horvátok, németek, románok, a magyar uralom alatt százszorta jobban érezték magukat, mint most, saját nemzetiségű hatóságaik mindenféle önkénykedéseinek szinte elviselhetlen súlya alatt, miért is a megszállt területen levő idegen nemzetiségű lakosság túlnyomó többsége szivszorongva várja, hogy Magyarország mihamarább újból átvegye ott az imperiumot. Hát ha még ottrekedt magyar testvéreink sóhajtásaira irányítjuk figyelmünket, szinte meghasad a szívünk annyi önkény és vad durva erőszak hallatára, amit azoknak túlnan szakadatlanul el kell szenvedniök.

* Persze ez volt a további román előnyomulás egyik főindítóoka, hogy az általuk megszállandó területen mindent lefoglaljanak, de nem az ott lévő lakosság, hanem a maguk számára!

** Ime, ez már előre veti árnyékát, hogy *Presan* tábornoknak már most min járt az esze!

A városok és falvak dulásáról és fosztogatásáról szóló vád koholmány és általános ráfogás, konkrét esetek felsorolása nélkül.

Valószinűnek tartom, hogy a *Berthelot* tábornok elé járuló deputációjárás mesterségesen és hivatalosan inszcenált dolog volt, épúgy az a bizonyos parázs verekedés is, amelyről a mi jelentéseink — legalább tudtommal — nem számolnak be. Lehet, hogy egy pár oláh tülekedni és renitenskedni kezdett, amiért azután a csendőrök elbántak velük, de annyira felfujni a dolgot csak a legnagyobbfokú rosszhiszeműség képes. Egyébként Arad akkor még a demarkációs vonalon innen feküdt s így a tumultuózus panasztétel *Berthelot* tábornok előtt hazaárulásszámba ment s így ha megtörtént, jogos volt a csendőrök közbelépése.

Kratochwil ezredes fentemlített jelentésében erre nézve a következőket olvassuk:

«Berthelot francia tábornok, román barát, december havában Brassóban és Nagyszebenben volt, azután Arad, Nagyvárad, Szatmár, Dés és 1918 december 31-én Kolozsvárra érkezett. Berthelot tábornok egyoldalúlag, minden tekintetben csak a román ügyet szolgálta. Állitólag Brassóban és Nagyszebenben, amikor a román csapatok bevonultak, a román tisztek és legénységgel együtt a főtéren a «Hora»-t — a román nemzeti táncot — táncolta. A románok Berthelot tábornokot minden eszközzel agyafurt módon behálózták. Az aradi esetről annyit tudok, hogy amikor Berthelot tábornok az aradi állomásra érkezett, az a román hatóságok által teljesen el lett zárva, úgy hogy magyar küldöttségek meg se jelenhettek. És mikor a magyarok követelték, hogy szintén Berthelot elé mehessenek, összeütközés keletkezett».

Gyalokay ezredes mint szemtanu következőleg adja elő az eseményeket:

«Berthelot tábornok 1918 december 27-én reggel érkezett Aradra, hol az oláhok nemzeti ruhába öltöztetett lovas és gyalog bandériummal fogadták a pályaudvar előtt s azután a «Fehérkereszt» szállóban levő lakására kisérték. Én épen abban a pillanatban értem a Batthyány-utcából jövet a főutcára, amikor a menet odaért. A mi katonáink közül sokan nézték a bevonulást, amely ugyancsak paprikás hangulatba hozta őket. Sűrűn lehetett hallani a géppuska és kézigránát szót.

Berthelot, talán egy félórával később a «Fehérkereszt» erkélyéről beszédet mondott az alant nyüzsgő sokadalomnak, amikor egyszerre megszólalt két kézigéppuska, amelyeket a mi katonáink bérkocsin hoztak a Kossuth-utcai honvédkaszárnyából.

Természetesen óriási riadalom és futás, majd pedig általános verekedés támadt. Aki csak tehette, bottal, bicskával rárohant az oláhokra; a lovasokat lerángatta lovaikról s agyba-főbe verte őket. Az oláhok hanyatt-homlok menekültek a Marosnak a várba vivő hídja felé, de a tulsó partról a rácok beléjük puskáztak, mire valamennyien visszafordultak s mindenfelé szétszóródva falvaikba futottak vissza. Az egész harc és az utána támadt üldözés körülbelül egy órahosszáig tartott. Következéseként december 30-án délután az 1. francia Chasseur d'Afrique ezred három százada szállotta meg Aradot».

Ami a bolsevizmus állítólagos terjesztését illeti, arra azt jegyzem meg, hogy 1918 december közepén ez a métely még Budapesten is még csak embrionális állapotban volt és Kun Béláék csak 1919 január elején mertek nyiltabban és határozottabban fellépni.

A nagyobbmérvű harácsolásról szóló pont szintén nem állja meg a helyét. Nagyobb élelmiszer-harácsolások már csak azért sem történhettek, mert ahhoz a kellően megszervezett és megbizható erő is hiányzott. Különben 1918 november és december hónapokban egyáltalában nem voltak harácsolások. E helyütt ki kell emelni, hogy a gabona-harácsolás ép 1918. évben új elvek alapján a cséplésnél, vagyis július és augusztus havában történt és pedig nem is a románlakta vidékeken, hanem a magyar nagy- és középbirtokokon s igy ez év két utolsó hónapjában még elég gabonakészlet állott rendelkezésre. Azonban minden esetre nagy érdeke volt *Presan* tábornoknak ezt a dolgot is kitalálni, lehetőleg nagyra felfujni és az antant gyors segitségét igénybe venni, hogy lehetőleg kevés élelem és anyag gurulhasson el arról a területről, amelyre a románok már jó eleve kivetették hálójukat.

De vajjon nem érdekes-e *Presan* tábornoknak ama vakmerő és szemrehányó állitása még a franciákkal szemben is, hogy a tiszai hidakat még mindig nem ellenőrzik, holott épen *Berthelot* tábornoknak december 7-iki 68/2. számú, nem máshoz, mint épen magához *Presan* tábornokhoz intézett közléséből (lásd a 99. oldalon) tudjuk, hogy mennyire kemény rendszabályokat léptetett nevezett tábornok e tekintetben életbe.

Alább gyakran lesz még alkalmunk *Presan* tábornoknak furfang, ravaszság és erőszakoskodás tekintetében még ezt a lépését is jóval felülmuló tevékenységével foglalkozni s most csak azt jegyezzük meg, hogy ugyanakkor, azaz december 19-én, amikor a közölteket *Dimitrescu* ezredesnek megirta, 1421. szám alatt a szalonikii hadseregparancsnokságnál is megtette feljelentését, amint az az alábbiakból kitünik:

«A szalonikii hadsereg vezérkari főnökének: Az alábbiakban a szebeni Intéző Tanácsnak épen kézhez vett táviratát van szerencsénk átszármaztatni. Idézet: Arad, 1918 december 14/27. Utolsó héten a magyarok megkezdték Arad városának gyors kiürítését és az összes ruházatot, élelmet és a kórházakat minden hozzátartozóikkal elvitték. Ép igy elvitték az ágyakat, a rendelkezésre álló gyógyszereket olyannyira, hogy jó hosszú ideig teljes hiány fog uralkodni mindazokban a dolgokban, amelyek a betegek gyógyítására, élelmezésére és felruházására szükségesek. A magyarok éjjel-nappal cipelik automobilokon a vasúti állomásra a város javait és azokból Budapest felé irányított vonatokat alakítanak. Nagyon könnyen beláthatjuk, hogyha ennek a városnak legtöbb és legjobb javait ellopják és eladják, akkor nagyon kevés dolog marad vissza tulajdonképeni rendeltetésére. Az aradi vasúti állomás raktárai tömve vannak és csak a vonatok összeállításának pillanatára várnak. Még nem vittek el mindent a városból, mi azonban nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a teljes kiürítést az összes vasúti vágányok elrombolása nélkül megakadályozzuk, ami különben nagy hátrányt jelentene. Magasabb helyről vett figyelmeztetés szerint Arad városának román rendes csapatok által való gyors elfoglalása nekünk igen nagy anyagi hasznot hozna; nem hinnők, hogy a magyar csapatok ellentállást fejtenének ki. Mert ezek csak fosztogató bandák, kik mindenütt lopnak és mindent tönkretesznek. Kérem a román hatóságnál közbenjárni, hogy Arad állomásának megszállása iránt intézkedjék, nehogy a magyarok a várost és környékének javait elszállíttassák. *Antonescu* s. k. alezredes, a hadműveleti iroda főnöke.»

Mindezek a vádak, úgyszintén az Arad oly nagymértékű kiürítésére vonatkozó adatok is tendenciózusak és túlzottak. A valóságban úgy nézett ki a dolog, hogy a magyar csapatok az összes területek kiürítése alkalmával — kivéve a visszavonuló csapatok elszállítására szükséges vasúti szerelvényeket és a csapatok felszerelési tárgyait — mást nem vittek el. Hiszen az elhagyott terület rendszeres kiürítésére, még ha akarták volna is, a megbizható erők elégtelensége, továbbá a román lakosság barátságtalan magatartása és ellenállása folytán a magyarok úgy sem lettek volna képesek, eltekintve attól, hogy arra még fizikai idejük sem volt. De nem volt a rendszeres és nagyobbszabású anyagi kiürítés már csak azért sem keresztülvihető, mivel a vasúti anyag a saját és a Mackensen-hadsereg hazaszállítására kellett; a posta, telefon, távíró rendszeresen nem működött stb. Ennek volt a

következménye, hogy a szétszéledt erdélyi (Goldbach) hadseregcsoport tulajdonát képező, Csíkmegyében felhalmozva volt óriási értékű (kb. 200 vaggont kitevő) lovak, ágyúk, nagymennyiségű lőszer és egyéb kincstári hadianyag is majdnem teljes egészében visszamaradt, miután azt a felfordult rend, az idő rövidsége és közlekedési eszközök híján a demarkációs vonal mögé visszaszállítani már nem lehetett. Végül a nagyobbmérvű, illetve a teljes anyagi kiürítés már azért sem látszott indokoltnak, mert a belgrádi katonai egyezmény szerint a kérdéses területről csak a katonaságot kellett visszavonni, míg a közigazgatás vezetésének továbbra is a mi kezünkben kellett volna maradnia.

Berthelot tbk. Kolozsvárott.

December 31-én *Berthelot* tábornok Désről jövet, Kolozsvárra érkezett. «Az oláh hatóságok — írja *Kratochwil* ezredes — jövetelét eltitkolták. Messze vidékről, Bánffyhunyadról, a hegyekből mindenünnen nemzeti viseletben oláh parasztküldöttségeket csődítettek Kolozsvárra, hogy Berthelot francia tábornokot megtévesztve, elhitessék, hogy Kolozsvárnak mennyi a román lakossága. A magyarokra nézve az állomás, az utca és a főtér, ahol Berthelot tábornok megfordult, el volt zárva. Csak elkésve tudta meg Apáthy főkormánybiztos Berthelot érkezését. Sürgősen azt a tanácsot adtam neki, hogy igyekezzék mellékutcákon az állomásra jutni, hogy Berthelot tábornoknak a magyar sérelmeket előadhassa. Ez meg is történt; Apáthy főkormánybiztos csak nagynehezen tudott a perronra jutni. Nagy óvációk között megérkezett Berthelot, a románok által üdvözölve, mely alkalommal Nagyromániát éltették Berthelot francia tábornokkal együtt. Sikerült őt Apáthynak is üdvözölni és ez alkalommal alkalmat kért, hogy Berthelot tábornokkal beszélhessen. Berthelot tábornok délután vasúti kocsijában fogadta, amikor Apáthy működéséről elismerőleg nyilatkozott. A tárgyalás folyamán Berthelot tábornok kijelentette, hogy Franciaország sohasem fogja tűrni, hogy az elnyomott népek, jobban mondva, az elnyomottnak véltek elnyomókká váljanak, továbbá, hogy a jelen esetben nincsen szó a demarkációs vonal kitolásáról és hogy a román kir. hadsereg a belgrádi katonai egyezmény 3. pontja alapján Dést, Szamosujvárt, Kolozsvárt, Tordát, Nagyenyedet és Gyulafehérvárt csak mint sztratégiai pontokat szállotta meg. Miután továbbá kívánatosnak mutatkozott, hogy egy és ugyanazon helységben magyar és román csapatok egymás mellett ne legyenek, mivel érintkezésük igen könnyen összeütközésekre vezethetne, azért Apáthy főkormánybiztos és Berthelot tábornok között a *15. sz. melléklet* szerinti egyezmény jött létre.

Az Apáthy-Berthelot-féle egyezmény.

Ehhez a megállapodáshoz 1919 január 3-án *Neculcea* tábornok, a román 6. hadosztály parancsnoka is mindenben hozzájárult.

«A tárgyalás folyamán — írja Apáthy főkormánybiztos — Berthelot tábornok a Kolozsvárt megszállva tartó Neculcea tábornokkal egyetértőleg kinyilatkoztatta, aminek becsületszavukkal is súlyt kívántak adni, hogy főkormánybiztosi működése elé semmi akadályt nem fognak gördíteni, mert a fegyverszüneti egyezményt pontosan meg szándékoznak tartani s így a közigazgatás dolgaiba sem a román kir. csapatoknak, sem a különböző román nemzeti tanácsoknak nincs joguk beleavatkozni. Ugy Berthelot mint Neculcea tábornoknak határozottan az volt az álláspontja, hogy a magyar államjavak a megszállás ellenére is a magyar állam tulajdonában maradnak és semmiféle magyar állami intézmény nem nyilvánítható a román állam tulajdonának».*

Végül azt jelentette ki *Berthelot* tábornok, hogyha valahol bolsevista elemek mutatkoznának, azokat a falu végén főbe kell lőni.

De bezzeg, alig hogy Berthelot tábornok elutazott, *Neculcea* tábornok, *Mosoiu* tábornok főparancsnok rendeletére hivatkozva, már 1919 január 8-án *Apáthyval* mint főkormánybiztossal szemben megtagadta a hivatalos érintkezést és nyomban erőszakkal elfoglalta mindenestől a kerületi parancsnokság irodáit, a laktanyákat, raktárkészleteket stb. Hát még a többi igéretek, hogy hogyan váltak valóra, arról legjobb, szót se szólani.

De mégis! Hadd álljon itt *16. számú mellékletként* csatolva erre nézve *Kratochwil* ezredesnek e tárgyban Berthelot tábornokhoz francia nyelven intézett memoranduma szószerinti fordításban.

Az Apáthy-Berthelot-féle megegyezés sem a román intézőköröknek, akik messzemenő terveiknek kerékkötőjét látták benne s így nyomban túl is tették magukat azon — sem a magyar kormánynak nem volt inyére, amint az a *17. számú mellékletként* csatolt hadügyminiszteri rendeletből is kitünik.

A délszlávok előnyomulása.

Az osztrák-magyar hadsereg 1918 október havában Szerbiát és Montenegrót kiürítette és *báró Kövess* tábornagynak onnan visszavonuló hadserege a Száva-Duna mentén szándékozott új ellentállásra berendezkedni, amidőn *Linder* parancsa folytán, mint fentebb láttuk, ez a hadsereg is széjjelmállott.

Az 1. és 2. szerb hadsereg november 1-én érte el a Száva-Duna vonalát és ott hadműveleti szünetet tartott. A szerb had-

* Lásd *dr. Apáthy István* leírását az Uj Magyar Szemle 1920. évi dec. füzetének 147. oldalán, illetve nevezettnek 1919. jan. 3-án Károlyi miniszterelnökhöz küldött jelentését.

sereg ekkor hét hadosztályból állott, melyek közül a belrend fenntartására egy Horvátországba, egy Bosznia-Hercegovina, Dalmácia és Montenegróba, egy Ószerbiába, egy pedig Ujszerbiába és Macedóniába rendeltetett. Maradt tehát a Magyarország elleni hadműveletekre három hadosztály, melyek közül november 10-ig a Duna-hadosztály Belgrád, a Morava-hadosztály Ujvidék, a Drina-hadosztály pedig Eszék körül csoportosult. (Lásd a *10. sz. mellékletet.*)

A még együtt maradt magyar csapatok a november 13-án megkötött belgrádi fegyverszüneti szerződés értelmében a számukra kijelölt demarkációs vonal mögé vonultak vissza, miközben a Morava-hadosztálynak vasúton szétirányított csapatai már november 13-án Óbecsét, Zombort, Szabadkát és Baját, a Drina-hadosztály pedig ugyancsak november 13-án Belyét, Dárdát és Villányt, 15-én pedig Pécset szállotta meg és egy-egy lovas századot Mohácsra és Barcsra tolt előre. A Duna-hadosztály a Bánságon át visszavonuló német haderőket csak igen óvatosan követte és november 13-án Nagybecskereket, 15-én Versecet, 20-án Zsombolyát, Temesvárt és Resicabányát szállotta meg és lovasságát Lippa, Arad, Nagyszentmiklósra és Szőregre tolta előre. A temesvári különítmény 21-én Lugost szállotta meg.

A német 11. hadsereg ekkor már a Maros folyó mögé vonult vissza és Szeged—Makó—Arad vidékén állott.

A szerbek az újonnan elfoglalt területen nyomban hozzáláttak a közigazgatás megszervezéséhez és hogy eközben ők sem jártak el keztyűs kézzel, az a magyar kormánynak november 21-én szikratáviró útján továbbított *18. számú melléklet* szerinti jegyzékéből tünik ki.

Felesleges hangsúlyoznunk, hogy ennek a jegyzéknek nem volt valami nagy foganatja. A szerb garázdálkodásnak csak nem akart vége szakadni.

December 25-ig a szerbek helyzete nem változott, de aznap egy zászlóalj, három üteg és egy lovasszázad a belgrádi fegyverszüneti szerződés ellenére az egész Muraközt megszállotta.

December 27-én a nagykanizsai határvédelmi szakasz parancsnoka a hadügyminisztériumtól felhatalmazást kért, hogy a délszlávoknak a Murán át való további előnyomulása esetén fegyveresen állhasson ellen. *Böhm* államtitkár válaszában utal már előbb kiadott ama intézkedésére, mely szerint a demarkációs vonal tartandó ugyan, de kilátástalan harc és felesleges vérontás kerülendő. Ezt az intézkedést nincs módjában megváltoztatni. (1918 december 23-án kelt 34.651/eln. 1. sz.) Ellenben fosztogató

bandákkal és irreguláris csapatokkal szemben a legerélyesebb ellentállás fejtendő ki. (1918 december 29-én kelt 34.669/eln. 1. sz.)

Osztrák agitáció a nyugatmagyarországi vm.-ben.

Végül a nyugatmagyarországi vármegyékben december folyamán *osztrák* részről már erős agitáció folyt azoknak Magyarországtól való elszakadása érdekében, de kézzel fogható eredményt nem igen értek el.

A magyar csapatok magatartása.

A *magyar* csapatok az országba betódult ellenséggel szemben a hadügyminisztériumtól kapott parancs értelmében, említésre méltó ellentállást sehol sem fejtettek ki; az egész vonal mentén ugyan mindenütt megalakították védőszakaszaikat, de tevékenységük nagyobbára csak a megfigyelésre szorítkozott.

Hadihelyzet 1918 dec. 31. Összefoglaló helyzetbírálat.

Igy vigasztalan és reménytelen volt szegény hazánk katonai helyzete a világháborút követő első évfordulón; a legjogtalanabbul halálra üldözött vadként, egész testén hurokkal körülvéve, immár teljesen terítékre került ez a szerencsétlen ország; ezt a hurkot ellenségeink, esetleg a teljes megfojtásig akkor és annyira húzhatták szűkebbre, amikor épen nekik jól esett. És ha kérdezzük, mi okozta mindezt, mi juttatott bennünket ennyire, a legfőbb okokat a következőkben találjuk: *a)* a túlhosszú tartama folytán a széles néprétegek előtt nagy mértékben ellenszenvessé vált és ép ezért a nemzetet testileg, lelkileg és gazdaságilag annál gyorsabban kimerített világháborúban; *b)* szomszédainknak Wilson állitólagos népboldogító elveinek, az úgynevezett népek önrendelkezési jogának nyomán támadt kapzsiságában; *c)* Károlyi Mihálynak és szűkebb környezetének defaitista, nemzetrontó és az ország belrendjét és nyugalmát csakhamar teljesen felborító aknamunkájában;* majd ennek további folyományaként; *d)* egy a viszonyokat ügyesen kihasználó, a legaljasabb céloktól vezérelt, az úgynevezett proletáriátus élén álló törpe minoritásnak hallatlanul frivol és vakmerő, a hiszékeny nagy tömeget szinte hihe-

* *Dr. Váry Albert* kir. főügyész a Tisza-gyilkosokról szerkesztett vádiratában következőleg jellemzi igen találóan Károlyiék aknamunkáját: «Kezdettől fogva volt az országban egy elenyésző kisebbség, mely nem akarta tudomásul venni, hogy a háború kitörésének nem mi vagyunk az okai s nem akarta elhinni, hogy ellenségeink létünkre törnek. Ezek eleintén csöndben, utóbb hangra kapva suttogták, hogy ahhoz a háborúhoz semmi közünk, annak megvívása idegen érdek s azt meg nem nyerhetjük. Hiába voltak győzelmeink, nem hittek benne; hiába volt az orosz, utóbb román beözönlés, nem vették komolyan. Pacifizmust hirdettek, mikor verekednünk kellett és békekötést sürgettek, midőn ellenségeink minden közeledésünket mereven visszautasították. Kapóra jött nekik Wilson világboldogító 14 pontja, erőt merítettek az 1918 júniusi piavei támadás összeomlásából, majd abból a tényből, hogy a németek 1918 július végétől állandóan visszavonultak s végleg hangos lett a szavuk az 1918 szeptember végei bolgár

tetlenül üres és nevetséges igéretekkel becsapó, de másrészt durva, erőszakos eszközökkel és eljárással minden tisztességes embert megfélemlítő, hazafiatlan aljas viselkedésében és *e)* a magyar polgári, közép- és főúri osztálynak évek során át megnyilvánult nembánomságából és nemtörődömségéből a fenti machinációkkal szemben fokozatosan kialakult tehetetlenségében.

VI. Események a demarkációs vonalakon 1919. évi január 1-től március 20-ig.

A csehek további terjeszkedése.

Január 3-án a csehek vasúton előretolt csapatokkal Losoncot, egy zászlóaljjal Besztercebányát, Selmecbányát és Zólyomot szállották meg, január 8-án pedig Pozsonyból előnyomulva Galántát és Dunaszerdahelyt érték el, míg egy oszlop Nyitráról Érsekújvárnak vette útját; ugyanaznap egy zászlóalj Párkánynána vasúti állomást szállotta meg. (Lásd a *10. sz. mellékletet.*)

Január 10-én a csehek egy zászlóaljat Párkánynánáról vasúton Ipolyságra, egy századot Érsekújvárról Komáromba toltak el. Besztercebányáról egy zászlóalj Breznóbányán át Nyustyáig jutott.

Kassán december 30-tól január 10-ig a 6. cseh-szlovák légiós hadosztály összpontosult s 11-én három oszlopban megkezdte előnyomulását. Egy dandár vasúton Tőketerebesen át Nagymihályra indíttatott, honnan egy ezred Szobráncon át Ungvárra menetelt, mely onnan egy zászlóaljat vasúton Uzsokra szállított; egy zászlóalj Tőketerebesről Varannóra került. A hadosztály másik dandára a Hernád völgyében Csányig nyomult előre.

Január 14-én az ipolysági cseh zászlóalj az Ipolyon több helyen átkelt és Drégelypalánkot és Balassagyarmatot szállotta meg. Ez elől a Pálmay különítmény Nagyoroszira, a 16. gyalogezred pedig Balassagyarmatról Magyarnándorra vonult vissza.

kiváláskor s külön fegyverszünet megkötésekor. Lekicsinyelték 1916 dec. 12-iki békeajánlatunkat, nem vették tudomásul 1918 szeptember 14-iki újabb békejavaslatunk kerek visszautasítását, nem látták, hogy ellenségeink a katonai döntést keresik s nem hallották Clemenceau «föl, a szeplőtlen győzelemre!» csatakiáltását. Ahelyett, hogy ellenségeinket győzték volna meg a békekötés szükségességéről, a mi harcoló katonáink fülébe harsogták a béke kábító jelszavát s lassanként sikerült annyira megtéveszteniök a közvéleményt, hogy sokan hinni kezdték, hogy mi vagyunk okai a háborúnak s mi akadályozzuk meg az azonnali békekötést. Ennek a nemzet gyöngeségére, erkölcsi passziváira s háborús kimerültségére számító kicsiny, de elszánt s utóbb nagyon hangos csoportnak volt vezére Károlyi Mihály. Köréje csoportosult minden destruktiv, a nemzet életerejében nem bízó, az esetleges elbukástól prédára leső, hatalomra vágyó, hazafiatlan, cinikus, pacifista és radikális elem, mely a háború elvesztésétől várta hirdetett igazságait s a saját maga érvényesülését.»

A Hernád völgyében előnyomuló cseh dandár január 15-én Hidasnémeti—Gönc—Torna vonalát érte el.

Január 15-én a nyustyai cseh zászlóalj Rimaszombatra érkezett és Jánosit szállotta meg; egy század Tiszolcról Murányra menetelt, honnan vasúton Tornaljáig jutott. Ez a zászlóalj aztán Bánrévét szállotta meg. Nagymihályról egy század Mezőlaborcra tolatott el.

Január 16-án egy Ungvárról jövő különítmény Csapot szállotta meg s ezután már csak kisebb mozgolódások történtek.

Ezzel január vége felé, vagyis két és fél hónap lefolyása alatt, Északmagyarországnak a csehek által való megszállása befejezettnek volt tekinthető, miáltal 18 megye jutott a csehek kezére, még pedig: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Arva, Liptó, Zólyom, Hont, Bars, Szepes, Sáros és Ung teljesen, Komárom, Esztergom, Nógrád, Gömör, Abauj és Zemplén megyék több mint fele részben.

A magyar kormány ellentálláson kifejtését határozza el.

A magyarok részén január 20-án Böhm Vilmos vette át a hadügyek vezetését. Ugyanekkor a csehek és románok újabb terjeszkedéseivel és követeléseivel szemben a magyar kormány arra az erélyesebb álláspontra helyezkedett, hogy a fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalaknak minden átlépését fegyverrel is meg fogja akadályozni. Ennek az elhatározásnak katonai eredménye egyrészt a Salgótarján védelmére tett intézkedésekben, másrészt abban domborodott ki, hogy az erdélyi katonai kerület csapatainak felszereléssel és tüzérséggel való ellátására az intézkedéseket sürgősen megtették.

Intézkedések Salgótarján védelmére.

Arra a hírre, hogy a csehek az Ipolyon átkelve, Salgótarján felé az előnyomulást megkezdték, a hadügyminisztérium január 21-én 1675/eln. 5. szám alatt a következő intézkedést adta ki: 1. Állítólag a csehek erősebb osztagokkal az Ipolynak Szécsény—Fülek szakaszából megkezdték az előnyomálást Salgótarján felé. A Szécsény felől előnyomuló erők ma d. e. állítólag Zagyvapálfalva környékét érték el. 2. A csehek ezen előnyomulása Salgótarjánt veszélyezteti. Az ország ezen utolsó teljesítőképes szénbányájának elvesztése a magyar népköztársaság szempontjából kiszámíthatatlan következményekkel járna. 3. Salgótarján ezért *minden eszközzel (ha kell harc árán is)* tartandó. 4. Salgótarján védelmére *Jankovich Ferenc* ezredest a 40. hadosztály parancsnokát bízom meg, ki ezen célból legszükségesebb törzsével lehetőleg még ma Salgótarjánba tartozik kimenni. 5. Jankovich ezredesnek alárendeltetnek: *a)* A Füleknél álló nemzetőrök, egy 10. gyalogezredbeli század és egy székelyszázad; *b)* a Salgótarjánban levő kar-

hatalmi csoportparancsnokság, a Salgótarjánban levő székely zászlóaljjal és a 10. gyalogezred másfél századával; *c*/ a 16. gyalogezrednek Aszódon levő részei; *d*/ a Rétságban levő Pálmay százados különítménye; *e*/ a Budapestről folyó hó 21-én Salgótarjánba induló vadászezredbeli V. zászlóalj (körülbelül 750 ember, nyolc géppuska; *f*/ és a folyó hó 21-én d. u. 3 óra 12 perckor Budapestről Salgótarjánba induló 23. számú páncélvonat. 6. Jankovich ezredes csoportja a budapesti kerületi katonai parancsnokságnak rendeltetik alá, mely parancsnokság eme erők kifogástalan anyagi ellátásáért felelős. 7. Jelentésekre vonatkozó rendelkezések . . . . . 8. Kiadatik: Jankovich ezredesnek, a budapesti kerületi katonai parancsnokságnak, a 39. hadosztályparancsnokságnak és a salgótarjáni karhatalmi parancsnokságnak.

Az aggodalom azonban tulzottnak bizonyult: A csehek itt-ott mozgolódtak ugyan, de nagyobb akcióról egyelőre szó sem volt. Erre vall *Jankovich* ezredesnek a szomszédos 39. hadosztályparancsnoksághoz, melynek törzse Nyiregyházán székelt, január 28-án intézett következő értesítése: «A csehek a rimaszombati osztagokat Tornalja felől megerősítik; nem lehetetlen, hogy a saját erők gyülekezése Fülek—Salgótarján között váltja ki ezen mozdulatokat az ellenségnél». (40. ho. op. 28/1. sz.)

Január 29-én a 40. hadosztályparancsnokság azt jelenti a budapesti kerületi parancsnokságnak, hogy *Bajatz* százados csoportja a mondott napon Balassagyarmatot kiragadta a csehek kezéből (op. 29/1. sz.). Délután 4 óra 30 perckor pedig a következőket jelenti: Balassagyarmat bevétele alkalmával a hirtelen megalakult polgárőrségből nyolc elesett, többen megsebesültek, az iglói géppuskások közül egy ember megsebesült. A cseh parancsnok szívós ellentállás után elesett; tisztjei és több embere megsebesült; legénységet — körülbelül 100 embert — elfogtak. Drégelypalánktól nyugatra egy három kocsiból álló cseh páncélvonat működik; ágyúval van felszerelve. Ipolyság és Hídvég felől állandó mozgás és lövöldözés. Ipolyság felől a csehek megerősítést is nyertek. *Pálmay* százados megerősítés nélkül aligha tarthatja magát. (Op. 29/22. sz.)

Erre a hadügyminisztérium 2493/eln. számú rendeletével elrendelte, hogy *Mamusich* százados iglói géppuskás tanfolyama Hatvanból és *Bajatz* százados különítménye (38-as század és 16. gyalogezred részei) azonnal induljanak Balassagyarmatra. Ugyanoda irányíttattak a 16. gyalogezred további részei Egerből, valamint a 29. gyalogezred egy géppuskás százada. Közölte továbbá a hadügyminisztérium, hogy *Pálmay* és *Bajatz* századosok

csoportjai felett a parancsokságot rövidesen egy Vácott felállítandó dandárparancsnokság fogja átvenni. (Op. 30/12. sz.)

Fegyverszüneti tárgyalások Füleken.

A folytonos csatározások megszüntetése érdekében január 31-én Füleken a 40. hadosztály kiküldöttjei és cseh parlamentairek között fegyverszüneti tárgyalások indultak meg, amelyeknek eredményeképp a következő demarkációs vonalban állapodtak meg: Az Ipoly folyása a Duna beömlésétől a Pinctől keletre fekvő 278-as Magas hegyig. Innen a vonal egyenes irányban haladt Rimaszombat déli kijáratán át Tornaljára. E vonal mentén február 2-án déli 12 órakor minden ellenségeskedés be volt szüntetendő. Új ellenségeskedések megkezdése 7 napi felmondási időhöz lett kötve, a foglyokra nézve pedig fejenkénti kicserélésben állapodtak meg.

Helyzet február 1-én.

Február 1-én a 40. hadosztályparancsnokság a következő helyzetjelentést adta le: «Salgótarján 1919 február 1-én d. e. 10 órakor. Pálmay csoportnál csapataink tegnap d. e. Hontot, valamint az ipolysági állomást és hídfőt megszállották. A csehek állítólag már tüzérségükkel is elhagyták volna Ipolyságot. Cseh páncélvonat Ipolyszakállasra visszavonult. Visk felé a vasútvonalat könnyen megszakítottuk. A váci kombinált század szétugrott; legénységből 15 ismét visszatért. Schwartzer alezredes csoportja: Balassagyarmaton rend és nyugalom van. Csapataink hangulata igen jó, a lakosság elkeseredettségének és támogatásának köszönhetők nagyrészt az elért sikerek. Az Ipoly mentén elfogott csehek száma körülbelül 500; legnagyobb részük felvidéki tót. A füleki csoportnál lényegesebb események nem fordultak elő. Megbízható jelentés szerint Tornaljára 250 lovas és 25 kerékpáros, valamint két páncélautó érkezett. Rimaszombati cseh csapatok ereje körülbelül 500 fő». Ebben a jelentésben számol be *Jankovich* ezredes a Salgótarján felé előnyomult cseh csapatok eredményes visszaveréséről is. E csapatok mozgolódása váltotta ki tudvalevőleg Jankovich ezredes kiküldését Salgótarjánba. A jelentés idevonatkozó része így hangzik: «Ismét kiemelendő a Horváth főhadnagy parancsnoksága alatt a 29. ezred kunjainak és a székelyeknek bátor és elszánt magatartása, kik a litkei és szécsényi harcokban saját veszteségek nélkül az ellenségnek lényeges károkat okoztak (hat halott, hét sebesült; egy tisztet és 41 embert elfogtak; egy géppuskát, két rohampisztolyt és 50 fegyvert zsákmányoltak). Az itteni lakosság hangulata az elért sikerek következtében igen emelkedett. Felette kívánatos volna ezen eredményeket az ország többi részeiben *hazafias és hadseregfejlesztő propaganda számára* felhasználni». (Op. 32/1. sz.)

Érdekes, hogy itt a csapatoknál és magasabb parancsnokságoknál még a hazafias érzület dominál, míg Budapesten ekkor már rég a legocsmányabb bolsevista-kommunista irány grasszált úgy a csapatok, mint a polgári berendezések alkalmazottai között.

A febr. 2-iki fegyverszüneti egyezmény.

Február 2-án a losonci cseh védőszakasz parancsnokság részéről parlamentairek jelentek meg a füleki csoportparancsnokságnál és ott lényegileg a következő javaslatokat adták át német nyelven: «A cseh-szlovák csapatok legmagasabb parancsnoksága a losonci csoportparancsnokság útján a következő ajánlatot teszi: 1. hogy az ellenségeskedések az egész tót-magyar demarkációs vonal mentén a Morva folyótól a Kárpátokig beszüntettessenek és csak a békekongresszus döntése után vétessenek fel ujra. 2. hogy a foglyok kicserélése arra való tekintettel, hogy azok nagy részét a magyar csapatok az Ipoly jobbpartján ejtették és hogy mindkét részről nagylelkűség, szabad szellem és békülékeny szándék tanujele adassék, az utóbbi napokban az Ipoly mentén mindkét részről ejtett foglyok fegyverzettel vagy anélkül is szabadon bocsájtassanak. 3. A január 31-iki konvencióban felajánlott demarkációs vonal elfogadtatik».

Erre *Jankovich* ezredes február 3-án a hadügyminisztérium 2811/eln. 5. számú rendelete nyomán ugyancsak német nyelven a következő választ küldte: «A salgótarjáni csoportparancsnokság a legmagasabb magyar parancsnokság rendeletére a losonci csoportparancsnokság febr. 2-iki átiratára a következő tiszteletteljes választ adja: Abban az esetben, ha a cseh csapatok a Duna—Ipoly, a Pinc mellett lévő 278-as Magas hegyig, Rimaszombat déli szegélye, azután egyenes vonalban az Ung torkolatig, Ung folyása, Uzsoki hágó által jelölt ideiglenes fegyverszüneti vonalat át nem lépik, e vonal mentén eltolásokat nem eszközölnek és olynemű intézkedéseket sem tesznek, amelyek állásainkat veszélyeztethetnék, készek vagyunk a fegyverhasználattól elállani, de fenntartjuk magunknak a szerződés 5 napi felmondásának jogát».

Az utolsó incidensekből kifolyólag *Jankovich* ezredes a fennti választ még a következőkkel toldotta meg: «A salgótarjáni parancsnokság a fentiekhez még hozzáfűzni bátorkodik, hogy az a neki alárendelt csapatokat a fegyverszüneti szerződés pontos betartására figyelmeztette, de amíg cseh csapatok Magyarország földjén állanak, nincs kizárva, hogy ahol azok túlkapásokat engednek meg maguknak, ott a polgári lakosság saját elhatározásából, elégtételt vehessen magának. Habár a parancsnokság a

lakosságnak ezzel az eljárásával nem azonosíthatja magát, mégis beállhat az az eset, hogy a lakosságnak indokolatlan megtorló intézkedések ellen való védelmére a parancsnokságnak fenn kell tartani magának a szükségesnek vélt ellenrendelkezések megtételének jogát». (Op. 34/3. sz.)

Február 3-án *Jankovich* ezredes a következőket jelenti: «A Pálmay csoportnál Dejtár közelében a tegnapi napon a csehek átjöttek az Ipolyon és a vasúti állomásról géppuskákkal lőtték a falut. A lakosság az ideiglenes fegyverszüneti vonalra vonatkozó szerződéseket megszegő cseheket megtámadta, lefegyverezte, többek között 4 géppuskát, lángszórót és 1 nagyobb traint zsákmányolt. Elragadtatásukban az ellenséget az Ipolyon túlra Nagy Csalomiáig üldözték. A csalomiai csehek ezek után egy parlamentairt küldtek Balassagyarmatra, hogy a lakosság ellen panaszt tegyenek; visszatérő parlamentairt a csalomiai lakosság elfogta és meg akarta lincselni; csak a katonák közbelépése akadályozta meg őket ebben. A parlamentair egyelőre csapataink védelme alatt áll és ha a lakosság dühe alább hagy, visszakisértetik. Ma ezt az ügyet egy bizottság vizsgálja a helyszínén; a lakosság hangulata igen ingerült; alig tarthatók vissza, hogy bosszút ne álljanak a cseheken elkövetett jogtalanságukért. Tegnap este elterjedt az a hír, hogy a csehek Rapot meg akarják támadni, de a hír valótlannak bizonyult. Hatvanban az állomáson a mozgó vasúti nemzetőrség egy Salgótarján vidékére agitációs útra induló budapesti kommunistát fogott el, kinél egy hátizsákkal teli tévtanokat tartalmazó röpiratokat találtak. A helybeli karhatalom parancsnokság Budapestre irányította a rendőrfőkapitányságra». (34/1. op. sz.)

Február 3-iki helyzetjelentés.

A vidéken eszerint úgylátszik, még ritkaság számba ment és feltűnést keltett, ha sikerült egy-egy «tévtanokat terjesztő» kommunista elvtársat lefülelni. Itt Budapesten ekkor már százával ágitáltak *Kun* és *Pogány* csatlósai úton-útfélen.

Február 4-én a 40. hadosztályparancsnokság a következőket jelenti: «Losoncon a csehek kommunista mozgalomtól és attól tartanak, hogy a lakosság megunva a csehek jogtalan garázdálkodását, a balassagyarmati puccshoz hasonlóra készül. Ennek megakadályozására tegnap statáriumot hirdettek ki és a református templomtoronyban 2 géppuskát állítottak fel, a polgárság közül 40-et kijelöltek, akik a rendért felelősek; ezek közül 14 túszt elszállítottak». (Op. 35/10. sz.)

A 40. hadosztály február 4-iki jelentése.

Február 5-én *Jankovich* ezredes az alábbi érdekes jelentést terjesztette elő a kat. ker. parancsnokságnak, amelyből világosan kitűnik, hogy az ő csapatjainál is szinte egy csapásra ütött ki

Jankovich ezredes február

5-iki jelentése.

a legféktelenebb bolsevizmus: «Jelentem, hogy a helybeli csapatok és csendőrség bizalmi férfiainak kiküldöttsége ma délelőtt előttem megjelenvén, egy memorandumot hozott magával és annak két pontjára vonatkozólag követelték a hadosztályparancsnokságtól az ebbeli parancsok megváltoztatását. Azon felszólításomnak, hogy a memorandumot tanulmányozás és egyes pontoknak esetleges elintézése, valamint annak felterjesztése céljából itt átnyujtsák, eleget tenni hajlandók nem voltak és dacára annak, hogy őket a szolgálati út betartására a Hüm. 2162/eln. 5. sz. rendelet értelmében kioktattam, kijelentették, hogy ők azt nem átolvasás végett hozták ide, hanem, hogy bejelentsék, hogy annak tartalmát személyesen fogják a hadügyminiszternél Budapesten keresztülvinni.* (Sic!)

«A két szóban forgó pont közül az egyik szerint az elrendelt napi 5 órai foglalkozási időnek (beleértve a kétszeri névsorolvasást és az elméleti oktatást) 1 órára való leszállítását (!) és további 2 óra alatt a szociális tanokról való felvilágosítást követelték. Azt a kijelentésemet, hogy a foglalkozás az elrendelt módozatok szerint egyáltalában nem terhes, tudomásul venni nem voltak hajlandók, és ujból hangoztatták, hogy ez a hókuszpókusz teljesen felesleges. (!)

«Azon érvelésemre, hogy a munkásoknak is napi 8 órát kell dolgozniok, azzal feleltek, hogy a katonák már a háború alatt eleget dolgoztak és így a munkából most már napi 1 óra is elegendő. A további pont az elrendelt 9 órai takarodó visszavonását követelte azzal az indokolással, hogy ez a katonai szabadság teljesen felesleges korlátozását jelenti és a katonákat szórakozásukban zavarja. Válaszomra, hogy az előfordult sajnálatos eseményekből kifolyólag (lövöldözések, duhajkodások, csendháborítások és egy nő tettleges bántalmazása), valamint a fennálló statáriumra való tekintettel (a polgároknak 7 órakor otthon kell lenniök) parancsomat csak akkor vonhatnám vissza, ha ebbeli felterjesztésemre előljáró parancsnokságomtól utasítást kapok. Egyben azon álláspontomnak adtam kifejezést, hogy szükségesnek tartom, hogy a rend fenntartásában a katonák is példával járjanak elől. Egyébként 9 órán túl való kimaradás századparancsnoki engedéllyel bármikor és bárkinek lehetséges. A kül-

* Lehet, hogy *Böhm* «elvtárs» és meghittebb környezete ezeket a jelenségeket egészen természeteseknek találta, de egy valóban katonásan érző és gondolkozó embernek még most is arcába szökik a vér, ha ezeket a hallatlanul merész fegyelemellenes dolgokat olvassa.

döttség erre megjegyezte, hogy az előljáró parancsnokság döntése erre nézve felesleges, mert ők a hadosztályparancsnokság ezen parancsát a bizalmi gyűlésen már úgyis hatályon kívül helyezték.* Erre kijelentettem, hogy a döntés beérkeztéig rendeletemet fenntartom és az eszmecsere folytatását velük beszüntetem, mire a küldöttek közül az egyik fenyegető hangon azon kijelentést tette, hogy fenti válaszomat is bejelenti a hadügyminiszternek, mit én helyesléssel tudomásul vettem.

«A hadosztályparancsnokság ezen és más, az itteni csapatok fegyelmi viszonyait jellemző tünetek után sürgős orvoslás nélkül nincs abban a helyzetben, hogy a bányavidék közbiztonságáért adott esetben felelhessen. További komplikációk kikerülése végett javaslom, az 5-én délben már Budapestre utazott Galvacs és orosz köztársasági katonák a köztársasági hadsereg kötelékéből való azonnali elbocsátását és a 10. gyalogezred századainak és géppuskásosztagának egy más vidékre való mielőbbi elhelyezését és helyettük ide olyan megbizható egységek küldessenek, hol a bizalmi rendszer a hadügyminisztérium által elrendelt keretekben működik.» (Op. 36/5. sz.)

A kért áthelyezés rövidesen meg is történt, de ez nem sokat lendített a bajon, mert «a kérdéses század a kerületi parancsnokságnak az áthelyezésre vonatkozó 2716/eln. számú rendeletének teljesítését néhány rendbontó ember, különösen *Galvacs* bizalmiférfi tanácsára azzal tagadta meg, hogy rájuk itt nagy feladat vár, így többek között a helybeli határrendőrségnek a forradalmi eszméknek megfelelően való átszervezése. Csak tisztjeik rábeszélésének engedve határozták el, hogy ma délután 6 helyett holnap reggel rakodnak be és indulnak; végre a tisztek és a legénység jobb érzése győzedelmeskedett és a rendbontók határozata ellenére a legénység elhatározta, hogy a parancsot teljesíti».

Ezután a hadosztályparancsnokság előző napi jelentését következőleg egészíti ki: «Bizalmi értesülések szerint a helybeli munkástanács azért keres az itteni karhatalmi alakulások bizalmiférfiaival érintkezést és azért tart együttes gyűléseket, hogy megvalósítsa azt a tervet, mely a bányaigazgatóság elmozdítását célozza és azután a bányák igazgatását átvegye. Hirek szerint a bányászok ezen terv megvalósulása esetén átvennék a zsidóság lakásait, kiket ultimátummal kényszerítenének a város elhagyására.** (37/13. op. sz.)»

* Hát nem hallatlan vakmerőség ez?

** Tulajdonképen ez volt tehát az a nagy feladat, amire Galvacsék fentebb céloztak, de nyiltan megmondani még sem találták tanácsosnak.

Egy másik jelentésében *Jankovich* ezredes ezeket mondja: «A bizalmi ülés folyamán, eltekintve a tisztek elleni általános állásfoglalástól, az ittlevő székelyek lettek hevesen megtámadva; gyalázták jelenlegi elvi álláspontjukat és felszólították őket tisztjeik eltávolítására. A székelyek ugyanis rendes foglalkozást tartanak és tisztjeiket becsülik. A történtek kapcsán a székelyek f. hó 4-én megjelentek a hadosztályparancsnokságnál és Salgótarjánból azonnali eltávolításukat kérték; egyébként a véres összeütközést a 10. ezred embereivel kikerülhetlennek látják. Ez irányban az intézkedés megtétetett. A hadosztályparancsnokság nem zárkózhatik el a fenti és más egyéb számos észlelete és benyomása alapján azon nézettől, hogy a bizalmiférfiak nemesen értelmezett hivatása szájhősök és lelkiismeretlen félművelt néptribunok által helyenként egy nem kívánt irányban vezettetik. Egy-egy ember bomlasztó hatása egész alosztályokra van bomlasztó hatással. Az egri 10. ezred röviddel ezelőtt Egerben még naponta rendesen kivonult és gyakorlatozott, ma pedig a belső anarchia útján van, tisztjeit terrorizálja, kötelességét alig végzi. Ha a bizalmiférfi a felsőbb parancsok kritizálására és visszautasítására, ha az ország teljesítő képességét messze túlhaladó követelmények kizsarolására biztatja a legénységet és parancsnokai és tisztjei ellen szítja a hangulatot, akkor ellensége a szociális eszméknek, végeredményben a közrendet és biztonságot ássa alá és az ország jövőjét és a forradalom vívmányait veszélyezteti. A bizalmi férfiak legyenek idősebb, becsült, komoly emberek, ne frivol, az egyszerűbb nép hangulatát és jóhiszeműségét kihasználó egyének, tegyenek mindent a legénység érdekében, de ne foglalják le a legénység bizalmát benső érdekek részére és ne riasszák el a tisztikart a szociális átalakulás nehéz perceiben a háborúban vele összeforrt legénységtől.*

«A hangulat Salgótarjánban a 10. ezred bizalmi férfiai és a január 28-án itt megjelent főbizalmiak szereplése óta lényegesen rosszabbodott.** A helybeli munkástanáccsal együtt a katonai vezetés és intézkedések ezen testületek által való átvételét hangoztatják. Az itteni munkásság egyrésze hajlik a kommunizmushoz; a januári események nem tekinthetők befejezet-

* Mily óriási az ellentét a bizalmirendszer célja és feladata tekintetében e sorokban megnyilatkozó jóhiszeműség és ideális felfogás és a valóságban fokról-fokra már a kiállhatatlanságig süllyedt, rothadt, undok állapotok között.

** Ez is egyik biztos jele annak, hogy a csapatok züllését és bomlását okozó kóros tüneteket Budapestről, a központból mesterségesen szították és irányították a főbizalmiak útján.

teknek; egy velük teljesen szolidáris katonaság a bányák és a környék rendjét biztosítani nem fogja. A székelyek elleni hangulatkeltés csak erre vezethető vissza. A hadosztályparancsnokság kötelességének tartja ezen viszonyokra az előljárók és illetékes parancsnokságok figyelmét felhivni és a parancsnokság zavartalan munkáját biztosító szükséges intézkedések megtételét kérni». (Op. 36/5. sz.)

Az intézkedés, mint alább látni fogjuk, hamarosan meg is történt. «A legmagasabb illetékes köröknek» (értsd alatta a *Kun, Böhm—Pogány*-triumvirátust) úgylátszik sehogy sem tetszett a 40. hadosztály parancsnokának az ő ideális, modern szellemükkel és felfogásukkal merően ellentétes ósdi és elavult álláspontja és így annak távoznia kellett Salgótarjánból.

További jelentések február 9-től 13-ig.

Február 9-én kelt 40/8. op. számú jelentésével a 40. hadosztályparancsnokság a losonci cseh helyőrséget 1500—1700 gyalogosra, sok géppuskára és nyolc lövegre becsüli.

Az ezt követő jelentések kivétel nélkül a csehek részén történő erősbítések beérkeztéről, sőt ellenőrizhetlen hirek Balassagyarmat ellen irányuló cseh támadásról számolnak be. Viszont a csehek Losoncon biztosra veszik a magyarok küszöbön álló támadását; lakosság, még a tótok is, erősen készülnek, hogy katonáinknak segítségére lehessenek. (Op. 41/12. szám.)

Február 10-én bevonult Salgótarjánba a 40. hadosztályparancsnokot felváltó *Radwaner* alezredes dandárparancsnok.

A február 11-én Losoncon megtartott fegyverszüneti tárgyaláson a fentebb közölt ideiglenes fegyverszüneti szerződés lényeges módosítások nélkül elfogadtatván, az ellenségeskedések a cseh fronton egyidőre elnémultak. (Op. 42/9. szám.)

Február 12-én a váci dandár parancsnokságát *Schwartzer* Jenő alezredes vette át.

Február 13-án a 40. hadosztályparancsnokság alárendelt csapatjainak állapotáról a következő érdekes jelentést terjesztette elő: A 29. ezred Török százada jelenti: «Az elárendelt csapatok fegyelme jó; kiképzésük harcászati és fegyelmi szempontból folyik; egészségi állapotuk jó; élelmezésük a rendes mederbe terelődött (felvételezés és bevásárlás); elhelyezés jó. 29. ezred Horváth százada: A század fegyelme kielégitő; kiképzés: a 9. század legénysége harctéri és teljesen kiképzett emberekből áll; a legénység egészségügyi viszonyai jók, csak egészségügyi személyzet és gyógyszer hiányzik; élelmezés gyenge és tartalék nincs; elhelyezés jó. Vadász-csoport: Fegyelmi állapot, a mostani viszonyokhoz mérten, jobb az átlagosnál; minden esetre káros befolyással

van a katonákra egyes kommunista elemek agitációja, melyre a komolyabb elem nem hallgat ugyan, de az egészen fiatal korosztálybeliekre nagyon is veszedelmes befolyást gyakorolnak; sajnos a tisztek a legtöbb esetben nem képesek a személyes terrort leküzdeni, megnehezíti a fegyelem gyökeres helyreállítását azon körülmény, hogy az embereket felülről csak jogokra oktatják ki, de kötelességekre nem. Kiképzést illetőleg kis százalék az, mely a fegyverrel nem tud bánni, lévén túlnyomó többségben a harctereket megjárt tartalékos katonaság. Az egészségügyi állapotok feltétlenül jók. Elhelyezési viszonyok szintén nagyon kedvezők. Az élelmezés jó. Pálmay-csoport: Fegyelem kitünő és a hangulat nagyon harcias. Kiképzés megfelelő. Egészségügyi viszonyok: a legénység egészséges; orvos és egészségügyi személyzet nincs. A betegek az ipolysági polgári kórháznak adatnak le. Élelmezés: a legénység összes illetékeit megkapja; ellátás jó. Elhelyezés minden tekintetben megfelelő. Füleki üteg: Az üteg fegyelmi, kiképzési, egészségügyi és elhelyezési viszonyai jók. Élelmezés meglehetős. Páncélvonat: Élelmezés ezidőszerint gyenge, a mennyiség kevés; a többi dolgok rendben vannak. A röviddel ezelőtt kiérkezett hidász század: A fegyelem még mindig laza, kötelességtudás csak némelyeknél tapasztalható; javulás már észlelhető. Egészségügyi viszonyok megfelelőek. Élelmezés jó. Elhelyezés a viszonyokhoz képest megfelelő».

Események a 39. hadosztály körletében.

A szomszédos 39. hadosztálynál (törzse Nyiregyházán volt), melynek biztosítókörlete a 40. hadosztálynak Salgótarjánnál történt közbeékelése óta a Rimától keletre Uzsokig terjedt (lásd a *10. sz. mellékletet*), a letárgyalt időszakban szintén voltak apróbb csatározások, de azoknak még kevesebb jelentőségük volt, mint a 40. hadosztály körletében lezajlottaknak s így azok részletes leírásától bátran eltekinthetünk.

Február 8-án a Tornalján álló cseh csapatok parancsnoka a Bánrévén álló saját különítmény parancsnokát parlamentair útján tárgyalásokra kérte fel. A más napra kitűzött tárgyalás helyéül Szentkirály (Bánréve és Tornalja között) jelöltetett ki, ahová a 39. hadosztályparancsnokság Kiss századost küldte ki azzal az utasítással, hogy ideiglenes fegyverszüneti vonal megállapítása végett helyi érdekű egyezményt kössön.

Egyébként február 11-én a fenntebb említett általános érvényű fegyverszüneti szerződés a további ellenségeskedésnek a 39. hadosztály körletében is véget vetett, bár a Szerednyére a fenti napon kiküldött tiszti járőr jelentése szerint a csehek a fegyverszüneti vonaltól délre eső területet kiüríteni hajlan-

dók nem voltak, sőt állítólag ezt a vonalat a Tiszáig szándékoznak kitolni.

Március 8-án a hadosztály területén a következő új demarkációs vonalban állapodtak meg: Buzita—Hidasnémeti—Nagykázmér—Hradissa—Málca.

Végül március 18-án a csapi alszakasz parancsnokság a 31. cseh-szlovák ezredparancsnokságtól a következő táviratot kapta: «Ungvár 1919 március 15-én. A hadosztályparancsnokság meghagyta nekem, tudassam nagyságoddal, hogy a párisi nemzetközi parancsnokságnál ép most tárgyalnak a cseh-szlovák köztársaság és a magyar kormány közötti demarkációs vonal megállapításáról. Kérem a magasabb parancsnokságokat erről értesíteni. Ciaffi L. s. k. ezredes ezredparancsnok».

Események a 37. hadosztály körletében.

A Győrött állomásozó 37. hadosztályparancsnokság körletében a csehek a számukra kijelölt demarkációs vonalig (lásd a 121. oldalon) előnyomulván, a megszállt területen mindenek előtt berendezkedtek. A hadosztályparancsnokság február 19-én kelt 73/19. karhatalmi számú jelentése szerint február 23-ára Zsolnára *Hlinka* ottani pap cseh-tót gyűlést hivott össze; tárgya a csehektől való elszakadás. Ez a pap eleinte — mondja a jelentés — legbuzgóbb hive volt a csehekkel való egyesülésnek. Pozsonyban 20-án az összes tiszteket és legénységet, akik még nem szereltek le, internálni fogják. A cseh hatóságok 21-én az egész megszállt területen az 1882—1898. évfolyamokat katonai szolgálatra hívják be. A csehek Pozsonyban rohamcsapatokat szerveznek, s azokat gépfegyverekkel, fejszékkel és rohamkésekkel szerelik fel. A cseh főhadiszállás 20-án Pozsonyba érkezik és *Frigyes* főherceg palotájában fog székelni.

Március 14-én ugyanaz a parancsnokság 103/14. karhatalmi szám alatt azt jelenti, hogy Oroszvárral szemben 3000 cseh katona tanyázik, Somorján pedig egy zászlóalj négy géppuskával van elhelyezve; Garamkovácsinál (Léva mellett) csapatokat vonnak össze. A beérkezett jelentések alapján a parancsnokságnak az a benyomása, hogy a csehek a legközelebbi napokban a köpcsényi vagy az esztergomi szakaszban a Dunán való átkelést kierőszakolni fogják.

A délszlávok mozgolódása.

A szerbek január 10-én birtokba vették a Mura hídjait és azokat hídfőszerűen megszállották, majd a Murától északra egy és fél kilométer széles semleges sáv létesítésére Muraszombatba, Alsólendvára és Murakeresztúrra osztagokat toltak előre (lásd a *10. sz. mellékletet*).

E hirre Nagykanizsáról egy század Murakeresztúrra, egy

század Letenyére, Szombathelyről egy század Muraszombatba és két gyalog és egy géppuskás század Alsólendvára irányíttatott. Egy gyalog és egy géppuskás század mint védelmi szakasztartalék Nagykanizsán készültségben maradt.

Kisebb csatározások után a jugoszlávok Muraszombatból kiverettek, mire azok Alsólendvát, Murakeresztúrt és Letenyét harc nélkül kiürítették.

Február 5-én egy szerb zászlóalj, két üteg és egy lovasszázad érkezett be Csáktornyára. A nagyobb helységeket 20—40 főnyi szláv osztagok szállották meg. Egyéb jelentések szerint Radkersburgba a jugoszlávok négy zászlóaljat várnak (egy 96-os, egy szerb, egy horvát és egy tengerész zászlóaljat). Február 10-én 500 főnyi szerb csapat, több tiszt és miniszterek érkezését várják Csáktornyán, hol a jugoszlávok az összes lakásokat lefoglalták. A jugoszlávok és osztrákok fegyverszünetet kötöttek, mely február 12-én jár le. A beérkezett jelentésekből a 20. dandárparancsnokság közeli jugoszláv támadásra számít.

A zalaegerszegi határvédelmi parancsnokság február 10-ére Muraszombat—Alsólendvára még két zászlóaljat és egy üteget kér kirendelni, mert 12. vagy 13-ára jugoszláv támadást vár.

A szerbek az általuk megszállt területen azokat a tiszteket és legénységet, akik nem akartak hozzájuk csatlakozni, lefegyverezték és kiutasították; saját tulajdont nem engedték az országból kivinni, mindenki csak a rajta levő egy rend ruhával utazhatott el; kincsári és egyéb készleteket egyáltalában nem volt szabad elvinni, a vasúti vonatokat feltartóztatták, az utasokat kirabolták; az újvidéki kikötőben és a veszteglő vasúti vonatokban *báró Kövess* tábornagy volt hadseregének visszamaradt óriási készletei kerültek a jugoszlávok kezébe.

A szerbek összesen hat megyét foglaltak el tőlünk: Bácsbodrog, Torontál és Temes megyéket teljesen, Baranya, Zala és Krassószörény megyéket részben.

Március 20-án a délvidéki direktórium nevében *Polacsek* elvtárs a következő, értelmi és helyesírási hibákkal tarkított jelentést küldte be: «Francia csapatok mintegy három héttel ezelőtt Szabadkáról Szeged felé vonultak el, egész várost szerb (itt talán tollban maradtak a: «csapatok szállották meg» szavak) és főleg Szabadkán a magyarokra nézve türhetetlen («az állapot» ?) és különösen szocialistákra nézve, kiket minden módon üldöznek. Az üldöztetést főleg a burzsoá társadalom végezteti és még inkább a papok. A munkásotthont bezárták, a szociálista párt két vezetőjét, Németh István pártelnököt és Kellert elfogták, börtönbe-

vetették és ütik verik őket. Az alsóvárosi plébános Rejcic vagy Reic nevű főbesugója a szerbeknek, dr. Vas István üzemvezető titkár, Horváth Mihály kocsivezető, Kocsis Jóska mozdonyvezető, Pilischer Géza fakereskedő őrséget szerveztek és géppuskáik is vannak. Ez tudomására jutott a szerbeknek, keresték is a fegyvereket de nem találták. Van mintegy 30—40 darab géppuskájuk megfelelő munícióval, fegyver is nagyon sok, meg is támadták volna a szerbeket, március 15-én ha mint várták Magyarország felől szintén támadás indult volna. Az egész város forrongó hangulatban van a szerbek ellen».

A románok terjeszkedése.

Kratochwil ezredes január 7-én a kerületi parancsnokság szükebb törzsével Bánffyhunyadra távozott, hogy az Apáthy—Berthelot-egyezmény értelmében az új demarkációs zónától nyugatra működését megkezdje. «Szándékom volt — írja *Kratochwil* ezredes — a rendelkezésre álló csapatokat Erdélynek e megmaradt részén összpontosítani, szervezni, tökéletesíteni... Bánffyhunyadon, miközben a parancsnokság elhelyezkedett volna, a románok a Berthelot—Apáthy-egyezményt be nem tartották, Apáthy főkormánybiztost letartóztatták, a semleges zónát Zsibó, Zilah, Nagyvárad irányában több ponton támadólag átlépték, mindenféle előzetes bejelentés nélkül előnyomultak azon szándékkal, hogy egész Erdélyt elfoglalják és minél hamarább elérjék a Szatmár—Nagyvárad—Arad vonalat. Ellenem Bánffyhunyadon délről és északról és a hátamban az oláh lakosságot mozgósították, összeköttetéseimet teljesen elvágták, úgy hogy az elfogatásnak voltam kitéve. Elhatároztam, hogy a parancsnoksággal Nagyváradra megyek, a kolozsvár—nagyváradi vasút mentén levő 21. ezredbeli osztagokat a Királyhágón összpontosítom s hogy itt ellentállást fejtek ki. Nagyváradra érkezve, tájékozódtam a helyzetről, elrendeltem, hogy a 21. ezred vasútvonal biztosító osztagai a Királyhágón, illetve Csucsán állást foglaljanak, én pedig a parancsnokság szükebb törzsével Nagyváradon maradtam, míg a parancsnokság zöme Debrecenbe ment. A Debrecenben általam Nagyváradra irányított székely alakulatok a magyar hadügyminiszter által időközben már Szatmárra irányíttattak.»

Hadiszíntéri események 1919. január elejétől kezdve

Ez alatt a fronton maradt csapatok az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény értelmében a Csucsa—Zilahtól nyugatra — Bükkhegység keleti lejtője — Szinyérváraljától keletre — Mármarossziget vonalában, vagyis átlag 25—50 km.-nyire a semleges öv nyugati határától helyeztettek el, ahol azok a románok további előnyomulása esetére ellentállásra rendezkedtek be.

Ezzel szemben a románok túltéve magukat az Apáthyval

1918 december 31-én kötött egyezségen, már 1919 január 2-án betörtek a semleges zónába és egy csapatszállító vonatukat mindjárt Zilahra irányították, amiből ott elég cifra gabalyodás támadt, amelyet aztán a románok, mint alább látni fogjuk, rettenetesen felfujtak.

Január 9-én a románok megszállották Nagybányát, január 13-án pedig a semleges zónán áthaladva, Zsibónál és Egeresnél meglepőleg rajtaütöttek a magyar csapatokon. Ezután a 6. hadosztály egy oszlopa január 16-án Bánffyhunyadra, a 7. hadosztály déli oszlopa január 13-án Zsibóra, nagybányai csoportjának egyik oszlopa január 17-én Mármarosszigetre, egy másik pedig 20-án Szilágycsehre nyomult elő.

A visszavonulás közben Bánffyhunyadnál álló 21. gyalogezred a románoknak január 16-án gyengébb erőkkel végrehajtott támadását visszaverte, de az ellenség támadását csakhamar túlerővel megismételvén, az elől az ezred Csucsa felé a 42-es őrházig vonult vissza. Ezzel egyidejűleg a Szilágycseh tájékán álló és szintén megtámadt 32. ezrednek is hátrább kellett vonulnia.

A Zsibón levő 24. ezred kitért az ellenség támadása elől, annak Zilahon levő I. zászlóalja a románokkal egyezséget kötött, hogy azok a város kiürítését nem fogják megakadályozni. Mivel a románok az egyezséget nem tartották be, hanem január 14-én Zsibóról előnyomulásukat folytatták, a 24-esek a románokat megtámadták és visszaverték. E muló siker után a románok Zilahot január 16-án mégis megszállották és ebből az esetből kifolyólag letartóztatták *Apáthy* főkormánybiztost és — mint már fenntebb említettük — a főkormánybiztosságra 900.000 korona hadisarcot vetettek ki.

1919 január 20-án, mint tudjuk, *Böhm Vilmos* vette át a hadügyek vezetését. A hadsereg akkor már tudvalevőleg annyira használhatatlan volt, hogy az új hadügyminiszter *Stromfeld* akkori államtitkár tanácsára a meglevő hadsereg helyett egy egészen új alapokra fektetett, önkéntesek toborzása útján felállítandó *zsoldos* hadsereg megszervezését határozta el. Dacára annak, hogy ennek az önkéntes zsoldos hadseregnek a megalakulása, főleg *Pogány* ellenállása miatt, igen nagy nehézségekbe ütközött, az akkori kormány a csehek és románok újabb terjeszkedéseivel és követeléseivel szemben erélyesebb álláspontra helyezkedett, elhatározván, hogy az újonnan megállapított demarkációs vonalaknak minden átlépését fegyverrel is meg fogja akadályozni.

Február 1-ig Mármarosszigeten a román 14. ezred II. és III. zászlóalja, Nagybányán annak I. zászlóalja összpontosult.

Február 6-án az erdélyi katonai kerületi parancsnokság egy lehallgatott ellenséges telefonbeszélgetés nyomán megtudta, hogy Mármarosszigeten már egy román dandárparancsnokság és a 31. gyalogezred, Nagybányán pedig a 24. gyalogezred és egy üteg van. Telefonbeszélgetésben a románoknak Szatmárnémetibe való előnyomulása is többször volt hangoztatva.

Február 7-én a Csucsánál álló 21. ezredet az arcvonalból pihentetés céljából kivonták.

Február 9-én a csehek ellen felvonult és törzsével Nyiregyházán tartózkodó 39. hadosztály 641/vo. szám alatt azt jelentette, hogy a románok február 4-én a Bukovinába is betörtek, ahová az ukránok Besszarábiából ellenük felvonultak.

Február 10-én a románok a Tissza völgyében fekvő Körtvélyesre és Hosszúmezőre (Técsőtől 15 km.-re keletre) 50—50 főnyi osztagokat toltak előre.

A mondott napon a magyarok helyzete a következő volt (lásd a *10. sz. mellékletet*): A 12. ezred a Szamos völgyét, a 32. ezred a Kraszna völgyét zárta el Szinyérváralja-Alsószopor tájékán. Az 1. székely ezred általános tartalék gyanánt Szatmárnémetinél állott. A 39. ezred egy zászlóalja, a 3. ezred egy zászlóalja és egy üteg a bánffyhunyadi román csoport feltartóztatására a Királyhágót szállotta meg. A 4. ezred tartalék Nagyváradon; egy lovas század Debrecenben.

A Fehér- és Fekete-Kőrös völgyeit a volt 23. hadosztályból még alakulóban levő 6. hadosztály osztagai zárták el. E hadosztály a következő vonalban rendezkedett be védelemre: Belényes—Vaskoh—Nagyhalmágy—Jószáshely—Feltót—Világos—Ujszentanna—Kürtös—Tornya—Pécska. Általános tartalékul a 2. ezred Békéscsabánál állott fel; a hadosztályparancsnokság Kétegyházán alakult meg.

A Bánság miatt a szerbek és románok között napról-napra feszültebb lett a viszony, azért az antant közéjük francia csapatokat helyezett el. Az első francia csapat 1918 december 30-án érkezett Aradra; a következő 1919 január 2-án Szegedre. Március közepén már három francia hadosztály volt a Bánságban.

A február 20-iki román követelés.

Február 20-án a román 14. gyalogdandár parancsnoksága Nagybányáról, továbbá a mármarosszigeti és zilahi román parancsnokságok parlamentair útján a következő átiratot juttatták a szemben levő magyar parancsnokságokhoz:

«A hozzánk intézett felsőbb rendeletek értelmében kérem szíves intézkedését az iránt, hogy a parancsnoksága alatt álló csapatok 10 km.-nyire a demarkációs vonal mögé vonuljanak

vissza, szabadon hagyva egy 10 km. mélységű területet.* Kilátásba helyezik, hogy amennyiben ezen rendelkezésnek eleget nem tennénk, kénytelenek lesznek a demarkációs vonalon túli községeket ágyútűz alá venni. Úgyszintén megtorló intézkedéseket fognak tenni a területeiken levő tisztek és családjaik ellen. A választ a kézbesítéstől számítva, 24 órán belül várják».

Kratochwil ezredes válasza.

Kratochwil ezredes erre a következő választ adta:

«Tudomására hozom, hogy a magyar csapatok részére a fegyverszüneti szerződés értelmében mint demarkációs vonal csak a Maros vonala érvényes. A román csapatok az antanttól csak egyes sztratégiai pontok megszállására kaptak megbizást, nem pedig területek megszállására. Ennélfogva csapataimat vissza nem vonom. Ha a román csapatok a mi csapatainkra lőnének, vagy védtelen községeket lövetnének, akkor mi a román csapatokat szintén lövetni fogjuk. További fejleményekért a felelősség a románokra hárul. Egyben értesítem, hogy a magyar csapatok által megszállott területen a román lakossággal szemben mindennemű erőszakoskodás és fosztogatás a legszigorúbban meg van tiltva és ha ily esetek előfordulnának, a tetteseket a legszigorúbban büntetik. A román parancsnokság által a magyar tiszteknek védtelen családtagjai ellen kilátásba helyezett megtorló intézkedéseit csak a román csapatok által a megszállt területeken már eddig is elkövetett kegyetlenségeik sorozatát fogja növelni és ezekért az egész művelt világ előtt a felelősséget a román parancsnokok fogják viselni. A román parancsnokság átiratát a magyar hadügyminiszter úrnak azon kéréssel terjesztem fel, hogy azt az antant bizottságnak hozza tudomására».

Események március elejétől kezdve.

Lehet, hogy ennek az erélyes hangú válasznak is volt benne része, hogy a románok egyelőre nem nyomultak tovább előre. Hadműveleti szünetük március elejéig tartott, amidőn elhatározták, hogy régi tervük értelmében Szatmárnémetit, Nagykárolyt, Nagyváradot és Aradot megszállják. Ehhez a 7. hadosztály egy dandára és egy tüzér ezrede Nagybányánál, egy ezred és egy tüzérosztály Mármarosszigetnél, egy ezred és egy tüzérosztály Szilágy-Csehnél csoportosult. A 6. hadosztály egy dandára és egy tüzérosztálya Zilah—Zsibó, egy dandár másfél tüzérezreddel Bánffyhunyad—Kolozsvár körletében helyezkedett el. A 2. vadászhadosztály zöme — három gyalogezred egy tüzérezreddel — Zám—Déva—Piskinél, egy ezred egy tüzérosztállyal Brád—Kőrösbányánál összpontosult.

* Ez a kívánság érthetetlen, hiszen a magyarok, mint fentebb láttuk, már úgyis átlag 25—50 km-nyire hátrább állottak még a számukra az Apáthy—Bertnelot-féle egyezmény által kijelölt demarkációs vonalnál is.

Hadászati tartalékul a 2. és 6. hadosztályok közé az 1. vadászhadosztály vonult fel Szászváros—Gyulafehérvár—Nagyenyed—Székelykocsárd területén. (Lásd a *10. számú mellékletet.*)

A románok sikerei nem kis gondot okoztak a hadügyminisztériumnak. Annak 5. osztályában már február 13-án *Srtomfeld* ezredes parancsára egy a románokkal szemben keresztülviendő támadó hadművelet tervét dolgozták ki, amely Szatmárnémetiből kiindulva, Désen át Szászrégen és Kolozsvár felé gravitált volna egyrészt, hogy a székelyekkel és szászokkal az összeköttetés újra felvétessék, másrészt hogy az Erdély északi részében levő románoknak összeköttetése főseregükkel elvágassék. Amde az időközi események folytán ez a terv csak papiroson maradt meg.

Ez történt nagyjában és egyéb semmi különös a román fronton az 1919 év elejétől kezdve március 21-ig, a magyar tanácsköztársaság kikiáltásáig. A részben még szervezés és kiegészítés alatt álló magyar csapatok örültek, ha az ellenség békén hagyja őket; a támadó fellépés, *Stromfeld* fenntebb közölt eszmefuttatásától eltekintve, eszükágában sem volt.

Ferdített és túlzott román helyzetjelentések.

Viszont a románok érdekében állott, úgy feltüntetni a dolgot, hogy a magyarok folyton piszkálják, támadják őket, hogy ezzel mintegy indokolttá tegyék csapatjaiknak nyugati irányban való további előnyomulását dacára annak, hogy az Apáthyval létrejött megállapodás szerint a semleges öv keleti határánál az ő csapatjaiknak is meg kellett volna állaniok. Ezért napi helyzetjelentéseikben minden kicsiséget alaposan kiszinezve és nagyítva kürtöltek világgá, hogy ezáltal is minél jobban útját egyengessék ama soha szünni nem akaró kéréseiknek és követeléseiknek, amelyekkel az antant-ot mindig újabb és újabb engedmények megadására késztették.

Ezzel szemben a leghatározottabban állítjuk, hogy nem felel meg a valóságnak a románoknak az alábbi helyzetjelentéseikben minduntalan megnyilvánuló az az állítása, hogy a magyar csapatok hol itt, hol ott támadó szándékkal átlépték volna a semleges öv nyugati határvonalát. Ha a románok már eddig is oly sokat nem hazudtak volna, ez a kijelentésük szinte érthetetlennek tünnék. *Kratochwil* ezredes jelentése szerint a fentemlített vonal fontosabb pontjai átlag csekély erővel voltak megszállva azért, hogy erőt gyüjtve emberben és anyagban, Erdélyt visszafoglalhassa. Ahol román osztagok a vonalat megközelítették — *mondja Kratochwil* ezredes jelentésében — ott tüzzel utasították vissza. Több helyen tehát apró csatározások voltak. Csapataim

arcvonala védővonal jelleggel birt, 150 kilométer hosszú volt és ezen a hosszú vonalon aránylag gyenge erők voltak alkalmazásban. Ott, ahol a románok próbálkoztak előrejutni, visszautasíttattak.

Ezeket az apróbb csatározásokat a románok helyzetjelentéseikben rettenetesen felfujták. Ezeknek a helyzetjelentéseknek legfontosabbjait a *19. számú mellékletben* találja meg az olvasó. Azok megértését a *20. számú melléklet* lényegesen elősegíti.

Ha a román hadműveleti jelentésekben foglalt eseményeket a fentebbi hiteles adatok alapján összeállított leírással egybevetjük, könnyen rájövünk, hogy az előbbiek mind alárendelt jelentőségű felfujt dolgok, amelyek megítélésénél és elbírálásánál a dolog lényege és kritériuma abban áll, hogy ezek az események, amint ez a *20. számú mellékletből* is világosan kitűnik, kivétel nélkül az Apáthy—Berthelot-féle semleges zóna nyugati határán túl, vagyis oly területeken játszódtak le, ahová román csapatoknak az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény értelmében nem is lett volna szabad eljutniok. Kitűnik továbbá az is, hogy az említett esetekben a tulajdonképeni támadók mindig a románok voltak, mert a fennálló egyesség ellenére ők hatoltak be a semleges zónába, sőt azontúl is jóval előbbre mentek a magyarok által jogosan megszállva tartott s általuk természetesen meg is védett területekre s ők voltak azok, akik a magyar csapatokkal és lakossággal szemben kihivólag és támadólag viselkedtek, pedig e területeken a románoknak a megegyezés értelmében abszolute semmi keresnivalójuk nem volt és ott még mutatkozniok sem lett volna szabad.

Hogy a megegyezésnek ezt a nyilvánvaló megsértését a magyarok birkamódra nem tűrhették és hogy az ellenség felette nagy közelségére való tekintettel legalább saját területükön hébe-hóba járőrmeneteket kellett fenntartaniok, amelyekből a románok által rettenetes bőbeszédűséggel előadott semmitmondó összekoccanások, apróbb csatározások és lövöldözések keletkeztek, szinte magától értetődik, hacsak azt nem akarták, hogy a románok egy szép napon vagy éjjelen meglepőleg rajtuk ütve, teljesen tönkreverjék őket. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezek a járőrök tisztán csak a magyarok fennhatósága alatt maradt vidékeken mozogtak és annyira respektálták a létrejött egyezményt, hogy a kijelölt semleges területre még a lábukat se tették be.

De lássuk a felsorolt eseteket egyenként.

A január 7-iki jelentésben szereplő Zilah jóval a magyarok számára kijelölt semleges övhatáron túl fekszik. És a románok elég merészek, sőt a legnagyobb fokban vigyázatlanok is voltak,

hogy az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény megsértésével nemcsak hogy a semleges zónán keresztül vasúton egyszerűen átrobogtak, hanem útjukat vonaton meggondolatlanul folytatva, úgyszólván belerohantak az ellenség torkába. Ezért valóban meg is érdemelték a jelentésükben bizonyára erősen kiszinezett, de alapjában véve méltán megérdemelt büntetésüket.

Egyébként az egész incidens abból keletkezett, hogy a románok nem tartották be a kiürítés, illetve előnyomulásra vonatkozó megállapodásokat, mint már fentebb is említettük (lásd a 132. oldalon), rajtaütöttek a magyar területen fekvő Zsibóról visszavonuló csapatokon és be nem várva, hogy a Zilahon levő 24/I. magyar zászlóalj elvonuljon, a vonatba épen berakodó magyar csapatokat ők, a románok támadták meg. Hogy a magyarok nem összetett kézzel nézték a vonaton újonnan beérkező román erősítéseket, az szinte magától értetődik.

Kratochwil ezredes erről az esetről ekképen nyilatkozik:

«Abban az időben Erdély területén csak a kolozsvár—nagyváradi vasútvonal biztosító osztagai és egy gyalog osztag, körülbelül 80 fő, Zsibón, Zilahon pedig szintén egy ilyen erejű osztag volt elhelyezve. Midőn a románok a fentjelzett meglepő támadást végrehajtották, a zilahi osztag parancsnoka Zilah városát kiürítette és ebből a célból tárgyalásokat kezdett a Zsibó felől vasúton közeledő román zászlóalj parancsnokával, *Rossiu* őrnaggyal. Megegyeztek abban, hogy a románok egy bizonyos meghatározott óra előtt Zilah városába be nem nyomulhatnak. A zilahi magyar parancsnok biztosító csapatai Cigányinál voltak. Amidőn az oláh parancsnok a kötött egyezményt be nem tartva, néhány órával előbb vasúton Zilah felé közeledett, a Cigányinál levő biztosító osztag parancsnoka a vonatot megállította és a románokat visszavonulásra szólította fel. Mivel az oláhok erre hajlandók nem voltak, összeütközésre került a sor, [mire az oláhok visszavonultak. Az incidens tehát megint az oláhok egyességszegése következtében keletkezett és a magyar osztag parancsnoka teljesen jogosan járt el».

A 32. számú január 11-iki jelentés alighanem téved, mert ezidőtájt magyar részről repülőgépjáratok egyáltalán nem voltak. Az ugyanebben a jelentésben említett Sebesvár és Bánffyhunyad a semleges zóna nyugati határától 35—40 kilométerre fekszik, ott tehát, tisztán a magyarok számára fenntartott területen, a románoknak semmi keresnivalójuk nem volt.

A január 18-iki 39. számú, valamint a január 21-iki 42. számú jelentésben említett Sikárló, Nagybánya és Szinyérváralja között,

tehát a semleges zóna nyugati határa mentén fekszik. Mi jogon jutottak a románok oda? Persze Presanék felfogása szerint a románoknak minden szabad volt, még a kötelező megegyezés lábbaltiprása is; a magyaroknak ellenben még csak mutatkozniok sem lett volna szabad a számukra kijelölt semleges övhatár mentén sem!

A 39. és 40. számú jelentésben említett Nagy- és Kissebes Csucsa közelében, tehát a semleges zónától 50 kilométernyire, magyar területen fekszik, ahová a románok nyomultak elő támadó szándékkal.

Az 58. számú jelentésben szereplő Egeres, Kolozsvár és Bánffyhunyad között, de már szintén a semleges övön kívül, magyar területen fekszik, de maga a jelentés is azt mondja, hogy magyar bandák (értsd alatta a románok erőszakosságaival ellentállni merészkedő, egyébként békés hajlamú lakosságot), tehát nem rendes katonaság szerepelt. Az egész dolog különben nagyon jelentéktelen.

A 60. számú jelentésben említett Várca, Illésfalva, Mutos szintén a semleges övön kívül, a magyarok által jogosan megszállva tartott területen fekszenek. Az ott állítólag szerepelt 200 magyar katona (túlzás!) a Szilágycsehnél álló román tüzérség által szóratott szét. Hogyan, mi jogon jutott ez a tüzérség a semleges zónán túl mintegy 30 kilométerre a magyar területen fekvő Szilágycseh helységbe?!

A 61. számú jelentésben említett Czigányi a Zilahról Nagykároly felé vezető vasúti vonalon az első állomás; ez a pont tehát szintén a semleges övhatár *mögött* fekvő s így a magyarok által jogosan megszállva tartott és védett területen fekszik. A Kolozsvárról Bánffyhunyad felé tartó 24. ezredbeli 3. zászlóalj szintén a számára tiltott semleges zónában és azonkívül magyar területen sétálgat! Kissebes és Nagysebes pedig, mint már említettem, Csucsa tájékán, tehát a semleges övön kívül magyar területen van.

A 62. számú jelentésben említett zilahi egyezségről és annak megszegéséről már fentebb volt szó. Mint tudjuk, Zilahot a 24. ezred I. zászóalja tartotta megszállva. Ezzel az egy zászlóaljjal szemben a románok saját bevallásuk szerint a 15., 16., 26. és 27. ezrednek legalább kilenc zászlóalját és négy üteget léptettek akcióba — hosszú ideig eredménytelenül! Legalább a 62., 63. és 64. számú jelentések háromnapi csatározásról, hogy ne mondjuk, kemény harcokról számolnak be, amelyek alatt a románok kivétel nélkül nemcsak a számukra tiltott semleges övben, hanem jóval

azon túl, a magyarok által jogosan megszállva tartott területen játszották a katonásdit, a nagy hű-hót semmiért! Az előadottakból világosan kitűnik, hogy a fentemlített jelentésekben nagy bőbeszédűséggel előadott események leírása is tendenciózus ferdítésen és nagyításon alapszik.

Siménfalvy százados (jelenleg ezredes), az erdélyi kerületi katonai parancsnokságnál beosztott vezérkari tiszt, erről az esetről következőleg nyilatkozik: «Tény az, hogy 1919 február 22-én egy pár ittas tiszt vezetése alatt egy osztag, a már előzőleg közölt parancs ellenére, Czigányinál az oláh előörsöket megtámadta, mire az összes oláh csapatok Zilah körül megfutamodtak és Zilahot is feladták. Itt azonban tervszerű támadásról szó sem volt. Erősbítések közbe nem léptek és midőn az oláhok a Meszesre visszavonultak, mentek előre előörseink a Zilahot közvetlen környékező magaslatokra. Tény az, hogy az oláhok ezen előörsök ellen több zászlóaljat felvonultattak, nehéz tüzérséget is hoztak alkalmazásba és Zilah városát egy napon át bombázták, mire saját előörseink ismét régi állásaikba mentek vissza. Ez alkalommal tervszerű támadásról annál kevésbbé lehetett szó, mert Haraklántól Kásapatakig (30 kilométer) két gyenge zászlóaljnak előörsei állottak, melynek legközelebbi tartaléka egy Margittán elhelyezett gyenge zászlóalj volt».

Miután ez az incidens a hadosztályparancsnokság határozott tilalma ellenére keletkezett, minthogy ez minden támadó vállalkozást szigorúan betiltott, e vállalkozás vezetői ellen a hadosztályparancsnokság hadbírói vizsgálatot rendelt el.

Kratochwil ezredes pedig ezeket mondja az esetről: «A Zilah előtti védőállásomban beilleszkedett a *Gyurocsik* őrnagy parancsnoksága alatt levő, többnyire Zilah és környékéről származó nemzetőrosztagai. Gyurocsik őrnagy családja, valamint több tiszt felesége ez időben, amidőn a románok Zilahot megszállva tartották, Zilahon voltak; Gyurocsik őrnagy a fentemlített fenyegetéstől érzékenyen [találva, minden bejelentés nélkül, február 22-én egy rajtaütést hajtott végre és Zilahról kimentette feleségét, gyermekeit és a többi tiszti családokat és [azután visszavonult. A románok erre bosszúból a várost ágyútűz alá vették és a lakosságon igen szigorú megtorló intézkedéseket hajtottak végre, pedig a lakosság minden tekintetben ártatlan volt».

Trousson ezredes missziója.

Ezt az esetet *Kratochwil* ezredes Franchet d'Espérey vezérkari főnökének, *Trousson* ezredesnek is tudomására hozta, ki március első napjaiban Csucsánál azért kelt át a magyar kormány engedélyével a magyar csapatok vonalán, hogy a helyzetről

tájékozódjék. Kiséretében — irja *Kratochwil* ezredes jelentésében — volt egy román törzstiszt. Kérdésére, hogy a román törzstiszt továbbra is mellette maradhat-e, ezt megtagadtam és egy franciául tudó magyar összekötő tisztet osztottam be hozzá, a románt pedig azonnal visszaküldtem. Trousson ezredessel Nagyváradra mentünk, ahol *gróf Széchényi* püspök úrnál szállásoltam el. Jövetelének célja előttem még ismeretlen volt. Másnap a városházára mentünk, ahol kiderült, hogy jöveteléről az oláh lakosság már értesülve volt. Egy tervszerüen toborzott oláh csoport várta, kb. 28-án, és ezek sérelmeiket, amelyek állítólag megtörténtek volna, előadták. Amikor kihallgatásukat befejezte, Trousson ezredes azon kérdéssel fordult hozzám, «mit szól hozzá, ezredes úr?» — Erre a következőket válaszoltam: «Holnap Debrecenben számos Erdélyből menekült és megkínzott magyart vezetek elő, ebből látni fogja a tiszta képet. Különben az erdélyi magyarok és oláhok évszázadok óta békében éltek egymás mellett és élhettek volna továbbra is, azonban lelketlen agitátorok és téves úton haladó fanatizált emberek, de főképen az, hogy az antant épen az oláh csapatokat bizta meg Erdély megszállásával, — teljesen felborította a helyzetet. Én e tekintetben Elsass-Lotharingiára utalok, mint hasonló példára. Ezredes úr Erdélyben a helyzetről tiszta képet nem kaphatott, mert a magyarok román terror alatt állanak, a magyarokat kémek figyelik és ha valamelyik Önhöz panaszra menne, akkor az távozása után botbüntetésben vagy bebörtönözésben részesülne!

Másnap Trousson ezredessel Debrecenbe érkeztem és felvittem a városházára, ahol már előzőleg távirati felkérésemre az erdélyi menekültek egy része várta megjelenésünket. *Dr. Darkó* egyetemi tanár, a debreceni székely tanács nevében francia nyelven üdvözölte Trousson ezredest és a magyar sérelmekről egy francia szövegű memoiret nyujtott át. Trousson ezredes a számos menekültek közül épen annyit választott ki, mint amennyi oláh Nagyváradon jelentkezett. Azoknak sérelmeit meghallgatta és róluk magának jegyzetet készített, azzal az igérettel, hogy a francia főparancsnokság elé fogja terjeszteni. Az egyik megmutatta sebeit, amelyeket a botbüntetés okozott, a másik egy magyaron elkövetett gyilkosságot igazolt, továbbá rablásokról, botbüntetésekről, megbecstelenítésekről volt szó, vagy pedig — mint ahogy az egyik magyar előadta — hogy a román katonák a Zilahon járó-kelőket — mint ahogy őt is — megállították, a puskacsövet szájukba dugták, így töltötték fegyvereiket élesre s időközben pénzüket, értéktárgyaikat elrabolták.

A következő napon Trousson ezredes irodámban átnyujtott egy ujjnyi vastag naplószerű jegyzőkönyvet; belétekintve láttam, hogy a románok minden puska és ágyúlövést, amely a védővonalomon történt, nap és óra megjelölése mellett, feljegyeztek. Erre ezt a román naplót Trousson ezredesnek visszaadtam azon válasszal: «Kérem Ezredes úr, hogy jövök én ahhoz, hogy igazolásra szólítanak fel, mert a csucsa-mármarosszigeti vonalon jogosan védem hazámat a románok jogtalan támadásaival szemben? Mi jogon vannak tulajdonképen a román csapatok a magyar Alföld közelében?» Erre Trousson azt válaszolta: «A gyulafehérvári határozat alapján!» Erre én azt kérdeztem: «Hát a kolozsvári nemzetgyülés és a marosvásárhelyi magyar-székely határozat nem számit semmit?» Erre ő ezt válaszolta: «Erről nem tudok semmit! Szerezzen meg nekem egy ilyen határozatot». Mivel ezek a határozatok kéznél nem voltak és a debreceni ujságok szerkesztőségeiben sem voltak kaphatók, Budapestre sürgönyöztem úgy a székely nemzeti tanácsnak, mint a hadügyminiszternek, hogy ha Trousson Budapestre jön, azonnal kézbesitsék neki e fontos erdélyi magyar gyülések határozatait. Ahogy értesültem, ez meg is történt. Trousson ezredes, aki a keleti hadsereg parancsnokától azzal lett megbizva, hogy a helyszinen a helyzetről tájékozódjék és azután jelentést tegyen, misszióját befejezni nem tudta, mert, ahogy ő sajátkezű levelében irta, a Conseil Suprème már döntött, mielőtt Trousson ezredes jelentését előadhatta volna.

Troussonnak Kratochwil ezredeshez intézett levele következőleg hangzott: «Budapest, március 10. Ezredes úr! Néhány óra mulva elhagyom Budapestet és nem akarok elutazni anélkül, hogy Önnek az utazásom folyamán tanusított szeretetreméltóságát megköszönném. Itt szállingó hirek és egy Párisból visszatérő tiszttel folytatott beszélgetés szerint a Békebizottság már döntött az alkalmazandó ideiglenes szétválasztásról, hogy a magyarok és románok közötti nehézségek megszünjenek. Ezek egyelőre csak hirek, de ha igazak, ebből az következnék, hogy az én hosszas kivizsgálásom hasztalan volt, mivel a szétválasztás már előbb megtörtént. Kérem ne tegyen engem felelőssé azért, amit a bizottság elhatározott és fogadja, Ezredes úr, legjobb érzéseim kifejezését. Trousson s. k».

E levélből elég világosan kitünik, hogy *Trousson* ezredes mennyire gêneben volt a történtek miatt. Az egész kivizsgálási eset egyszerű komédiává zsugorodott össze, mivel Párisban elvben a döntést a románok javára már *Trousson* kiküldetése előtt meghozták volt. Valóban égbekiáltóan szomorú, hogy a béke-

konferencia nemes urai egy egész nemzet sorsa fölött az elrendelt vizsgálat eredményének bevárása nélkül ily könnyedén és könnyelműen itélkezni képesek voltak.

A 63. számú jelentésben említett Jegeristye Csucsa környékén, a 64. és 65. számúban említett helységek pedig szintén mind az övön kívül, magyar területen fekszenek. Ugyanez áll az összes többi jelentésekben említett helységekre is.

Hogy a 74. számú jelentésben említett lelei eset valójában hogyan játszódott le, arra nézve lásd a *14. számú melléklet* 10. számú atrocitását.

Hogy Zilah elfoglalása után a románok hogyan viselkedtek, arról élő tanuságot tesznek a *14. számú mellékletben* 5., 9. és 10. szám alatt felvett kegyetlenkedések. Vagy ha még ezeknél is szavahihetőbb dokumentum kell, ott van *Kratochwil* ezredesnek a *16. számú mellékletben* foglalt, szószerint közölt, *Berthelot* tábornokhoz intézett levele, amely hű tükrét mutatja a magyarok eljárása miatt folyton panaszkodó és jajveszékelő románoknak minden emberi jogot valóban lábbaltipró, hallatlanul durva és erőszakos eljárását, amiről különben a legszebb dicshimnuszokat *dr. Benkő Géza*, Zilah volt helyettes polgármestere zengi el az ugyancsak a *14. számú mellékletben* 103. szám alatt foglalt jelentésében.

Tilly ezredesnek a magyar páncélvonatok mindennapi alkalmazására vonatkozó jelentése legalább is túlzottnak látszik. Megjegyezzük azonban, hogy azoknak a hadi jogszokások keretén belül való használata ellen senki sem emelhetett kifogást. Hogy a magyarok őket kizárólag a lakosság megfélemlítésére és terorizálására használták volna fel, az csak már jó előre kieszelt mese volt, amelynek révén a románok és azok jó barátai egyáltalában ki akarták azokat küszöbölni, nehogy a magyarok oly fegyvernem felett rendelkezzenek, amely nekik túlsúlyt biztosít az ilyennel nem rendelkező románokkal szemben az általuk legközelebb megindítandó hadműveletek alkalmával.

Presan tábornok további akcióinak kája.

Most pedig *Presan* tábornok tevékenységével kell kissé behatóbban foglalkoznunk, de nem a hadműveletek terén, ahová igazság szerint tulajdonképeni hivatása egész lényét lekötötte volna, hanem a szorosan vett hatáskörén kívül eső politikai és diplomáciai fondorlatok, a különféle pletykák és rágalmazások birodalmában, ahol ő úgylátszik felette otthoniasnak érezte magát s amely dolgokkal a nevezett tábornok úgylátszik előszeretettel foglalkozott. Ez újabb furfangos, ravasz és a legnagyobb mértékben szerénytelen, sőt bizonyos tekintetben fennhéjázó fejtegeté-

seinek minden sorából kilátszik a lóláb és csak azon csodálkozhatunk, hogy az antant vezető emberei ennek dacára nem tudtak vagy nem akartak a szitán átlátni.

«1667. számú sürgöny. Nagy főhadiszállás 1919 január 6-án. A miniszterek tanácsának elnökségéhez, továbbá a francia főparancsnokságnak, Grisilly, Ballara és Peano tábornokoknak, Yates ezredesnek.

A szövetségesek és Ausztria-Magyarország között a Villa Giustiban és Belgrádban aláírt konvenciók tanulmányozásából az alábbiak következnek:

1. Az Ausztria-Magyarország és a szövetségesek között kötött és a Villa Giustiban aláírt fegyverszüneti egyezményben egyetlen fejezet nincsen, amely ránk vonatkoznék.

Ezen egyezmény által a demarkációs vonal akként állapíttatott meg, hogy meddig nyomulhatnak elő az olasz csapatok és amely mögé az osztrák-magyar csapatoknak vissza kell húzódniok.

Ez a vonal az olaszok által visszakövetelt összes területeket meghagyja nekik.

Ezt az egyezményt alapul elfogadva, ugyanazok a kiküldöttek két katonai konvenciót irtak alá, mindkettőt a Villa Giustiban, melyek mindegyike csak a fegyverszüneti egyezmény által formulázott elvek gyakorlati alkalmazásának módját szabályozzák.

2. Mialatt ezeknek a konvencióknak végrehajtása megkezdődött, közbejött egy új katonai konvenció, amely november 13-án iratott alá Belgrádban, *csakis Magyarország* és a szövetségesek által, ők maguk is csak Henrys tábornok és Misics vojvoda által képviselve.

E konvenció első fejezetében *egy új klauzula jelenik meg, meghatározván a demarkációs vonalat, amely mögé a magyar csapatoknak vissza kell vonulniok.*

Ha térképen megvizsgáljuk az e demarkációs vonal által teremtett helyzetet, megállapíthatjuk, hogy egyrészről a szerbek nemzeti követelései teljesen ki vannak elégítve, más részről, *hogy a román területek két részre vannak vágva egy kevésbbé természetes vonal által, mely sem az etnikai, földrajzi és gazdasági követelményeknek, sem ama jogoknak nem felel meg, amelyeket a szövetségesek nekünk a korábbi szerződések által biztosítottak.*

Dacára annak, hogy mi ép olyannyira vagyunk érdekelve e kérdés által, mint a szerbek, a belgrádi szerződés csak Magyarország és egyrészről a szerbek, képviselve Misics vojvoda által

és másrészt a szövetségesek között, képviselve Henrys tábornok által, beszéltetett meg, állapíttatott meg és iratott alá anélkül, hogy bennünket oda meghívtak vagy véleményünket meghallgatták volna.

Ha a Villa Giustiban és Belgrádban kötött két konvenció által megállapított demarkációs vonalakat összehasonlítjuk, konstatálhatjuk, hogy az olaszok és szerbek* máris az általuk az exmonarchiából követelt összes területek birtokában vannak, míg reánk nézve a helyzet felette fájdalmas és igazságtalan: legnagyobbrészt románok által lakott terjedelmes területek még továbbra is magyar fennhatóság alatt állanak.

Azt hiszem, helyénvaló, hogy protestáljunk e tény ellen, mivel ép úgy ama áldozatok, amelyeket a háború alkalmából a nép és hadsereg egyetértelműleg hozott, mint az ezen áldozatok által általunk a szövetségeseknek tett szolgálatok jogot adnak nekünk arra, hogy legalább is oly módon elégíttessünk ki, mint a többi népek. *Presan* s. k. tábornok, a hadsereg vezérkari főnöke.»

Ez tehát már nem kérés, hanem követelés, fenyegetés számba ment. És a nagy urak mit tehettek erre? Meghunyászkodtak és megengedték, hogy a románok mindig többet és többet zsaroljanak ki belőlük a mi szegény szerencsétlen országunk rovására!

De azért még sem ment túlságos könnyen és gyorsan a dolog. Ezért *Presan* tábornok türelmét vesztve, 1919 január 12-én 1896. szám alatt a következő sürgönyt menesztette *Bratianu* román miniszterelnökhöz, amelyet másolatban a francia, angol, amerikai és olasz katonai attaséknak, illetve missziónak is elküldött:

«Erdély ama területein, amelyeket a román csapatok még nem foglaltak el, a terror mindjobban és jobban terjed. Napról-napra kétségbeesett táviratokat kapok, amelyekben az egész lakosság és a kulturális társaságok, fajra és vallásra való tekintet nélkül, segítségünkért esedeznek.

A magyarok ügynökök közvetítésével terjesztik a kommunista eszméket és egész intelligenciájuk (tous leurs nobles) részt vesz e mozgalmakban. A románlakta vidékeken a raktárakat, élelmiszereket, valamint a lakosság mindenét elviszik.

* Itt persze *Presan* úr megfeledkezik, avagy dehogy, *szándékosan hallgat* a csehekről, akiknek tulajdonképen egyik fegyverszüneti egyezmény sem juttatott semmit s így ők még a románoknál is rosszabbul jártak, persze csak ideig-óráig, mert hiszen tudjuk, miszerint Vyx alezredesnek fentebb közölt két átirata már nekik is jókora koncot biztosított Magyarország testéből.

Terrorizálva és az éhség veszedelme által fenyegetve, ez a lakosság már egészen elvesztette bizalmát vezetőihez és elhagyatottnak és elárultnak érzi magát.

D'Espérey és Berthelot tábornokok teljesen ismervén ezt az állapotot, elrendelték, hogy ezek a területek francia csapatok által megszállassanak, ez a művelet azonban eddig, sajnos, nem volt végrehajtható.

Szolgáljon tudomásul, hogy a veszély napról-napra növekszik, mert az anarchia egyrészt rendszeresen táplálva a környék elszegényedése, másrészt a magyar ügynökök kommunista propagandája által, gyorsan terjed.

Ha valami forradalmi mozgalom találna kitörni, hadseregünkre hárulna az a szomorú feladat, hogy saját testvéreink ellen véres megtorlásokat hajtson végre.

Ez a magyarok kitűzött célja és bizonyára nem érdeke a szövetségeseknek, hogy ellenségeink játékát űzzék.

Feltétlenül szükséges, hogy a szövetségesek versaillesi legfőbb haditanácsa, mely jelenleg a spaai fegyverszüneti egyezmény módosítását tanulmányozza, egyúttal határozza el a belgrádi katonai egyezmény első fejezetének módosítását is, hogy a demarkációs vonal akként állapittassék meg, hogy a román lakosság biztonságba helyeztessék és hogy annak területein, ugyanazon a címen mint a már megszállottak, lehetőleg a fegyverszüneti szerződés által garantált előnyöket élvezzenek. *Presan* s. k. tábornok a hadsereg vezérkari főnöke».

Hogy egy oly felelősségteljes állásban levő ember, mint a hadsereg vezérkari főnöke, hogyan ragadtathatta el magát annyira, hogy egy felette fontos, majdnem az egész művelt világ itélőszéke elé kerülő és súlyos következményekkel járó aktában ennyi és ily szörnyű valótlanságokat, tulzásokat és ferditéseket hordjon össze, szinte megfoghatlan dolog. Szeretnők legalább most utólag azokat a kétségbeesett táviratokat látni, amelyeket azok az állitólagos *magyar* kulturális egyesületek és egyének — mert Presan szerint fajra való tekintet nélkül fordultak hozzá nap-nap mellett a panaszosok — őhozzá intéztek; hadd ismerjük meg szemtől-szembe e derék honfitársainkat; legyünk végre tisztában, hogy kinek mivel tartozunk. De bizonyos vagyok benne, hogy *Presan* tábornok igazi magyar embertől származó ily tartalmú táviratot aligha tudna akár nekünk, akár egy közösen választott bíróságnak bemutatni.

Aljas rágalom, hogy akár Erdély, akár Magyarország bármely legkisebb zugának pláne «egész» magyar intelligenciája

kommunista eszméket terjesztett volna. Hiszen tudjuk, hogy ép az intelligencia és a józan, okos magyar földmívesnép volt az, amely elejétől végig utálattal fordult el ettől a hozzánk Oroszországból néhány aljas gazember által behurcolt mételytől.

Hogy a lakosság kifosztása és terrorizálása szintén csak kitalált mese, azt már előbb hangsúlyoztuk s így a *Presan* tábornok által felhozott összes indokok, amelyekkel a belgrádi fegyverszüneti szerződés első fejezetének egyoldalú felbontását ki akarja erőszakolni, hamisaknak és alaptalanoknak deklarálhatók és felette sajnálatos dolog, hogy az akkori legfelsőbb aeropág ezeknek a förmedvényeknek hitelt ad, anélkül, hogy az ellenünk felhozott vádak alaposságáról előzetesen meggyőződést szerzett volna, egyszerűen még jobban ránk szabadította ellenségeinknek ezt a legvadabb, legönzőbb és legtelhetetlenebb képviselőjét.

A románok hajszája ellenünk a francia sajtóban.

Amde a társult nagyhatalmak *Presan* előterjesztésének sem ültek fel azonnal, miért is a román intéző körök, hogy a kérdést folyton napirenden tartsák és Clémenceauék döntését a maguk javára biztosítsák, főkép a párisi sajtóban a legképtelenebb rágalmakat terjesztették rólunk, kivált akkor, amikor február közepe táján a párisi békekonferencia tagjai a sok vexációnak többé ellentállni nem tudván, elhatározták, hogy mérlegelés tárgyává teszik Romániának a belgrádi fegyverszüneti szerződés megváltoztatására vonatkozólag előterjesztett kérelmét.

A sok tendenciózus ujságcikk közül néhányat a *21. sz. mellékletben* talál meg az olvasó.

Ime, így írtak azok, akiknek keze a 14. mellékletben leírt események tanusága szerint jobban csepegett a vértől, mint Afrika bármely legvadabb törzsei és még azt merik hozzátenni, hogy állításaikat bizonyítani is készek. Elő tehát azokkal a bizonyítékokkal, mi nem félünk tőlük, mert biztosan tudjuk, hogy azok nincsenek is meg. Ellenben az egész művelt világ a különböző memorandumok és memoireok révén most már annyira ismeri a románoknak vad kegyetlenséggel elkövetett durva embertelenségeit, hogy azokat immár hosszasabban bizonyítani sem kell.

A vasúti anyag tömeges elszállításának vádja

Egy másik, szintén ismételten felhozott vád a vasúti anyagnak meg nem engedett tömeges elszállítására vonatkozik. A román államvasutak igazgatósága erre nézve február 21-én 2.076. sz. jelentésében többek között azt mondja, hogy a magyarok a belgrádi fegyverszüneti szerződés 4. fejezete ellenére csak kevés és rossz állapotban levő vasúti anyagot hagytak vissza. «A visszahagyott vagonok száma — mondja a jelentés — nem éri el a

9000-et, holott a vasúti hálózat kiterjedése legalább 19.000-et követelne.» A vagonok legnagyobb része a jelentés szerint nyitott és valamennyi fajtából a magyarok a legrosszabbakat hagyták hátra. A visszahagyott gépek számát a jelentés 330-ra, egy későbbi jelentés 367-re teszi, de hozzáfűzi, hogy ezek is rossz állapotban és nagyrészt üzemen kívül levők.

Hogy a vasuti anyag tömeges visszavétele a magyarok által szintén nem felel meg a valóságnak, arról már fenntebb volt alkalmunk szólani.

Az antant megváltoztatja a belgrádi fegyverszüneti szerződés 1. fejezetét.

Ily körülmények között felette sajnálatos ténynek kell deklarálnunk, hogy a háború legfelsőbb tanácsa Presanék rágalmainak hitelt adva, Párisban február 23-án illetve 26-án, tartott ülésében elhatározta, hogy helyt ad a románok kérésének és megváltoztatja a belgrádi fegyverszüneti szerződés első fejezetét.

Nem kell hosszasan bizonyítanunk, hogy ez az eljárás, amely a két fél között létrejött megállapodásnak egyik legfontosabb határozatát egyoldalúlag és önkényűleg megváltoztatja, sem jogosnak, sem igazságosnak nem mondható. De sajnos, «Macht geht vor Recht» tartja a német példabeszéd és ezt az elvet alkalmazták a jelen esetben is.

A békekonferencia döntéséről az állandóan Párisban tartózkodó *Dimitrescu* ezredes február 26-án azon melegében sürgönyileg értesítette a bukaresti főhadiszállást. Hivatalos formában ellenben csak március 7-én vették a románok az erre vonatkozó örömhírt a 22. *számú mellékletben* foglalt értesítés révén.

Vyx alezredes március 20-iki jegyzéke.

A magyar kormány csak március 20-án vette kézhez *Vyx* alezredes útján a békekonferincia határozatát, amelyet a nevezett alezredes d. e. 11 órakor a Politikai Hiradó szerint annak *szóbeli* hangsúlyozásával nyujtott át *Károlyinak*, hogy a jegyzékben foglalt újabb demarkációs vonalat nem tekintik többé fegyverszüneti választóvonalnak, hanem politikai határnak.

Később, mint alább látni fogjuk, kiderült, hogy a dolgoknak ilyetén való beállítása misztifikáción alapult.

Vyx alezredes jegyzékét a *23. számú melléklet* tartalmazza.

A jegyzék átvétele után Károlyi március 20-án d. u. 5 órára minisztertanácsot hivott egybe, amely a kormány lemondásával végződött.

Károlyi válasza Vyx jegyzékére.

Vyx alezredes jegyzékére *Károlyi* még aznap válaszolt, ahogyan az ugyancsak a *23. számú mellékletből* kivehető.

A békekonferencia eme határozata Magyarországon rettenetes következményeket vont maga után.

Aproletár-

Károlyi Mihály a jegyzékben foglaltakat ürügyül felhasználva,

diktatúra kikiáltása

a hatalmat a legszélsőségesebb elemek kezébe játszotta át, ami március 21-én a proletárdiktatura kikiáltását vonta maga után.

Berthelot tbk. március 20-iki jegyzéke

Március 20-án *Berthelot* tábornoknak is akadt újabb mondanivalója *Presan* tábornok részére, amint az a *24. számú mellékletből* kivehető.

Presan tbk-hoz.

Ez utasítás vétele után *Presan* tábornok még aznap, március 20-án 3056 sz. alatt a *25. számú mellékletben* foglalt táviratot

Presan tbk. március 20-iki rendelkezése.

küldte az erdélyi csapatok parancsnokságának.

Az ukránok betörése.

Az *ukránok* hamarosan követték a románok és csehek példáját. Arra a hirre, hogy december végén a csehek már Kassa, a románok pedig Dés körül vannak, egy ukrán ezred egy üteggel január 7-én Kőrösmezőt szállotta meg, hogy onnan tovább folytassa útját Mármarossziget felé. Egy zászlóalj a Vereckei szoroson át Munkács felé nyomult elő.

Január 16-án az ukránok megszállották Mármarosszigetet és egy századot a románok elé Nagybánya felé toltak előre, de ezt a románok visszaszorították. Ugyane napon Munkácsot is megszállották az ukránok és Bátyura és Csapra vasúton egy-egy századot toltak előre.

Az ukránok előnyomulására való tekintettel a 39. hadosztályparancsnokság január 16-án a *26. számú mellékletben* foglalt rendeletet adta ki a munkácsi katonai állomásparancsnokságnak.

Az ukrán megszállás azonban nem volt hosszúéletű.

A megszállás folytán keletkezett néphangulat fenyegető volta miatt és értesülvén, hogy az ukrán főerő a románok elől Mármarosszigetről Kőrösmezőre visszavonult, az ukrán zászlóalj Csapról és Munkácsról január 19-én vasúton eltávozott Lavocznéra, január 26-án pedig innen Stryjbe. Erre Munkácsra újból a 11. gyalogezred vonult be.

Január 17-én Mármarosszigetre, mint már fenntebb említettük, a románok vonultak be és az ott talált volt 85. közös gyalogezredbeli katonákat, akik az ukránokhoz csatlakoztak, elfogták, az ukrán csapatoknak ellenben sikerült elmenekülniök. Ezekről a 39. hadosztály parancsnoksága azt jelentette, hogy körükben «nagy fejetlenség uralkodik; az ukrán katonák bevonulni nem akarnak, szöknek».

A fentiek szerint az ukrán csapatok végkép elhagyták az országot.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet.

József királyi herceg proklamációja.

A Nemzethez! Őfelsége koronás királyunk azzal bízott meg, hogy válságos közviszonyaink oly megoldását hozzam létre, amely a nemzet egyetértésével necsak biztosítsa, hanem életbe is léptesse hazánk teljes önállóságát és függetlenségét.

Nagy és elhatározó lépés ez, mert *külügyi vonatkozásainknak haderőnk önállóbbá tételének és általában az igazgatás minden ágának független berendezését* a kor szabadelvű irányának s a széles néprétegek érdekeinek megfelelően kell valóra váltanunk.

A béke azonnali elérése mellett annak jövendőre való biztosításáért a népek nemzetközi nagy szövetségének megkötése uralja törekvéseinket.

Állami területünk épségének s egységének megóvása s annak a veszedelemnek elhárítása, mely a béke megkötéséig is fenyeget bennünket, azt a feladatot szabja elém, hogy *az összes nemzeti erőket egyesítve,* a közérzületnek azt az összeforrását keltsem fel, mely egyedül vezethet célunk eléréséhez.

Bizalommal fordulok ezért a nemzet minden hű fiához, *hogy segítse elő ennek a célnak elérését* s félretéve minden ellentétes, minden személyes érdeket, *óvja meg az ország törvényes rendjét,* szegődjék higgadtsággal, komolysággal s önzetlen odaadással a nemzet nagy ügyének szolgálatába.

Az erők egyesítése megérleli az összetartás gyümölcseit, *hazánk épségében megóvandó önállóságát és függetlenségét, a társadalom rendjét és korszerű berendezését,* a béke áldásait és jövő fejlődésünk biztosítékait.

Hazafias érzületem egész melegével kérem e nehéz és sürgős feladatomhoz a nemzet támogatását.

Budapesten, 1918. évi október hó 28-án.

József kir. herceg.

2. számú melléklet.

Károly király hadsereg- és hajóhadparancsa.

Katonák! Közeledik az a nap, amelyen hazatérhettek és amely meghozza a békét. Azok a kötelességek, amelyeket addig még teljesítenetek kell, rendkívül nehezek; *katonai erényeitektől, belátástoktól és áldozatkészségtektől ma még inkább függ a monarchia valamennyi népének jövője* kivétel és különbség nélkül, mint eddig. Számtalan csatában kipróbált férfias fegyelmezettségtek, hűségetek és az a szigorú engedelmesség, amely páratlanul dicsőséges tettekre képesített benneteket, továbbra is az a szikla marad, amelyen minden támadásnak és minden hullámverésnek meg kell törnie. *Napjaink tele vannak komoly zavarokkal. Ezeknek nem szabad a hadseregre és a haditengerészetre átterjedniök.* Katonák! Világosak és egyszerűek a kötelességeitek, mint az az eskü, melyet a Mindenható előtt letettetek. Ezt nem szabad sem megingatni, sem magyarázni. Hadierőmben megtalálta a monarchia valamennyi népe egyforma otthonát, ezért volt képes oly nagy tettek végrehajtására. Ahogyan a háborút megkezdte, úgy fog kikerülni a mostani veszedelmekből is: nyugodtan és céltudatosan, becsülettel és hűségesen, valamennyi népünk üdvösségére!

Isten áldása legyen veletek!

Reichenau, 1918. október 23.

Károly s. k.

3. számú melléklet.

A Nemzeti Tanács proklamációja.

Katonák! Zágráb város katonai parancsnoka, Snjarics gyalogsági tábornok és Mihaljevics táborszernagy, kerületi parancsnok, napiparancsot adtak ki. Ebben kijelentik, hogy az egész délszláv haderő, a megszünt közös hadseregnek és a horvát honvédségnek összes csapatai a délszláv Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsájtják magukat és a délszláv Nemzeti Tanácsot ismerik el a törvényes kormánynak. Az eddigi kormány és az eddigi hatóságok átadták az egész hatalmat a hadsereg által is elismert Nemzeti Tanácsnak.

Prága város katonai parancsnoka, Kesztranek táborszernagy október 28-án az egész csehországi katonai hatalmat a cseh-szlovák Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsájtotta. Az eddigi kormányhatóságok erre elhagyták eddigi helyüket és a kormányhatalmat a Nemzeti Tanács vette át.

Miért tilos az Budapesten, ami megengedett dolog Prágában, Zágrábban? Hát a magyar nemzet még most is az utolsó nép maradjon?

Magyarország határai védtelenek. A magyar csapatokat nem a határra küldik, hogy őrt álljanak addig, amíg a békét meg tudjuk kötni és a rögtönös fegyverszünetet elérjük, hanem idehozzák Budapestre, hogy a Magyar Nemzei Tanácsot, mely rögtönös békét, teljes függetlenséget, önálló magyar hadsereget, magyar külügyet, népuralmat és szociális igazságot akar a dolgozó és szenvedő tömegeknek, a mindenfajta szegénységnek, letörje és mozgalmát vérbe fojtsa.

Katonák, szégyen és gyalázat, hogy amikor körülöttünk minden nemzet egységesen harcol szabadságáért, önállóságáért, a népjogokért és a békéért, Magyarországon még mindig azok a bécsi cselédek és háborús uszítók parancsolnak, akik benneteket, katonákat, arra akarnak felhasználni, hogy vérbe fojtsák veletek a Magyar Nemzeti Tanácsnak azt a mozgalmát, amely nektek is azonnali fegyverszünetet, jogot, kenyeret, szabadságot akar kivívni.

Katonák, a közös hadsereg megszünt, az osztrák-magyar monarchia megszünt, ti annak a független és demokratikus Magyarországnak vagytok katonái, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács képvisel. A délszlávoknál, a cseh-tótoknál egyetlen csepp vért nem ontottak a nemzeti függetlenségért és népuralomért, mert a katonaság a Nemzeti Tanács mellé állott. Katonák, ezt a példát kell nektek is követnetek! Őrizzétek meg a mulhatatlanul szükséges katonai fegyelmet és rendet, mert a Magyar Nemzeti Tanács nem polgárháborút és felfordulást akar, hanem azt, hogy a fegyveres és fegyvertelen népnek egész szervezett és fegyelmezett ereje· alapján polgárháború és vérontás nélkül kerüljön a hatalom a Magyar Nemzeti Tanácsnak, mint az egész nemzet és nép törekvései letéteményeseinek kezébe!

Katonák, a fegyelem megbontása nélkül szervezkedjetek, válasszatok megbizottakat, akik útján a Magyar Nemzeti Tanáccsal érintkeztek és követeljétek, hogy az egész haderő ismerje el a Magyar Nemzeti Tanácsot az ország jogos és törvényes képviseletének.

Katonák, ne ontsátok polgártársaitok vérét. Ne használjátok fegyvereteket, ha kiküldenek benneteket azért, hogy a független Magyarországért, népuralomért és azonnali fegyverszünetért harcoló testvéreitek mozgalmát vérbe fojtsátok!

Katonák, ne lőjjetek testvéreitekre, anyáitokra, ne ontsatok Budapest utcáin vért! A ti helyetek nem a régi rendszer, a Tiszák és Andrássyk (a bécsi lakájok és népellenségek) oldalán van, hanem a miénken! Legyetek a Magyar Nemzeti Tanács katonái!

Katonák, a Magyar Nemzeti Tanács a nemzetek s népek önrendelkező joga alapján áll. Megadja ezt a jogot minden népnek, hogy megkövetelhesse a magyar nép számára is! Külföldön, Csehországban, Ukrajnában magyarországi csapatokat akarnak felhasználni arra, hogy az ottani népek szabadságmozgalmait letiporják és vérbe fojtsák! Magyar katonák, ne legyetek a szabadság hóhérai, a nemzeti függetlenség porkolábjai. A magyar nép testvéri egyetértésben akar élni a szabadság és nemzeti függetlenség kölcsönös elismerése alapján valamennyi néppel.

Katonák, tartsatok fegyelmet! Szervezkedjetek! Provokálásoknak be ne ugorjatok! Várjátok a Magyar Nemzeti Tanács parancsait!

4. számú melléklet.

Linder hadügyminiszter 1918. november 2-iki proklamációja.

Katonák! Több mint négy évi dicsőséges küzdelem után Magyarország válságos helyzete és az új világnézet, mely megdönti az erőszak uralmát és a népek békés szövetségét akarja, a felelős magyar kormányt arra az elhatározásra késztette, hogy a *további harcot az összes harctereken beszüntesse.*

A magyar kormány elhatározásából a rendelkezéseket erre egyidejűleg megtettem.

Nem vagytok legyőzöttek! Emelt fővel, férfias öntudattal kövessétek a parancsot. *Nehéz küzdelmetek nem volt haszontalan, mert meghozta az emberiség legszebb diadalát.* Véretekkel és kitartástokkal váltottátok meg Magyarországot, fiaitok- és unokáitokat egy jövő háború borzalmaitól.

Meghoztátok az áhitozó emberiség legszebb álmát: a világbékét. A jelen és jövő nemzedék hálája lesz kiérdemelt jutalmatok.

A magyar kormány tudja kötelességét és gondoskodni fog, hogy benneteket *munkával, élelemmel és ruhával várjon, hogy a visszatérés után ki-ki folytathassa becsületes, békés munkás életét és hogy elfeledtesse veletek hosszú szenvedésteket.*

Hogy ez az átmenet a mai viszonyokból a nyugodt, békés életre biztosítva legyen, katonatanácsokat és nemzetőrséget szervezünk, amely őrködni fog a belrend fölött, hogy végre átvehesse mindnyájunk felett kiengesztelő uralmát az „Örök béke".

5. számú melléklet.

A belgrádi fegyverszüneti szerződés.

I. A magyar kormány visszavonja összes csapatait azon vonaltól északra, melynek határai a Nagyszamos felső folyása, Beszterce, Marosvásárhely, a Maros folyónak a Tiszába való torkolata, Szabadka, Baja, Pécs, amely helyeket nem tarthatnak megszállva magyar csapatok, a Dráva folyása egészen a szlovén-horvát határig. (Lásd a *10. számú mellékletet.*) A kiürítés nyolc napon belül befejezendő. A szövetségesek teljes joggal megszállják a kiürített területet oly feltételek mellett, amelyeket a szövetséges seregek főparancsnoka fog megszabni. A polgári igazgatás a kiürített területen a jelenlegi kormány kezében marad. A kiürített zónában egyedül a rend fenntartására szükséges rendőri és csendőri erők maradhatnak meg, valamint azon erők, melyek a vasúti vonalak biztonságát vannak hivatva szolgálni.

II. A magyar hadsereg leszerelése szárazon és vízen, kivéve 6 gyalog- és 2 lovashadosztályt, melynek feladata a rend fenntartása, valamint azon rendőri jellegű erőket, melyek az I. §-ban megemlíttettek.

III. A szövetségesek megszállási joga minden stratégiailag fontos pontra és helységre, amelyet állandóan megállapítani a szövetséges hadseregek főparancsnokának joga. A magyar területen mindenütt átvonulási és ott tartózkodási jog a szövetséges csapatok számára. A szövetségesek katonai szükséglete részére állandó használati jog minden szállítási eszközre, vasúti és hajózási eszközre nézve, legyen az akár a magyar állam, akár az egyes állampolgár tulajdona. Ugyanez áll az igás- és teherállatokra.

IV. Az okkupált terület céljaira szolgáló vasúti anyagok, valamint személyzet, helyükön maradnak. Ezenfelül egy 2000 vaggonból és 100 lokomotivból (rendes nyomtáv), továbbá egy 600 vaggonból és 50 lokomotivból (keskeny nyomtáv) álló tartalék egy hónapon belül a fővezér rendelkezésére bocsátandó, egyrészt a szövetséges csapatok szükségleteinek fedezésére, másrészt a szerb anyag háborúokozta hiánya pótlására. Ezen anyag

egyrésze Ausztriából fedezhető. Ezek a számok csak hozzávetőlegesek.

V. A hajózási személyzet és anyag, akik és amelyek rendes körülmények között a megszállott területek forgalmának ellátására szolgálnak, helyükön maradnak. Ezenkívül 6 monitor haladéktalanul kiszolgáltatandó Belgrádba a szövetségeseknek. A dunai flottillának hátralevő része lefegyverzés céljából egy dunai kikötőben gyüjtendő össze, melyet a főparancsnok tábornok később fog kijelölni. Ebből a flottillából elvétetnek rövid időn belül 10 személyszállító hajó, 10 tehergőzös és 60 uszály, részint a szövetséges hadsereg céljaira, részint pedig azért, hogy a szerb hajózási anyagban a háború folytán beállott hiány pótoltassék. Ezek a számok csak hozzávetőlegesek.

VI. 15 nap alatt a főparancsnok tábornok rendelkezésére bocsátandók egy 3000 főnyi vasúti csapat, felszerelve a szükséges anyagi eszközökkel arra, hogy a szerbiai vasúti hálózatot kijavítsák. Ezek a számok is csak hozzávetőlegesek.

VII. 15 nap alatt megfelelő számú és a szükséges anyaggal ellátott műszaki csapat bocsátandó a főparancsnok tábornok rendelkezésére a szerbiai telefon- és távíróhálózat helyreállítására.

VIII. A főparancsnok tábornoknak egy hónapon belül rendelkezésére bocsátandó 25.000 ló és az általa szükségesnek ítélendő közlekedési fölszerelés.

IX. A fegyverek és hadianyag a főparancsnok tábornok által megállapítandó helyen egybegyüjtendők. Ennek az anyagnak egy része elvitetik a főparancsnok tábornok parancsnoksága alatt álló egységek szervezésére.

X. A hadifoglyok és a polgári internáltak rögtön szabadon bocsátandók és a megfelelő helyeken összegyüjtendők, hogy nyomban vasúton hazaszállítsák őket a főparancsnok tábornok által megszabott helyekre az általa megszabott időpontra. A magyar hadifoglyok egyelőre nem szállíttatnak haza.

XI. A fegyverszünet aláírásának napjától számítva 10 napi haladék adatik a német csapatoknak Magyarországon való átvonulására és állomásozására. A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés aláírásától kezdve (nov. 4-én 15 órakor) a posta- és távíróösszeköttetés Németországgal csakis a szövetségesek katonai ellenőrzése alatt bonyolíttatik le. A magyar kormány kötelezi

magát, hogy nem enged Németországba küldeni semmiféle katonai tartalmú távirati közlést.

XII. Magyarország meg fogja könnyíteni a megszálló szövetséges csapatok élelmezését. A rekvizíciók meg lesznek engedve azzal a feltétellel, hogy ne legyenek önkényesek. A fizetés a napiár szerint történik.

XIII. A Dunán és Fekete-tengeren levő osztrák-magyar aknaterületeket haladéktalanul tudomására kell juttatni a főparancsnok tábornoknak. A magyar kormány továbbá kötelezi magát, hogy megállítja azokat az úszó aknákat, amelyeket az ausztriai határon túlról bocsátottak a Dunába és hogy eltávolítja azokat, amelyek jelenleg a saját vízeiken vannak.

XIV. A posta-, drótnélküli távíró-, telefon- és távíró-összeköttetések, valamint a vasúti szolgálat a szövetségesek ellenőrzése alá helyeztetnek.

XV. A magyar közélelmezési miniszter mellé a szövetségeseknek egy képviselőjét fogják beosztani, hogy megvédje a szövetségesek érdekeit.

XVI. Magyarország köteles megszakítani minden viszonyt Németországgal, hacsak erre a főparancsnokság külön engedélyt nem ad. Köteles megtiltani a Romániában levő német seregeknek szánt minden csapat- és muníciószállítást.

XVII. A szövetségesek nem fognak beavatkozni a magyar állam belső igazgatásába.

XVIII. A szövetségesek és Magyarország között az ellenségeskedések megszüntek.

Kiállíttatott két példányban 1918 nov. 13-án 23 órakor Belgrádban. A magyar kormány kiküldöttje, *Linder Béla* s. k. A szövetségesek nevében, a főparancsnok kiküldöttjei, *Misics* vojvoda s. k., *Henrys* tábornok s. k.

6. számú melléklet.

Károly király nyilatkozata Apponyi Albert gróf előtt 1918 január 25-én a magyar hadsereg kérdésében.

Őfelsége legalázatosabb előterjesztésem alapján engem felhatalmazni méltóztatott arra, hogy az alábbi kijelentéseket bizalmasan közöljem a pártomhoz tartozókkal:

Őfelségének megmásíthatatlan elhatározása, hogy a háború befejezése után, bármilyen nehézségek merüljenek fel másik államában, vagy bármilyen kormányváltozások és pártalakulások álljanak elő Magyarországon, a magyar véderőt magyar hadsereggé szervezi, mely az 1864 : XII. t.-c. értelmében „az egész hadsereg" kiegészítő része leend. Ez a magyar hadsereg hadtestig bezárólag magyar szolgálati és vezényleti nyelvvel és tisztán állami zászlókkal és jelvényekkel bírand, teljesen önálló katonai igazságszolgáltatással, katonai nevelő-, műszaki és gazdasági, szóval összes katonai intézetekkel az alábbiakat kivéve. Tisztjei bizonyos átmeneti idő után csak magyar állampolgárok lesznek.

A katonai igazgatás a magyar országgyűlésnek felelős magyar hadügyminiszter alatt fog állani. A horvát csapatoknál a honvédség mai rendje fog érvényesülni, egyébként a honvédség a magyar hadseregbe olvad.

A haditengerészet közös marad ; Bosznia és Hercegovina között a közjogi helyzetnek rendezéséig közösek maradnak a bosnyák csapatok is és egy miniszter, aki ezekért, valamint az alább felsorolandó közös katonai intézmények igazgatásáért a delegációk előtt az alkotmányos felelősséget viseli.

Az „egész hadsereg" egységes vezérletének, vezényletének és belszervezetének biztosítása végett közös lesz a vezérkar és a vezérkari iskola, a magyarság arányos részesedésének biztosításával; a főparancsnokság és annak szervei, Őfelsége katonai irodája és a tábornoki kar.

Aziránt, hogy a magyar hadseregben kizárólag magyar tábornokok alkalmaztassanak, amit egyébként bizonyos pontig a magyar szolgálati nyelv biztosít, Őfelsége még nem döntött.

A diszlokáció és tisztek átvezénylésének jogát különben Őfelsége magának fenntartja.

A magyar hadsereg költségeit a magyar országgyűlés szavazza meg; összes szükségleteiről az ország gondoskodik.

Ezt Őfelségének írásban terjesztettem elő és ez Őfelsége által legkegyelmesebben elfogadtatott.

Apponyi s. k.

7. számú melléklet.

Károly király 1918. évi november 13-iki manifesztuma.

Trónralépésem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél előbb a háború borzalmaitól megszabadítsam, amely háború keletkezésében semmi részem nem volt.

Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet szabad fejlődésének, mely iránt változatlan szeretettől vagyok áthatva.

Ennélfogva minden részvételről az államügyek vitelében lemondok és már eleve elismerem azt a döntést, mellyel Magyarország jövendő államformáját megállapítja.

Kelt Eckartsau, 1918 november 13-án.

Károly s. k.

8. számú melléklet.

A hadügyminisztérium 1918. évi 32.203. és 32.204/eln. karh. számú rendeletei.

32.203/eln. karh. sz. A népköztársaságnak fegyelmezett hadseregre van szüksége. A kurtavas és kikötés régi fegyelme helyett új, demokratikus fegyelmet kell teremteni. Ezért a „Szolg. Szab." eddigi idevágó határozmányai helyett a következő rendeletet adom ki:

I. A fegyelmi fenyítő hatalmat a parancsnokok parancsnoklási jogának csorbíttatlan (? !) fenntartása mellett ezentúl nem az egyes parancsnokok, hanem újonnan felállítandó *választott esküdtszékek* gyakorolják.

II. Esküdtszékek alakítandók: 1. *Zászlóaljanként* a legénységi esküdtszékek. 2. *Csapattestenként* tiszti esküdtszékek. 3. *Helyőrségenként* ott, ahol több csapattest van, a katonatanácsból választandó helyőrségi külön tiszti és külön legénységi esküdtszékek.

III. Az esküdtszékek megalakítása: A legénységi esküdtszékeket a zászlóaljhoz tartozó valamennyi század legénységi bizalmiférfiai együttesen alkotják, még pedig úgy, hogy a saját kebelükből megválasztják az esküdtszék 7 rendes tagját és a többi bizalmiférfit póttagoknak tekintik. A csapattestenként felállítandó tiszti esküdtszékek olyként alakulnak meg, hogy *a)* a csapattesthez tartozó összes tiszti bizalmiférfiak saját kebelükből 4 rendes és ugyanannyi póttagot, *b)* a csapattest teljes tisztikara pedig saját kebeléből, azonkívül ugyancsak titkos szavazás útján úgy a rendes, mint a póttagok számát 7-re egészíti ki. Úgy a legénységi, mint a tiszti esküdtszék a maga kebeléből elnököt választ. Az esküdtszékek becsületügyekben is illetékesek.

(A IV—VI. pontok tartalma lényegtelen.)

VII. *A fegyelmi fenyítés nemei* tisztekre és katonákra egyformán a következők: 1. Sértő szavak visszavonására és a megsértett megkövetésére való utasítás. 2. Esküdtszéki dorgálás. 3. Nyilvános esküdtszéki dorgálás az egész alosztály tisztikara, illetve legénysége előtt. A dorgálásokat az esküdtszék elnöke hirdeti ki. 4. Tiszteknél az illeték-, illetve a legénységnél a zsold-, illetve pótdíjmegvonás 1—10 napra. 5. Szobafogság 1—10 napig.

(A VIII. pont tartalma lényegtelen.)

IX. A tiszteletadás szolgálaton kívül ezentúl csak előljáróval szemben kötelező, feljebbvalóval szemben nem. Szolgálatban azonban minden katona köteles tisztelegni, nem csupán előljárójának, hanem minden feljebbvalójának, akivel szolgálatilag érintkezik.

X. Feljebbvalókkal és előljárókkal való érintkezés alkalmával, bemutatkozásoknál, jelentkezéseknél és kérelmeknél az „alázatosan" szó ezentúl nem használandó.

XI. A katonának bármiféle fegyvert csak szolgálatban szabad viselnie.

XII. Szolgálaton kívül és irodai szolgálatban minden katona polgári ruhát viselhet.

XIII. Minden katonának ugyanolyan politikai és szabadságjoga van, mint minden állampolgárnak, tehát joga van ahhoz, hogy politikai egyesület tagja legyen, gyűléseken és tüntetéseken résztvegyen (!). Minden katonának joga van élni a sajtószabadság minden eszközével (!). *Bartha Albert* s. k.

*

A 32.204/eln. karh. sz. rendelet főbb pontjai a következők:

A katonatanácsok megalakítását és a katonabizalmiférfiak megválasztását minisztertanácsi határozat alapján elrendelem. A katonatanács célja a forradalom vívmányainak biztosítása. A katonatanács ellenőrző szerv, mely tiszteket és katonákat egyenlően a népköztársaság minden polgárát megillető szociális védelemben részesít.*

I. A katonatanács demokratikus szervezet, amely az egész fegyveres hatalom minden tagjának általános, egyenlő és titkos választójoga útján alakul. A katonatanácsot az illető helyőrség csapatai, intézetei stb. bizalmiférfitestületei alkotják.

II. Alosztályonkét egy tisztet és négy legénységi bizalmiférfit választ a tisztikar és legénység együttesen. Lehetőleg minden szakaszra jusson egy bizalmiférfi. A választás titkos szavazással az alosztály gyűlésén történik. A gyűlést demokratikus formák közt kell lefolytatni, elnököt, jegyzőt kell választani és szótöbbséggel kell dönteni.

III. Valamennyi alosztály bizalmiférfiai együttesen alkotják az osztály (zászlóalj) bizalmitestületét. Az osztályok bizalmi-

* Ez a meghatározás mindenesetre igen tág értelmezést engedett meg és így nem csoda, hogy a katonatanácsok csakhamar a bolsevista agitációk főfészkei lettek, különösen a budapesti katonatanács elnöke, Pogány révén.

férfitestületei együttesen alkotják a csapattest bizalmiférfitestületét. A csapattest bizalmiférfitestületi ügyeinek vezetésére kilenctagú végrehajtóbizottságot választ, amelyből két tag tiszt. E végrehajtóbizottság egy tiszti és egy legénységi tagja mint főbizalmiférfi állandó közvetlen kapcsolatban áll a helyőrségi katonatanács végrehajtóbizottságával.

Budapest helyőrségének valamennyi bizalmiférfia alkotja együttesen Budapest katonatanácsát. Ez a katonatanács teljes ülésén választja meg a katonatanács végrehajtóbizottságát, amely hat tiszti és kilenc legénységi állományú katonából áll. Minden vidéki helyőrség hasonló módon megalkotja a maga katonatanácsát és annak végrehajtóbizottságát.

IV. A vidéki katonatanácsok és a budapesti katonatanács, valamint a hadügyminiszter és az ország valamennyi katonatanácsa között az érintkezést a katonatanács minisztertanácsi határozattal kinevezett kormánybiztosa intézi.

IV. A megválasztott bizalmiférfiak feladata a tisztikar és a legénység érdekeinek megvédése, de egyúttal a fegyelem fenntartása és a tisztikar és a legénység harmóniájának elősegítése.*

A bizalmiférfitestület nem csorbíthatja a parancsnokok parancsnoklási jogát, ellenben joga és kötelessége ellenőrzésével minden katona szociális ellátásában közreműködni, jólétéről gondoskodni, a fegyelmi fenyítőhatalom gyakorlásában közreműködni, tanácsot és felvilágosítást adni minden katonának katonai vagy magánügyben, végül joga van őrködni azon, hogy a fegyveres hatalom a népköztársaság megbízható támasza legyen.

VII. A bizalmiférfirendszer nem változtatja meg a katona azon kötelezettségét, hogy a parancsot teljesítse. A parancsteljesítést a katona csak akkor tagadhatja meg, ha a parancs a büntetőtörvény értelmében tiltott cselekményt követelne vagy ha nyilvánvalóan a népköztársaság érdeke ellen irányulna. Ellenben joga van minden katonának, hogy a kiadott parancs ellen annak teljesítése után az illetékes bizalmiférfitestület útján panaszt emeljen. *Bartha* s. k.

* Hogy a valóságban mindenben éppen ennek ellenkezője következett be, azt alább csakhamar látni fogjuk.

9. számú melléklet.

Az új hadsereg szervezésére vonatkozó 2629/eln. 6. 1919. sz. rendelet.

1919 március 10-ével az eddigi 6 gyalog- és 2 lovashadosztályból alakított hadsereg helyébe egy újonnan felállítandó és szervezendő önkéntes hadsereg lép, mely egyenként 3—3 dandárcsoportot és egy tüzérezredet magába foglaló 6 gyaloghadosztályból áll. Egy különálló része ennek a hadseregnek a „Dunaőrség" és a székely csapatok maradványából alakított „székely különítmény".* A budapesti 1. hadosztály a budai 69., a fejér—tolnai 17. és a somogy—baranyai 44.; a budapesti 2. hadosztály a budapesti 1., a pestmegyei 30. és a kiskunsági 38.; a budapesti 3. hadosztály a budapesti 32., a budapesti 29. és a jász-nagykun 68.; a győri 4. hadosztály a kisalföldi 26., a vas—soproni 18. és a zala—veszprémi 20.; a miskolci 5. hadosztály a heves—nógrádi 6., a borsod—gömör—abauji 10. és a szabolcs—zemplén—ung—beregi 65. és végül a szegedi 6. hadosztály a csongrád—csanádi 46., a hajdu—bihari 39. és az arad—békési 101. dandárcsoportból állott. Minden hadosztályhoz tartozott azonkívül 1—1 repülőszázad és 1—1 távíró- (fél) század. A dandárcsoportok mindegyike állott 3 zászlóaljból és ezek mindegyike 3 gyalog- és 1 géppuskásszázadból; 1 lovas- és 1 géppuskás lovasszázadból álló huszárosztályból, 1 tüzérezredből (mely állott 1 hegyi, egy 8 cm-es tábori ágyús, két 10 cm-es tábori tarackos és egy 15 cm-es nehéz tarackos ütegből) és 1 árkászszázadból. A gyalogszázadok állománya a hozzájuk beosztott kézi géppuskásszakasszal együtt 150 embert számlált; a huszárszázad állománya 120 lovasból állott. A nehéz tarackosütegek 2—2, a többi ütegek 4—4 löveget számláltak. Az egész hadsereg 54 zászlóaljat, 36 lovasszázadot és 30 üteget számlált és közvetlenül a hadügyminiszter parancsnoksága alatt állott. A tiszti helyek háromnegyedrészben elvileg önként jelentkező tényleges tisztekkel, az alantos tisztek 25%-a pedig nem tényleges tisztek-

* Ez alatt tulajdonképen az egész székely hadosztályt kell érteni, melyet csak azért nevezett a rendelet különítménynek, mert a belgrádi fegyverszüneti szerződés csak 6 gyaloghadosztály fenntartását engedte meg.

kel voltak betöltendők.* A legénységi állomány fedezése önkéntes jelentkezés alapján toborzás útján történt. A felvétel feltételei voltak: hogy az illető katonailag kiképzett és a világháború alatt lehetőleg harcvonalbeli szolgálatot teljesített egyén legyen; 24—42 év közötti életkor; hogy az illető egyén magát legalább hathavi szolgálatra kötelezze; hogy valamely politikai hatóság, illetőleg társadalmi, gazdasági vagy munkásszervezet írásbeli tanusítványával erkölcsi megbízhatóságát és kifogástalanságát igazolja;** katonai szolgálatra való alkalmasság.

A csapatszervezés és felállítás munkáját négy mozzanatra tagozták; 1. mozzanat, a rendelet vételétől február végéig, a szűkebb keretek megalakulása. 2. mozzanat, 1919 március 1-től 10-ig, a toborzás végrehajtása. 3. mozzanat, március 10-től 25-ig, a toborzottak felének beosztása, a katonai foglalkozás és kiképzés megkezdése akként, hogy különösen a demarkációs vonal mentén elhelyezett dandárcsoportok képesek legyenek március 20-ig a demarkációs vonalakon levő régi katonai alakulásokat felváltani.*** 4. mozzanat, a március 25-ike utáni időben, a toborzottak második felének bevonulása, beosztása és kiképzése.

A hadseregbe belépő egyéneknek az alábbi kötelezőt kellett aláírniok: „Én alulírott ezennel ünnepélyesen kötelezem magamat, hogy önkéntesen belépek 1919 március 10-től kezdődőleg 6 (hat) hó tartamára a Magyar Népköztársaság önkéntes hadseregébe. Kötelezem magamat, hogy kötelességeimet hűen és önfeláldozóan teljesítem, a Magyar Népköztársaság hadügyminiszterének és összes előljáróimnak és feljebbvalóimnak engedelmeskedem és azoknak rendeleteit és parancsait teljes odaadással teljesítem. Kötelezem magamat, hogy szolgálati időm tartama alatt akár állomáshelyemen, akár az ország bármely részében a Népköztársaság védelmére, akár idegen imperializmusok hódí-

* Ez utóbbi beszúrást Böhm hozzájárulásával Pogány eszközölte.

** Ez tehát semmiesetre sem volt tulságos nagy rigorozitás, de miután ekkor még a munkásszervezetek Kun Béláékkal legalább színleg a legélesebb harcban állottak, ez bizonyos fokig a kommunisták kizárását is jelentette az új hadsereg kötelékéből.

*** Ez a dátum mértékadó egyének kijelentése szerint ugyan feltünően, azonban csak véletlenül vág össze a proletárdiktatura kikiáltásának időpontjával, ami azt a látszatot kelthetné, hogy a beavatottak már előre tudták, hogy mi fog március 21-én történni.

tásai ellen, akár ellenforradalmi mozgalmak ellen karhatalomként vagy hadműveletekben buzgó kitartással teljesítem feladatomat. Kötelezem magamat, hogy bármely őrségi és készültségi szolgálatot fegyelmezetten ellátok. Egyúttal alávetem magamat az összes katonai büntető és fegyelmi szabályoknak. Parancsnokaim parancsnoklási joga mellett elismerem a demokratikus fegyelem bizalmiférfirendszerét és katonatanácsát,* alávetem magamat a demokratikus esküdtszék fegyelmi fenyítő hatalmának. Kötelezőleg tudomásul veszem, hogyha komoly rendbontást követnék el, ha szolgálataimat súlyosan megsérteném, ha őrségemet elhagynám, akkor esetleges bírói úton való felelősségrevonásom mellett a demokratikus esküdtszéknek joga van nemcsak a fegyveres erő kötelékéből kitaszítani, hanem a polgári életben esetleg kijáró munkanélküli segély elvonására is ítélni. Kötelezem magam arra, hogy szolgálati időm tartama alatt a kijelölt laktanyában vagy más erre a célra kijelölt elhelyezési körletben lakom és étkezem. Kötelezőleg tudomásul veszem, hogy a fegyveres erő kötelékében teljesített szolgálataimért a napi ellátáson, vagyis az elhelyezésen, élelmezésen, ruházaton és egyéb felszerelésen kívül a következő illetékeket kapom:** napi zsold rendfokozatra való tekintet nélkül 15 K, családtagonként legfeljebb 4 családtagig családi pótlék havi 50 K, nős katonák lakbére félévi 300 K, hathavi kifogástalan fegyelmezett szolgálat után jutalomdíj 300 K, karhatalmi kiküldetési pótdíj helyőrségen kívül napi 2 K. Ha használható katonai egyenruhában vonulok be, addig, míg ezt a ruhát és lábbelit viselem, napi 2 K ruházati pótdíjban részesülök. Ha hat hónapig ezt a ruhát és lábbelit viselem és a kincstártól más ruhát nem kapok, a hat hónapra 200 K ruházati jutalomban részesülök. Kelt..... előttünk..... 2 tanu aláírása."

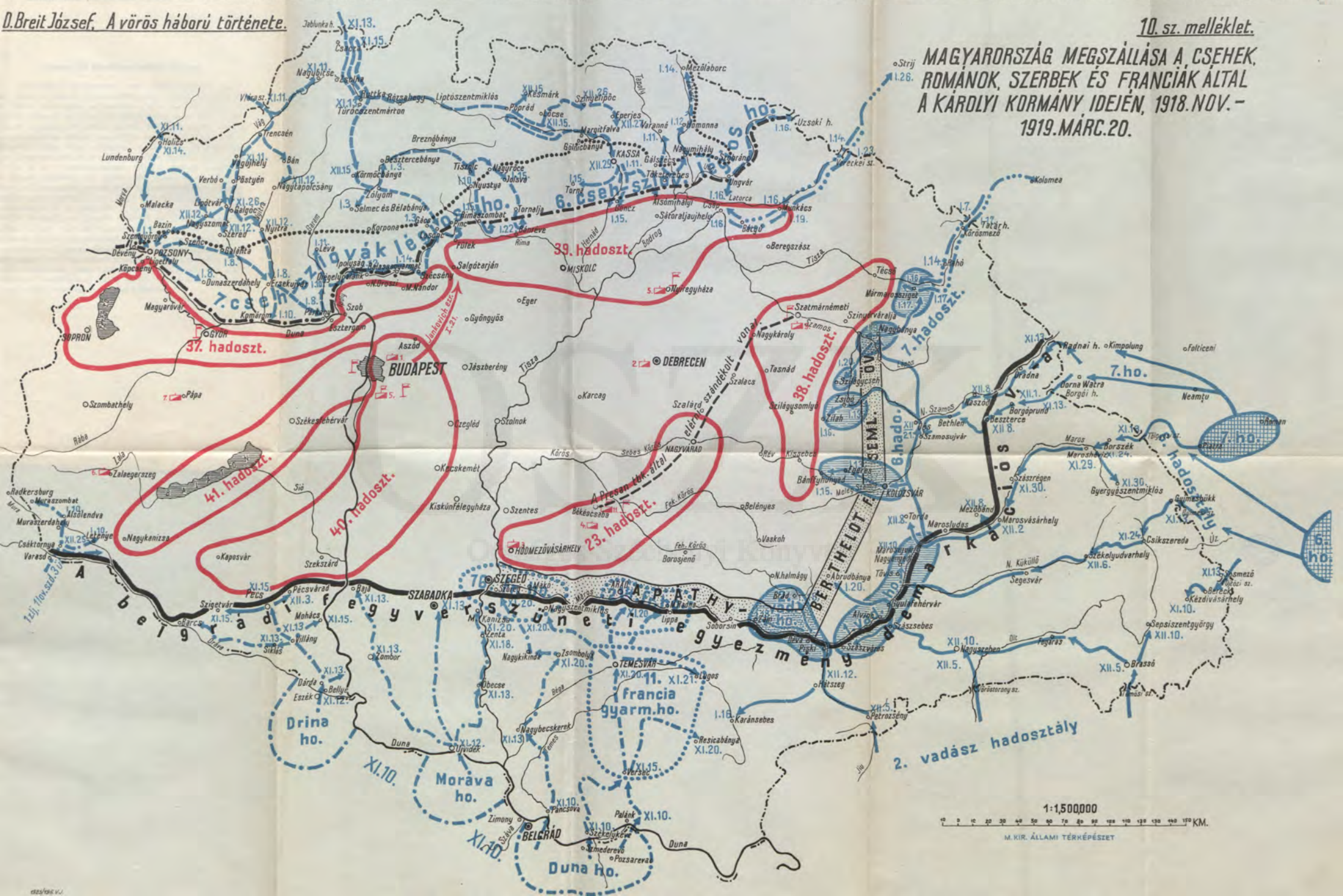
A tisztek rendfokozat szerinti illetékeiken felül (havidíj, lak- és bútorbér, lóilleték stb.) a 29.954/eln.—6—40—918. sz. rendeletben megállapított szolgálati pótdíjban részesültek.

* Ezt a passzust szintén Pogány kívánságára szúratta be Böhm a kötelezőbe.

** Ezeket az illetékeket állítólag Böhm maga állapította meg.

10. sz. melléklet.

MAGYARORSZÁG MEGSZÁLLÁSA A CSEHEK, ROMÁNOK, SZERBEK ÉS FRANCIÁK ÁLTAL A KÁROLYI KORMÁNY IDEJÉN, 1918. NOV. – 1919. MÁRC. 20.

11. számú melléklet.

Massaryknak Károlyihoz intézett jegyzéke.

Bátorkodom megjegyezni, hogy köztársaságunkat az antant mint szövetséges hatalmat elismerte és hogy miniszterünk, dr. Benes, mint rendes tag résztvesz a szövetséges hatalmak versaillesi haditanácsán. *Ennek következtében a megkötött fegyverszüneti szerződés értelmében nekünk megvan a jogunk, hogy a rend fenntartása céljából megszálljuk az összes fontosnak tartott pontokat.* Épúgy, mint a magyar kormány, mi sem gondolunk arra, hogy erőszakkal bármilyen területet meghódítsunk, mert hiszen mi is a béketárgyalástól várjuk a végleges megoldást. A szlovák vidékekre mi csakis azért vonultunk be, mert a magyar közigazgatási hatóságok és csendőrök elhagyták helyeiket és minket felkértek arra, hogy akadályozzuk meg az erőszakosságokat és az anarchiát... Az Ön kormánya — folytatja tovább Massaryk — elismerte a szlovák nép számára az önrendelkezési jogot, valamint elismerte a szlovák nemzeti tanácsot is és ennek folytán a nemzeti tanács október 30-án a népek szabad önrendelkezési jogának értelmében ünnepélyesen deklarálta a cseh néppel való egyesülését a szabad cseh-tót államban. Erre való hivatkozással bátor vagyok azt kívánni, hogy a magyar kormány haladéktalanul adjon parancsot hadseregének, hogy tartózkodjék biztonsági csapataink kiűzésétől.

12. számú melléklet.

Vyx alezredes 1918 december 3-iki jegyzéke.

Szövetséges katonai küldöttség a magyar kormány mellett. Vyx alezredes a küldöttség főnöke.

Nagyméltóságú Uram!

Párisból kapott utasítások teljesítéseként a keleti szövetséges hadseregek parancsnokló tábornoka arra kér, hogy a magyar kormánnyal a következőket közöljem:

A magyar kormány Szlovákországba (Slovaquie) magyar csapatokat küldött, melyek a szlovák vidékeket kifosztották, azokat a lakosokat, akik a cseheknek rendelkezésére bocsátották magukat, fogságba vetették, a cseh csapatoknak azokat a kis osztagait, amelyek a szlovák területeket a forradalom által onnan kiűzött magyar hatóságok távozása után elfoglalták, elűzték vagy megölték.

A cseh-szlovák államot a szövetségesek elismerték. Hadseregét szövetséges hadseregnek elismerték. A cseh-szlovák államnak jogában áll elfoglalni a szlovák területeket, már csak azon a címen is, hogy mint szövetséges hadviselő, részese a fegyverszünet végrehajtásának, amely rendelkezett a régi osztrák-magyar monarchia területének elfoglalásáról.

Ennek folytán meg vagyok bízva, hívjam fel a magyar kormányt, hogy haladéktalanul vonja vissza csapatait a szlovák országokból, ahol azok szövetséges megszállás mellett semmi szín alatt sem rendezkedhetnek be.

Van szerencsém arra kérni Nagyméltóságodat, szíveskedjék a fenti rendelkezésnek haladéktalan teljesítése végett a rendeletet kiadni és velem tudatni azt az időpontot, amelyben ezek a rendelkezések teljességükben végre lesznek hajtva.

Fogadja Nagyméltóságod megkülönböztetett tiszteletem kifejezését. *Vyx* s. k.

A kormány Vyx alezredes átiratára következőképen válaszolt:

Alezredes Úr!

Válaszolva az 1918. évi december 3-án kelt jegyzékére, van szerencsém a magyar népköztársaság kormányának nevében a következőket tudomására hozni:

A magyar népköztársaság kormánya abban a súlyos kényszerítő helyzetben lévén, hogy eleget kell tennie a fentemlített jegyzékben foglalt rendelkezéseknek, kiadta a szükséges rendelkezéseket abból a célból, hogy azokat — amennyiben lehetséges — késedelem nélkül végrehajtsa. A magyar kormány ezeknek a rendelkezéseknek teljességükben történt végrehajtását a legrövidebb idő alatt közölni fogja.

A magyar népköztársaság kormánya kész és mindig is kész lesz arra, hogy mindent megtegyen azoknak a kötelezettségeknek teljesítésére, amelyek az 1918. évi november 13-án kelt katonai fegyverszüneti megállapodásból folynak, de tudatában annak a rettenetes erkölcsi és politikai felelősségnek, amelyet magára vesz azáltal, hogy feltétlenül foganatosítja a szövetséges hadseregek parancsnoksága által kiadott rendelkezéseket, amelyek az annyira sujtott Magyarországra vonatkoznak, mégis az a fájdalmas kötelessége van, hogy tiltakozzék olyan megállapítások ellen, amelyek téves információkon alapulnak, továbbá, hogy tiltakozzék a fegyverszüneti megállapodásnak olyan értelmezése ellen, amely véleménye szerint nincs teljes összhangban e megállapodás kifejezett rendelkezéseivel és amely véleménye szerint ellenkezik magával a fegyverszünetnek gondolatával.

A magyar hatóságok általánosságban egyáltalán nem hagyták el a helyüket a forradalom következtében, de igenis azért, mert cseh irreguláris csapatok őket onnan elűzték. Ezek a csapatok a magyar területnek szlovák többség által lakott népessége között számos helységben fosztogattak és arra kényszerítették a magyar kormányt, hogy olyan rendszabályokat alkalmazzon, amelyek a november 13-án kelt katonai megállapodásnak megfelelően a rend fenntartását és a vasutak biztosságát megóvni vannak hivatva. A magyar csapatok nem fosztogatták a szlovák népességet és sohasem mentek túl annak a feladatnak határán, hogy véget vessenek a közelgő anarchia veszélyének, amely anarchia éppen abból a tényből állhatott volna elő, hogy az irreguláris cseh csapatok a vasúti közlekedés elé akadályokat állítva, a síneket felszedve, a telefonhuzalokat elvágva, arra törekedtek, hogy a szénszállítást és az élelmezést lehetetlenné tegyék.

A fegyverszüneti megállapodás 17. szakaszának az a célja,

hogy a magyar kormány részére a belső igazgatási hatalomnak teljességét az egész magyar államban biztosítsa. Ámde az első szakasz szerint kiürítendő sávon túleső területnek cseh csapatok által foganatosított elfoglalása, amely különbözik attól a megszállástól, melyről a megállapodás 3. szakaszában van szó, teljesen illuzóriussá teszi, hogy a magyar kormány az országban a rendet azokkal a közigazgatási hatóságokkal tartsa fenn, amelyek tőle függnek.

A cseh-szlovák államnak a szövetségesek és a magyar állam által történt elismerése nem ad jogot annak feltételezésére, hogy a „Magyarország" név alatt ismert ezeréves államnak semmikép nem kétséges határai mintegy automatikus módon máris megváltoztak és ezáltal megelőzése jött létre ama békekonferencia határozatának, amely egyedül lesz illetékes a határkérdések végleges megoldására, amit a cseh-szlovák köztársaság miniszterelnöke 1918 november 14-én kelt és a magyar köztársaság miniszterelnökéhez intézett sürgönyében is kifejezetten elismert.

A magyar népköztársaság kormánya ily körülmények között azt a megokolt kérelmet terjeszti elő, hogy a fegyverszüneti megállapodás pontos végrehajtása végett:

1. megfelelő rendszabályok tétessenek abból a célból, hogy a cseh reguláris vagy irreguláris csapatok tartózkodjanak a magyar állam bármely területrészének kizárólagos elfoglalásától;

2. ismertessék el kifejezetten, hogy a fegyverszüneti megállapodás 2. szakasza értelmében és annak korlátai között a magyar népköztársaság kormánya a belső rend biztosítása céljából jogosítva van gyalogsági vagy lovassági csapatokat küldeni a magyar állam területének minden részébe, kivéve természetesen a fegyverszüneti megállapodás 1. szakasza szerint kiürített vidéket;

3. vegyes bizottság által foganatosítandó vizsgálat rendeltessék el haladéktalanul abból a célból, hogy megállapítsa a fegyverszünetnek különböző módon történt megsértését, amely a magyar állam északnyugati részein cseh csapatok vagy más cseh egyének részéről következett be, továbbá, hogy tisztázza azt is, hogy ennek a jegyzéknek 4. bekezdésében foglalt tényállítások a valóságnak megfeleltek.

Fogadja Alezredes Úr megkülönböztetett tiszteletem kifejezését. *Károlyi* s. k.

13. számú melléklet.

Vyx alezredes 1918 december 24-iki jegyzéke.

Kegyelmes Uram!

Van szerencsém Nagyméltóságod tudomására hozni — december 3-iki 89/5. számú közlésem kiegészítéseképen —, hogy a szövetségesek keleti hadseregének parancsnokló tábornokától kapott utasítás szerint a cseh-szlovák állam által követelt határok — mint a szlovák föld történelmi határai* — a következőképen állapíttattak meg: 1. Magyarország jelenlegi északi határa. 2. Magyarország nyugati határa a Dunáig. 3. A Duna folyó az Ipoly torkolatáig. 4. Az Ipoly folyó Rimaszombatig. (E város Szlovákországé.) 5. Egyenes vonal Rimaszombattól az Ung folyó torkolatáig. 6. Az Ung folyása az Uzsok-dombig.

A végleges határok csak a békekonferencián lesznek a szövetségesek által egyetértően megállapítva. Kérem Nagyméltóságodat, adja ki a parancsot, hogy mostantól kezdve a magyar csapatok a 3., 4., 5., 6. pontokban megállapított vonaltól délre vonassanak vissza.

Fogadja Nagyméltóságod nagyrabecsülésem nyilvánulását.

Vyx s. k.

* Minden, a történelemben csak némileg járatos ember ezt teljes joggal nem *történelmi határnak*, hanem *történelmi hazugságnak* fogja deklarálni!

14. számú melléklet.

Román atrocitások.

1. A kolozsmegyei nemzeti tanács 1918. XI. 22-én jelenti:

„Ort Márton mezőkecsedi jegyzőt a románok meggyilkolták. Jegyzőtársa, Pál Mátyás elbeszélése szerint előbb kezét, lábát levágták, szemeit kiszúrták s azután lelőtték.

Szövérden Sándor főhadnagyot ok nélkül lelőtték.

Mezőszengyelen Betegh Sándor földbirtokost és gazdaszszonyát ok nélkül meggyilkolták". (Hadt. Levéltár különleges iratok 18. sz.)

2. A honvédelmi minisztérium 1918. december 16-iki helyzetjelentéséből:

„A tövisi (Mikále falu) Maros-hídnál Várady főhadnagyot a románok 1918. XII. 15-én ok nélkül agyonlőtték".

3. 83998/8—1919. Honv. Miniszt.:

„1918. XII. 25-én Székelyudvarhelyen a férfiakat hirtelen Nagyszebenbe szállították; aki ellenszegült, azt leszúrták. Lőrincz István kápolnáskisfalusi illetőségű, volt 82. gyalogezredbeli szakaszvezetőt Nagyszebenben a románok minisztériumánál — mivel a román uralomra a hűségeskü letevését megtagadta — bikacsekkel végigverték. Mivel itt többen a hűségeskü letevését megtagadták, Bécsi Albertnek jobbkarját, Ráduly István oldalát oldalfegyverrel felhasítva, sebeiket bepaprikázták. Az ütlegelés folytán többen ott meghaltak; köztük Horváth Dénes betlenfalvi, Nagy Albert fenyétki, Nagy András fenyétki, Lázár István ülkei, Titódi András zetelaki, Csiki György kápolnáskisfalusi és Lévai István kápolnáskisfalusi lakos." (Jegyzőkönyveket lásd 83998/8—1919. H. M.)

4. 30213/8—1919. H. M.:

„1919. január 26-án Ilytő vasúti állomás személyzetét letartóztatták és az Ilytő vasúti állomás mellett fekvő 61. sz. őrházban szolgálatot tevő pályaőrt a reguláris román katonaság minden különösebb ok nélkül lelőtte." (Jelentve a fegyverszüneti bizottság által a francia missziónak 1888. szám alatt.)

5. H. M. 2169/eln. 5. 1919.: A 32. gy.-ezred 1919. január 22-én jelenti:

„Zilahról túszként elhurcolták Csiky Ferenc főhadnagyot, a nemzetőrség parancsnokát, Balázsy György városi mérnököt, Tarcsay Gyula főszolgabírót, Solymossy Gyula polgármestert, Török István alispánt. Ezek lakását teljesen feldúlták, kirabolták. Bútoraikat az utcára dobálták".

„Főbelőtték Plóz Gyula tanítót, Horváth Jánost és Krausz Demetert."

„Zilahon 4 csendőrt, mert fegyvereiket elküldötték, botbüntetéssel akarták fenyíteni, melynek addig kellett volna tartani, míg az illetők belehalnak. A csendőrök az őrszemet 9000 koronával megvesztegették és megszöktek. A büntetéseket Illés Juon román százados hajtatja végre."

„Zilah megszállása után 24 órai szabad rablást engedélyeztek."

„Dr. Pap Zsiga Szilágycsehen a botozásba belehalt."

6. A H. M. 5. osztályának 1919. évi február hó 19-én kiadott összefoglaló jelentése szerint:

„A nagyhalmágyi harcokban sebesülten fogságba jutott Ernszt hadnagyot a románok felkoncolták".

7. Az aradi vonatparancsnokság 1919. február hó 22-én jelenti (5108/11. oszt. 1919. H. M.):

„Kőrösbánya és Brád állomások személyzetét a románok elhurcolták, Miszlay gyakornokot főbelőtték".

8. H. M. 1919. II. 28-án kelt 4684/eln. 5. A kolozsvári kat. parancsnokság jelentése szerint:

„Torda-Aranyosmegye volt főispánját, gróf Bethlen Sándort és Torda város volt főkapitányát, Molnár Bélát a román megszálló csapatok parancsnoka megvesszőzéssel büntette, mert záróra — 11 óra — után 15 perccel még az utcán tartózkodtak".

„Varga Mártont, a Korona-szálló tulajdonosát 25 botütésre ítélték és kirabolták, mert egy román katona állítása szerint ételért sokat számított!"

„Pártos Adolfot, az Emke-kávéház tulajdonosát is 25 botütéssel büntették, mert nem tudott török-kávét felszolgálni."

„Bozsoki István vendéglőst szintén 25 botütésre ítélték, mert sok bort adott el. A beteges és szívbajos ember az 5-ik botütés után eszméletlenül terült el."

„Fenyő Rózsi vendéglőst is megvesszőzték, mert rossz nyilatkozatot tett a románokról."

„Talos Ignác levélhordót is megbotozták, mert nem beszélt románul. Nevezett jelenleg Budapesten van, fájdalmai oly nagyok, hogy csak két széken tud ülni." — (Lásd H. M. 1919. II. 28-án kelt 4684/eln. 5. számot.)

9. 5387/8—1919. H. M. sz. Másolat. Erdélyi magyar katonai kerületi parság Debrecen. H. csoport. 70. szám. Hit. 1919. A románok által elkövetett sérelmek Zilahon. Magyar hadügyminisztérium 5. osztály, Budapest. — Budapest, 1919. évi február hó 28.

„Kemecsei Gyula városi irodatiszt, Mészáros János és Kiss György városi rendőrök, Kiss Lajos kisegítő rendőr és Kállai József kereskedő zilahi lakosok, akik Debrecenbe menekültek, a következőket adták elő a román királyságbeli katonák és az erdélyi román lakosok által Zilahon elkövetett sérelmekről:

A román katonaság mindjárt a 15-én megtörtént bejövetel után a legkegyetlenebb módon járt el a magyar lakossággal. Még aznap délután *általános rablást* rendeztek a katonák az ott lévő román csőcseléknéppel a városban. Általában minden magyar embert, aki az ő határtalan követelődzéseiknek (élelmiszer-, pénz-, lakáskiszolgáltatás) nem tudtak eleget tenni, megbotoztak, puskatussal ütlegeltek vagy a házból az utcára kikergettek, házaikat kifosztották és rombolták. A magyar tisztviselőket letartóztatták és részben el is hurcolták Zsibóra, ahol a fogházba vetették őket, megakadályozván, hogy a zsibói magyar lakosság őket élelemmel és ruhával ellássa. Ilyen bántódás esett a következő egyéneken:

Brand szolgabíró, *Zombori* végrehajtó, *Biró* rendőralkapitány, *Dul Jenő* városi főjegyző, *Balogh Győző* nyugalmazott törvényszéki bíró, *Szinetári József* vendéglős, *Matenyi János* kereskedő és több más. *Taprai* főszolgabíró lakását, amelyben csak felesége volt jelen, kifosztották és feleségét megverték.

Február 16-án a szomszéd falvakból szekerekkel jöttek be az ottani román lakosok és *a román katonaság védelme alatt* rendszeresen kirabolták a város összes borpincéit s a bort elhurcolták ki a falvakba. Ezen idő alatt az ottani román katonai állomásparancsnok megtiltotta a lakosságnak a város elhagyását. (Ennek célja, hogy akadálytalanul garázdálkodhassanak a borpincékben.) A borrablás szervezői a meszesszentgyörgyi és a kásapataki román papok voltak, akiknek több kocsiját látták borral megrakva a román királyságbeli katona őrizete alatt

elvonulni. A román tisztek állandóan rablott bort ittak, duhajkodtak és a katonák által a város utcáin lányokat fogattak össze, akiket azután megbecstelenítettek.

Mialatt a rablás nagyjában folyt, Biró József kerékgyártó, Plösz igazgató és két vasúti őr kimentek a hegyre borpincéjükbe, hogy megakadályozzák a rablást. Román katonák behatoltak a pincébe, Plöszt és a két vasúti őrt *megölték*. Biró nagynehezen ki tudott szabadulni.

A román intelligencia gyalázatos módon viselkedett a magyarokkal. Dr. Ghetié János ügyvéd, akihez magyarok panaszra mentek, azzal utasította vissza, hogy: Fogat fogért, szemet szemért.

A volt osztrák-magyar hadseregbeli román tisztek és a legénység sokkal kegyetlenebben bántak el a magyarokkal, mint maguk a román királyságbeli katonák.

Zilah környékén felváltva román 16-ik és 15-ik ezredbeli katonákat láttak.

Felvette Debrecenben, 1919. évi február hó 28-án Markóczy János s. k. szds. Ujhelyi őrnagy s. k. — Jelentés hitelességéért: Markóczy János szds s. k."

10. A H. M. 5. osztályának 1919. évi március hó 9-én kiadott összefoglaló jelentése szerint:

„Egy román irregulárisokból álló rablókülönítmény tegnap a délelőtt folyamán félórai tüzérségi előkészítés után Lele községnél álló tábori őrsünket többszörös túlerővel megtámadta, őreinket visszanyomta és a helységbe érve, azt a legtökéletesebben mindenéből kirabolta. A rabló csapat parancsnoka egy 70 éves polgárba személyesen belelőtt. Saját erősítés beérkeztével a rablók elmenekültek és több rablott holmit eldobtak".

11. A H. M. 5. oszt. 1919. évi április hó 19-én kiadott összefoglaló jelentése szerint:

„A 6. ho. parság jelenti, hogy több oldali, különböző harcban álló csapattestek jelentéséből kitünik, hogy a románok a foglyul ejtett katonákat embertelenül lemészárolják".

12. A H. M. helyzetjelentése szerint 1919. évi augusztus hó 30-án:

„A román katonák a záróra után hazaigyekvő embereket bekísérik minden igazoltatás nélkül s a bekísérteket jóformán félholtra verik".

13. 363475/8—1919. H. M.

„1919. szeptember 11-én dr. Szana, az országos gyermekmenhely főorvosa telefonon jelentést tett a magyar katonai városparancsnokságnak, hogy a román katonák a kórház melletti moziból hazaigyekvő több hölgyet megtámadtak, az Elnök-utca 1. sz. alatti katonai ruhatárba hurcolták és ott megbecstelenítették."

14. H. M. 1919. évi október hó 5-én kiadott helyzetjelentés szerint:

„Győr állomáson a román pályaudvarparancsnok a tegnap forgalmi szolgálatot tevő hivatalnokot tettleg megbántalmazta, majd őt és egy vasúti ellenőrt letartóztatott, mert egy forgalmi hivatalnok öt kocsinak a személyvonathoz való csatolását rendelte el".

15. H. M. 1919. évi október hó 8-án kiadott helyzetjelentése szerint:

„A visszavonuló román csapatok katonái lopnak, erőszakoskodnak, borospincéket feltörnek, állatokat, élelmet és fogatokat harácsolnak. A fővezérség kéri a Hüm-öt, hogy ezen rablás megszüntetése végett az antant-bizottságnál interveniáljon".

16. A H. M. 1919. évi október hó 14-én kelt 410.285/47. sz. átirata szerint:

„Az antant-missziónál leendő szíves közbenjárás végett közöltetik, hogy a budapesti magyar katonai városparancsnokság jelentése szerint a Hadik-laktanya III. emeletén a szobák padlózata felszedetett és elhurcoltatott, zárok és kilincsek az összes szobákról levétettek, a polgári lakosság a szobákból székeket, asztalokat, ágyakat, sőt ablakrácsokat is elhord.

A katonai városparancsnokság a román királyi katonai térparancsnokságtól a vizsgálat megindítását és a felesleges pusztítás megakadályozását kérte."

17. A H. M. 1919. évi október hó 19-én kiadott helyzetjelentése szerint:

„Budapest-Józsefvároson a románok Ébner h.-főnököt lelövéssel fenyegették, mert nem engedte az 1018. sz. vonat gépjét román vonathoz felhasználni; Németh János kocsimestert megverték, a raktárt feltörték és kifosztották. A 907. sz. vonat utasaitól a podgyászt elszedték, a raktárnokot és raktármunkásokat megverték".

18. A H. M. 37. osztályának 1919. évi október hó 20-án kelt jelentése:

„A székesfehérvári léghajóstelep hidrogéngázmű üzemvezetősége jelenti, hogy a román csapatok f. é. szeptember hó 27-én az üzem összes helyiségeit, raktárait, irodákat feltörték, anyagokat és okmányokat elhurcolták, amit használni és elvinni nem tudtak, azt megrongálták. A léghajótelep parancsnoka mindenről jelentést tett a helyszínen lakó román parancsnokságnál".

19. A magyar nemzeti hadsereg Főparancsnokságának 1919. évi október hó 19-én kelt 2505/VI. sz. átirata szerint:

„Győr vm. katonai parancsnoksága jelenti: F. hó 1-én d. u. 4 órakor a román őrség a győri pályaudvaron egy pesti vonattal elutazni szándékozó hölgyet, ki mint postáskisasszony vizsgája letétele céljából akart Budapestre utazni, igazolás ürügye alatt a városházára kísérték és ott az őrség személyzete a román parancsnokság hivatalos helyiségében a legdurvább módon rajta erőszakot követett el". (Lásd: 1022/11—5. a. H. M. számot 1919.)

20. A magyar nemzeti hadsereg Főparancsnokságának 1919. évi október hó 24-én kelt 2014/I. sz. átirata szerint:

„Pilisvörösváron és Piliscsabán állomásozó román katonaság az utazóközönséggel szemben a legnagyobbfokú erőszakoskodásokat engedi meg magának. Egy szemtanu jelenti, hogy a piliscsabai román tiszt a vonatból egy magyar főhadnagyot kiszállíttatott és az utazóközönség előtt arculütött, „Sie Tepp von einem Ungarn" jelzővel illetve".

21. A H. M.-nek 1919 november hó 22-én kiadott helyzetjelentése szerint:

„Szolnok vm. katonai parancsnokának jelentése szerint a 19—20-án Jászberény—Szolnokon átvonult Scontanturescu román hadosztály csapatai a városokban és falvakban mindenütt fosztogattak. Ez irányban Yates ezredesnél emelt panaszok eredményre nem vezettek. Ugyanezen tárgyban Szolnok román várparancsnokánál tett felszólamlásra utóbbi oda nyilatkozott, hogy nem áll módjában ezen visszaéléseket megakadályozni."

22. Telki község előljárósága által 1919. évi november 1-én felvett jegyzőkönyv:

„F. é. augusztus 10-én román dragoner-különítmény érkezett Telki községbe rekvirálás céljából. Tolmács nem lévén velük, a nép nem értette meg követelésük tárgyát; a helybeli

tanító néhány szót tudván, felszólíttatva a községi pénztáros által, kérdezi tőlük, hogy mit akarnak rekvirálni s egyúttal kérte igazolványukat, melynek alapján rekvirálnak. A román csapat altisztje erre „bolseviki és vörösgárda" szavakkal ráfogja a fegyvert a tanítóra, aki egész megadással kész volt követni őket a román parancsnoksághoz Budapestre.

A népet halálra ijesztve végre kisült, hogy kocsikat akarnak; a fogatok elindultak. Eidenpencz Lipót nevű gazda kocsiján vitték a tanítót. Amikor azonban a kocsik az erdőbe érkeztek, Eidenpencz kocsiját megállították, a tanítót bekísérték az erdőbe, ahol az altiszt négy emberével ráfogta a fegyvert és úgy ütlegelte.

Miután azt megelégelte, az altiszt sajátkezűleg elővette a tanítónak a pénztárcáját, óráját és gyűrűjét, de miután nem tetszett neki, visszaadta s a tanítót hazaküldte.

Másnap Lechner János községi pénztáros, Lech József előljárósági tag és Schmidtbauer József tanító voltak jelentést tenni a Nádor-laktanyában, Budapesten, ahol azonban azzal fogadták őket, hogyha másnap estig még ott várnak, bebocsátást is nyernek.

Ezt a szerepeltek tanuk aláírásával bizonyítják. K. m. f. Schmidtbauer József tanító s. k. Fáth Mihály bíró." (Lásd: 11052/5. a. H. M. számot 1919. évből.)

23. A H. M.-nek 1919. évi december 3-án kiadott helyzetjelentése szerint:

„A román hadügyminisztérium rendeletére az Erdélyben és a Romániában internált tiszteket illetőségi helyeikre kellett volna szállítani. A vonatot Mardarescu tbk. Nagyváradról ismeretlen okból visszairányíttatta. Amikor ezt a tisztek észrevették, közülök 23-an megszöktek. A román csapatok és a csendőrség azonnal mozgósíttatott, ezek hét tisztet agyonlőttek.

A hajduszoboszlói polgármestert, aki kijelentette, hogy akkor is magyar marad, ha Romániához kerülne, mindennap nyilvánosan megkorbácsolják a főtéren. Ugyanez a sors érte dr. Sereghy Lászlót, a nyiregyházai g. kath. püspök titkárát is, aki egy román ezredes székely legényének kérdésére, hogy meddig maradnak ott a románok, ezt felelte: „Nem sokáig, de tudomásom szerint a Marosig vissza kell menniök". Az ezredes ezt megtudta, ágyából kihúzatta és véresre veretté, azután Debre-

cenbe a haditörvényszék elé állíttatta, ahol Ambrus János kisvárdai születésű román hadnagy mindennap véresre korbácsoltatja. Ugyanez az Ambrus a legrettenetesebb ítéleteket hozza, de kék pénzért mindenre kapható. Debrecenben úriasszonyokat is megkorbácsolnak, ha a legkisebb gyanu merül fel ellenük."

24. A H. M.-nek 1919. évi december hó 11-én kiadott helyzetjelentése szerint:

„Fővezérség számos, a katholikus és református papokkal szemben elkövetett atrocitásokat közöl. A papokat földalatti vermekben tartották, pofozták, botozták őket, kihallgatás nélkül napokig fogva tartották, őket a legalacsonyabb munkára használták fel, indok nélkül elítélték és lakásaikból kiűzték." (Fővez. 2476/I. K. 1919.)

25. A H. M.-nek 1920. évi március hó 5-én kiadott helyzetjelentése szerint:

„Rakamaz községre a románok háromízben vetettek ki hadisarcot, elsőízben 100.000 koronát, másodízben 12 éven felüli személy után 4 koronát, harmadszor 16 drb marhát. Vencsellő községet oláh csapatok felgyujtották és kb. 280 házat leégettek. Állítólag megtorlás volt azért, mert Vencsellőn a vörös csapatok az oláhokon rajtaütöttek és ők ezt a lakosság árulásának minősítették. Számos tiszántúli községben a románok a legkíméletlenebben rekviráltak, hivatalosan raboltak, tisztek és katonák saját maguknak rekviráltak, fiatalabb, kitünő hátaslóért, ökörért 500—600 koronát fizettek.

Szalókon román katonák egy tűzmesterünket azért, mert kijelentette, hogy a Tiszántúl mindig magyar volt és az is marad, kétszer 25 botütéssel és miután megbotozása után is megmaradt kijelentése mellett, kétszer 50, végül egyhuzamban 100 botütéssel fenyítették meg, majd megszurkálták és bezárták."

26. Borsod vármegye m. kir. csendőrparancsnokság jelentése, 231/Kt. 1922. szám:

„1919. évi augusztus havában a román trónörökös parancsnoksága alatt volt 2. számú román vadászezred egy portyázó százada Bélaapátfalva községben megjelenve, a volt 2. vörös tábori rendészeti ezredparság által letétbe helyezett 22,000.000 korona szovjetpénzt a községi előljáróságtól elkobozta és elvitte. Ugyanezen ezredhez tartozó katonák Bélaapátfalva, Borsodszentmárton és Monosbél községekben botozással való fenyege-

tés mellett terményeket, vágómarhákat, takarmányt, baromfit és különböző élelmiszereket rekviráltak, de az elrekvirált dolgokért semmit sem fizettek. Mikó Károly bélaapátfalvi községi bírónak az elrekvirált dolgokról nyugtát adtak át azzal, hogy az összeget Egerben fogják befizetni. A bíró meg is jelent Egerben a parancsnokságnál s dacára annak, hogy a rekvirálók neki semmiféle pénzt nem kínáltak, azt felelték neki, hogyha nem vette el a fehér pénzt, majd kap 25 botot. Látva azt, hogy többeket fizetés helyett megbotoznak, egy őrizetlen pillanatban megszökött. Ezen csapatok kivonulásuk alkalmával Monosbél községben négy drb vágómarhát rekviráltak és az előljáróságnak meghagyták, hogy a marhák árát a község lakossága fizesse meg. Tanuk Mikó Károly bélaapátfalvi volt községi bíró, Szabó Serét József borsodszentmártoni lakos, volt községi bíró és Kovács Barna István monosbéli lakos, bíró.

A Putnokon állomásozott fenti román ezredhez tartozó, három főből álló járőr egy ízben megjelent a bélaapátfalvi cementgyári kantinban és mert a vacsorával nem voltak megelégedve és elegendő bort nem kaptak, Farkas Dezső cementgyári kantinost elfogták, a mezőre hurcolták és súlyosan megbánalmazták.

Mózer Béla cserneji lakos erkölcstelen s román érzelmű főzőnője, Kovácsik Lászlóné szolgálatadója által elbocsáttatván, egy Putnokon állomásozó román főhadnaggyal szerelmi viszonyt kezdett s valótlan vádjaira a román főhadnagy egy szakasz katonával megjelent a községben és több egyént megbotoztatott, majd 100.000 korona bírságot szabott ki a község lakosságára, mely bírságot azonban elengedte, mivel utólag a község lakosságának ártatlansága kiderült. Egerben és Putnokon állomásozó román csapatok járőrei állandóan rekviráltak a községekben és botbüntetés terhe alatt kényszerítették a lakosságot termények, állatok és élelmiszerek díjtalan kiszolgáltatására. Farkas Imre szilvásváradi lakos és több társától jó ruháikat, értéktárgyaikat és pénzüket erőszakkal elvették.

Felsőbarca községben 1919. évi szeptember hóban egy eljegyzési ünnepély alkalmával egy bányász dinamitpatronnal egy lövést tett, mire a Sajókazincon állomásozott román őrség parancsnoka Pogány Barna, Dobóczi Ferenc, Szűcs Béla, Szűcs Pál, Pogány Ferenc, Pogány Géza, Simkó Lajos,

Pogány Béla és Barczikai Sámuel barcikai lakosokat összefogdosta és Miskolcra hurcolta, hol a négy előbbi kivételével éjjel-nappal dolgoztatták, botokkal és széklábakkal ütlegelték őket és csak két nap mulva bocsátották szabadon."

27. 70.011/eln. D.—1920.:

1. „Sorbán Pál 23 éves rokkant álmosdi lakos f. é. május 9-én este 9—10 óra tájban Marsóczky Imre 18 éves tanulóval együtt Székelyhídról (rom. megsz. terület) jövet, át akarták lépni a demarkációs vonalat. Ezen — habár önkényű — cselekedetüket a román őrség észrevette s minden felszólítás nélkül élénk tűz alá vette őket, miközben Marsóczkyt térdén megsebesítették. Nevezettnek sikerült megmenekülnie. Sorbánt azonban elfogták s őt azon állítással, hogy szökési kísérletet tett, az egyik román katona a Szabó-tanya vidékén közvetlen közelből keresztüllőtte. A súlyos sebesültet azután a sárban a tanyába vonszolták és egy piszkos istállóba belökték, ahelyett, hogy az irgalmasságnak és a lovagiasságnak legelemibb fogalmaihoz mérten, hacsak némi ápolásban részesítették volna. Sorbán sebébe és a brutális bánásmód következtében belehalt."

28. 70.011/eln. D.—1920.:

2. „Bartos Zoltán és Rosengarmen Ferenc álmodi lakosok f. é. május 6-án a román határőrparancsnok (őrmester) engedélyével átlépték a dem. vonalat, ugyanezen őrparancsnok őket azonban a dem. von. átlépése után elfogta. Bihardiószegre, majd Érmihályfalvára kísérte őket a polgári határőrbiztos s előbb 30.000, majd 20.000 koronát kértek tőlük szabadon bocsátásukért. Végre 12.000 koronáért szabadon is engedték őket!

29. 70.011/eln. D.—1920.:

3. „Virtmann Géza álmosdi lakosnak a demarkációs vonallal határos birtokáról, magyar területről a román őrség május 4-én 15 drb marháját Kovács Lajos gulyással együtt Érselindre, majd Érmihályfalvára kísértette. A gulyást 15 botütéssel arra a vallomásra kényszerítették, hogy a marhákat a demarkációs vonal román oldaláról hajtották el. Az érmihályfalvai határbiztos a károst 15.595 lei pénzbüntetésre akarta kötelezni a marhák visszaadása ellenében. Miután a káros ezen magas összeget megfizetni nem tudta, a marhákat jóval a becsértéken alul elárverezni volt kénytelen.

A befolyt összegen, 66.064 koronán kénytelen volt 3 korona

20 filléres árfolyamon leit vásárolni, hogy a románok által követelt bírságot megfizethesse.

Miután a románok Kovácscsal együtt internálni akarták, az elől szökéssel sikerült megszabadulnia."

30. 70.011/eln. D.—1920.:

4. „Csontos Gábor 70 éves bagaméri mezőőrt május 27-én délelőtt 10 óra tájban a demarkációs vonalon innen állván, két román katona kis távolságra megközelítette és a mit sem sejtő aggastyánra háromízben rálőtt. Azután felszólították, hogy jöjjön hozzájuk. Háromízben arculütötték, Érselindre, Érmihályfalvára, majd Nagyváradra kísérték, hol ötnapi fogság után végre kihallgatták s mert ártatlannak bizonyult, szabadon bocsátották."

31. 70.011/eln. D.—1920.:

5. „Folyó évi május 26-án Tóth Imre Nagyléta községbeli lakos a demarkációs vonal mentén kocsizván, a kocsi tengelyével véletlenül a román határhalomról néhány gyephantot letaszított. A románok őt ezért kocsistól és két befogott lovával együtt Bihardiószegre bekísérték, majd kihallgatása után visszakísérték a Nagycsákó-majorba. Ott a román katonák azzal fenyegették meg, hogy az éjjel folyamán agyonlövik. Tóth, akit már eddig is súlyosan megvertek, ezen életveszélyes fenyegetés elől, felszerszámozott lovait és kocsiját visszahagyva, megszökött. A lovakról azt hallotta, hogy azokat a biharpüspöki román királyi ménesbe vitték. A kocsit a románok ugyancsak eltulajdonították. Szenvedett kára 60.000 korona."

32. 70.011/eln. D.—1920.:

6. „Nyirbéltek község határában f. é. május 21-én két, a demarkációs vonal magyar oldalán álló egyént vett tűz alá a Zsuzsanna-tanyai román őrség, miközben br. Dezsewffy Miklósnak a demarkációs vonaltól cca 1 km-re magyar földön legelő gulyájából három fiatal ökröt agyonlőttek. A menekülőket üldözve, a románok cca 80—100 lépésnyire átlépték a demarkációs vonalat s miután a menekülőket elfogni nem tudták, a demarkációs vonaltól 1 km-re dolgozó földmíveseket vették tűz alá."

33. 70.011/eln. D.—1920.:

7. „Folyó évi július 7-én délelőtt 7 óra tájban Nagyhódos és Nagypalád között a magyar semleges zónában tartózkodó Riskó

Lászlót 3—400 lépés távolságról egy 4—5 főből álló román járőr orozva s minden ok nélkül tűz alá vette és őt balcombján súlyosan megsebesítette."

34. 70.011/eln. D.—1920.:

8. „Kerek Julianna a román határőrség engedélyével át akarta lépni a demarkációs vonalat Pécskánál. Már a 9. sz. vasúti őrházban elhelyezett román katonák is nagyon tolakodóan viselkedtek vele szemben, de könyörgésére nem bántották, hanem az őrparancsnok négy román katonát adott melléje azzal, hogy kísérjék a demarkációs vonalig. Délután 7 órakor egy magyar csendőrjárőr tettenérte ezen négy román katonát, amint a demarkációs vonal innenső oldalán az egyikük éppen erőszakot követett el Kerek Juliannán s csak a magyar csendőrök közbenlépésére engedték szabadon a szerencsétlent."

35. 70.011/eln. D.—1920.:

9. „Nagyváradon folyó évi május 19-ről 20-ra virradó éjjel egy román szakasz tiszt vezetésével behatolt Könczey Andor lakására. Könczey menekülni akart, mire a románok utána lőttek és súlyosan megsebesítették. Könczey dum-dum-lövést kapott, mely beleit kiszakította. A nehéz sebesültet a románok súlyosan bántalmazták, sőt még mellbe is szúrták. Könczey 24 órai szenvedés után meghalt."

36. 19866/eln. 55. a. Demeter László csendőrőrmester jegyzőkönyvi jelentése:

„Szegedről 13 társával, kik szintén futárok voltak, hajnalban egy vasúti kocsiban parancsnokságukhoz leutazóban voltak Jászberénybe, midőn Cegléden a román őrség leszállította őket s valamennyiüket meztelenre vetkőztetvén, megbotozták, oldalfegyverüket és pénzüket elvették.

Reggelig fogva tartották, majd a Cegléden állomásozó hadosztályparancsnoksághoz kísérték, ahol egy Pucs András nevű volt közös őrnagy, jelenleg román szolgálatban, ismételten megbotoztatta és szidalmak közt azzal fenyegette meg őket, hogy addig fogva lesznek, míg a Pesten való létük alatt a román tisztekről lelopott ruhákat Pest vissza nem adja.

Demeternek sikerült egy blúzzal a román őrszemet megvesztegetve, elmenekülni; hogy társaival mi történt, azt nem tudja."

37. 423.331. szám/55. a. A román fogságból kiszabadult Adametz Károly tiszthelyettes jegyzőkönyvi jelentése:

„A románok Budapestre érkezvén, a Vilmos-laktanyában őt több társával együtt elfogták. A fővárosból való útbaindítás után az úton egyes emberek elszöktek. Erre Maglódon felállították a foglyokat s minden tizedikkel sírt ásattak s az így kikerülő tizenhét embert agyonlőtték. Ezeket Maglódon a zsidó temető mellett a maguk ásta gödrökben elföldelték. A fenti mészárlást az ottani fogolytábor parancsnoka, egy őrnagy rendezte folyó évi augusztus 8-án.

Újszászon a fogolytáborból augusztus 27-én kikísérték őket fürdeni, itt a vízben az egyik román katona egy foglyot tréfálkozásból a víz alá merített s ott addig tartotta, míg az megfulladt. Az újszászi temetőben temették el.

Szeptember 15-én d. u. 9 órakor az egyik fogoly a barakk falán keresztül kísérelte meg természetes szükségének elvégzését. Erre az őr hasbalőtte, a hozzá siető bajtársa fejlövést kapott s azután gépfegyverrel kezdték lőni a barakkot, mire ők hasrafeküdtek s így csak két halott volt.

November 2-án a foglyok fát hordtak a román tisztek lakhelyét képező kastélyból. Az egyik szakaszvezető egy hasábot emelt a vállára, melyet egy másik segített felemelni. A közelben álló román őr rákiáltott: „Hová sietsz a fával?" s lekapva fegyverét, négy lépés távolságról keresztül lőtte. Azonnal meghalt.

Popiesen román hadnagy-orvost két elfogott terrorista megfizette s ezért budapesti kórházba kerültek.

A fogolytábor parancsnoka, Rohr hadnagy nagyszebeni lakos, magyar állampolgár volt, ki pénzeket csalt ki az egyes foglyoktól s azután őket kegyetlenül megbotoztatta."

38. A vörös hadsereg és a román haderő közti fegyverszüneti egyezmény. Tóth ezr., Werth alezr., Hegner őrn., Járay őrn. nyilatkozatai:

„Augusztus 2-án a vörös hadsereg parancsnoksága önként azon rendelkezést adta ki, hogy a hadműveletek beszüntetendők és a románokhoz parlamentairek küldendők.

A tanácskozások a következő eredménnyel jártak:

1. A vörös csapatok a fegyvert leteszik.

2. A magyar tisztek elvállalják, hogy csapataikat lefegyverzik és a fegyverek beszolgáltatását ellenőrzik.

3. A magyar tisztek megtartják fegyvereiket és szabadságuk biztosítva marad.

Ezen biztosítékokat Anatescu alezredes, a Szolnokon levő lovashadosztály meghatalmazottja adta, azokat Dobreanu, Mosoiu hadseregcsoportbeli tábornok megerősítette.

E nyilatkozatot még a 18. hadosztály egy írása is megerősítette.

Szegeden és Kecskeméten ezen nyilatkozatokat falragaszokon is kihirdették.

A magyar tisztek a rájuk rótt kötelezettséget teljesítették, a csapatokat lefegyverezték, a fegyvereket kiszolgáltatták, ezek után mindazok, akik Cegléden, Kecskeméten, Abony, Félegyháza, Halas és környékén voltak, parancsot kaptak a román parancsnokságnál való jelentkezésre, hogy ott majd írást kapnak, mely szerint szabadon járhatnak-kelhetnek. Ezt megtették, azon utasítást kapták, hogy naponta láttamoztassák okmányaikat. Augusztus 7. és 9. közt elfogták őket és Aradon bezárták, ellenére a vállalt kötelezettségnek."

39. Elfogott parlamentairek, László Imre és Vadász Ivor hadnagyok vallomásai:

„Június 17-én mint parlamentairek a románokhoz küldettek. A szokásos formaságokat betartották. Másnap, 18-án Mindszenten a 18. hadosztálynál fogadták őket. Az éj folyamán egy csendőrhadnagy elfogta őket és mindegyikükre 30 botot veretett. Nagyváradon zárták el őket."

40. Székesfehérvári csendőrkerület, györgyszentmártoni őrs jelentése 1922 május 21-én (VI. sz. csendőrkerületi parság 1922/kt.):

„Néhai Szücs György Nyulkeszi községi lakos bíró a román megszállás alatt 1919. évi augusztus hó 30-án a román katonáktól, egy ismeretlen nevű századosuk parancsára, a győri vadászlaktanyában egy hosszú vasszuronyhüvellyel 75 ütést kapott, minek következtében nevezett meghalt.

Szemtanu Takács Sándor Nyulfalu községi lakos, segédjegyző."

41. Székesfehérvári csendőrker. őrs jelenti:

„1919. évi szeptember hó 11-én, vagyis a románok által Zirc községnek való megszállását követő napon, egy négy főből állott járőr Szakács János 34 éves napszámost és nejét, született Fröh-

lich Apolónia 22 éves zirci lakosokat aznap 20 óra tájban a község utcáján a lakásuk előtt elfogta, a község végére hurcolta, hol őt nagyon megverték, zsebóráját és pénzestárcáját a benne volt 6 korona pénzzel együtt elrabolták, nején pedig, ki akkor állapotos volt, az ő jelenlétében mind a négyen egymásután erőszakos nemi közösülést követtek el."

42. Szeged csendőrkerületi homokmégyi őrs jelenti (1922. VI. 8.):

„Jelentem, hogy a fenti őrs állományába tartozó Mladaniczky Kálmán csendőrrel 1921. évi január havában az oláhok Bukarestben, hová erőszakkal elvitték katonának, a következő brutális módon bántak: Egy alkalommal 12 botot kapott, naponta több pofont, megrovást és leköpést, disznó, kutya magyarnak hívták, egyszer 24 órára szöggel televert szekrénybe (oláhul karcselbe) zárták, hol csak állani lehetett és éheztették, onnan azután átszökött Magyarországra, hová 1921. évi március 3-án érkezett meg."

43. M. kir. debreceni csendőrkerületi parancsnokság jelenti (398/kt. 1922.):

„1. 1920. évi január hó 22-én a román megszálló csapatok Dombrád község határában a Cigánd község felől csónakon jövő, szabályszerű útlevéllel Amerikából hazatérő Huszvai Sándor érszabolcsi, Szász Ignác szamosszegi, Nyisztor Imre nyirosmihálydi, Bartha Sándor nyirmadai, Gróbely György pusztadobosi lakosokat, valamint Bodnár András révész, cigándi lakost azért, mert az oláh járőr felszólítására a csónakkal azonnal nem kötöttek ki, a csónakból történt kiszállás után a Tisza-parton önhatalmúlag mind agyonlőtték és pénzük egyrészét elrabolták."

44. 398/kt. 1922.:

2. „1919 május havában két gimnáziumi tanárt, Váry Emil és Csázy Lászlót, továbbá Koch Endre és Olenyik György kisvárdai lakosokat, Csernyánski Tamás vendéglőst, Deninszky Ernő jegyzőgyakornokot és Tolnai János napszámos dombrádi lakosokat mint kommunistagyanusokat az oláh hadbíróság Nyirbaktán agyonlövette."

45. 398/kt. 1922.:

3. „1919. évi június 5-én az oláh megszálló csapatok által Vencsellő község felgyujtatott, majd Oláh János csendőrjárásőrmester, Szanyi Károly, Germann Imre próbacsendőrök, Veszán

József és Orosz Sándor pénzügyőri fővigyázók, zárai lakosok azért, mert az oláh parancsnokság parancsa ellenére az utcára kimentek, az oláh katonák által letartóztattak, egymáshoz kötözve, pénzeikből kirabolva, ruháiktól megfosztva, rettenetes kínzások után 1919. évi június hó 7-én saját magukkal sírjaikat megásatták és egymáshoz kötözve, minden kihallgatás és tárgyalás nélkül agyonlőtték, illetve agyonlövették."

46. 398/kt. 1922.:

4. „Szabó Pálné született Szászi Borbála olcsvaapáti lakost 1919. évben Nagydoboson állomásozott oláh csendőrök ugyanazon év június 19-től szeptember végéig Brassóba kényszermunkára minden ok nélkül elhurcolták."

47. 398/kt. 1922.:

5. „Szászi Sándor és Szászi József olcsvaapáti lakosokat 1919. évben az oláh csendőrség minden ok nélkül Mátészalkára elhurcolta s ott megbotozta."

48. 398/kt. 1922.:

6. „Grósz Mór, Szászi Sándor, Simon Gyula, Simon Miklós, Kristin Gyula és Szászi Zsigmond olcsvaapáti lakosokat 1919. évben az oláh csapatok minden ok nélkül Brassóba, onnan pedig Bukarestbe elhurcolták, ahol sok ideig fogva tartották és megszámlálhatatlan botütéssel sujtották. Bukarestben az internálótábor parancsnoka Dorezlandi Ticseszku oláh főhadnagy volt."

49. 398/kt. 1922.:

7. „Nagy Károly, Borbás Lajos, Dávid Bertalan, Szabó Lajos, Nagy József, Szabó Károly, Barta Imre, K. Szücs Károly, Barta Lajos, Szücs Ferenc, Kósa Gyula, Szücs Péter, Fekete Miklós, Szabados Károly, Tóth Miklós, Kósa Sándor, Tóth Károly és ifj. Kósa Sándor olcsvaapáti lakosokat az oláh csendőrség minden ok nélkül összefogatta, Vásárosnaménybe elhurcolta és ott megbotoztatta."

50. 398/kt. 1922.:

8. „Az oláh csapatok 1919. évben Peter Ferenc szamoskári lakost Mátészalkán, Magas János, Balogh Lajos és Farag Bertalan polgári egyéneket Ópályi községben minden ok nélkül agyonlőtték. Az elfogatásokat Gitta nevű, Nagydoboson volt oláh őrmester foganatosította."

51. 398/kt. 1922.:

9. „Lakatos Lajos mátészalkai lakost 1919. év április hó

26-án ismeretlen oláh katonák Mátészalkán minden ok nélkül agyonlőtték."

52. 398/kt. 1922.:

10. „Szécsi Károly jármi lakos 19 éves fiút ismeretlen oláh katonák 1919. évben Nyirmedgyes községben minden ok nélkül agyonlőtték."

53. 398/kt. 1922.:

11. „Weisz Hermann jármi lakost ismeretlen oláh katonák Nyirmedgyes községben 1919. évben minden ok nélkül agyonlőtték."

54. 398/kt. 1922.:

12. „Budaházy Dezső nagydobosi lakosra 1919. év tavaszán 10—15 főből álló oláh katonaság betört, ágyából kihúzták, pincéjébe levitték, miközben úgyszólván összes ingó vagyonát elrabolták és ismeretlen helyre eltávoztak."

55. 398/kt. 1922.:

13. „Nyirgebe község határában levő úgynevezett Tausig-tanyán 1919. évi április hóban a bejövő oláh katonaság ismeretlen csapatbeli katonái Szabó József, Kádár István, Tóth Sándor, ifj. Tóth Sándor, Tóth István, Tóth József, Tóth Gusztáv, Tóth Péter, Blum Sámuel, Tóth József, Sántics János, Fodor István, Orosz Antal, Nagy Sándor, Horváth Mihály, Pap Károly, Pankotai György, Kovács Ferenc, Kun Mihály, Kun Sándor és ifj. Kron Mihály ottani lakos cselédembereket és még két ismeretlen nevű embert összeszedtek s Nyirmedgyes községbe kísérték s az ottani temetőben minden ok nélkül valamennyit agyonlőtték."

56. 398/kt. 1922.:

14. „1919. évben Egyek községben egy Kántor nevű oláh hadnagy volt a katonai állomásparancsnok. Nevezett ezen minőségében ott számtalan rablást, zsarolást követett el s rengeteg terményt és állatot rekvirált s azokat eladta. Majd a kivonuláskor az ottani gazdáktól négy lovat, ahhoz való szerszámot és egy hintót vett el erőszakkal, minden ellenszolgáltatás nélkül. Kántor hadnagy temesvári illetőségű, a háború alatt osztrák-magyar hadnagy volt."

57. 398/kt. 1922.:

15. „1920. évi március hóban Biharmegye egyrészének felszabadulásakor Pocsaj községben Moldován Miklós temesvári

illetőségű főhadnagy, volt osztrák-magyar hadseregbeli tiszt volt az oláh csendőrök parancsnoka. Nevezett számtalan rablást, zsarolást követett el s védtelen embereket megbotoztatott."

58. Miskolci m. kir. csendőrker. hevesi lovasőrs 261. sz./1922:

„A román katonaság a megszállás alatt Átány községben Varga János és Ipacs Antal átányi lakosokat, mint békés polgárokat azért, mert a vörös katonaság lövéssel fogadta őket, elfogták, a községházára kísérték, majd onnét a község szélére vitték, ott egy deszkakerítés mellett több lövéssel kivégezték. Balla János átányi lakos, malomtulajdonos lakására mentek s lakását teljesen kifosztották, az összes pénzét elrabolták tőle. Özv. Németh Lajosné hevesi lakos kastélyát a román katonaság meglepte, nagyobb összegű pénzét, értékes tárgyait, valamint jószágállományát elrabolták, több polgári nőt elfogtak és azokon erőszakos nemi közösülést követtek el, a lakosságot minden ok nélkül 25—50 bottal büntették, a nagyobb bortermelők pincéit feltörték, onnan nagyobb mennyiségű borkészletet raboltak el. A kisebb gazdákhoz, kiknek kevés takarmányuk volt, az oláhok kocsival mentek s mindent elraboltak; ha a tulajdonos azt megakadályozni akarta, akkor véresre verték."

59. M. kir. miskolci csendőrker. kiskörei őrs jelentése:

„1919. évben, a román megszállás alatt az alább felsoroltak vétettek a nemzetközi egyezmény ellen:

Cariadi ezredes 98. gy.-ezr., Tekáni őrnagy, Grosz őrnagy, Csizmás János százados, Radulescu százados, dr. Mivis orvosszázados, Raduc főhadnagy, Orosz hadnagy, Milka zászlós. Ezen tisztek lovakat, kocsikat rekviráltak és nem fizettek semmit.

Tolnay Jánost egy román katona meglőtte, mert mint fuvaros nem fogott elég gyorsan be. Nevezett ezen lövésbe belehalt."

60. M. kir. miskolci csendőrker. tiszafüredi járás, 59. sz. — 1922.:

1. „1919. évi augusztus havában ismeretlen okból Tiszafüreden és határában Dimitrescu János őrnagy, román királyságbeli 84. gyalogezred 3. zászlóalj parancsnokának intézkedésére agyonlövettek: id. Kiss Lajos, ifj. Kiss Lajos, Kalmár József, Tengericsány József és Csengeri Sándor tiszafüredi lakosok, továbbá Szarvas Sándor, Pétek Ferenc, Fehér Imre és Dögli Benedek tiszaszőllősi lakosok."

61. 59 sz./1922.:

2. „Ugyancsak Dimitrescu őrnagy parancsára a következő tiszaszőllősi lakosok 10—30 botütést kaptak: Kiss Lajos, Ernődi István és Csorba György. A románok két héten át fogva tartották őket és minden éjjel ütötték, verték. Ugyancsak megbotoztattak: Schwartz Jenő, Bleuer Endre, Lebovits Jenő, Schwartz Andor, Soltész György, Csontos Mihály, Kovács Kálmán, Fajta Miklós és Mukovics Sándor tiszafüredi lakosok. Ok ismeretlen. Zsebeházi György román főhadnagy (állítólag) Nagymargita községi születésű, minden indok nélkül a következő poroszlói egyéneket a nyilt utcán katonáival megbotoztatta: Farkas György 2. osztályú tiszthelyettest és Vörös Sándor főtörzsőrmestert (jelenleg a kápolnai őrsön szolgál)."

62. 59. sz./1922.:

3. „Erőszakos nemi közösülés ugyancsak a fentírt hónapokban követtetett el Dimitrescu román őrnagy katonái által Nemes Józsefné szül. Ujvári Rozália, Bazi Imréné szül. Gubácsi Eszter, Pálfi Dánielné és Labauer Miklósné szül. Pálfi Julianna tiszafüredi lakosú nőkön. Továbbá id. Ács György tiszaszőllősi lakos nején és Erzsébet nevű 20 éves leányán."

63. Bpesti csendőrkerület 361/kt. 1922.:

1. „Xantus Gergely gödöllői őrsbeli 2. osztályú tiszthelyettesemet jelentése szerint 1919. évi május hó 3-án Borosbenedek községben, hol a román megszállás alatt földmíveléssel foglalkozott, az ottani román csendőrök elfogták és minden indok nélkül a nagyenyedi fogházba, 21 nap mulva onnan a brassói tüzérlaktanyába kísérték, ott a laktanya padlására többedmagával bezárták, az éjjeli időben az őrtálló katonák a rajta levő ruházatot 10.000 korona, 1 drb zsebórát, 3000 korona és 600 korona készpénzét, összesen 15.000 korona értékű tárgyait tőle erőszakkal elvették s eközben puska tusával bántalmazták. Onnan hét nap mulva a Moldva Vulperesti (Románia) fogolytáborba vitték, hol öt hónapon át kényszervasútépítéssel foglalkoztatták, anélkül, hogy bármiféle fizetést adtak volna; a vasútépítésnél eltöltött idő alatt teljesen ruhátlanul dolgoztatták, mialatt több, névleg megnevezhető egyént a román katonák annyira bántalmaztak, hogy ennek következtében meghaltak.

Ez alkalommal szemtanuja volt annak, hogy a román katonák három fogolytársát minden indok nélkül agyonlőtték,

más alkalommal szintén két fogolytársát, amint a barakkból szükségletet végezni kiléptek, az őrkatona egyiket a helyszínen lelőtte, a másik ennek lakására, a barakkba akart szaladni, mire a katona ezt is lelőtte. A két hullát kihurcolták az erdőbe és ott eltemették.

Xantus 2. osztályú tiszthelyettes a fenti adatokat Kolcza Győző, Benczó János 2. oszt. tiszthelyettes és Varga András 3. oszt. tjszthelyettes tanukkal tudja igazolni."

64. 361/kt. 1922.:

2. „A rákoscsabai őrsnek jelentése szerint néhai Vitáriu Sándor 22 éves, nőtlen rákoscsabai lakost 1919. évi szeptember 16-án az akkor Rákoscsabán állomásozó 24. oláh gyalogezredbeli ismeretlen nevű oláh katona fegyverével azért, mert néhai nem engedte meg, hogy szőllőjéből jogtalanul szőllőt vigyen, egyszer mellbe s egyszer gyomron úgy megszúrta, hogy az illető másnap a sérüsésbe belehalt."

65. Budapesti csendőrker. nógrádvármegyei csendőriskola, Bardócz Ervin hadnagy jelentése (77/kt.1922.):

„Jelentem, hogy tudomásom van arról, mikor 1919 február havában Szinyérváraljan a 3. önálló székely zászlóaljtól a románok foglyokat ejtettek, karjaikat és lábaikat felvágták, a sebeket betömték sóval és utána bekötötték. Ugyancsak ilyen vadállatias esetek fordultak elő a csucsai demarkációs vonalon a románok részéről."

66. M. kir. bpesti vámőrker. I—1. számú őrparancsnokság 237/Ikt. 1922. jkv.:

„1916 november és december havában a csíkmegyei Hidegség község, valamint Rakotyás község határán húzódó Hosszúhavasokon harcoltunk az akkori „Erdélyi portyázó-különítmény"-nél a román hadsereggel, mikor is többszöri összecsapásra és kézitusára került a sor a harc folyamán. Mikor sebesültjeinket összeszedtük, azt tapasztaltuk, hogy a román hadsereg az elesett bajtársainknak végtagjait, orrát, fülét levágták, borzadalmasan összezúzták és szemeiket is kiszúrták, sebesültvivő járőreinkre pedig gépfegyverrel és hegyi ágyúval tüzeltek."

67. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Varga István szászsebesi málházó fiát a románok 1918 december 25-én Alvincen agyonlőtték."

68. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„A lupényi állomásfőnököt megbotozták, miközben szélütés érte."

69. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Hétfaluból egy detektiv román csendőrökkel kilenc gazdát Ploestibe szállított, ott úgy megverték őket, hogy egyikük sebeibe belehalt. A vizsgálóbíró, aki Ploestiben kihallgatta őket, négy gazdát hazaengedett azzal, hozzanak neki ajándékba egy lovasfogatot, egy tehenet, két hízott sertést és három zsák gabonát. Amikor ezt elhozták, valamennyiüket szabadon bocsátották."

70. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„A nagysikárlói máv. főnök fiát és Miklosicza erdőőrt a románok agyonlőtték."

71. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Felsőszilvágy községben reguláris román csapatok összefogták a zsidó lakosság apraját-nagyját, a templom udvarára terelték őket és ott kegyetlenül elverték. Ezalatt őrizetlenül maradt lakásukat katonák és parasztok kirabolták. Megveretésük után verések között Alsószilvágy községbe hurcolták őket. A verés ellen többen, így Jakab József is tiltakozni próbált a tisztek előtt, de felszólamlásáért egy tiszt bottal úgy rávágott, hogy állkapcsa eltörött. Majd a tisztek parancsára a nőket, gyermekeket a férfiaktól különválasztották, az utóbbiakat Farkasszóra szállították. Útközben Herskovics Dezső vérző arcát letörölte, emiatt egy román katona olyat csapott rá puskatussal, hogy karja eltörött. Farkasszón aztán valamennyit agyonlőtték. Kivégeztek 21 zsidót."

72. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Április hó 18-án román reguláris csapatok Alsóberegszó községben a zsidó lakosokat összeterelték és folytonos ütés-verés között a falutól öt kilométer távolságra fekvő farkasszói zsidó templomhoz kergették, itt anélkül, hogy a szemüket bekötözték volna, valamennyit kivégezték."

73. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Szücs Gergey iltói pályaőrt román gárdisták agyonütötték."

74. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Sántha Józsefet, a vízaknai vonal 22. számú pályaőrét román csendőrök kirabolták és hasbalőtték."

75. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Zilahon román királyi csapatbeli katonák Horváth János cigányzenészt lelőtték, hulláját saját házának udvarában ásták el."

76. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Lupitó Sándor magyar őrvezetőt Csucsán a bevonuló román katonák és falusi parasztok 1919 január 19-én úgy megverték, hogy sebeibe belehalt."

77. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Az arad—piski-i vonalon január hó 27-én a 6. számú pályaőrt a román katonák agyonlőtték."

78. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Sepsiszentgyörgyön egy áldott állapotban levő úriasszonyt 25 botütésre ítéltek. Az ötödik ütésnél meghalt."

79. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Fischer csucsai mészárost a szakállánál fogva akasztották fel."

80. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Részegh Ferenc dévai tanítót, ki magánügyeit elintézni Szentandrás községbe ment, azzal a hazug ürüggyel, hogy a községben levő magyarokat fel akarta lázítani, holott abban a községben nem is lakik magyar ember, a románok letartóztatták, három napon át többször súlyosan bántalmazták, majd elvitték. Életjelt nem adott magáról."

81. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„A 44. vörösezred katonáiból a románok öt katonát elfogtak, húsukat felvágták, sóval betömték s úgy bocsátották vissza csapattestükhöz. Ezek közül csak egy tért vissza, de rövid idő mulva sebeibe ez is belehalt. A tiszalúci temetőben hantolták el."

82. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Dr. Papp Zsigmond szilágycsehi lakos botozás közben meghalt."

83. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Lőrincz István kápolnáskisfalusi lakost a nagyszebeni Consiliul Dirigenten bikacsökkel verték meg, mert a hűségesküt letenni nem volt hajlandó. Majd 130 társával együtt Bukarestbe szállították, ott éjjel-nappal lehetetlen rossz koszt és kegyetlen bánásmód mellett dolgoztatták. Társai közül Bécsi Albertnek a karját, Ráduj Istvánnak az oldalát felvágták az őrző katonák és paprikával behintették. Bántalmazásuk miatt meghaltak: Hor-

váth Dénes bethlenfalvi, Nagy Albert fenyéti, Nagy András fenyéti, Lázár István ülkei, Tiboldi András zetelaki, Csiky György kápolnáskisfalusi és Lévai István kápolnáskisfalusi lakosok."

84. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Dávid György alsóbölkényi ref. lelkészt meztelenre vetkőztetve botozták meg. A botozás alatt elájult, az ájulásból felocsudva, a botozást folytatták. Súlyos testi sérüléseket szenvedett."

85. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Sporni János gyulafehérvári róm. kath. lelkészt a tövisi vasúti állomáson a román katonai parancsnokság a vonatról leszállíttatta és megbotoztatta."

86. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Bene István székelydobói ref. lelkészt román katonák elfogták és nyilvános helyen veréssel táncra kényszerítették."

87. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Nagyobb számból álló katonai csapat súlyosan megrongálta a székelyudvarhelyi milleniumi emléket. Ledöntötték a marosvásárhelyi Kossuth-, Széchenyi- és Bem-szobrokat. Fejszékkel darabokra zúzták az unitárius egyház püspökének és vértanujának, Dávid Ferencnek a dévai várban állott síremlékét. Elpusztították a székelyudvarhelyi „Vasszékely" és a kolozsvári „Kárpátok őre" emlékműveket. Értékek elpusztításának árán is csak az a románság célja, hogy lehetőleg eltüntesse mindazt, ami félreismerhetetlenül mutatna rá arra, hogy a magyarság a multban és mindenkor kulturális téren is feltétlen vezetőszerepet vitt Erdélyben."

88. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„1918 november havában, a forradalom alatt a kecsedi feldühödött nép agyonverte Orth nevű községi jegyzőjét. A tetteseket vizsgálati fogságba vetették. Most, pár nappal ezelőtt a gyilkosokat szabadlábra helyezték, ami a magyar intelligencia körében nagy visszatetszést és félelmet keltett, mert ha köztudomásra jut, hogy ilyen főbenjáró bűnök is megtorlatlanul maradnak csak azért, mert annak áldozata magyar ember, akkor senkinek az élete, vagyona nem lehet biztonságban."

89. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Dávid György alsóbölkényi ref. lelkészt csak azért, mert a

falusi bíró harangozási rendeletére augusztus hó 6-án kijelentette, hogy istentisztelettel összefüggő ügyekben csak az egyházi felsőbbség rendelkezéseit tartozik követni, letartóztatták. Dávid Györgyöt meztelenre vetkőztetve és az asztalra fektetve verték végig, teste körül a csendőrök szuronyukat úgy tartották, hogy az ütések alatt önként vonagló testébe a szuronyok hegye befúródjék. A lelkész közben elájult, mire vízzel fellocsolták és a verést tovább folytatták. Orvosi látlelet igazolja a lelkész súlyos testi sérüléseit."

90. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Szép mezőkirályfalvai kiadóőrt lakásán a román katonák kirabolták és puskatussal véresre verték."

91. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Orvos József és Keul Frigyes brassói állomásfelvigyázókat román katonák este az utcán elfogták s ámbár igazolójegyüket felmutatták, az őrszobába hurcolták, ott elverték és kirabolták őket."

92. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Schwimmer Lipót csucsai kereskedőt, miután már úgy összeverték, hogy mozdulni sem bírt, egy román hadnagy fejjel a lába közé szorította és bikacsökkel elverte."

93. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Imre József csucsai gyógyszerésszel 1919 január 19-én román katonák szennyes mosdóvizet itattak, míg csak inni tudott."

94. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„A kolozsvár—nagyváradi vonal 47. számú őrházának őrét román katonák megbotozták, majd felvágták a karját, besózták, azután bevarrták."

95. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Kézdivásárhelyen január hó 8-án a román katonák elfogták Veres Péter kereskedősegédet és Fülöp Elek kovácsmestert, a városházára vitték, ott állandóan ütötték, verték, majd kivitték a város határába és közvetlen közelről a lábukba lőttek. Amputálni kellett őket."

96. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Kissebesen Nyitó Sándor őrvezetőt egy román gárdista puskatussal úgy arconvágta, hogy leszakadt az állkapcsa."

97. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Pletos Gergely besztercei görög-keleti esperes Besztercéről a bolsevisták ellen útba indított román ezred legénységének tartott prédikációjában arra hívta fel a legénységet, hogy pusztítsák ki az útjukba eső magyarságot, még a csecsemőt is, mert csak a magyarok legyilkolása után valósulhat meg a nagy cél: Nagy-Románia."

98. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Hunyad vármegyében igen sok magyar asszonyt letartóztattak és botütéssel büntettek a románok. Egy terhes asszony a botütés végrehajtása alatt gyermeket szült."

99. 237/Ikt. 1922. jkv. Udvarhely vármegyéből jelentik:

„Szovátáról fegyveres csapat érkezett Parajdra és az ottani román csendőrséget lefegyverezte, a népet fegyveres felkelésre szólította fel azzal, hogy az egész Sóvidéket fegyverbe szólítva, Székelyudvarhelyre menjenek a román csapatok lefegyverzésére. Bócz Endre járási számvevő, tartalékos százados, ki a parajdi felkelőknek vezetője lett, hamar belátva azt, hogy a szovátaiak avatlan beugratók szavára és a románok tűrhetetlen uralmától elkeseredve indultak meg, a fegyvert fogó népet, még mielőtt ellenbeavatkozás történt volna, nyugalomra intette, felosztatta és megtette az óvatossági rendszabályokat, hogy az esetleg felvonuló román csapatok a nyugalomról idejében értesüljenek. Ennek ellenére a férfilakosság zömét a románok elfogták s már a helyszínén úgy összeverték, hogy a szerencsétlenekre ráismerni nem lehetett. Hasonló sors érte a semmiben részt nem vett Alsó- és Felsőfalva és Korond község lakosait is. Ezeket a szerencsétlen áldozatokat összekötözve Székelyudvarhelyre hozták s itt a román csendőrségen további inkvizitórius eljárás alá vetették, úgy annyira, hogy valósággal állatiasan üvöltöztek kínjukban. Sőt egy Zárug nevű egyén valószínűleg öngyilkossággal akart menekülni a kínzás elől. Felakasztva találtak reá. Még élt és egy román csendőr ököllel felcsapta az állát, úgy hogy a szerencsétlen a nyelvét elharapta. Levágták, életre keltették. Beszélni nem tud."

100. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„1919 január hó 24-én a Kolozsváron tartózkodó francia tábornokot a kolozsvári magyarság ünnepelni akarta. E célból

magyar zászló alatt nagy tömegbe verődve, énekelve akart a tábornok lakása elé vonulni. Útközben a tömeg közé befurakodott egy román agent provokatőr, aki a tömegből kifelé — nem volt megállapítható, hogy milyen irányban — lövést tett. A lövés zajára, mely, úgy látszik, jeladás volt, a román katonák a Főtéren már előzetesen elhelyezett gépfegyverekből lőni kezdték a fegyvertelen magyar tömeget, majd pedig a zászlótartó kezéből a magyar zászlót kiragadták és a sárba taposták. A lövés eredménye számtalan halott és sebesült lett."

101. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Hat kolozsvári vasútast a románok, állítólag azért, mert muníciószkocsijukat petróleummal leöntötték, letartóztatták. Kettőt közülök halálra, négyet pedig életfogytiglani kényszermunkára ítéltek."

102. 237/Ikt. 1922. jkv.:

„Vigh János kolozsvári főhadnagyot a románok folyó évi január 24-én elfogták és kilencszer botozták meg. Fájdalmában megőrült. Ma a Rechner-féle elmegyógyintézetben kezelik."

103. 237/Ikt. 1922. jkv. Dr. Benkő Géza, Zilah város volt helyettes polgármesterének és városi főügyésznek az oláh megszálló csapatok részéről elszenvedett személyi és vagyoni sérelmeiről tett jelentése a következő:

„Előre kell hogy bocsássam, hogy a megszállott magyar városok között 92%-ában magyar Zilah város, mint ezeréves történelmi multú magyar kultúrközpont az oláhok megkülönböztetett gyűlöletének volt tárgya, noha a magyar kormányzat alatt az oláh a magyarral mindig jó békességben élt és az oláh komité elnökét: dr. Pap Györgyöt, az oláhok későbbi prefektjét, a zilahi magyar intelligencia több vezető társadalmi pozicióba is beválasztotta (pl. kaszinói választmány, bank- és szövetkezeti igazgatóság stb.). Mikor a város oláh megszállása elhatároztatott, Zilah város polgársága a megszállásnak fegyveresen ellenállani nem akart, sőt az ott állomásozó székely katonaság és nemzetőrség részéről a céltalan vérontás elkerülése végett az akkori szomorú politikai viszonyok hatása alatt a város békés katonai kiürítésére közreműködni törekedett. Miután 1919 január 14-én a Zilahhal szomszédos cigányi-i állomásnál a kivonuló székely katonaság a bevonuló oláh katonasággal összeütközött és ennek kilenc oláh katona áldozatul esett — az oláh vezetőség hangoz-

tatva, hogy ők az entente parancsából jöttek és hogy idáig vértelenül sikerült Erdély megszállása, de ép Zilah mellett volt az első összeütközésük —, ezt ürügyül használták fel arra, hogy Zilah város vezetőségét és magyar polgárságát azzal gyanusítsák meg, hogy ezek bujtogatták fel a székely katonákat a cigányi-i összeütközés rendezésére. Ezért az oláhoktól egy város sem szenvedett annyit, mint Zilah város és ennek magyar polgársága.

A főbb sérelmeket lehetőleg időrendben a következőkben foglalom össze:

1. 1919 január 14.: Összeütközés Cigányinál, kilenc oláh katonát a városnak kellett, hogy eltemesse, a sebesülteket napi 40 liter tejjel a városnak kellett, hogy ellássa. E tejből a tiszti étkezde is részesült.

2. 1919 január 15.: Oláh katonaság bevonul Zilahra, Brandt szolgabírót, Zombori végrehajtót és másokat bántalmaznak, a betóduló oláh falusi csőcselék katonák asszisztenciája mellett fosztogat a Róth, Hajnal, Hangya-szövetkezet és mások üzleteiben. Egy Horváth nevű cigányt és egy másik magyar embert a vasúti állomás közelében rövid úton főbelőttek.

3. 1919 január 17—18.: Török alispán, Tarpaly főszolgabíró, Solymos h. polgármester, Balássy városi mérnök és dr. Csiky F. letartóztatása; a két első öt nap mulva, utóbbiak háromhavi vizsgálati fogság után szabadlábra helyeztettek, miután őket az oláh fogházőrök és előljáróik megzsarolták.

4. 1919 január 19.: Dr. Benkő Géza helyettes polgármesterré történt kineveztetése, kit mint politikával kevésbbé foglalkozott és nem exponált egyént az oláh parancsnokság dr. Pap György későbbi prefekt ajánlatára támogatásáról biztosított.

5. 1919 január 20—31.: Számos szóbeli és írásbeli előterjesztést tettem, hogy úgy az oláh katonaságnak, mint az általuk felbátorított falusi csőcseléknek rendszeres fosztogatásait, rablásait szigorú rendeletekkel akadályozzák meg, de a szigort csak a békésen tűrő magyar polgárokkal szemben alkalmazták. A parancsnokság eltűrte, hogy a falusi oláhok — többen még a szomszéd vármegyékből is — szekerekkel szállítsák el a lopott bort és fosztogassák a pincéket.

6. 1919 január 20—21.: Plosz Gyula igazgató-tanítót, Demeter kerülőt és egy harmadik, pincéjét őrizö magyart éjjel a Somos-oldalon egy Lingurár nevű várteleki oláh katona lelőtte

és ezért egyheti szobafogságot kapott Resin 16-os őrnagy, zászlóaljparancsnok úrtól.

7. 1919 január 22.: Laké Nagy György és két civiltársa három oláh fegyveres katonát — akik jogtalanul újabb fuvar teljesítésére akarták őket szorítani — leütötték, kik közül kettő meghalt. Ezért a várossal hatvanezer (60.000) korona hadisarcot fizettetett a nagyszebeni hadvezetőség, utóbb a debreceni hadbíróság még 800.000 korona hadisarcot hajtott fel a város magyar polgárain, de ez utóbbi összeg egy év mulva kamat nélkül visszafizettetett.

8. 1919 január 23.: Audiencián Pathé francia generális úr előtt, kinek és a vele jött Neculcea altábornagynak írásban, memorandum alakjában átadtam a város főbb sérelmeit, de hangzatos igéreteken kívül mást nem kaptam.

9. 1919 január 24-től február 23-ig: A fosztogatásokat, magánosok elleni erőszakosságokat az oláhok tervszerűleg folytatták és rettegvén a közelben tartózkodó csekély magyar nemzetőrségtől is, szigorú korlátozásaikat fenntartották.

10. 1919 február 23.: Reggelre magyar nemzetőrség Zilahot visszafoglalta és öt oláh tisztet, negyvenkilenc közembert foglyul ejtett, kiket később Mariska főhadnagy fedezete mellett elszállíttatott bántódás nélkül.

11. 1919 február 23—25.: Délig a város rendszeres lövetése oláh tüzérség és gyalogság által. Vagy hét polgár meghalt, hétnyolc ház összeomlott, több megsérült.

12. 1919 február 25.: Este az összes férfiak ütlegelés közben a ref. kollégiumban gyüjtettek össze életveszélyes fenyegetések közben, honnan másnap reggel igazolás után elbocsáttattak.

13. 1919 február 25-től napokon át szabadrablás volt engedélyezve, üzleteket, a lakosok lezárt (főleg az elmenekültek) lakásait feltörték, minden házba behatoltak és mindenkitől raboltak, loptak úgy a katonák, mint a nyomukban és védelmük alatt járó falusi oláhok.

14. 1919 február 26.: Jenescu térparancsnok kutyakorbáccsal kényszerített a polgármesterség újabb elfogadására, mert a városi tanács többi tagjai, rendőrkapitány, általában a vármegye és város összes vezető emberei elmenekültek.

15. 1919 február 26-tól március 1-ig: Katonák és falusi

oláhok, utóbbiak gyalogosan és szekérrel is rendszeresen fosztogatták fényes nappal főleg a mintegy 2500 menekült lakásait. Előbb élelmiszert, ruhát és fehérneműt, főleg ékszert és pénzt, utóbb bútorokat, bort stb. szekérrel szállítottak. Láttam tiszteket bőröndökkel fosztogatni, de főleg a katonák és civilek rablott holmijából „rekviráltak" vagy fillérekért vásároltak az oláh tisztek.

16. 1919 február 27.: Erőszakosságok nők ellen. Pl. Csurilla főkertésznek 16 éves leányán nyolc katona ment keresztül és apját ütlegek között kényszerítették, hogy a másik ágyon végignézze. Utóbb a panaszló apát két napra lezárták.

17. 1919 február 27—28.: Térparancsnok bort koboztatott, a vonakodókat az egregyi oláh pap és két zsidó kereskedő javára eladásra kényszeríti.

18. 1919 február 28.: Magas, vörös francia őrnagy látogatása Zilahon, kinek látogatása előtt oláh katonák összegyüjtött kilőtt patronokat szórtak a halálozás színhelyére, hogy az magyar géppuskaállásnak tünjék fel.

19. 1919 március 1-én délután Trousson francia ezredes magához hivatott és Jenescu oláh térparancsnok lakásomról elővezetett és útközben figyelmeztetett arra, hogy „ügyeljen a szavára". Én hangoztattam, hogyha kihallgat, csak a tiszta igazat mondom, amit bizonyítani tudok. Franciául nem tudván, tolmácsot kértem, de ez nem volt. Ismételt kérésem dacára tolmácsot nem kapván, részint oláhul, részint németül beszéltem Troussonnal, de beszédemet a Mosoiu környezetéhez tartozó oláh tisztek tolmácsolták. Előbb özv. dr. Suciu Jánosnét hallgatta meg Trousson, ki vad oláh és jól tudván franciául, a magyar katonáktól elszenvedett sérelmeit adta elő és Trousson az egész vezérkarral rögtön elment a Suciuné lakására és nagy érdekkel és jóakarattal hallgatta végig a Suciuné kiszínezett előadását.

Én kihallgattatván, felpanaszoltam, hogy az oláh megszállás kezdete óta oláh katonák és civilek rendszeresen fosztogatják a várost és 92%-ában magyar lakóit, hogy katonai parancsnokságánál sikertelenül kerestem mint polgármester védelmet; hogy a város polgárai terrorizálva és kétségbeesve vannak; hogy úgy a városnak annak a polgári kiürítésének foganatosítása előtti rendszeres tüzérségi lövetése, mint a megszálló katonaságnak fosztogató és erőszakoskodó viselkedése a nemzetközi jogba

ütközik, — végül, hogy valótlan az, miszerint a pár napig bennlevő magyar katonák fosztották és rabolták volna ki a várost.

Előadásomat a környező oláh tisztek részéről heves ellenmondás kísérte, sőt Mosoiu azt mondta: „Maga hazudik!", amit kikértem magamnak és kértem rendes vizsgálat elrendelését, mert én felelősségem tudatában csak oly tényeket állítottam, amelyeket tanukkal bizonyítani tudok. Azonban minden hasztalan volt! Trousson francia ezredes láthatólag meglepődve, sőt ingerülten hallgatta végig az én előadásomat, mely nyilván éles ellentétben állhatott azzal a sok valótlansággal, amit neki az oláh tisztek bebeszéltek.

Zilahon vagy 8—10 intelligens román család és vagy 180 napszámos kivételével az egész lakosság magyar és főleg mint megyeszékhelyen nagyszámmal volt képviselve a magyar tisztviselőosztály. Értesültem arról, hogy a várost két napig visszafoglalva tartó magyar katonák pár oláh exponáltabb intelligens családhoz betörtek és ott apróbb károkat, rombolást okoztak, de nagyobb rablásról vagy öldöklésről szó sem volt. Erre a kevés magyar katonának ideje sem volt, de még a becsületérzés sem vitte volna reá. Ennek dacára Mosoiu tábornok azt hazudta, hogy Zilahot a magyar katonák fosztogatták ki. Ezt én erélyesen tagadtam és megcáfoltam, amiért az oláhok gyűlöletét vontam magamra. A térparancsnokság előtt Trousson a dr. Suciuné lakására ment, hogy ott a magyar katonák állítólagos pusztításait megszemlélje. Útközben Nedejda 15. gyalogezredbeli őrnagy-zászlóaljparancsnok ismételten vasvillaszemekkel nézett reám nagy dühösen, ami feltűnt úgy nekem, mint a velem volt Baróthy Zoltán akkor zilahi, jelenleg debreceni kir. ügyész úrnak. Még figyelmeztettem Baróthyt: „Meglásd, bajba jutok, mert rém dühösen néz reám ez a nagy, marcona őrnagy!" E rossz előérzetem — sajnos — nemsokára valóra vált.

Miután Trousson a dr. Suciuné lakásán találtakat jegyzőkönyvbe vétette, kértem, hogy jöjjön velem és nézze meg azt a vandal pusztítást, amit az oláh fosztogatók okoztak csaknem az összes magyar házaknál, amelyhez képest elenyésző csekély ez a kár, ami a pár oláh intelligens ember lakásán látható. Azonban Troussont ez nem érdekelte, sőt még a feldúlt városházának is csak a kapujáig jött el. Csakhamar kocsira ülve Trousson, eltávozott Mosoiuval, engem pedig Jenescu százados térparancs-

nok „Sie sind interniert!“ szavakkal letartóztatott és a piacon körbe hurcolt, hogy részemre fogdát kerítsen és hogy a nyilván előre való megbeszélésük szerint Nedejdával, a reám dühösen néző őrnaggyal összehozzon.

20. 1919 március 1-én este 6 óra: Jenescu Nedejdát magához vevén, engem 6 óráig a piacon járattak, megvárván, míg a miattam aggódó polgárok hazamennek, mert szigorú katonai rendelet szerint este 6 órán túl senkinek sem volt szabad az utcán tartózkodni. Nyilván az volt a céljuk, hogy a bekövetkező inzultálásomnak tanuja ne lehessen. Mikor a piac kiürült, Jenescu százados és Nedejda őrnagy közrevettek. Utóbbi lőfegyvert szegezve a fejemnek, öklével hatszor arcomba vágott, cvikkeremet lepofozta, úgy hogy orromon és számon megindult a vér. Ha karomat (mert még egy bot sem volt nálam) védelmemre felemeltem, lelövéssel fenyegetett. Közben „rabló, tolvaj, bandita, hun!“ szavakkal szidalmazott. Majd mikor elszédülve földre estem, sarkantyús csizmájával a földön rugdosott össze, úgy hogy a jobb tomporom egész kék lett és arra két napig reáfeküdni sem tudtam.

Ezután Nedejda „vitézi munkáját“ befejezvén, eltávozott, Jenescu pedig kutyának nevezve: „Jetzt komme ich!“ szavakkal elvezetett és a volt állami fiútanító állami képző (iparos olvasóegylet tulajdona) kaszárnyául használt nagyterme melletti altiszti szobába vezetett; ez lett az én fogdám!

Itt tartottak fogva két napig, talán azért, hogy sérüléseim gyógyuljanak addig be, míg a hadosztálybíróság elé kerülök. A szomszéd teremben a lopott bortól ittas legénység éjjel-nappal ordította be egy ajtóval elválasztott szobámba: „Öljétek meg a polgármestert (engem neveztek így), még azt mondta, hogy mi tolvajok vagyunk!“ Egy katona meglökdösött, de itt többé tettlegesen nem bántottak. Éjjel aludni nem tudtam a tánc, ének, fenyegetések stb. miatt. Az volt az impresszióm, hogy a parancsnokság szerette volna, ha a katonák meglincselnek vagy esetleg ittas fővel le is lőnek.

Másnap feleségemet beengedték, mint ételhozót cellámba és közölték kérdésemre velem, hogy Mosoiu azért tartóztatott le, mert Trousson előtt azt „hazudtam“, hogy az oláhok fosztották ki Zilahot, hogy hétfőn (március 3.) reggel a dandárparancsnokságra, Zsibóra, onnan Désre a hadosztálybírósághoz visznek.

Persze előbb kikoboztak, pénzemet, aranyórámat, zsebkésemet, irataimat elszedték tőlem, zsebeimet kikobozták.

Március 2-án este elbúcsúzásomkor jeleztem a feleségemnek, hogy rossz éjszakám lesz, mert a katonák részegek és fenyegetően ordítanak, pedig az egyheti álmatlanság (ágyúzás, harcok, rablások stb.) és sok gyötrődés miatt nagyon ki vagyok merülve. Ha kissé elszenderedtem, ordították a katonák: „Öljétek meg, verjétek meg a primárt!" (A polgármester oláh elnevezése.)

21. Március 2-án éjféltájban egy Anea nevű hadnagy vagy főhadnagy bejött a szomszédos kaszárnyába a legénységet vizsgálni. Fennhangon, úgy hogy én is jól hallhassam, így szólt a katonákhoz: „Ez az egyedüli magyar, aki nem akarja, hogy Zilah a mienk legyen. Vegyetek bosszút rajta, menjetek a házába, fosszátok ki, öljétek meg a feleségét és gyermekét!" Erre egy patruj eltávozott. Körülbelül egy félóra mulva az őrség visszatérve, jelentette Aneának, hogy parancsa szerint jártak el és hogy hová tegyék a két hullát? (T. i. a feleségemét és a fiamét.) „Tegyétek hátra a magazinba és most végezzetek ezzel a kutyával is!" Erre Anea vezényelt: „Dumm-dummra tölteni!" és jól hallottam a fegyver csattogását. Azt hívén, hogy mindjárt kivégeznek, imádkoztam magamban. A kivégzésemre kirendelt katonák el is jöttek az ajtóig, de ekkor Anea azt mondta: „Ez a kutya nem érdemel golyót, hanem reggel akasszátok fel és vigyétek a magazinba!" Ezután Anea hadnagy eltávozott.

Kevés csend után egyik, általam pedig megvesztegetett katonaőröm készítette a hurkot és azt mondta az ott levő másik őrnek: „Sajnálom ezt a becsületes urat, szép családja van, de azt mondta a hadnagy úr, hogy Mare Romániáért meg kell, hogy tegyem!" E hurok nyilván az én részemre készítettnek látszott.

22. Március 3. hajnali 4—5 óra: A közbizalom számos állásra juttatott. Jól rendezett vagyoni viszonyok között boldog családi életet éltem Zilahon. Mély vallásos érzésem (egyházmegyei ügyész, presbiter is vagyok) is tiltakozott az öngyilkosság ellen. Azonban oly sok testi és lelki szenvedés, egyheti álmatlan gyötrődés után — azt hivén, hogy családomat kipusztították és hogy reám is a megkínoztatás és felakasztás vár — elhatároztam, hogy véget vetek további szenvedéseimnek és főbelövöm magam. Egy óvatlan pillanatban őröm fegyverét felkaptam, de

vagy nem volt megtöltve, vagy zavartságomban nem tudtam gyorsan felnyitni a závárkát, az nem sült el és a gyorsan bejövő őröm (Rád György) kicsavarta kezemből. Ezután két őr is vigyázott reám. Ha a főbelövés nem sikerült, elhatároztam, hogy szíven szúrom magam. Míg egyik őröm tüzet csinált, ágyam mellé támasztott fegyveréről leloptam a szuronyt és mikor őröm elfordult, fekve, a takaró alatt szúrkáltam a hegyetlen és életlen szuronnyal a szívem tájéka felé, de a szurony fekvő helyzetemben a mellhártyán áthatolva nagy vérzést okozott és a tüdőt csak súrolta. Reggel hat óra tájban bejött Jenescu százados és arra a kérdésemre, hogy mikor visznek Zsibóra? felelte: „Nem visznek téged sehova, csak felkötnek, gazember kutya!" Erre én a mellemben levő tőrön egy nagyobbat szúrtam, mire azonban a tüdő a szúrt seben át levegőt kapván, a vértől szotyorgó hangot adott, ami feltünt. Ekkor én takarómat ledobva, a vértócsában levő mellemet meglátták és így feleltem: „Engem már nem akasztotok fel, mert végeztem magammal, verjen meg az Isten benneteket!" Ezután a nagy vérveszteségtől elájultam és csak a doktor Becesku két injekciójára tértem magamhoz, ki az első segélyben részesített és a reggelimet hozó feleségemnek azt mondta, hogy sérülésem súlyos és lehet, hogy két óra alatt meghalok. Látva feleségem és gyermekem, észretértem, hogy az egész családom lemészároltatására alapított színjátékot csak lelki meggyötrésem céljából rendezték, életkedvem visszatért. Kértem, hogy súlyos sebemmel hagyjanak itt, hogy haljak meg a családom körében, ha már az oláh orvos lemondott rólam. Jenescu azonban két szanitésszal kocsira tett és vonattal beküldött Zsibóra. Feleségemnek hosszas könyörgés után engedték meg, hogy mint vizsgázott ápolónő elkísérjen. Zsibón a dandárparancsnok felhivatta dr. Szaploncza Gyula zilahi kórházigazgató főorvost, ki megvizsgált és mint spcialista műtőorvos megnyugtatta feleségemet, hogy életveszélyesség csak a tőr fertőző volta esetén lehet, mert a szúrás a szívet nem érte. Innen Désre vittek, hol március 3-tól április 12. délutánig a hadbíróság I. számú cellájában (22. szoba) ötödmagammal be voltam zárva az ápolónőként beengedett feleségemmel együtt, mert három hétig seblázam és mellhártyagyulladásom volt. A börtönben, miután mindenkit megvesztegettünk, tűrhető volt a helyzetünk. Nagysokára kétszer is kihallgattak, de bár komoly vád hiányában még az

ügyész is elejtette ellenem a vádat, mégis csak hat hét mulva engedtek el.

23. Távollétem alatt Zilahon tombolt az önkény. Lakásomban öt tiszt és irodámban öt tisztiszolga lakván, a február 25-iki szabadrablás után megmaradt holmimból is sokat elloptak.

Majd egy évvel a békeszerződés megkötése előtt előbb városi főügyészi állásomtól, utóbb 1919 augusztusában ügyvédi gyakorlatomtól fosztottak meg jutalmul. Majd 1919 októberben jogtalanul kiutasítottak a szülővármegyémből, hol 13 évig laktam és ingatlanaim is voltak. Később, 1920 február 6-án ismét letartóztattak Zeitler őrnagy és társaival együtt, de estére szabadon engedtek és csak mint tanut hallgattak ki. Gyakran zaklattak rekvirálásokkal (irodám, lakószobám, írógépem, edények stb.), az ezer korona hadisarcot utóbb visszaadták, háromszor közmunkára rendeltek, szóval mint „politikailag megbízhatatlant" elég gyakran vexáltak. Felsőbb utasításra kitartottam 1921 június közepéig, de tovább sem anyagiakkal, sem idegekkel nem bírván, repatriáltattam magam. Vonatom Petru Pável szigurancia detektiv addig nem engedte ki, míg 500 leit „rendőrségi jótékonycélra" le nem fizettem, sőt írást is vett feleségemtől, hogy önként adtam ajándékul.

Miután én a fentieket azért szenvedtem el, mert Trousson tanuként kihallgatván, az igazat megmondtam, a fenti súlyos bántalmaztatásomért, hatheti ártatlan bebörtönöztetésemért és az azzal kapcsolatos rengeteg anyagi káromért elsősorban a művelt Franciaországtól nemzetközi úton elégtételt szándékozom kérni. Előadom, hogy a fenti tényeket eskümmel is kész vagyok bizonyítani.

Debrecen, 1921 augusztus 20-án.

Tisztelettel

Dr. Benkő Géza s. k."

Pótlólag.

„Még előadom, hogy Zilah városában is elkövették az oláhok az összes más városokból ismert atrocitásokat. Tisztviselőktől a békekötés előtt esküt követeltek, vonakodókat kiutasították stb. A magyar iskolák helyiségeit elrekvirálták, a felekezeti iskolákat folytonos rekvirálásokkal zaklatják, utcákat elneveztek oláhok-

ról; a cégtáblákat előbb oláhra, utóbb kétnyelvűre változtatták; a magyar kereskedőket oláh jótékonyságra kényszerítik; oláh ünnepeken zászlózás, kivilágítás, kokárdaviselés, megjelenés stb. kötelező. A lopás napirenden. Magyar oláhval szemben igazságot nem kap és már panaszolni sem mer. Gyakoriak a zsarolás céljából való letartóztatások. A Mária királynő nevét viselő 4-es lovastisztek nappal a Tigris-szálló ablakaiból versenyezve köpködték le a járókelőket, köztük dr. Csikynét. Lakások csak magyaroktól rekviráltattak. Kádár Géza ref. lelkészt 1921 májusban letartóztatták és izgatás miatt eljárást indítottak ellene egy 11 évvel ezelőtt írt március 15-iki beszéde miatt. Dr. Kincs Miklós városi orvost még 1919-ben 25 botbüntetéssel büntette a csendőrfőhadnagy, mert ellopott hámját visszakérte és utóbb írásbeli jegyzőkönyvet irattak vele alá, hogy nem bántották. Kádárnak fenti bűnügyében a házkutatásnál a detektivek terhelő okmányokat nem találván, becsempésztek egy általuk akkor szerkesztett apokrif levelet Nagy Géza főhadnagy aláírásának hamisításával. A friss írás és az utólagos becsempészés a vizsgálat rendjén bebizonyult.

Dr. Benkő Géza s. k."

V.

Következnek a dr. Benkő Géza eredeti jelentéséhez csatolt mellékletek másolatai:

A) Orvosi látlelet.

Mai napon a zsibói román kir. brigatparancsnokság utasítása folytán reggel 10 órakor (1919 március 3.) dr. Benkő Géza zilahi helyettes polgármestert, letartóztatott egyént megvizsgáltam s rajta a következő külsérelmeket állapítottam meg:

1. A felsőajak jobbszéle duzzadt, vörösön elszenesedett, a duzzanaton egy lencsényi hámtól fosztott, gyengén vérző folytonossági megszakítás.

2. A jobbtompor és comb hátsórészén néhány tallérnyi, egész tenyérnyi veres, duzzadt sérületek.

3. Mellkas baloldalán, a 4. és 5. borda közt, a szegycsont és bimbó közt egy majdnem vízszintes, körülbelül 3 cm hosszú, éles szélű szúrt seb, mely az izmokon és mellhártyán is keresztül hatolt, gyengén vérzik. Sérült szívműködése erősen felfokozott, szapora és kicsiny; öntudata azonban zavartalan.

Az első és második pont alatt leírt sérülések könnyű természetűek, nyolc napon belül gyógyulnak, azonban a harmadik pont alatti sérülés súlyos és életveszélyes, mert a mellkason áthatolt s nagyfokú idegsokkal járt.

Sérült azon bemondása, hogy az első és második alattiak ökölcsapás és csizmás lábbal való rúgástól, a harmadik alatti pedig bajonettszúrástól keletkezett, a valóságnak megfelelhet, ellene semmiféle körülmény nem szól.

Zsibó, 1919 március 3.

Szaplonczay Gyula s. k.,
a zilahi közkórház ig. főorvosa.

Zilah vármegye közkórháza igazgató főorvosának körbélyegzője.

B) Autoztie.

La case dlui dr. Géza Benkő subsitut de primar este eprit a intra mei la patrule, nici la civil pentru decastare.

Commanduire Pietei Zelau, la 28/II. 1919.

Sublocet. Serban s. k.

Oláh körbélyegző.

(Dr. Benkő Géza lakását a további rablás alól felmentő térparancsnoki igazolvány.)

C) (A dr. Becescu 2 drb oláh nyelvű orvosi receptje.)

D) *Ordin de Serviciu.*

(A hadbírósági ügyészi megszüntető határozat.)

D. ml. Dr. Benkő Géza.

15. számú melléklet.

Az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény.

(Lásd a *10. számú mellékletet.*)

1. Bár a demarkációs vonal nem változik, mégis kívánatos súrlódások elkerülése végett, hogy azon vonaltól délre és keletre, mely Nagybányát Kolozsvárral és Kolozsvárt Dévával levegővonalban összeköti és melynek folytatását nyugati irányban a Maros folyó képezi, se magyar katonaság, se csendőrség, sőt még magyar nemzetőrség se tartózkodjék. Ennélfogva tehát ezen terület haladéktalanul kiürítendő és az összes katonaság, csendőrség és nemzetőrség a jelzett vonaltól, illetve a következő pontban jelzett zónától nyugatra, illetve északra elterülő országrészbe köteles visszavonulni.

2. Az előbbi pontban említett vonaltól az ország belseje felé eső részben egy 15 km széles semleges zóna állapíttatott meg, melyet katonaság meg nem szállhat. Ezen zóna magyar községeiben magyar, román községeiben pedig román kir. csendőrség teljesíthet csak szolgálatot. Csak amennyiben csendőrség a rend fenntartásához elégtelennek bizonyulna, lesz magyar többségű községekben magyar, román többségűekben román katonák segítsége kérendő. (Dr. Apáthy István főkormánybiztosnak 1919 január 6-án kelt 250/1919. sz. jelentése.)

16. számú melléklet.

Kratochwil ezredesnek Berthelot tábornokhoz intézett memoranduma.

Tábornok Ur!

Mikor utazásában Ön Kolozsvárra ért, e magyar városban csak a román küldöttség üdvözölte Önt, mivel a románok eltitkolták érkezésének óráját. Ez alkalomból a város környékéről román küldöttségeket hozattak be, hogy Kolozsvár városának román jelleget kölcsönözzenek.

Miután a magyar nép nem tudta az Ön érkezésének óráját, csak az utolsó percben üdvözölhette Önt Apáthy úrral élén egy kis magyar küldöttség Kolozsvár városának és Erdélynek nevében.

Nagy megnyugvást okozott az Ön Apáthy úrhoz intézett beszéde, hogy Franciaország sohasem fogja megengedni, hogy az úgynevezett elnyomott népekből elnyomók legyenek. Nagyon boldogok voltunk, mikor azt hallottuk, hogy szándékában áll Önnek Kolozsvárra egy idősebb francia tisztet küldeni, aki az Ön nevében intézkedni fog és hogy Ön, Tábornok Úr, szintén elhatározta, hogy Kolozsvárra fog jönni. Ugyanez alkalommal történt, hogy Ön, Tábornok Úr, elhatározta Apáthy úrral együtt, hogy a Nagybánya—Kolozsvár—Déva-vonalon egy 15 km-nyi széles keleti semleges vonalat fognak kijelölni, melyet kelet felől a román csapatok, nyugat felől a magyar csapatok fognak a rend szempontjából tisztelni és minden esetleg mutatkozó bolsevizmust le fognak törni.

Az Ön személye iránti szimpátia és mindenek fölött az Ön kijelentései nagyon sokban járultak hozzá a kolozsvári és erdélyi magyar lelkek megnyugtatásához.

Sajnos, alig hagyta el a várost, a román katonai parancsnokság nem tartotta meg igéreteit, sőt úgy bánt a lakossággal és a hatóságokkal, mint ahogy háborúban az ellenség földjén lakó polgársággal bánnak.

Sok megsértése fordult elő a nemzeti jognak minden szerződéssel és egyezménnyel ellentétben. Legelőször is nem respektálták a 15 km-es semleges zónát. Megtámadták a zsibói magyar

csapatokat, valamint a zilahiakat és egeresieket is, a román lakosságot fegyverbe szólították magyar katonák ellen és csupán a főkormányzóság finom és tapintatos viselkedésének és a magyar katonai parancsnokságnak köszönhető, hogy a polgárháborút elkerülték.

Ezalatt a román csapatok annyira erőszakosakká váltak, hogy a keserűség napról-napra nőtt és következményei kiszámíthatatlanok.

A román királyi csapatok megtámadták a semleges területen kívül levő magyar katonákat, a mieink fegyverrel védekeztek és ez alkalommal mintegy hat román katona esett el. Ennek következményeképen internálták azután Apáthy főkormányzót és Kolozsvár városát 900.000 korona hadisarccal büntették meg.

Ez események előtt Apáthy főkormányzót házkutatással molesztálták, azonban eredmény nélkül.

Miután Ön, Tábornok Úr, utazásakor kilátásba helyezte Apáthy úrnak jóakaratú támogatását, én mint szem- és fültanuja az eseményeknek, bátorkodom segítséget kérni Öntől, Tábornok Úr, hogy Apáthy dr. főkormányzót a lehető leghamarabb szabadlábra helyezzék.

Fogadja Tábornok Úr teljes nagyrabecsülésem kifejezését.

Nagyvárad, 1919 január 17-én.

Kratochwil s. k.,
az erdélyi magyar csapatok főparancsnoka.

17. számú melléklet.

Az 1919. évi 425/8. oszt. számú hadügyminiszteri rendelet.

Magyar hadügyminisztérium. 425/8. oszt 1919. szám.

Kratochwil ezredes úrnak, a kat. ker. parancsnoka, Kolozsvár.

Budapest, 1919. évi január hó 6-án.

49. eln. számra: A megállapított új vonalat Nagybánya—Kolozsvár—Déva irányában tudomásul veszem, bár ebben a fegyverszüneti szerződés be nem tartását látom és ez ellen elvben tiltakozom.

A további erőszakosságok ellen a szövetséges katonai bizottsághoz a legerélyesebb tiltakozást intéztem.

Amennyire az adandó helyzet a telefoni összeköttetés megszakítása miatt a jövőben is megkövetelné, avagy a távirda és a Hughes cenzurálása a kölcsönös összeköttetést befolyásolná, úgy felhatalmazom, hogy Apáthy főkormánybiztos úrral egyetértőleg az ottani román főparancsnokkal kényszerült szükség esetén önállóan tárgyalásokba bocsátkozzék és ezek lefolyásáról, valamint eredményéről engem azonnal tájékoztasson.

Minden tárgyalásnak alapját azonban a fegyverszüneti szerződés képezze és ezen határozvány lehetőség szerinti betartása irányelvül szolgáljon.

Festetich s. k.

18. számú melléklet.

A magyar kormány távirata Franchet d'Espérey tábornokhoz.

Franchet d'Espérey tábornok úrnak, a keleti hadsereg parancsnokának, Saloniki.

A keleti szövetséges hadsereg és a magyar állam közt november 13-án katonai fegyverszüneti megállapodás jött létre, amelynek hatálya november 14-én kezdődik. Ez a fegyverszünet Szerbiára is kötelező, mert Szerbia is a szövetséges hatalmak közé tartozik és Szerbia nevében ezt a megállapodást Misics vajda is aláírta. Ezt a fegyverszüneti megállapodást Szerbia előttünk ismeretlen okokból magára nézve nem tartja kötelezőnek, illetve oly magatartást tanusít, amely a fegyverszüneti megállapodás megsértésével egyértelmű. Az általunk a demarkációs vonalig kiürített magyar területet fegyveres szerb csapatok megszállván, a demarkációs vonalat túlhaladták, a kiürített területeken a közigazgatási hatóságok működését részben megbénítják, részben megszüntetik; a vasúti anyagot, a pécsi szénbányát lefoglalták, az összeköttetést a krassó-szörénymegyei bányákkal és vasművekkel megszakították, az összes élelmiszereket lefoglalták, ezért készpénzzel nem fizettek; a megszállott területekről a magyar állam többi részébe élelmiszerek elszállítását nem engedik meg és így a demarkációnális vonalat gazdasági határrá teszik; ellenőrzési jogukat cenzura behozatalára használták fel, a lapokat elkobozzák, a kormánytáviratokat cenzurázzák, a hivatalos és magánleveleket felbontják, ezekből az értékeket kiszedik; a közbiztonsági szolgálatot megbénítják azzal, hogy a csendőröket, nemzetőröket és polgárőröket lefegyverzik; a vasúton a személyforgalmat engedélyhez kötik; a pécsi katonai iskolában katonai tantárgyak tanítását eltiltják; a 21—30 év közt levő magyar állampolgárokat a szerb hadseregbe toborozzák és általánosságban azt hirdetik, hogy magukra nézve a fegyverszünetet kötelezőnek nem tartják.

A kiürített területet megszálló szerb fegyveres csapatoknak ez a viselkedése beleütközik az előbb említett fegyverszüneti megállapodásnak 1., 12. és 18. cikkébe, a fegyverszüneti megállapodásnak szellemébe és céljába, végül általában a fegyver-

szünet gondolatába. Emellett a szerb csapatok eljárása a magyar népköztársaság kormányát abba a helyzetbe hozza, hogy az ország meg nem szállott területein lakóknak és vasutaknak szénnel és élelmiszerekkel való ellátását nem tudja biztosítani, a közigazgatási szervezet megbénítása folytán a közrend fenntartásáról nem tud kellőkép gondoskodni.

A szerb fegyveres csapatoknak ez a viselkedése továbbá bénítólag hat a magyar állam területének meg nem szállott részein a közigazgatásra.

A szénhiány miatt, különösen a pécsi szénbányák elfoglalása miatt Budapest világítása, a krassó-szörénymegyei bányák forgalmának megszakítása miatt a vasúti forgalom meg fog állni és így előreláthatólag anarchia fog az országnak meg nem szállott területein is bekövetkezni, azonkívül, hogy a közigazgatási szervezet megbénítása és a fegyverszünet megsértése a megszállott terület lakosságát is állandó nyugtalanságban és izgatottságban tartja.

A magyar népköztársaság kormánya kiindulva annak a feltételezéséből, hogy a szerb csapatok ezen eljárásáról a parancsnokló tábornok úr nem bír tudomással és ez jóváhagyásával nem történhetik, azzal a kérelemmel fordul a szövetséges hadseregek parancsnokló tábornokához, szíveskedjék a megfelelő intézkedéseket tenni oly célból, hogy Szerbia a megfelelő fegyverszüneti megállapodásokat tartsa meg, mert ellenkező esetben a magyar népköztársaság kormánya a népesség viselkedéséért és a rend fenntartásáért nem vállalhat felelősséget, sem elvállalt kötelezettségeit nem teljesítheti és így nevezetesen a francia megszálló csapatok szállítására és ellátására vonatkozó kötelezettségének nem tehet eleget.

A fent előadott sérelmekre vonatkozó bizonyítékokat a köztársaság kormánya összegyüjtötte és kész azokat a szövetséges hadseregek parancsnokló tábornokának az általa megjelölendő módozatok mellett rendelkezésére bocsátani.

Károlyi s. k.

19. számú melléklet.

Román helyzetjelentések.

(Lásd a *20. számú mellékletet.)*

1. 1919 január 7-én az erdélyi csapatok parancsnoksága 719. szám alatt a következőket sürgönyzi a nagy főhadiszállásnak:

A zilahi esetre nézve a 7. hadosztály január 2-iki jelentése kapcsán a következőket jelenti:

Csak hat halott volt; ezek közül csak egy a harc folyamán. A többi ötöt egy majorban megcsonkítva találták. Le vannak fényképezve.

A megcsonkítás a következő körülmények között történt: Mihelyt a támadás a vonat meglepetése által nyilvánvalóvá vált (kisiklás a sinek alá helyezett aknák következtében), a zászlóalj leszállt a vonatról és harcállásba helyezkedett. E pillanatban a magyarok megközelítették a vonatot és 12 kalauzt foglyul ejtettek, akik a vonaton maradtak. A magyarokat elkergettük, visszavonulásuk alkalmával azonban magukkal vitték a 12 kalauzt. Ezek közül ötöt megölve és megcsonkítva találtunk egy majorban.

A többi hét kalauz kiszabadítása céljából Zilahról Tasnádra két tüszt küldtünk javaik elkobzásának és családjaikkal szemben alkalmazandó megtorló intézkedések kilátásba helyezése mellett.

2. Az 1919. évi január 11-iki 32. számú jelentés kivonata:

Egy ellenséges repülő a Dés—Zsibó—Zilah—Somlyó-vonal fölött keringett és kiáltványokat dobott le.

A sebesvári tábori őrsöt jelentékeny (?) ellenséges erők támadták meg, mire az Bánffyhunyad felé volt kénytelen visszavonulni.

3. A január 18-iki 39. számú jelentés kivonata:

A sikárlói előőrs egy járőrét a magyarok puskatűzzel megtámadták. A 14. ezred egy katonája megsebesült.

18 órakor 40—50 főnyi ellenséges járőr a Nagysebestől keletre fekvő Magura Sebesului felé nyomult előre. Tüzérségi tűzünk visszakergette őket.

4. A január 19-iki 40. számú jelentés kivonata:

A Nagysebestől 900 méterre az országúton állásban levő ellenséges tüzérosztag Kissebesre lőtt, ahol egy leányt és egy fiút agyonlőtt, egy öreg embert és egy katonát pedig megsebesített.

5. A január 21-iki 42. számú jelentés kivonata:

Egy 30 főnyi magyar járőr a sikárlói tábori őrs őrszemét megtámadta. Az előőrs csapatai közbeléptek, a járőr visszaűzetett. Egy katona megöletett.

6. A február 19-iki 58. számú jelentés kivonata:

A február 17-ről 18-ra hajló éjjel az egeresi tábori őrsöt magyar bandák tűzzel megtámadták. Visszaűzettek.

7. A február 21-iki 60. számú jelentés kivonata:

Egy 200 magyar katonából álló magyar csapat átlépte a demarkációs vonalat és Várca faluig előnyomulván, azt kirabolta. Ez a csapat aztán kettéoszlott s egyik része Illésfalva, másik része Mutos felé nyomult előre. Mindkét csoportot a Szilágycsehnél álló 9. üteg egyik szakasza szétkergette tűzével, amire azok visszahagyták zsákmányukat.

8. A február 23-iki 61. számú jelentés:

1. 7. hadosztály körlete:

a) A 14. ezred 3. zászlóalja Mármarosszigetről Nagybánya felé útban.

b) Ez éjjel 23 órakor az ellenséges tüzérség 14 lövéssel Cigányi falut lőtte. Ezt gyalogsági támadás követte.

A Cigányi és Zsibó közötti telefonvezeték megszakítása folytán még nem ismerjük a művelet következményeit. Cigányiba a 14-ik ezred 2. zászlóalját küldtük.

2. 6. hadosztály:

a) A 24. ezred 3. zászlóalja Kolozsvárról Bánffyhunyadra küldetett.

b) A február 21—22-iki éjjelen egy 20 főnyi ellenséges tábori őrs puskatűzzel megtámadta a Kissebestől 1 km-nyire felállított őrszemeinket. Visszautasíttatott.

c) Február 12-én 12 óra 45 perckor a csucsai ellenséges tüzérség megnyitotta tűzét Kissebes és Nagysebes falukra és 14 lövést adott le. A mi tüzérségünk felelt.

9. 62. számú hadműveleti jelentés február 23—24-ikéről:

1. A cigányi-i akció folytatása:

a) A február 22—23-iki éjjelen a magyarok megtámadták a Cigányi—Garcei (Görcsön?) és Zilahnál levő csapatainkat három irányban: Cigányi falu, a cigányi-i vasútállomás és Zilah felé. A cigányi-i zászlóalj és üteg Görcsöntől nyugatra és dél-

nyugatra, Cigányi és Görcsön között és a cigányi-i erdő nyugati szegélyén foglalt állást és február 23-án egész délután harcoltak. Nyolc órakor Cigányi falu vissza volt foglalva, de a vasúti állomás még az ellenség kezében volt.

A Zilahnál levő 15. ezredbeli 1. zászlóalj arcban megtámadtatván és veszélyeztetve lévén az erdőből kibukkanó bandák által, a Zilah és Vártelek között fekvő erdő nyugati szélére vonult vissza, ahol felvette a harcot, amely még folyamatban van.

Az ellenséges parancsnokság parlamentairek útján ama fenyegetés mellett, hogy különben a Zilahon levő fogoly román notabilitásokat, tiszteket és katonákat kivégezteti, felszólított bennünket, hogy hagyjuk abba a Zilahra irányított tüzelést. Azt a választ adtuk neki, hogy ürítse ki ezt a helységet február 24-én 8 óráig.

Zilah visszafoglalására a következő intézkedések adattak ki:

A 27. ezred 3. zászlóalja Zsibóról Vártelekre vonult, hogy az erdőn át meglepően előnyomulva, Zilahtól keletre támadhasson.

A Vártelekről délnyugatra levő 15. ezred egy zászlóalja és két üteg egyidejűleg szintén támad.

a) Az ellenséges csapatok magyar rendes csapatok. Hozzájuk tartozik többek között 500 magyar fogoly is, akiket a megszállt területről szabadon bocsátottunk és akiket felfegyvereztek és az arcvonalba küldtek.

b) Február 23-án a magyarok a sikárlói tábori őrsre lőttek, ahol két tisztet és legénységet megöltek.

10. 63. számú hadműveleti jelentés február 24-ről 25-ére 8 órakor:

A Zilah visszavételét célzó akció következőleg játszódott le:

24-én 7 órakor a 25. ezred 1. zászlóalja Zilah helységet 1000 méterre közelítette meg, ahol az ellenséges tűz feltartóztatta. A 27. ezred 3. zászlóalja Vártelekről az erdőn át elindult, hogy Zilahtól délre bontakozzék ki. A 670. magassági pontnál ellenséges gyalogsági és géppuskatüzet kapott.

14 órakor megkezdődött a cigányi—zilahi vasútvonal — Zilah keleti szegélye — 670. magassági pont (3 km-re Zilahtól) vonalában levő ellenséges állás bombázása. Az akciót köd miatt nem lehetett előbb megkezdeni.

A 15. ezred 3. zászlóalját, amely Görcsöntől nyugatra foglalt állást, az ellenség Haraklán felől eredmény nélkül lőtte; e zászlóalj egy százada Cigányi felé lépett akcióba.

Február 24-én este a következő volt a helyzet:

A 25. ezred* 3. zászlóalja és a 2. zászlóalj 6. százada Gör-

* Alighanem tévedés: 15. ezred akar lenni.

csöntől nyugatra és Cigányitól 800 méterre északra; a 26. ezred 5., 6. és 7. százada tartalék Nyirsidon; a 15. ezred 1. zászlóalja Zilah szegélyétől 1000 m-re északkeletre és keletre; a 27. ezred 3. zászlóalja a 670. és 716-os magassági pontokon (3 km-re keletre és délre Zilahtól). Szállítás alatt voltak: a 27. ezred 2. zászlóalja Zsibóra, a 16. ezred 1. zászlóalja Nagybányáról Benedekfalvára, ahol egy vasúti szerelvény tartatott számára készen; a 4. tüzérezred 7. ütege Görcsönnél, a 2. tüzérezred 1. ütege a 412. magassági pontnál állásban; az 1. és 3. tarackosüteg Várteleknél állott.

Az éj folyamán ritka gyalogsági tűzön kívül semmi akció.

Veszteségek a cigányi—zilahi akciónál a február 22—23-iki éjjelen: 13 katona halott, 16 katona megsebesült, 12 katona eltünt.

A 23-ikáról 24-ikére virradó éjjel egy ellenséges raj fosztogatás céljából Jegeristye faluba (Csucsától 5 km-re keletre) próbált bejutni, de a falu nemzetőrsége visszaverte. Ennek a rajnak egyrésze a 803-as magaslat felé vett irányt, de a mi tábori őrsünk visszaűzte.

13 órakor az ellenség Nagy- és Kissebesre 20 ágyúlövést adott le.

A február 24—25-iki éjjelen egy 40—50 főnyi ellenséges különítmény, az éjhomályt felhasználva, behatolt Nagysebesbe, támogatva a (a falutól északra fekvő) Plesca-magaslatról leadott össztüzek által. Egy másik különítmény ugyanabban az időben átkelt a Kőrösön és megtámadta figyelő-őrsünket, melynek vissza kellett húzódnia. Mindkét különítmény ellen ellentámadásba mentünk át és visszaszorítottuk őket.

11. 64. számú hadműveleti jelentés február 25-éről 26-ára:

A cigányi-i vasúti állomás és Zilah elfoglalását célzó akció 25-én egész napon át folytatódott. 10 órakor a 15. ezred 11. és 6. százada elfoglalta a zilahi vasúti állomást, nyugat felé visszavetvén az ellenséges csapatokat.

Zilah ellen a támadást észak és kelet felől a 15. ezred 1. zászlóalja, dél felől a 27. ezred 3. zászlóalja hajtotta végre tüzérségi támogatás mellett. 18 órakor a helység egészen el volt foglalva a mi csapataink által; az ellenség az egrespataki magaslatokra vonult vissza.

Február 24-én 15 órakor hadad-győrteleki főőrsünket (1 század) egy 200 főnyi magyar banda támadta meg, amelyet visszavertünk.

Ugyanaznap 16 órakor egy 150—200 főnyi csapat hosszúmezői főőrsünket támadta meg s azt visszavonulásra kényszerítette. A 24. ezred egy százada ellentámadásba átmenvén, az ellenséget visszavetette és Hosszúmezőt visszafoglalta.

A cigányi-i és zilahi harcokban szenvedett veszteségek

február 25-én reggelig kitesznek: a 15. ezred 1. zászlóaljánál: 2 hadnagy, 1 alhadnagy, 2 altiszt és 12 katona halott, 7 katona sebesült és 34 eltünt. A 15. ezred 3. zászlóaljánál: 12 katona halott, 4 sebesült és 19 eltünt. Tarackosezred: 2 katona halott és 2 ló sebesült. A tegnapi akcióban szenvedett veszteségek még ismeretlenek.

12. 65. számú hadműveleti jelentés február 26-áról:

A nap folyamán a Haraklánnál levő ellenséges tüzérség 12—14 óra között 30 lövést adott le a cigányi-i vasúti állomásra és környékére.

A hosszúmezői tábori őrsöt két ellenséges raj újból megtámadta. Tábori őrsünket erre vissza kellett vonni, majd ellentámadásba átmenvén, annyira üldözte az ellenséget, hogy az említett helység végkép a mi hatalmunkban maradt.

Hadad-Győrtelek, Várca és Illésfalva községeket az éj folyamán bandák támadták meg. Visszaűzettek.

Egy magyar csapat egy alhadnagy parancsnoksága alatt Aspagiul de Jos-nál levő tábori őrsünket megtámadta. Visszaűztük s három halottat hagyott a küzdőtéren. A mi részünkről nem volt veszteség.

Marinei A. altisztünket, aki a 8. tarackosezred 1. zászlóaljához Szilágycsehre ment, átlőve és öt szuronysebbel találták meg.

Egy 30 főnyi magyar járőr a február 25—26-iki éjjel a Colina Vlesinuluinál levő tábori őrsünket támadta meg. Visszaveretett.

26-án 5 órakor egy másik 20 főnyi magyar járőr a Kissebes templománál levő tábori őrsünket támadta meg.

Végül a jegeristyei nemzetőrséget is megtámadták, de végre visszaverték az ellenséget.

13. 66. számú hadműveleti jelentés február 27-éről:

Tegnap reggel az erdőszádai tábori őrsöt 30—40 főnyi magyar banda támadta meg. Visszaveretett. Egy katonánk megsebesült.

A 13. gyalogdandár körletében február 26-án az elhalt Popp György temetése alkalmával Basestiben (Hódosfalván) a magyarok ép a halotti ceremónia alkalmával nyitották meg a tüzet a falu ellen. 14 órakor magyar járőrök géppuskákkal támadták meg a falut, valamint Várcát is. Visszaűzettek.

18 órakor egy magyar raj Hadad-Győrtelek falut támadta meg. Visszaűzetett.

A 7. hadosztály által szenvedett veszteségek február 23-ától 25-ig, annak 3042. számú jelentése szerint kitesznek: 5 halott tiszt, mind a 15. ezredtől; csapat: 11 halott, 7 sebesült és 31 el-

tünt a 15. ezred 1. zászlóaljától; 2 halott a 2. zászlóaljnál; 1 halott és 3 sebesült a 3. zászlóaljnál; 8 sebesült a 2. tüzérezrednél; 7 sebesült a 8. tarackosezrednél.

14. A 68. számú hadműveleti jelentés kivonata március 1-éről:

Két raj erejű ellenség géppuskákkal 16 óra 30 perckor megtámadta Hadad-Győrtelek községeket, ahol a 16. ezred egy százada egy géppuskásszakasszal tartózkodott. Ugyanabban az időben az illésfalvai szakaszt is megtámadták. 20 órakor az ellenség megújította mindkét támadását. Mindenütt visszaveretett.

A tegnap reggeli akcióban szenvedett veszteségek Sikárlónál kitesznek: 2 halottat, 6 sebesültet és 6 eltüntet.

15. Március 2-án Tilly ezredes Erdélyben kiküldetésben járván, 2217. szám alatt a következőket sürgönyzi Berthelot tábornoknak Bukarestbe és Vyx alezredesnek Budapestre:

A sérelmek megállapodás nélkül folytatódnak Arad—Nagyvárad környékén.

Kérem rögtön beszüntetni a magyar páncélvonatok működését géppuskákkal és lövegekkel, melyek nap-nap mellett lövik és géppuskázzák a Fehér-Kőrös-völgyi falvakat és lakosokat, akiknek e mindennapi lövöldözések folytán falvaikat és jószágaikat el kellett hagyniok.

A román hadsereg nem használ páncélvonatokat.

16. A 71. számú hadműveleti jelentés kivonata március 4-éről:

40 főnyi magyar banda a Lele falu melletti tábori őrsünket megtámadta. Visszaverésére erősbítések küldettek oda.

11 óra 30 perckor az ellenség tüzérsége tüzet nyitott a 15. ezred 1. zászlóalja ellen.

Egy ellenséges járőr géppuskákkal megnyitotta a tüzet Hadad-Győrtelek ellen. Visszaveretett.

17. A 72. számú hadműveleti jelentés kivonata március 5-éről:

A harakláni ellenséges tüzérség 11 és 14 óra között 30 lövést adott le a cigányi-i vasúti állomásra.

12 óra 30 perckor egy ellenséges járőr megközelíteni próbálta Egrespataknál levő tábori őrsünket. Visszaűzetett. Négy halottat hagyva a terepen.

23 óra 30 perckor két raj erejű ellenség a 11. ezred 9. század két tábori őrsét, melyek elmulasztották, hogy a század ellentállási vonalára visszahúzódjanak, támadta meg. A tartaléknak közbe kellett lépni az akcióba, hogy az ellenséget visszaverje.

Az ellenség újból megtámadta a cigányi-i vasúti állomást. Visszaveretett.

12 órakor az ellenség elfoglalta Lele falut. Erős járőröket kellett kiküldeni, hogy elűzessék és a falu visszafoglaltassék.

19 órakor az ellenség Várca falu ellen kísérelt meg egy támadást és 21 órakor Henyok falut támadta meg eredmény nélkül.

Öt órakor reggel az ellenség gyalogsági tüzet kezdett a 803. magassági pontnál (Sebesvártól nyugatra) levő tábori őrseink ellen, mialatt egy 25—30 főnyi járőr Egeristye faluba hatolt be fosztogatási szándékkal. Visszaveretett.

18. A 74. számú hadműveleti jelentés kivonata március 7-éről:

14 órakor 200 főnyi ellenség géppuskával Lele községet támadta meg és elfoglalta. Egy gyalogszakasz egy géppuskás-szakasszal visszafoglalta a falut.

16 óra 30 perckor bandák megtámadták Hadad-Győrtelek községeket 2 km kiterjedésű fronton. Visszaűzettek, 6 halottat és 1 sebesültet hagyva hátra.

19. A 78. számú hadműveleti jelentés kivonata március 11-éről.

A csucsa-kissebesi úton levő tábori őrsöt két, 60—70 főnyi, két irányból jövő ellenséges járőr támadta meg.

Más járőrök a Colina Lesinului és a kásapataki úton levő tábori őrseinket támadták meg. Mind e támadások visszaverettek.

20. A 82. számú hadműveleti jelentés kivonata március 15-éről:

Bandák megtámadták a Tamasescinél levő tábori őrsünket, a 15-ről 16-ra virradó éjjelen pedig erdőszádai tábori őrseinket. Az ellenség visszaveretett.

Éjjel 1 óra tájban az ellenség nagyobb számban visszajött, erős gyalogsági és géppuskatüzet irányítván tábori őrseinkre. Géppuska-össztüzekkel válaszoltunk neki. Az akció 4 óra 30-ig tartott, amikor az ellenség visszavonult.

És ez így megy tovább. Ily haszontalanságokat, semmitmondó puffogtatásokat tartalmaz a március 22-iki 88. számú, a március 24-iki 91. számú és az április 1-i 98. számú hadműveleti jelentés is. A közbeeső napokon kiadott hadműveleti jelentések pedig egyáltalában nem emlékeznek meg harcokról.

A románok túlkapásai.

Harcok Zilah körül 1919. febr. 22-től 25-ig.

Tasnád
Illésfalva
Várcza
Al. Szopor
Bábcza
A román tábori őrsök vonala
Mutos
F. Szopor
Szilágy-Cseh
16/I.
Benedekfalu
Bogdánd
Hadad-Györtelek
Hadad
Lele
Margita
Sarmaság
Ökörító
Hosszúmező
4/I
15/III.
Görcsön
Haraklán
Zsibó
Szamos
Szilágy-Somlyó
Cigányi
Cigányi v.á.
Nyirsid
2/I.
22/II.
24/I.
Várfelek
27/II.
Zilah
1.3.
1919.
II/22-25.
Kraszna
27/III.
Egrespatak
Petenye
A román tábori őrsök vonala
Az Apáthy – Berthelot – féle semleges öv
Boján
Kásapatak
Rév
Királyhágó
Jegeristye
Körösfeketetó
Csucsa
Sebes-Körös
Lóró
Nagy-
Kis-
Hódosfalva
-Sebes
803
Sebesvár
Bánffyhunyad
Egeres
KOLOZSVÁR
Meleg Szamos
Mérték 1: 400.000.
5 4 3 2 1 0 5 10 15 Km.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

21. számú melléklet.

Tendenciózus cikkek a párisi sajtóban.

Többek között a különben is magyarfaló Temps február 12-iki számában a következőket írta:

„A magyarok erőszakoskodásai a fegyverszüneti szerződés vonalán túl levő románok ellen tovább tartanak. A magyar kormánynak ezekben a merényletekben való bűnrészessége be van bizonyítva. A magyar bandák e gaztettek végrehajtására páncélvonatokat használnak, mely vonatok szabadon közlekednek a vonalakon s így csakis a budapesti hatóságok bocsáthatták azokat a bandák rendelkezésére s csakis ezek biztosíthatták meneteiket. A lakosságot elhurcolták, a falukat tönkretették. Bologán hat férfit és több nőt agyonlőttek és ugyanabban az időben Famas György rokkant alhadnagyot meggyilkolták. Arad, Bihar, Szilágy és Szatmár megyék terror alatt állnak; minden kis falucskában halottak és sebesültek vannak. Ez a helyzet különösen szomorú, ha tekintetbe vesszük, hogy ott, hol román csapatok vannak, nyugalom uralkodik és minden nemzetiségű emberek békében élnek. A terrorizált körletek lakossága segítségért esd. Maniu, a Nemzeti Tanács elnöke, önkénteseket hítt fegyver alá. E szegény népek türelme végét járja. Kétségtelen, hogy a fegyverszüneti szerződés demarkációs vonalának önkényes megállapítása oka mind e rossznak."

Február 18-án ugyanabban a lapban a következő förmedvény látott napvilágot:

„A magyarok atrocitásai Erdélyben. Bukarestből jelentik: Popp István, Erdély minisztere a román kormányban, nemzetközi ankét megtartását javasolja a magyarok által a fegyverszünet óta elkövetett merényletek megvizsgálása tárgyában. A Popp úr memoirjában felsorolt esetekből, amelyeknek valódiságát bizonyítani nevezett késznek nyilatkozik, a következő példákat hozzuk fel: Józsikafalván 91 románt gyilkoltak meg vagy égettek el élve. Az öt nappal később tartott vizsgálat alkalmával a holttestek még füstölögtek. Coslariban egy páncélvonat által támogatott magyar bandák tönkretették a várost és 12 románt, köztük egy 12 éves gyermeket agyonlőttek. Ighrisi faluban ma-

gyar csendőrök 30 lakost összefogdostak, akiket egytől-egyig lelőttek. Nagyváradon magyar katonák öt románt lőttek le, miután előbb saját sírjaik megásására kényszerítették őket. Cinciuban Danciu György román hadnagyot kényszerítették sírjának megásására, majd vadállatiasan megkínozták és megölték. Arad és Bihar környékén a magyar csapatok nyiltan megtámadják a román lakosságot és körülbelül 40.000 románt arra kényszerítenek, hogy a hegyek közé meneküljön, ahol nagyrészük a hideg és éhség folytán elpusztul.* Popp úr a Károlyi-kormányra hárítja a közvetlen felelősséget ez atrocitások miatt, amelyek Erdélynek a magyarok által még elfoglalva tartott minden részében folyton-folyvást hatványozott számban fordulnak elő."

A Temps ugyanabban a számában „Magyarok és románok" cím alatt ezeket olvashatjuk:

„A magyar propaganda a leghevesebben agitál Románia ellen. Szisztematikusan új hamis híreket terjesztenek. Tegnap a forradalom és a király szökése, ma az általános sztrájk és a magyarok meggyilkolása a románok által a fegyverszüneti szerződés által elfoglalt területen. Valójában e híresztelések egyikének sincs meg a kellő alapja. Az egyedüli pont, amely nem lehet vita tárgya, az, hogy a budapesti kormány, amely jónak látta magát a wilsoni elveknek alávetni, hozzájárult mult novemberben ahhoz, hogy egész Erdély románjai maguk rendelkezzenek sorsuk felett, most pedig az önkényű fegyverszüneti szerződés ürügye alatt különös igényeket támaszt a Diaz-vonalon túli összes román területekre, adókat szed, katonákat soroz, kiutasít embereket, a legbarbárabb módon üldöz asszonyokat és aggokat, és a különös előkészítés után ma áll elő ama formula alkalmazásának formájával, amely azt mondja, hogy „a népeknek megvan az a joga, hogy maguk fölött rendelkezzenek".

* Erre nézve *Kratochwil* tábornok ezeket írja: „Bihar vármegye azon részében, ahol az én csapataim állottak, ilyesféle nem történt és ez mese. A román lakosság a csucsa—mármarosszigeti védővonal mögött a falvakban maradt és ezekben a falvakban is jártak oláh izgatók, hogy a román csapatok által bekövetkező támadás esetén hátunkban felkelést támasszanak".

22. számú melléklet.

Berthelot tábornok 1919 március 7-iki, Presan tábornokhoz intézett levele.

Francia katonai misszió és a Romániában és a Déloroszországban működő csapatok parancsnoksága, Berthelot tábornok, Presán tábornok úrnak, a román csapatok vezérkari főnökének, Bukarest.

Vezérkar. 3. sz. iroda. 487/3. sz., 1919. március 7.

Van szerencsém a következő híreket tudomására hozni:

A Békekonferencia február 26-án tartott ülésében elhatározta, miszerint abból a célból, hogy kikerüljön minden konfliktust, amely a folyamatban levő dolgokat zavarhatná, Erdélyben a románok és magyarok között egy mind román, mind magyar csapatoktól teljesen mentes semleges övet teremt. E semleges öv legkiválóbb pontjait francia csapatok foglalják el (körülbelül két zászlóalj és egy lovasezred), kiknek feladata lesz a jó rend és nyugalom fenntartásának biztosítása az említett övben, a szükséghez képest egy szövetségközi bizottság közreműködésével, amelynek egyébként többrendbeli adminisztracionális ellenőrző tevékenysége is lesz, bár a terület adminisztrációja a fegyverszüneti szerződésben megállapított feltételek mellett folyik tovább, amely szerződésnek első fejezete szintén módosítást szenved.

A semleges zóna következőleg állapíttatik meg (lásd a 10. és 49. számú mellékletet):

1. *Keleti határ:* Az Aradról Nagyszalontára vezető műút; a Nagyszalontáról Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémetire vezető vasútvonal; az említett helységek ki vannak zárva román katonai megszállás alól. A román csapatok ezeket a helyeket és a vasútvonalat azonban a szövetségesek ellenőrzése mellett az élelmiszerekkel való ellátás és gazdasági szükségletek beszerzése céljából használhatják.

2. *Északi határ:* A Szamos folyása.

3. *Nyugati határ:* A Tiszát Vásárosnaménytól 5 km-re északnyugatra elhagyja, aztán Debrecentől 5 km-re nyugatra, Dévaványától 3 km-re nyugatra, Gyomától nyugatra, Orosházától

5 km-re nyugatra, majd Hódmezővásárhelyre és Szegedre húzódik.

4. *Déli határ:* A Maros folyó.

Aradot román és magyar csapatok kizárásával szövetséges csapatok szállják meg.

Ezt a határozatot velem közölvén, Franchet d'Espérey tábornok meghagyta, közölném, hogy a román kormány *nem terjeszkedhet tovább nyugatra az ő felhatalmazása nélkül,* amelyet ő annak idején közölni fog. A magyar csapatok megkezdhetik a számukra a fentiek szerint (lásd a 3. pontot) megállapított határ mögé való visszavonulást és Franchet d'Espérey tábornok elvárja, hogy a Békebizottság által meghatározott rendszabályok végrehajtása közben semmiféle ellenséges aktus sem fog előfordulni.

Franchet d'Espérey tábornok kijelölni kíván egy tábornokot vagy magasabbrangú tisztet, aki a helyszínén és az ő nevében szabályozza az összes mozdulatokat, amelyek ebből az elhatározásból folynak.

Berthelot s. k., tábornok.

23. számú melléklet.

A Vyx alezredes által 1919 március 20-án átnyujtott jegyzék. Károlyi válasza.

Magyarországi hadsereg. De Lobit tábornok, a magyarországi hadsereg ideiglenes parancsnoka. Belgrád, 1919 március hó 19-én. — Károlyi gróf Ő Kegyelmességének, a magyar köztársaság ideiglenes elnöke, Budapesten. — Kegyelmes Uram! A Békekonferencián az 1919 február 23-iki ülésen elhatározták, hogy azon célból, hogy a munkálatok folyását akadályozó minden összetűzést elkerüljenek, tanácsos *a magyarok és románok között egy semleges zónát* létesíteni, amelyben sem magyar, sem román katona nem lehet, amelynek azonban a fontosabb pontjait *a szövetséges csapatok fogják megszállani.* A főparancsnok engem delegált, hogy mindazon kérdéseket, melyek a konferencia ez elhatározására vonatkoznak, Kegyelmességeddel egyetértőleg szabályozzam. Budapesti képviselőm Vyx alezredes... A) *(A semleges zóna határai):* (Következnek a határok, mint Berthelot tábornoknak a 22. *mellékletben* foglalt átiratában.) Arad és Szeged városokat minden magyar és román csapat kizárásával a szövetséges csapatok szállják meg. B) *A zóna kiürítésének és megszállásának feltételei:* A magyar csapatoknak a semleges zóna nyugati határa mögé való visszavonulása inkluzive március 23-án kezdődik és egy maximális 10 napi időközben kell hogy befejeztessék. Ezen idő alatt Gondrecourt tábornok, akit a semleges zóna keleti parancsnokságával bíztam meg, ezt a szövetséges csapatok által el fogja foglaltatni és ellenőrizni fogja a magyar csapatok kiürítési mozdulatait. — A román csapatokat felhatalmazza a Békekongresszus, hogy vonalaikat a semleges zóna keleti határáig előretolják. C) *Anyag:* I. *Hadianyag:* Azt a hadianyagot, amely a románok által megszállandó zónában van, francia tisztek és katonák fogják leltározni és megőrizni; ezt az anyagot, minthogy nem tekintik hadifoglalásnak, a magyarok el fogják vihetni. Az az anyag, amely a semleges zónában van, a magyar kormány rendelkezésére bocsáttatik, amelynek szabadságában van ezt vagy a mostani helyén hagyni, vagy elvinni. — II. *A magyar állam tulajdonát képező vasúti és gazdasági anyag:*

Szintén helyén kell hogy maradjon, amíg fölötte határozat nem hozatik. D) *Közigazgatás:* A polgári közigazgatás a semleges zónában a szövetséges parancsnokság ellenőrzése alatt a magyar kormány kezében marad; a magyar csendőrség és rendőrségi karhatalom a fentemlített parancsnokság vezetése alatt a rend és nyugalom fenntartását fogja biztosítani.

De Lobit s. k.

Károlyi válasza.

Alezredes Úr! Ön szíves volt de Lobit tábornok úr nevében egy jegyzéket átnyujtani, amely közli a magyar kormánnyal a Békekonferenciának 1919 február 23-án egy semleges zónára vonatkozólag hozott határozatát.

Van szerencsém tudatni Önnel, hogy fentemlített jegyzékét átadtam a magyar köztársaság kormányának és hogy a *kormány nincs abban a helyzetben, hogy tudomásul vehesse a Békekonferencia határozatát és hogy közreműködjék annak végrehajtásában. Ez a határozat teljes ellentmondásban van az 1919 november 13-án kötött fegyverszüneti katonai konvencióval,* minthogy nem veszi tekintetbe az ország létérdekeit, megakadályozhatja az ország fejlődését és zavarhatja a békét. *Minthogy a magyar kormány nem viselheti a felelősséget ennek a határozatnak végrehajtásáért — minthogy nem hívták meg a Békekonferenciára és nem működhetett közre a határozat meghozatalában — kényszerítve látja magát, hogy ma lemondjon.*

Fentieket tudomására hozva, van szerencsém kérni Önt, Alezredes Úr, hogy szíveskedjék megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy a Békekonferencia a legrövidebb idő alatt megismerhesse a magyar kormány határozatát.

Kérem, fogadja Alezredes Úr legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Károlyi s. k.

24. számú melléklet.

Berthelot tábornoknak 1919 március 20-án Presan tábornokhoz intézett levele.

538/3. sz.

Március 7-én kelt 487/3. sz. levelem kapcsán van szerencsém a következőket közölni:

A magyarországi hadsereg vezénylő tábornoka március 20-án Károlyi grófnak levelet kézbesíttetett, közölvén vele a Békekongresszusnak egy semleges öv létesítésére, a magyar csapatoknak a nyugati határra leendő visszavonulására és a román előnyomulásnak a keleti határig leendő végrehajtására vonatkozó határozatait.

A magyaroknak március 23-ától számítandó 10 nap engedélyeztetett, hogy ezen belül új vonaluk mögé visszavonuljanak. Mihelyt ez a kiürítés végre lesz hajtva, erről tudósítom Önt és a román előnyomulás kezdetét veheti.

Ez az előnyomulás semmi szín alatt sem kezdődhet előbb, mielőtt én Önnek az értesítést meg nem küldöm.

A magyarok által visszahagyandó különféle anyagok (hadianyag, vasúti és hadtápanyag és állami anyag) kérdésére kell most rátérnem.

1. A hadianyag nem hadizsákmány és a magyarok tulajdona marad, akik ezt elvihetik. Az ily természetű anyag, amelyet a helyszínen hagynak, leltároztatni és őriztetni fog a román előnyomuláshoz képest.

2. A többi anyagokra nézve a magyarok parancsot kaptak, hogy azokat a helyszínén hagyják. Ezeket is leltározzák és őrzik a román előnyomuláshoz képest.

A vezénylő tábornok Gondrecourt tábornok úr elnöklete alatt egy francia-magyar-román bizottság alakítását rendelte el, amely hivatva van ez anyag sorsáról határozni. Ez a bizottság 10—10 francia, román és magyar tisztből fog állani. Ezek a tisztek egyelőre Aradnál gyülekeznek az általam tudtul adandó időben, azután pedig Nagyváradon, ahol állomásozni fognak.

Az ebbe a bizottságba kiküldendő 10—10 tisztből ötöt a

Duna-hadsereg állományából fogok kijelölni. Kérem, legyen szíves az Ön részéről a 10 román tisztet megnevezni.

Ez a 15 tiszt tartsa magát készen a mielőbbi Aradra való elutazásra.

Miután Aradon Gondrecourt tábornok rendelkezéseit megkapták, egy francia és egy román tisztből képzett csoport minden érdekelt román parancsnoksághoz indul, hogy amint fentebb említtetett, a magyarok által visszahagyandó anyagot leltározzák és őrizzék.

Mindezek a tisztek azután Nagyváradra mennek azon a napon, amelyet Gondrecourt tábornok fog meghatározni.

Nagyon hálás leszek, ha mielőbb lesz szíves tudomásomra hozni ama előkészítő intézkedéseket, amelyeket előnyomulásának végrehajtására tett, mihelyt annak ideje elérkezik, még pedig olyanformán, hogy azokat még idejében közölhessem a magyarországi hadsereg parancsnokával és hogy megbeszélhessem vele a tervbevett mozdulatok végrehajtását.

Berthelot tábornok s. k.

25. számú melléklet.

Presan tábornok 1919 március 20-iki intézkedése.

3056. sz.

A Szövetségesek Tanácsa a következő határozatokat hozta:

1. A magyar csapatok visszavonása a következő vonal mögé: (lásd Berthelot tábornok 487/3. sz. közlése szerinti nyugati határvonalat a *22. sz. mellékletben).*

2. (Ugyancsak szószerint következnek a fenti mellékletben foglalt, a keleti határvonalra vonatkozó rendelkezések.) Az ezen vonalon innen fekvő területek elfoglalása a román csapatok által.

3. Fentemlített két vonal közé eső és északon a Szamos, délen a Maros folyása által határolt semleges övnek elfoglalása francia csapatok által. Arad városa a szövetséges csapatok által marad megszállva, román és magyar csapatok kizárásával.

4. Ezek a határozatok a következő sorrendben hajtatnak végre:

a) A magyarok visszavonulása.

b) A semleges öv megszállása a franciák által.

c) A román csapatok előnyomulása a 2. pont alatt említett vonalig.

5. A fenti terület megszállására hivatott minden főoszlopunkat egy francia tiszt kíséri. E célból minden elsővonalbeli hadosztály mellé 1—1 francia tiszt rendeltetik ki. Ennek feladata leend a szövetséges csapatokkal való összeköttetés fenntartása és az ellenséges egységekkel való tárgyalás abban az esetben, ha azok késlekednének az általuk végrehajtandó mozdulatokat keresztülvinni. Ugyane célból egy francia tiszt az erdélyi csapatok parancsnokságához is be fog osztatni.

6. A magyar csapatok által visszahagyandó anyagokat egy bizottság fogja leltározni, mely bizottság egy francia tiszt elnöklete alatt 1 román és 1 magyar tisztből fog álini. A román tiszt neve, a bizottság székhelye és a feladatára vonatkozó részletek idejekorán közöltetni fognak.

7. A mi csapataink előnyomulása csak a nagy főhadiszállás által Önnek adandó új parancs folytán veheti kezdetét.

Presan s. k. tbk., a hads. vez. főnöke.

26. számú melléklet.

A 39. hadosztályparancsnokság 1919 január 16-iki intézkedése az ukránok fellépésével szemben.

270/v. o. sz.

1. Bandákkal szemben fegyveresen kell fellépni.

2. Reguláris ukrán csapatokkal szemben minden vérontás kerülendő. Parlamentair Lawocnéra kiküldendő, aki a megszállás ellen írásbeli tiltakozást ad át. Ez alkalommal ki kell fejezni, hogy a megszállás teljesen jogtalan és Magyarország integritásának megsértése. Erről jegyzőkönyv veendő fel. Írásbeli biztosíték kérendő az ukrán főparancsnokságtól, hogy a magyar katonai parancsnokságok, csapatok póttestek, raktárak — a csendőrséget is beleértve — Bereg-, Ugocsa- és Mármarosmegyékben helyeiken maradhassanak és tovább működhessenek.

3. A parlamentair írásbeli kijelentést vigyen magával, hogy ha az ukrán főparancsnokság az írásbeli biztosítékot a fenti értelemben kiadná, részünkről teljesen semleges magatartás fog tanusíttatni. Az ukrán csapatok élelmezése és ellátására vonatkozólag szintén megegyezés kötendő, hogy esetleg az ukrán rekvirálás csakis a magyar politikai hatóságok útján a helyi árak tekintetbevételével készpénzfizetés ellenében történhessék.

Ami a parancsnokságok és csapatok magatartását illeti, úgy ezek helyükön maradnak; ha az ukránok részéről az előbb vázolt biztosítékok megadatnak, az anyagi kiürítés természetesen az eddig kiadott rendeletek értelmében folytatandó.

Az esetben, ha az ukránok a csehekkel vagy románokkal összeütközésbe kerülnének, úgy felesleges vérontás elkerülése végett teljesen semleges magatartás tanusítandó.

TARTALOMJEGYZÉK

ELSŐ RÉSZ

A Károlyi-korszak főbb eseményei.

Oldal

Bevezetés... 3

A forradalmak és szabadságharcok általános jellege 3
Párhuzam az 1848—49. és 1918—19-iki események között... ... 4
E munka hangja és tendenciája 4

A) **A Károlyi-korszak főbb eseményei** 6

I. Az októberi forradalom előzményei 6

A világháború időszakába visszanyuló és a forradalmi és a bolsevista eszmék keletkezését és terjedését okozó főbb események vázlata 6

A trónörököspár meggyilkolása 6
A cár békeajánlata 6
Kerenszki offenzivája; osztrák-magyar és német ellenoffenziva... 6
Lenin bolsevista forradalma 6
A bresztlitovszki tárgyalások; Trockij 7
Lenin megszünteti a harcot 7
Wilson békeakciója 7
Különbéke az ukránokkal 8
Az orosz hadjárat folytatása; békekötés az oroszokkal 8
A bukaresti béke 8
A tengeralattjáró háború és a nyugati nagy német offenziva... 8
A Clemenceau—Cernin-affaire 9
A Sixtus-eset 9
Magyar belpolitikai viszonyok. Károlyiék aknamunkája 9
A Consten-ügy 10
A nyugati német és a piavementi offenziva összeomlása 10
Károlyiék további izgatásai 10

Oldal

Antant ellenoffenziva. A bolgárok kiválása. Burián békeakciója... 11
Az osztrák-magyar monarchia bomlása 11
A magyar politikai viszonyok fokozatos züllése 13
A nemzeti tanács megalakulása 16
A katonatanács megalakulása 17
József kir. herceg proklamációja 18
Károly király hadparancsa... 20
A nemzeti tanács proklamációja 20
Munkástanácsok alakulása 20
A katonatanács üzelmei 20

A világháború végén kialakult katonai helyzet méltatása 21

Általános helyzet 1918 év nyarán 21
Az antant támadása a francia és a macedon hadiszintéren 21
Az olaszok támadása 22
Arz és Kövess nyilatkozata 22
A csapatok szelleme 23
A szellemi karanténtáborok 23
Bolsevistapropaganda 23
Rossz élelmezés 24
A flotta magatartása 24
Fegyverszüneti tárgyalások az olaszokkal 25
Az olasz fronton elrendelt visszavonulás képe 25
A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés 25
Arz vallomása 26
A magyar csapatok megbizhatósága 26
Politikai kalandorok forradalmat szitanak Budapesten 27

II. A forradalom kitörése 28

Október 30-ika 28
Október 31-ike 28
November 1-je 30
November 2-ika 30
November 4-ike... 30
A budapesti helyőrség viselkedése a forradalmi mozgalmakkal szemben 31
Népőrség szervezése... 32

III. Az októberi forradalom és a hadsereg. A hadügyminisztérium működése Linder, Bartha, Károlyi és Festetich alatt. Kun és Pogány hadseregzüllesztési tevékenysége... 33

A Károlyi-kormány elrendeli a fegyverletételt 33

Oldal

Linder hadügyminiszter november 2-iki proklamációja 34
Arz vezérezredes és Kövess tábornagy nyilatkozatai 34
Általános lefegyverzés... 35
Az októberi forradalom és a magyar hadügyminisztérium. Linder Béla szerepe 35
Szervezési kérdések 36
A személyi leszerelés 36
Az anyagi leszerelés 39
A belgrádi fegyverszüneti szerződés 39
A csehek és románok újabb követelései... 40
Bartha hadügyminisztersége 40
Nemzetőrség és polgárőrség szervezése 41
A hadügyminisztérium és a kormány mindjobban a kommunizmus felé hajlik... 42
Az önálló magyar hadsereg kérdése... 45
A hadsereg fokozatos züllése. Pogány szerepe 48
A magyar tiszti kar szervezetlensége 50
Károly király november 13-iki manifestuma 51
A tiszti kar nehéz helyzete 51
A hadsereg a katonatanácsok révén a bolsevizmus központjává válik 52
A népköztársaság kikiáltása 52

A fontosabb hadseregzüllesztési rendelkezések 53

A tábornoki kar kényszernyugdíjazása 53
Ruharendelet 53
Közkegyelmi rendelkezés 53
Tisztek bevonása a politikába 53
A b. ü. szabályzat hatályonkívül helyezése 54
Az új fegyelmi szabályzat; a tisztelgés korlátozása; a bizalmiférfirendszer; a katonatanácsok és esküdtszékek megalakítása 54
A hadsereg Böhm és Pogány befolyása alatt a szocializmus osztályhadseregévé válik 54
A tiszti tekintély lejáratása 55
A katonai bíróságok és Lukachich báró üldözése... 56
Bartha sikertelen fáradozásai... 57
Károlyi ideiglenes hadügyminiszter 60
A nősülési szabályzat hatályonkívül helyezése 60
A vezérkar, a tüzér- és hadmérnöki törzskar megszüntetése ... 60
Mackensen kiadatása 60
Festetich hadügyminisztersége 67
Szurmay báró gyalogsági tábornok internálása... 68
Károlyi ideiglenes köztársasági elnök; Berinkey miniszterelnök 69
Pogány határozati javaslata 69

Oldal

A Spartakus-lázadás leverése Berlinben 69
A kommunisták aknamunkája 70
A munkásság birtokába veszi a gyárakat 71
Kun Béla salgótarjáni kommunista zendülése 71
Munkanélkülisegély rendszeresítése 71
A Pesti Hirlap nyomdájának szétrombolása 72
Kommunista zendülés Makón 72
A rokkantak követelései... 72
A leszereltek mozgalma 73
A Vörös Ujság izgatása 73
Kommunista tüntetés a Népszava ellen. Kun Bélát a rendőrök véresre verik... 74

IV. Böhm hadügyminisztersége. A szociáldemokrata hadsereg megszervezése... 75

Böhm hadügyminiszter; Stromfeld államtitkár 75
Az idősebb tisztikar kényszernyugdíjazása... 75
A tisztiszolga intézmény eltörlése 75
A fegyelmi fenyítőszabályzat kiegészítése 77
A hadsereg állapota Böhm hadügyminiszteri kinevezése idején 77
Szociáldemokrata zsoldos hadsereg megszervezése 78
Az új hadsereg szervezésére vonatkozó rendelet 79

V. A szomszédos ellenségek betörése az országba 80

Az októberi forradalomszülte helyzet általános jellemzése 80
A csehek betörése a Felvidékre 85
Vyx alezredes december 3-iki jegyzéke 88
A Hodzsa-féle határvonal 88
Vyx alezredes december 23-iki jegyzéke... 90
A lengyelek aspirációi 91
Az ukránok igényei 92
A románok betörése Erdélybe 92
Az Erdély megszállására szánt erők 92
A rendelkezésre álló magyar erők a forradalom kitörése idején 94
Kolozsvár román helyőrsége 94
Nemzetőrségek szervezése 94
A románok benyomulása Erdélybe; román propaganda 95
A román nemzeti tanácsok államellenes magatartása 95
A magyar csapatok visszavonulása a Maros mögé 96
Presan tábornok alaptalan vádaskodása 96
Román atrocitások 98
Berthelot tábornok beszünteti a vasúti közlekedést a Tiszán át 99
A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata 99
Az antant megengedi a románoknak a Maros átlépését... ... 99

Oldal
Presan tábornok újabb követelései 99
Alaptalan román vádak a székelyek ellen... 101
Vyx alezredes december 16-iki jegyzéke... 103
A románok tudtul adják a demarkációs vonal átlépését ... 103
A magyar csapatok magatartását szabályozó hadügyminiszteri rendelkezés 105
Kratochwil ezredes átirata Neculcea tábornokhoz 106
A hadügyminiszter december 22-iki rendelkezése 107
Presan tábornok folytatja aknamunkáját 109
Berthelot tábornok Kolozsvárott 114
Az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény 114
A délszlávok előnyomulása 115
Osztrák agitáció a nyugatmagyarországi vármegyékben 117
A magyar csapatok magatartása 117
Hadihelyzet 1918 december 31-én. Összefoglaló helyzetbírálat 117

VI. Események a demarkációs vonalakon 1919. évi január 1-től március 20-ig 118

A csehek további terjeszkedése... 118
A magyar kormány ellentállás kifejtését határozza el 119
Intézkedések Salgótarján védelmére... 119
Fegyverszüneti tárgyalások Füleken 121
Helyzet február 1-én 121
A február 2-iki fegyverszüneti egyezmény... 122
A február 3-iki helyzetjelentés 123
A 40. hadosztály február 4-iki jelentése 123
Jankovich ezredes február 5-iki jelentése 123
További jelentések február 9-től 13-ig... 127
Események a 39. hadosztály körletében... 128
Események a 37. hadosztály körletében 129
A délszlávok mozgolódása 129
A románok terjeszkedése 131
Hadiszintéri események 1919 január elsejétől kezdve 131
A február 20-iki román követelés... 133
Kratochwil ezredes válasza... 134
Események március elejétől kezdve 134
Ferdített és túlzott román helyzetjelentések... 135
Trousson ezredes missziója 139
Presan tábornok további aknamunkája 142
A románok hajszája ellenünk a francia sajtóban 146
A vasúti anyagok tömeges elszállításának vádja 146
Az antant megváltoztatja a belgrádi fegyverszüneti szerződés I. fejezetét 147
Vyx alezredes március 20-iki jegyzéke 147
Károlyi válasza Vyx jegyzékére 147

Oldal
A proletárdiktatura kikiáltása 147
Berthelot tábornok március 20-iki jegyzéke Presan tábornokhoz 148
Presan tábornok március 20-iki rendelkezése... 148
Az ukránok betörése 148

Mellékletek.

1. sz. József kir. herceg proklamációja... 151
2. sz. Károly király hadsereg- és hajóhadparancsa 152
3. sz. A nemzeti tanács proklamációja... 153
4. sz. Linder hadügyminiszter 1918 november 2-iki proklamációja 155
5. sz. A belgrádi fegyverszüneti szerződés 156
6. sz. Károly király nyilatkozata Apponyi Albert gróf előtt a magyar hadsereg kérdésében 159
7. sz. Károly király 1918. évi november 13-iki manifesztuma 160
8. sz. A hadügyminiszterium 1918. évi 32.203. és 32.204/eln. karh. sz. rendeletei 161
9. sz. Az új hadsereg szervezésére vonatkozó 2629/eln. 6. 1919. sz. rendelet 164
10. sz. Magyarország megszállása a csehek, románok, szerbek és franciák által a Károlyi-kormány idején november 18-tól március 20-ig 166
11. sz. Massaryknak Károlyihoz intézett jegyzéke 167
12. sz. Vyx alezredes 1918 december 3-iki jegyzéke 168
13. sz. Vyx alezredes 1918 december 24-iki jegyzéke 171
14. sz. Román atrocitások 172
15. sz. Az Apáthy—Berthelot-féle egyezmény 208
16. sz. Kratochwil ezredes memoranduma Berthelot tábornokhoz 209
17. sz. Az 1919. évi 425/8. sz. hadügyminiszteri rendelet 211
18. sz. A magyar kormány távirata Franchet d'Espérey tábornokhoz... 212
19. sz. Román helyzetjelentések 214
20. sz. A románok túlkapásai 220
21. sz. Tendenciózus cikkek a párisi sajtóban 221
22. sz. Berthelot tábornok 1919 március 7-iki levele Presan tábornokhoz 223
23. sz. Vyx alezredes 1919 március 20-án átnyujtott jegyzéke. Károlyi válasza 225
24. sz. Berthelot tábornoknak 1919 március 20-án Presan tábornokhoz intézett levele 227
25. sz. Presan tábornok 1919 március 20-iki intézkedése 229
26. sz. A 39. hadosztályparancsnokság 1919 január 16-iki intézkedése az ukránok fellépésével szemben... 230

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár